سلسله مطوعات كسامحاء رياست دامور عبرتم

وسنورالقصاحت

(مقدة رحانية)

رجيد هداه

حكم سد احد على حال الحكما س سد احمد على حال لكهوى

لصحح

امسار علی حا**ن** عرشی ساطم کسامحا به راسور

حسب الحکم وس مایروای رامیور، دام اسالهم و ملکهم

هدو یان ارس ارامدور

21904

مضامين

and the contract of the contra					
112-1			- باچه معجع		
77-77	رمانة بالبعب	7- 1	dipa		
~ -YA	آحد کیات	14-2	سو اع د صنف		
hahr-ha	حدد تكاب	10-17	کھیں س ے جد		
112-77	مآحد حوانسي	44-10	ر س مصامین		
14-1	·	·	معدمة ١ اب		
140-14			سامة لمداء		
21-10			وسطيعة اول		
7 4-7	ے۔ امان	74-14	إسعودا		
7 2-7 7	۸—عشق	40-11	J14- Y		
74-76	<u>۽ سان</u>	~~~~~	٣ د رد		
۷ - ٦٨	ا ساهيس	م سالم	ہے۔ فا نیم		
41-4	ا اسحاتم	04-0	ه-سو ز		
	-14	7 -01	۳ ایر		
11-25			ې_طىمة ئايى		
74-74	ے۔۔اں	۷۳-۷۲	ا ــحسر		
۸ <u>۷-</u> ۸•	۸حس	27-20	٢ - سيدار		
11-AL	۽ _شار	44-47	۳ _ داری		
14-1	ا ۔ ست	LN-11	بہ۔ بعدلی		
97-97	ااسمصحفي	49 - 48	هــسر ال		
41-17	١١ ـ د نگس	V &—Y	ب ــ ما		

اداول ۱۹۴۳ع

سه الله الرحم الرحم

د ساجه

7 45

اررو شعر او أي كے الدائي دور دیں گجراب، دكر، سجاب اور دوائے كے شاعر منامی اولوں اور حصوص محاوروں دیں شعر الهن محت رسواں صدی هری كے اگف بهگ ، دلی نے ادبی مرکز كی حام المحت احسار كی، و سرول معلی كے اهل سخن كو بهی شد عمال ادب كا رورم، كی اولاء الله اس دیں الا اوامی نئی والل نے سمار نے مالك بهر سے دار سحن حاصل كريں

مرکر سے رور رسے والے ماعروں اور اربوں کو دلی کے بحد بص حاوروں اور اصطلاحوں کے سمجھے میں حو دشواراں پیش آبی ہوںگی، اوں کو دور کرنے کے لیے دان کے ماہروں نے اردو لعب نو سی کی بنا ٹالی، اور سمیساہ عالمکیر کے واب سے شاہ طفر احری الحدار دھلی، الله متعدد دمانیں اس فی تر لکھی گئیں، حی میں سے مولائ عبدالواسع ہاسوی کی کمات « درائداللیات »

اکرے کے مسمور حقق ادیب، سراح الدس علی حاں آررو ہے ۱۱۵۲ھ (۱۲۳۳) میں اس کہ اب پر اصلاحی نظر ڈالی اور ہانسوی کی کو اہلوں کو حاحا طاہر کر کے، اس مجوعے کا نام « نوادر الالفاط »

1 72-11			م_طبعة بالث
114-114	ے۔ ^ل صہ ر	1-11	احر أب
112-110	۸_مستطر	1 4-1 1	٧_ افسوس
112	۹-رفب	1 N-1 W	4-16
119-112	اعصمور	11 -1 A	م-نوا
14 -111	۱۱– ^ء و ز	111-11	٥-٠ر واله
1 44-14	۱۲–فر	115-117	- اسبکس
14142			مهرسب الملحاص
10 -152			وبهرسب معامات
1 47-14			المهوست كاست
101-101			نصحبح و استدراك

سعطي موجعتون والصد

مىي ١٩٣٩ع دين سد احد على تكما لكهوى كي «دستو رالفصاحت» مام کی امك كماب، كماب حالة عالمة رامور كے ليے حر لدى گئى، یو اوس کے مطالعے سے معلوم ہوا کہ ایشا کی « دریای لطافت » سے ہلے اوس کی مالف کا کام سروع کردما کیا بھا، اور عالما اس <u>سے</u> سل عی احام بھی ما دا بھا مگر ایسا کی حوس محسی کہ اوس کی کمات بمام هوکر دلك بهر دبن بهل گئی، اور تکما کی بدفسمتی که اولا یو برسوں کے بعد ،سودہ صاف کرنے کی مہلب ملی، پایا مسورہ صاف ہوکر بھی ۱۹۳۹ع لک کوسلہ گھمامی سے ماھر مہ آسکا مه و ر القصاحب انساکی که اب کی طرح دلحسب نو نهیں کہی حاسکمی، مگر حماسك مى اوارى ح مب كا بعلق هے، اوس سے كسى طرح كم بهى مهى ھے اس کے سروع میں مصمف ہے اردو رمان کی بدائش، ترقی، اور سلمهٔ ار سے حث کی ہے اس کے معد چند انواب اور دالی الصاب فائم کر کے، صرف، حو معالی، سان، بدیع، عروض اور فاقسے کے اواعد و صورائط بیاں کیے میں حامے میں وہ اسے ساعروں کا د کر کا ھے حل کے معر کمات کے الدر سند میں مش کسے کر هس

حولکه کمات کا معدمه اردو ربان کی باریج یر معدد روسسی شاله بها، در حایم کے مباحث شعرا کے بارے میں معدد دلحسب اور اهم دانون اور نکسون یر مسمل بھے، اس بیایر حسب ایما ہے بدگان عمانوں اعلی مصرب فرمان روائے رامبور، دام ادالہم و مدکمهم، به دونوں حصے بصحدے و تحسید کسابهه تکحا سانع کے حارہے هیں

اصل سیحے ۱۰ کانت کی میں سی علطمان نائی حاتی ھیں، سر

رکها (۱) آررو کے بعد ۱۱۸ (۱۲۹۱ع) میں ربدہ الاسماء ، کے ۱۲ھ (۱۹۲۷ع) میں مطاح اللعاب عرب میں مطاح اللعاب عرب مام مالا، ۱۲۸۸ ه (۱۸۳۷ع) میں واصف کی دلیل ساطع، ۱۲۵۳ه عرف بام مالا، ۱۲۸۸ع (۱۸۳۸ع) میں واصف کی دلیل ساطع، ۱۲۵۳ه (۱۸۳۸ع) میں رسکت (۱۸۳۷ع) میں بلگر امی کی بقا سراللعاب، ۱۲۹۱ھ (۱۸۳۸ع) میں رسکت کی بقس اللعه، ۱۳۲۱ھ (۱۸۳۸ع) میں انقس النقا سی اور ۱۲۹۲ھ (۱۲۸۲ع) میں انسی اس کے اصلاح سدہ سیحة موسومه به «مسحد النقاس» کی بالله و تریب عمل دیں آبی

مگر افسوس که ملك بهر میں اردو کے قواعد صرف و محو کی طرف سے عرصے بك عملت بربی گئی حب بورب کے اررو رابوں ہے اس مصموں بر حامه فرسانی کرلی، یب دیسی ادبوں کو احساس هوا، اور انہوں نے بهی رقه رقه اس راه کی گامی بی سروع کی حدامته عام طور بر، هدوسمایوں کی سب سے مهلی قواعد اردو کی کماب، میراساء الله حال ایسا کی «دربای لطاف » شمار کی حابی اردو کی کماب، میراساء الله حال ایسا کی «دربای لطاف» شمار کی حابی هے، حو سردا ول کی مدد سے ۱۲۲۲ه (میراع) میں عام هو بی هی

⁽۱) ملاحظه هو محمع المانس ه ه الله مگر عام طور بر به عراب العاب هی کہلا بی ہے کہا حالہ عالہ رامور بن اس کا اسکے عدد ولمی سحے محموط هیں ان بن سے اللک کے اندر، دوسرہے عام سحوں کے برحلاق ، هی ردیف کے لیاں کے بعد اوسی ردیف سے بعلی رکھنے والے ولمه معلی کی نگمان کے حاورہ بعوان « وصل » درج کسے هیں اگر به وصلی الحاقی مهیں هیں (حسا که نظاهی ان کر الحاقی کہے کی کریں وجه موجود بھی مهیں)، بو هم ان کے دریعے سے ۱۵۲ میں دل کی گمانی ریاں سے بحری روشیاس هو حالے هیں

رنگس ہے بھی «حاورات نگمات» کے نام سے اسی مصمر ن کا انک رساله
اکہا بھا، حو عرصه ہوا حہت حکا ہے آررو کی فصلوں سے اس رسالے کے لعات
کا مقابلہ کرنے ری بیا چلا کہ رنگس کا رسالہ آررو کی فصلوں کا لفظی برحمہ ہے،
حسمیں کہیں کہیں صرف لفطوں کی بریت بن قرق آگا ہے مگر یہ قرق اسدرجه
بافائل توجه ہے کہ رنگیں سرفے کے الرام سے کسی طرح بری بہیں ہونا

اصل امات ے علمے مسم ع حل، سعدة رامبور كى ا ب اور رمانه ، ب وسره حدد مددت درج انے کے سور که اس اد ب و ماعاله و صحم مد حدے د مد لے وہائ سے اوں عام ۱ من کا ور لد ۱ ھے، حل لے والے عملمی وس حطاسے کئے میں عام طور ر اوں نے دیت رعی مالم عہدی سے بدائروں میں ان ساد یا ہے ہداور سے ہیں او اور مداد او نطح و در د ادم ساله ر ال کہا ہوا وہ ہے کہ وہ کے سہ کر ہو کہ عبہ ہے ، عبہ له ۱ ن کر لیے هی المحت مه میں اس ط یا الحدم ع لید ، اوس نے دو۔ لی رائے وہ یہ والع میں مگی، ایک یہ اور سے و روالے الروامدم سے ال لے ہا اللہ اللہ اللہ اللہ ها اور مسب ۱۱ لره کی بات وقت کی بروای بادر سوی تھے ہیں ہے کو س فی ہے که حتی الاء ۱۰۰۰ ا ، انے سير حصل حث كرون حويكا حور عهم بها ماء فيهمي ما يد امكان ہے، اس اسے حدد عوں له الل لے اورب حدم س سے ر گہری اطر سل کر ایں اے کا المہار وہ اس، ور ا ان کام کرنے و اول او مرمانا یا ٹھا ہاتے

مه اکا حسول میں عالی کا بورا دام رعاد در معدد اور اور مار در اور کے حسد اور اور کے حسد اور کی ساتھ اور کے حسد استعمال کے کئے ہیں، مهن ماجد کی حث میں عرادات کے دام کے نقد بریکٹ میں لماسر نہی کررا ہے محساب کے دار میں درج

ملا بھی دادم الدار کا ہے حمد مصحح ہے ال دونوں کی اصلاح کرکے بعض حگہ اس طرف اسارہ بھی کر دنا ہے، اور میں میں حائے و الفاط رہ گئے بھے، اوبھیں اسی طرف سے نورا کا ہے حمال کہیں کو ٹی لفظ ٹر ہانا ٹرا ہے، و ماں اصافے کو ہر کس میں لکھا ہے کمات کا دوسرا نسخہ دسیات ہونے کی تبایر ارسی میں کی صحت سے صحح حاطر حواہ میں ہوسکی ہے البہ اسعار کی صحت سے واویں نا دوسرے الرکروں سے کہیں کہیں مدد لی ہے

حواشی دس کوسش کی گئی ہے کہ سر اعرکے دعاق اللہ ادا حاے کہ اور اوں سی کہا حاسکہ اللہ حلاب سعرا سے لرحہ اس مارے دیں یہ بہیں کہا حاسکہ اللہ حلاب سعرا سے معلق خله حوالے ریدنے اور ارمح کی المان بطراندار بہیں ہوئے گہ اہم ہرائے کہانوں میں سے حوطہ سوچلی بھیں، اوں کے حجول کا حوالہ کہانوں میں سے حوطہ سوچلی بھیں، اوں کے حجول کا حوالہ بدنا الما ہے، اور حوجهی میں اور یہ ہرحگہ دسمان سویی ہیں، اول کی رزی پوری ساریس بھل اگری ائی ہیں، یا کہ آ مدہ حصفی کام شرا والوں کو رحمہ اٹھانا بہ بڑے یہ امر بھی فائل اطہار ہے کہ حوالہ رہے والہ رہے وہ کہ مہرسہ کے شائع ہوئے یہے بہلے ہی ملك سے معصود یہ ہے کہ فہرسہ کے شائع ہوئے یہے بہلے ہی مالک لیہ ادیوں کو ہارے ال سیحوں کا علم ہو حالے حوالکہ بلا کر سے لعموم حروف بہتی ہر مرید ہونے ہیں، امید ہے کہ مطموعہ سعوں میں ان شاعروں کی بلاس موجب رحمہ یہ ہوگی

اصل کماں سے ہلے دمی کا حال، سحهٔ رامبور کی

سوايح مصد

میسف کا نام سد احد علی، محلص تکما اور ناب کا دم سد اسد اسد علی دان اوس کی پدایش گاه کا همین آخهه علم مین امر هے که برورش ایکه و هی مین پائی، اور مین اوس کی انتهائی تعلیم عوبی اوس کے اسادوں مین سے صرف حکم آد مجدد در اس حکم معالی حال کسمبری کا نام معلوم هے، حس سے اوس نے میر سر بر علی افسوس کی همدرسی مین برسول طب بر می بر می در افسوس کی همدرسی مین برسول طب بر می بهی (۲)

علا اوس كا دسا طالب بها (٣)، اور الكهيئو كے فاصل رسس، مرد الحرالد بن احمد حال بهادر، عرف مرد الله به اور اول كے ترب لائے، مرد الله بن احمد حال بهادر، عرف مرد الحالي، فمر محلص، لئے، مرد الله به الله به والسبكي بهي مرد الحالي كے بد كرتے ويل اس يعلى كى طرف يان الفاط اشاره كا ہے (١):

ا باض ا در علا پرورده و دست گرود این سامان سب »

مردا حامی، فیل کے شاکرد اور ناسع کے مربی بھے دیگر معرا اور ادبوں نے بھی اول کے حوال کرم سے راء رائی کی تھی اری الدین حدر کے عہد میں، آعامیر کے ھابھوں به حابدان مصائب کا سکار ھوا، بو تکما بھی سالھاسال بك ديوى بریشانی سے به

⁽۱) مار ۲ ایار گاسی ساشیر مردان علی حال رعایه او سر الها د

^{(1) --- (1)}

 ⁽٣) کاد کے آخری ورق پر حکم سد احد علی حان صاحب کے حوالے یہ حاق کا اہل جد عور سے قائم کا گا ہے۔
 حاق کا اہل جد عور ہے ۔ ایک ایک داس اسی محربر سے قائم کا گا ہے۔
 (٣) دسہ ر ۲۲ الف

تصبیف کے لحاط سے تقدیم و ناحیر برنی گئی ہے جو ناتین بر بیت وطناعت کے تعد معلوم ہوئیں، اول علطوں کے ساتھ، حو مجھت سے نا کموریٹر سے سررد ہوتی بھیں، «اسدراك و تصحیح» کے ما محت آجر میں سامل کردی گئی ہیں

اس کدات کی تصحیح و محسیه میں حدات ڈاکٹر عدالستار صاحب صدهی (صدر شعبهٔ عربی و فارسی، الهآباد توبیورسٹی) اور حدات فاصی عدالودود صاحب بارانطلا (بالکی پور، پشه) ہے بڑ ہے فیمتی مسور مے عطافر مائے هیں میں ال بررگوں کا سحد سکر کرار هوں حراهماالله حدالحراء۔

امسار علی عرسی ناطم کا انجانه کتاب حاله، فلعهٔ معلی، رامسور ۱ اکسب سنه ۱۹۸۲ ع دوسرا شعر کسی عرل کا ہے (۱):
چر مشو که در انواہ حاص و عام انی
دحلق شرم کی اکوں، اگر مروب بست
بسرا سعر دبیاچیے کے احر میں اکہا ہے، حو اسی موقع
کے لیے فی البدیمة کہا گیا ہوگا:

للامل عقو بيو سد مسهاى من کران کسد محوبی، حود مهای مرا اردو معرول میں سے حدد چے موے اشعار بد میں: هرالك دم در حو هود هي وحاريار معل سانو کہل کے، کہ ہے میری کیا حطا بنار ہے! حو چاھے ہو کہ رل میں صحبی کے راہ کرو رو مسکراکے ادمی بھی حصمی داہ صدرو عكس لب في ساعر مين، با به سريد، مل في رام کہری ہے رح یر، سا گلوں په سسل ہے حب سے کیا بہلو سے وہ، دل کی حکمہ یہلو میں اللہ اُللہ کی جماری ھے و را می عهاس کی ششه دل بها مرا شكل سياعي، مجهير به منه به الخابا هو يا اب بهی بو وه الخار هی منطور هے مدام دل حس کے درد عمل سے را عور ہے مدام حب سے حمکا ہے ہر سے عارض ہورانی سے (۱) اسا ۲۰ سال کے اسوا کانات مصعد بازیج تلف ساع پی

د کور ھے

چھوٹا اس رمایے میں اوس کے فوای فکری اس درجه ماکارہ هو گئے۔ بھی، که دستورالفصاحب ہر نظر الی ملک اللہ کرسکا (۱)

تصدرالدین حدد، والی، اوده، کے دربار سے بوسل بدا کر سے
کی حاطر اوس نے ایک مدحه قصده بھی لکھکر بیش کیا بھا (۲)۔
دیباجے کے منفسی ففر نے، امام صاحب الرمان کی بعریف کے
اسعار، بیر حایمهٔ کمات میں هر طفے کے اندر بارہ بارہ ساعر و ف

الکہ اردو، فارسی دونوں رفانوں دیں سعر کہا بھا، لیکن اوسے حود اعتراف ہے کہ اس فن دین اوسے کامل دسگاہ حاصل نہیں ۔
اسی حمال ہے اوس نے حابمے دین ساعروں کسابھہ انبا حال اور اسے کلام کا انتخاب بلک بیش میں کیا ہے (۳) الدہ کراں کے ایک رائے اسے مثالوں میں درج کے ہیں۔ ان کے دیکھ ہے اسے وہ اوسط در حے کا سی گو بارے ہونا ہے

عالما اوس کی شخصت اسے رمانے میں ممار به بھی، اس لہے مار کے اور در کر مے کے صفحے اوس کے دکر سے حالی ہیں

ھم کیلے اوس کے فارسی سعر لکھیے ھیں ال میں سے ہلا مصر اللدی حدر کی مدے میں ھے:

ای نصر الدین حمان محسی که از امال هست

سع عالگیر او، رورطفر، مالك راه

⁽۱) دسور ۲۲۱ ب

⁽٢) اما ١٥٢ الف

⁽٣) الما ٢٢١ ل

چر کر ۔ل صو مرے، دور کیا ہاہ سے اوس سے حو ہوسکا، مجھ پر وہ الا لانے گیا رہا ہے۔

حب بہ ٹھ ہے اول ہے استخدگر کا چھوٹا میں ہے کا رشید سیار ا ٹوٹا ہے اسا، او - یہ کس نے دکھا ہے ؟ کہ اب اپر وصل کا ہم نے سم سے لوٹا

اے احات سے بھی حاصر ہم ساس ما عبروں کا ہر دکھے ہے وسواس

و کارو ن کال، و محوف و همراس

اے بحمروا به اسا عامل سوؤ

اوٹہو، چو، کو، ٹك اسا منه نو دهوؤ دنيا میں دلمسو کے اوائے سند<u>ھ</u>، کب بك⁴

ااسا به هو ، منه به هانهه دهم کر روؤ

دیکھاں، حہاں کا، نو سے اس لیل و ہار رمار، نہ مل کسی سے، عافل، دہارا

۲۰ الدی هی الدی، نه، عم ص کے، سب لوگا

ه ار عی رساه دارے، هی دم هساد دا حادی دم دم هساد دا حادی در دو اور خهد سے سرار "

ر ار به هو سا، او با کر سا بھرار بکر ار سے اوس کی، دل حلے ہے اسا

١

حسن ڪو سک هوا توسعب کيعالي سے العالم الله آف مع که حس کو جاهتا سول مال وهی دسمی مرا دسا مین دوبا صد سے هو تبا هے؛ ام سے دیر مے اوسے سکل ہے، اب لوچھو دےوئی حس بر اپسے وہ ان روزوں ہے معرور ہت سی کے راع کا دارہ سعب، علی کا سال مار حصرت رهرا، حس کے دل کا امر وصی حسیں کا رس العما کے رل کا حن علوم بافر و جعفر اولاني دين ساب مصلم رمور موسیء کالم سے، حول علی اگاہ اسام ا س صا ب کا احر ابود بھاوت اوس میں بھی کی بھی کا حلم و وہار حمال میں سمہرم، حسن عسکری کا بور بطر وهي هے، کم رهس حس کو حالمه الرحمي امام سارهوان، سبي سمي سيعسمسر اسکه باساری، رسانه سر يوية دهاسي دس، هون مين گدار در بدر نسبه صوریت زر بلت حوار حدب الك بهرون، براى بار، ك هو، كر لطف سرا، الے ممدوحا كريے، اكسر سان، مجهر مشار، اوس ہے تو ہوجھا سب عہیے نساب حانکے یر آنکهول میں مهری به مری، حواب آلے کر

گریه گرسه بود، بصحرائی میدوید

راع بسسه بر هنگ، آن گریه را بدید

حوب راع را گرفت، بطر موش بر فیاد

حواهد که موس گیرد، راع از دهان برید

حالی که بود برلی، ران سهد بی چکید

هنگام بوسه دادن، آن حال را کرید

در آیده بدید، آپ حال را بدید

حیران حهان مماید که راع اردهان برید

اسعار کے سحے لکھا ہے: «کا سالحروف سدہ سے دلاور علی ہاری ممام موں ہاری» اس سے معلوم ہو یا ہے کہ دہ سے صوبہ ہار کا بھی سمر کر حکا ہے ورق ہ سادہ ہے ہم الف کے بالا ہی باس گوسے میں «مولعہ سنہ ۱۲۸۹ هجری از بالیف سند احد علی تکما لکھوی» ممدر ح ہے عالما یہ رعما کے فلم کی بحر ہر ہے اسی فلم سے ورق ۲۲۱ میں مطعه بار مح کے مادے کے اور اعداد ۱۲۲۹ لکھے گئے ہیں

حاسوں ہر متعدد ہوت جی ہوئے بھی بانے حالے ہیں اله سب عربی لعات کی شردج کرنے ہیں اور مسجب وعیرہ عربی لعت کی کہاروں کے اساس ہیں کہیں کہیں میں کے اندر با حاشیوں ہر کہاری علطوں کی بھی اصلاح کی گئی ہے باہم سے میں میں سے املائی علطیاں باقی ہیں

آحر میں کاب ہے اہا نام اسطی ح لکھا ھے: «الکاب الحا عمد هدانت علی الموهانی » اس سے معلوم هو نا ھے که کاب موهاب (صورة متحده) کا باتد ده اور عبر عی بی دان بها مگر ۱۸

السا میں شسوہ، وردہ، ریحش رہار
میں دل سے هوں ناعت اوس کا، نے کاوش و کد
حق ہے حسے محسی هے سفاعت کی سد
معلموم همو صباف اوس کا اسم امحمد
دیکھیں سے مصرع، گر نے درسے و عدد

سیح کی کبست

مه سیحه الله ۱۲۲٪ ۱۲٪ ۱۲٪ ۱۲٪ ۱۲٪ ۱۲٪ ۱۲٪ وربول بر مسلمل هے سروع اس دو، اور آحر میں ایک به بین ورق فاصل لگے هو ہے هیں، حر کی رو سے کل بعداد اور ان ۲۲٪ هو بی هے ورق بوت سے کا آغاز هو تا هے هر صفحے ہیں ۱۵ سطرین هیں حط معمولی بسعلیق اور کہیں کہیں سفیعا آمیر هے طرز بحریر سے ابدارہ هوت هے که دو کا بوت نے ملکر لکھا هے متر سیاہ اور عنوانات سیگر فی هیں نفر نیا هر صفحے ہر کر محور دگی کے نسات هیں کہا تا کے میں اس کی نئی حلد نیار کرتے وقت، چید ابدائی احرا کا حوصه اور کل کا دسه نیا ڈالدا گیا هے

یہلے صفحے یو نواب مردان علی حاف رعا مرادآبادی (بلمند مردا عالب) کی سناہ مربع مہر ہے، حس کے چاروں گوتتے کسفدر بوسے ہونے کے ناعث منمن سکل بندا ہوگئی ہے مہر کے اندر: الله حافظ مہر کسحانة عجد مردان علی حاف

ورق ا ب اور م الف پر کمات کا بھوڑ ا سا دساچہ نقل کیا گا ھے اس کے بعد ترجھی سطروں میں حسب دیل اشعار بعنواں ریاعی تحریر ھیں: اہے سالدا سا، نہ نونے کے سی اے لی؟

اس معر و سلل کے سس بطر، میرا حال ہے کہ همارا سیحہ
مصنف کے اوس سیحے کی نقل ہے، حو رمصاب علی لکھوی
نے سار کیا بھا عالما اس میں بعض مقامات مستمہ رہ گئے بھے،
حر کے مقابل حاسب یر مصنف نے اہا سک ظاهر کیا بھا
همار نے سیحے کے کانت نے حاشیے کی عباریوں کو بھی نقل
کرلیا حب نہ سیحہ مصنف نے دیکھا، یو حاسبوں کو فاہرد
کرلیا حب نہ سیحہ مصنف نے دیکھا، یو حاسبوں کو فاہرد
کرکے میں اور مقامات کی بصیحے کردی نیر اس نظر
کرکے میں وہ علطاں بھی درست کردن، حو بہلے سیحے کے مطالعے
کے وقب حال میں یہ آئی بھی

مد کورہ حسال کی تقویب اس امر سے هوبی ہے کہ همار بے
سے کے آخر میں انك ورق منصم ہے، حس بر چشی كا انك نسخه
«حماب حصیم سند احد علی حال صاحب قبله» كا نحو بر كما هو ا
درح هے مير بے بردنك ان حصیم صاحب سے، همارا نكما مراد هے،
حو حصیم آفا مجدنافر لیکھنوی سے اسے علم طب کے حصول كا
حود د كر كرنا هے اگر ميرا فياس درست هے، حس كے حلاف نفيا
كو بى دليل بين، يو دسمور المصاحب كا يه نسخه فايل قدر هے
برست مصامیر

حمد و بعت کے بعد، مصنف نے عرض بالیف سارے کی ھے بعد ادان اصل مساحث کو ایک مقدمے، بالچ انواب اور ایک حاتمے میں منفسم کیا ھے

معدمه (ورق س ب ١٢ الف)

اس میں ریاب اردو کا مصداق، اوس کی سداش کے

صرف حایمهٔ کمات کا کان معلوم هونا هے اندانی انوات کے کان کا نام مدکور بین هے عالما وہ تسبح دلاور علی مهاری هوگا ورق ۱۳۰۵ ت پر استعمام نفر بری کی محث میں، مدرسور کا نه سعی مدر کے اندر مذکور نها:

و حو کہا ہے: «گلہ مہر اکسا حس س کے» کسکما ؟ کس حاکما ؟ کس وقت ؟ کس دم کس کے ؟

اس سعر کے محاد میں حاشیے ہر لکھا ھے: «معلوم باد که سعر میر سور مسلمل ہر اسمهام انکاری بود از سہو حود در بوری بوشنه سده ۱۲» اس عارب کے بعد، حط بست میں خربر ھے: «النقل کالاصل» بعد از ان کھه اور بھی محط بسیملیق میدر بھا، مگر وہ حاسمے کے سابھہ کے گا ھے۔ ھمار نے بستے میں سور کا سعر اور حاسمے کی دونوں عاربی حط ردہ ھی

ورق ۱۷۲ الف تر «صبعت ردالعیص مر العروض مع السکرار و المحسس » کی مثال میں مصنف ہے اسی نه رباعی لکھی بھی: میں فرض کے اگم اب بھی آوے لیلی

> وہ شخص کہاں، کہ حس کو بھاوے لیل ' اک بھی اوسے سد میں حو باوے لیلی ساحسی یہ و س کے اوٹھاوے لیل

اس رہاعی ہو حط کے ہست کر، حاسہ سے ہر حسب دیل رہاعی محر ہر کی گئی ہے:

ے ممل بھی، گو، بھکر فیسی لیلی بو حسا ہے، بار، کب بھی ایسی لیلی، سد اوڑگئی حس سے میرے لیلیوس کی

|

وصل دوم (ورق میم الف ـ ۲۹ س) میں معروب و محهول اور گردادوں کا ساب ہے

وصل سوم (ورق میں ب م دول کے صدوق میں لفظی سے بحث کی ہے، حر کے ماصی و حال کے صدوق میں لفظی احملاف یا یا حال ہے

وصل چہارم (ورق 10 الف-07 ب) میں لارم اور معدی کا سان ہے

فصل پنجم (ورق ۲ ہ ت ہو ت) میں صابر کا دکر ہے فصل سسم (ورق ہو ت) میں اله الما ہے که اردو راات میں، هندی الفاط کے سابھہ عربی و فارسی لفظ بھی ملے حلمے اسمال کسے حالے ہیں

اس باب كى فصلوں كے سابه، اول و دوم وغيره الفاط استعمال بهيں كے هيں اس كے دس بطر، بسرى اور چهاى فصل كے دس بطر، بسرى اور چهاى فصل كے دس بطر، بسرى كے آغار ميں الراه سمهو كانب نے لفظ فصل لكهديا هے

سات ســوم (ورن ۵۰ ب- ۹۲ الف)

اس یاب میں اردو ریاب کے دواعد محو سے محت ھے دہ بات عمید اور ۱۹ مصلوں میں مقسم ھے:

ہمبد (ورق موں سے ہے ہے ہے) میں علم سےو کی تعریف، ترسب فاعل و مفعول اور علامات فاعل و مفعول سے بحث ہے

وصل 1 (ورق 20 -0.0 الف) حال و دوالحال کے سان میں، مصل ۲ (ورق 0.0 الف) سرط و حرا کے سان میں، مصل -0.0 (ورق 0.0 الف-0.0 الف-0.0) مرکب عبرنام اور اوس کے

اسمات، حالص اور مسلد ریاب کے مرکز اور حروف محی سے محت کی ھے اس کمات کی تصنیف باک لھے اور کو رواح عام کی تصنیف باک لھے میں موہدی بھی، کے سمجوں کو رواح عام کی سند حاصل میں موہدی بھی، اسلامے مصنیف نے ساتھمایا اور و مال کے قصحا کی تو لحال کو مسند مایا ھے

سأب اول (ورق ١٢ الف - ٣٨ س)

اس میں فارسی ریاب کے اول فواعد صرف و محو سے کے ا کٹ ھے، حرب کا علم ریاب اردو کے طالب علم کے لیے صروری ھے یہ بات ہم فصلوں ہر مسمل ھے:

فصل اول (ورق ۱۲ الف – ۲۲ الف) حروف مفردہ کے سان میں <u>ھے</u>

فصل دوم (ورق ۳۳ الف۔ه۔ ب) محصوص دوحرفی اور سه حرفی کلمات کے سارے میں ہے

فصل سوم (ورق ہم س_س الف) میں اور کلمات کا در ھے، حو حداگانه محلوں میں دیما استعمال کے حالے ھیں فصل جہارم (ورق س الف سم س) میں مسفرق فواند کا مدکرہ ھے

سات دوم (ورق ۲۰۰۰ س ۲۰۰۰ س)

اس میں اردو ریائی کے فواعد صرف سے بحث ھے اله سات اداک عمد اور به فصلون میں مدمسم ھے:

ہمید (ورق سم بے مم ب) میں ابط کی ہمسم اور فصلوق کی نفر ہے نہاں کی ہے

قصل اول (ورق مم ب_ ١٥ الف) مين صعوق كاحمال هے

فصل اول (ورق م م الف - ۱۲۱ الف) میں عروص سے نقصلی کے شاعروں کے ترک کردی ھیں، اوبھیں چھوڑ دیا ھے نعص فارسی میں مسعمل محری، ھیدی دوق پر نوری میں اوتریس، اس لیے اسابدہ اردو کے اول میں سعر میں کہتے ھیں اسے مواقع پر ممال کے لیے حود مصنف نے اشعار کہسے ریس کیے ھیں نعص محروں کے حود مصنف نے اشعار کہسے ریس کیے ھیں نعص محروں کے دکر میں نه بھی بایا ھے کہ میر نفی میں نے اس میں بہت عمدہ عمدہ کے اس میں بہت کے اس کے اس

فصل دوم (ورق ۱۲۱ الف - ۱۲۹ الف) مين علم فادله سے عب هے

ال ساب سحم (ورق ۱۲۹ الف - ۱۸۷ الف)

اس باب میں معالی، سال اور بدیع سے محمد ہے به چار فصاور بر مسمل ہے:

فصل ۱ (ورق ۱۲۹ – ۱۳ س) دین فصاحت و بلاعت کی تعریف <u>هے</u>

فصل ۲ (ورق ۱۳ ب-۱۰۱ الف) مین علم معانی سے بحث هے اسے مصنف نے چند فوائد میں نفسم کردنا هے فصل ۳ (ورق ۱۵۱ الف - ۱۵۱ الف) میں علم بنان سے بحث هے فصل ۲ (ورق ۱۵۱ الف - ۱۸۱ الف)، حس میں علم بدیع فصل ۲ دکر هے، دو فسمون بر مشیمل هے فسم اول ورق ۱۵۹ الف - ۱۲۹ ب) میں معنوی صبعین اور فسم دوم (ورق ۱۵۹ الف - ۱۲۹ ب) میں معنوی صبعین اور فسم دوم (ورق ۱۵۹ با ۱۸۷ الف) میں لفطی صبعین بنان کی گئی هیں

افسام کے سال میں ،

فصل م (ورق م ه س - ۱۱ الف) مركب اصافي كے مان مين، فصل ه (ورق ۱۱ الف - ۱۰ الف) مركب اعدادي كے مان مين،

فصل ہ (ورق م) حروف بدا کے مان میں،

فصل ے (ورق ٦٥ س) عمر کے مان میں،

فصل ۸ (ورق ۲۰ س عرب س) عطف کے سان میں،

فصل ہ (ورق ہو ت) ناکد و موکد کے بنان میں،

فصل ، (ورق ہے ہے۔ الف) صلہ و موصول کے بنان میں،

فصل ۱۱ (ورق ۱۸ الف- ۲۹ ب) اسم فعل، صفت مشمه، مسشى اور قسم کے بنان مین،

فصل ۱۲ (ورق ۹۹ س) الفاط کمانه کے سان میں،

فصل ۱۳ (ورق ۲۹ بے یا) معرف کے سال میں،

فصل س (ورق ے بے اے ب) اسم و فعل و حرف کے سال میں ،

فصل ۱۰ (ورق 21 ب - 27 ب) صمائر کے مان میں، اور فصل ۱۰ (ورق 21 ب - 27 ب) حمائر کے مان میں اور فصل ۱۰ (ورق 27 ب - 27 الف) حرف کے دان میں ھی اب فصاول کے سابھہ بھی سماری الفاط مذکور میں ھیں، اس لیے چھوٹی فصلوں کے معلق احتمال ھے کہ نہ دراصل فیا مدے ھوں، اور کانت نے علطی سے ال کے عدوانوں میں فصل لکھدیا ھو

سأب حمارم (ورى به الف ـ ١٢٩ الف)

اس مات مایں عروص و مادنہ سے بحث کی گئی ہے نه دو فصلون میں مقسم ہے:

ورق ہے الف یو مرداحان طبس کے نہ اشعار دکر کسے ھیں حس طش کو نہ ملی ہوسے کی اوس لب سے حبر یہ فیصا وہ چلا ہے ہوں اوس کا بھی بھلا ہو نہ دے اوس کا بھی بھلا ہم ب یو آشفہ کا نہ شعب لکھا ھے:

مر ب یو آشفہ کا نہ شعب لکھا ھے:

مر بے میں ملے وہ، دل، نو مرحك

ارمال رھے نہ نہ بھی، کرحك

ورق ہ الف یو دیر ہوات کا حسب دیل شعبی ملیا ھے:

انسا کس کام کا آنا ؟ ادے حل، دور، چیج

انسا کس کام کا آنا ؟ ادے حل، دور، چیج

ورق کہا تھی نہ مانا، اربے حل، دور، چیج

ورق کا الف اور ۱۲۰ س محشی کے نہ دو سعی علی البرسب

ار ہے، محسر، کھے رہر کا بھتجا ہے جام
حی نہ چھا، میری حان، اب نہ نیا جاھیے
دور میں اوس حشم کے، گردوں کی آسانس ہیں
کس گھڑی، کس دم، نئے و نے کی فرماش ہیں
ورق ۱۰۹ س ہو حجام کا نہ سعی لکھا ہے:
رفسوں ہو، میاں، ٹرنا ہے سب سو سو گھڑنے نابی
نلا حجام کو، حس رور نم جمام کرنے ہو
ورق ۱۹۲ الف ہو ہوں کا نہ سعی میدرے ہے:
ورق ۱۹۲ الف ہو ہوں کیا نہ سعی میدرے ہے:
دوس، صد سے، عیث کیا بیداع حلیا ہے؟

حا مه (ورق ١٨٤ الف - ٢١٩ س)

اس میں اوں ساعروں کے حالات اور مسحت اسعار پیش کسے گئے ھیں، حر کا کلام کیات میں نظور مثال حانجا مدکور ھے به ساعر، حر کی مجموعی بعداد ھیار بے سنچے کے مطابق ہی ھے، یس طفوں میں منفسم ھیں ال میں سے بہلے طبقے میں گیارہ اور نافی دونوں میں بارہ بارہ ساعروں کا ذکر هے حونکه مصنف ابنا عسری مدھت بھا، اس لے عالما دواردہ امام کے سمار کے مطابق ھرطفے میں بارہ ساعروں کا ذکر ہوگا ھیار نے سمار کے طبقہ اولی کا ایک نام سہوا جھوٹ گیا ہے

اس ه ساعرون کی سی طعون میں هسیم، با لفاط مصد ف « با عتبار معلومات و و و و و طع و چسیء بالیف و سیرسیء کلام و شمهرت حلق » کی گئی ہے

حسا که مصل ماسی سے طاہر ہے، کہاں کی رس عربی اور فارسی فواعد کی کہاںوں سے ماحود ہے لیک حایم کساں میں شعرا کا بدکرہ، عبدالباسط کی «مبار الصواط» کی مفل ہے، حو دسور الفصاحب کا ایک ماحد ہے اس کہاں کے حایم میں بھی اوں فارسی ساعروں کا محصر حال لیکھا گا ہے، حس

مصف ہے جا بھے میں حرب شاعروں کا دکر کیا ھے، اور
کے علاوہ بعض اور ساعروں کے کلام سے بھی اسساد کیا ھے
چاکھ ورق سے ب ہر مردا محس کا سعر دیل لھے
وہ دیر عمرہ سیم، سب کے سب، یہ دائ یہ دو
چان ھیں جسے، سب اوس کے کڈھب، یہ ایک یہ دو

ڪس کے هيں اسطار مين آبڪهين ؟ حو ڪهلي هين مي ار مين آبڪهين

اور کیلی کے اس سعر کو سرفہ فرار دما ہے:

ہ شوق دیکھو، س مرگ بھی محلی ہے

کمی میں کھول دیں آنکھیں، سما حو نار آنا

سمح عیسی سہا کے اس شعر کو:

دل کو ہا بھہ اوس کے حو ، چوں، نو نہ کہنے ہیں رفس:

«لــحــو م اسے، بارار درا دکھلا کر»

مصحفی کے اس سعر سے ماحود سانا ھے:

دل بھی کیاحس ریوں ہے؟که حریدار اس کے

لہے هيں، ير اسے سوحا به دكها ليتے هيں

حولکه مصف نے حاتمے میں صراحت کردی ہے کہ کہاں یہ «احوال بعضی او سعرا» ہر اسسار کیا گیا ہے، اسلیے ہم ن شاعروں کا دکر به کرنے کے سلسلے میں اوس ہر حرف گری ہیں کرسکتے ہاں، به شکانت صرور ہے کہ صرف اس سا ہر کہ " ه اس فر میں باسد بام و شہرت به بہا، ایسا حال میں سے

ماية باليف

حاتمهٔ کمات کے آخر میں، مصنف نے حسب دیل قطعهٔ ناریح

صد شکر که اتمام پدیروت رساله واصح شد اراب، حمله فوابیر بلاعت ورق ۱۶۳ ب یر اشرف کا نه شعر لکها هے:

لوئے چمر میں گل کی، حرال نون، ہار، حف!

اور عمدلس، نو رہے حسنی، هرار حاف!

ورق ۱۳۳ الف نو مرزا محسل صاحب کا نه شعر درح

کوں ڪہا ہے کہ محهہ پاس تم آوو، سلھو؟
حی لگے آپ کا حی دیں، وہیں حاوو سلھو
ورق ۱۰۸ پ سروے کی محث میں محسوب کا اله شعر

سلها بها، محهکو دیکهه، بها ہے سے او ٹهه گیا
حس سلوك، آه ا رما ہے سے او ٹهه گیا
لکها هے كه تنگفه كا به سعر سروه هے:
آیکهاں چرا کے، شب وہ بها ہے سے او ٹهه گیا
حو مروب، آه! رما ہے سے او ٹهه گیا
اس کے بعد محبوں كا به شعر لكه كر؛
سا بهن فدح مے كو ميں كهو "محهه س
دا مهن فدح مے كو ميں كهو "محهه س
دا مهن فدح مے كو ميں كه مير شعر بهى سروے مهن دام مرے حام مهن لهو "محهه س

هس کر کسی سے میں بے نہ کی بات بحید بعیر روتے ہی، آء ا کٹی نه راب بحید بعیر اسی بحث میں (ورق ۱۸۶ الف) حصفت کا نہ شعر لکھا ہے:

ہادر عرف مردا حعفر کے نام کے بعد «معفور، لارال دولته، و افتاله» لکھا ہے جاتمے میں انگ موقع ہر «دام افتاله، معفور و مرحوم» اور دوسری حگه صرف «دام افتاله» ہے مردا جعفر نے ۱۸۱۳ (۱۸۱۳ع) میں وفات نابی ہے المحدا دعای دوام افتال کو اس سنه سے مہلے ہونا چاہئے حوبکه نه دعا جانمه کسات میں نابی جاتی ہے، لمهدا صروری ہے که کسات اس سنه سے قبل نهی نابی جاتی ہے، لمهدا صروری ہے که کسات اس سنه سے قبل هی جسم ہو حکی ہو، اور دعامے معفرت کا اصافه نہ مص کسات کے وقت کیا گیا ہو

(م) ساہ نصبر کے حال میں محریر کیا ھے:

«گوید که درسال گرسه) بایر الاس سر حودی، ک گر محه و د، بلکهمو آمده، در مساعره های مررا فمرالدس احمد حال مهادر، دام افاله، حاصر می سد ر سعر حوانی می کرد» (ص ۱۱۲)

مولوی عدالمادر حد م رامنوری ادے سفر لکے منو واقع

سه ۱۲۲۹ (۱۸۱۸ع) کی رودا۔ میں ور اے هیں:

« اس رمان آحر عهد و اب سعادت علی حان نود روری در عمدل مساعر ، ک دران انام محله مررا حدر می نود، رفیم مررا محمد حسن متحلص نفشل و صحفی و بر نصد دهلوی دران رمی سرکرده نسمار می آمدند و سنح انام نحس اسح را دران انام روز افرونی در س کار نود » (ورب م الف)

اس سے معلوم ہو تا ہے کہ ساہ نصبر سمہ ۱۲۲۹ھ ہیں لکے پئو میں نہا کا حال نہی سنہ ۱۲۲ھ کے اگ نہا ک درح کیا گیا ہوگا (۱)

⁽۱) آبخاب کی رواب کے الی صدر فے لکھ ہو کے دو سفر کے بھے آبحری سفر کے بھے آبحری سفر کے وقت لکھ مولوی عدالفادر بھی سفر کے مدن اللہ کا اللہ کی کرتے ہیں، سبہ ۱۲۲۹ھ میں بصد کا لکھ اور ماسح کی سمہرے کا بذکر کرتے ہیں، اس اے بری طر میں ان کا به دو سرا سمر مراز بابا ہے

ساریج بمامس طاب کرد حو سکسا فالفور حردگفت که «دستور فصاحب»

اس قطع میں مادة ارمح «دسورقصاحت» ہے، حس سے
سمه ۱۲۸۹ھ (۱۸۳۸ع) ترآمد ہوتا ہے لیک حصفت اله ہے که
نه سمه مسوده صاف کرنے کے وقت کا تعیر کرنا ہے، سال
بالیف کو طاہر مہیں کرنا، اس لے که حود مصنف نے اس قطعے
سے مہلے لیکھا ہے:

« محقی ماد که عرصه معد و مدت مدید سپری گردید که حهره و مسطهراس ماله، و گرده صفو براس رساله، بر صفحه و حود نفس گرفه، نسب بردد حاطرو نسب بال، که نوجوه سنی لاحی حال می عرب مآل اید ، در محل معل اهاده نود و در س تعال که سالها سال نسر آمد، هر گر طبعت نوجه نسد که نظر بانی بردارد، با آن را نخوی که طور نود، درست سارد، که دوستی از دوسان فهر، مسمی به سنج رمصان علی صاحب سلمه ربه، از باسدگان لکه نو، کمره سند بدهلی بردا حدد و سعی عام در یا دمحمه این سال آن را عام ساحدد ی

اب اس بیان کو سامیے رکھکی کمات کا جابرہ لیا جائے،

یو اس مدعا کے اساب میں حسب دیل سیماد ہی دسمات ہوتی ہیں:

(۱) تکما ہے مردا مجد حسر قبل کو «سابه الله بعالی» کے سیابهه بیاد کیا ہے (ورق ۱۲۸ ب) قبیل نے سینچی کے در سیابهه بیاد کیا ہے (ورق ۱۲۸ ب) قبیل نے سینچی کے در سیمی کے وقت ۲۰ ربیعالاول سیم ۱۲۳۰ ه (۱۸۱۸ع) کو مرص اسساسا سے لیکھئو میں ایقال کیا ہے (۱)۔ اس سے یہ قباس کیا حاسکیا ہے کہ «دسمورالفصاحت» ۱۳۳۲ ہ سے بہلے لیکھی گئی ہے حاسکیا ہے کہ «دسمورالفصاحت» ۱۳۳۲ ہ سے بہلے لیکھی گئی ہے داسکیا ہے کہ «دسمورالفصاحت» میں مرداحاتی کے والد مردا فحرالدیں احمد حال

⁽۱) سر عس ۵۵ ب

ارے دونوں سمادنوں سے نه سنحه مستنظ هو تا ہے که کمات ۱۲۱۳ هے مہلے بالف هو حکی بھی

اگر نه سحه درست ہے، نو همیں نه بھی ماسا ٹرمے گا که اس کی بالیف کا کام اشا کی دریامے لطافت سے بہلے انجام باحکا بھا، حس کا سال احدام ۱۲۲۲ھ (ے ۱۸ع) ہے چونکه مصنف ہے دیاچے میں لکھا ہے که

« ه ح کمانی از کسر این فی و رسایل این هنر، که مد مطلب و معین مقصد درین بات می سد، در نظر نداسیم که مواهی آن می رسیم و از مطا مصون می مایدم »

اس لیے هم محهلے دلایل کی کلک بر که سکیے هس که مصنف کی بطر میں دریای لطافت کا به هویا اس بیابر بها که به ابهی معرص وجود هی میں میں آبی بهی

مهر حال دمحه عد به هے که دسورالفصاحت ۱۲۱۳ه (۱۷۹۸ع)

سے بہلے لحکھی گئی بھی اوس وہت به کسی کے بام معبول به بهی ۱۲۲۹ه با ۱۲۲۹ه بام معبول کی اس بطربایی کے دوران میں اوس نے حو اصافے کسے، اول کا بنا حاتمے کے بعض میاحث میں صاف طور بر حل حایا ہے لیک ابھی کیاب کا مسودہ صاف ہوکر نشایع مہیں ہوا بھا که مردا حاجی کی بساط ریاست الیا حالے ہوکر نشایع مہیں ہوا بھا که مردا حاجی کی بساط ریاست الیا حالے سے مصنف بھی بریسان حال ہوگا اور مسودہ بعطل میں بڑا رہا کے سے مصنف بھی بریسان حال ہوگا اور مسودہ بعل میں برا اس بر بھر بطر دالی، رہا کی حصنف نے اس بر بھر بطر دالی، کو صاف کرنے کا افراد کی حصنف نے اس بر بھر بطر دالی، افراد کی حصنف نے اس بر بھر بطر دالی، افراد کی حصنف نے اس بر بھر بطر دالی، افراد کی حصنف نے اس بر بھر بطر دالی، افراد کی حصنف نے ایسا به سعی لیکھا ہے:

- (س) میر سی مبر کے دکر میں لکھا ہے که «سه حهار ساا شدہ که در لکھیٹو وقات نافت» مبر صاحب ہے سمہ ۱۲۲۵ میں انتقال کیا ہے، حس کی رو سے ال کا حال ۱۲۲۹ھ مبر لکھا جاتا جاھیے
- (ه) مردا حعور کو اور کے صاحب ادے مردا حامی کے دکم میں «دام اماله» لھے اور اس موقع ہر مردا حامی کے نام کے ساتھ اوں کا حطاب بھی مذکور ہے، اس لیے نفسا نہ حصہ سنہ ۱۲۲۹ اور سنہ وقاب مردا حعور کے در مال لکھا کا ہے عرص که ال ناج سمادیوں سے نه معلوم ہونا ہے کہ کہاں ہوہ کی بھی کہ کہا ہو حکی بھی کہ کہا ہو حکی بھی (۲) حاتمے میں حواحہ احس الله دان کے نار نے میں لکھا ہے
- ہ) حاکمے میں حواحہ احسر _اللہ دان کے نار مے میں لکھا ہے « می گ بنا که ناحال ر نہ است نظرف دکھی در سرکار نظام علی حان عرواء اری دارد » (ص ۸۱)

دار یے سمه ۱۳۱۳ (۱۷۹۸ع) میں انتقال کیا ھے

و ام الدر علی علی و ام رامدوری کے بدکر ہے میں (حو عام
طور ہر ایسے مولد کے لحاط سے چابد بوری کہلا ہے میں) لکھا ھے:

«حد سال سدہ که ر دوفانیء دا بیار عردہ، برك این جہاں فاتی
کرد، و در رامور قص الله جان واله، کار دب سکی او

عمان بلده و د ا مدهون گست ۱۱ (ص ه ۲۱)

وائم کے سال وواں میں احملاف ہے بعضے ۱۲۸ اور دوسرے ۱۲۱ ماتے ہیں بکہا ہے اول کا دکر وواں کے «چید» سال بعد کیا ہے لفط حید عربی کے لفط «بصح» کی طرح، بسب سے نو بک کے لیے استعمال کیا جاتا ہے انہذا فانم کا حال ۱۲۱۱ تا ۱۲۱۱ میں لکھا جاتا ہے انہذا فانم کا حال

(٣) منار الصوابط

ورق ۲۸ ب اور ۳۳ الف بر عبدالساسط كا حواله هم به افساسات اوس كى كمات مذكورة بالا (ورق و الف و ۱۱ الف) مين ساسے حالے هم البله سافل كل ساهل كى بنا بر الفاط مين فادر كے احملاف بطر آبا هے۔

(ہم) میر شمس الدیں صدر

ورق م 1 ب تر ان كا حواله ملك هے ليكن حلدائق البلاعه ميں اس كا سام،س حلا

(ه) معسار الاسعار

نه كمات حواحه نصبر الدس طوسى (موفى سنه ١٢٧ه= ١٢٧٦ع) كى نصنف هے نكما ہے ورق ١٢٧ الف و ١٢٨ الف ر الف کا نام بھى اللہ كا حواله دنا ہے موحرالد كر مقام بر كمات كا نام بھى مدكور ہے

(٦) مجمع الصابع

مه كمات بطام الدس احمد بي عبد صالح الصديقي الحسيسي كي باليف هي، حو عمهد عالم كبر كا الله صوفي ميس فاصل بها نكما يه ورق ١٥٩ ب ير اس كا حواله ديا هي، حو يسحه مطبوعه (مطبع حسبي لحكهيئو) كے صفحه و بر موجود هي

(2) رسالة بلاعب

ورق ١٦٢ س ير عدالواسع كے نام سے حواف اس دنا هے، وه عدالواسع كے رسالة بلاعب (مطبع مصطفائي، احكه عو، سنه ١٢٦١ه) ميں صفحة من ير نانا حانا هے

(A) لل كرة هدى

لكما حو حسب سال وفائش، حو اللك رمحت بى تعمله، رحالة او «تالب رحب»

اس مادة نارم سے سنه ۱۲۳۸ میکلا ہے

اسى طرح ورق الما الف الا حسب دال سعر الطر آما هے:

سع عالمكبر يو، رور طفر، مالك رمات

یاں نصبر الدیں حدر نادساہ اودھ مراد ھیں، حو ہمہ، ہم سے مرد ہم، حو ہمہ، ہم سے مرد ھیں کہ ان سعرون کا عدد میں اصافہ کیا گیا ہے

کماں کے مآحد

کمات کے دماحے کا حامم میں مآحد کے دکر کا دسور عت یوانا ہے، لیکر ہمارے مصنف ہے اس کی بالدی مہیں کی باہم حسب دیل ماحدوں کا بنا حلیا ہے:

(۱) فرهنگ رسندي

نه فارسی لعب کی مسمور کیاب اور عبدالرسد مدنی، ساکن لهظهه (سیده، میوفی سنه ۱۷ هـ ۱۹۹۹ع) کی نصیف هے یکا ہے ورق ۲۲ ت و ۲۲ ت تر اس کا حواله دیا هے

(۲) مو همه عطمی

ورق ٢٦ ب اور م ب ر مصف ہے حان آررو (موفی سنه ١١٦٩ه = ١٥٥٥ع) کے حو اقوال نقل کسے هیں، اول میں کا ہلا قول موهنه عظمی (ورق ٢٥ الف) میں موحود هے دوسرا انساس اس کیاب میں مہر مکر ہے کسی دوسری نصیف کا لکوا هو

کے لفظوں کے استعمال کا حسابی ساست بھی مقرر کیا ہے سے میں کہ ہے کہ نہ لوگ اسی بولحال میں سے چو بھائی عربی و فارسی اور انک حو بھائی هندی کے لفظ استعمال کر نے هیں (ورق موں ب

(٣) مير اور سودا كے كلام كے ورق كو ال العاط ميں طاهر كيا هے:

« اگرحه کلام فصاحب نظایی ل سعدی ؛ نظاهر آسان نظر می آند ، ولی تمسع است نسیر سعرا مقلد او هسد و مطل طررس عی نایند تحلاف میروا محمد رفع ؛ که ناوحرد کال محگی که دارد ؛ نقلد ن هر صاحب دمهدی را محکی » (ص ۲۵)

اکثر ادسوں اور ہمادوں ہے ا<u> دو ہوں</u> حگمہ اسمادوں کے ربگ کا فرق ساما ہے لیکے ہے حو حد مفرر کی ہے وہ اچھوبی اور واقعی ہے

(س) معر کے حال میں نہ بھی لکھیا ہے کہ:

« او اب آصف الدو له معمو ر و فرخوم هم بعد رحلت فرر ا، بر را از شک حمان آناد فخر به طلب داشه، محصب عالی ملازم ساحت » (انصا)

حالانکه بمام بدکرہ نو نس به لکھنے ہیں که میر صاحب ان حود لکھنٹو گئے اور حب آصف الدولہ کے دربار میں رسانی ہو بی، نو بحواہ مفرر کی گئی

(ه) لطف اور آراد دونوں ہے میں صاحب کی بارك مراحی كا دكر كا ھے صاحب «گل رعبا» كو اس قسم كے وابعات سحے مهل معلوم ھونے لھك ركبا بھی لطف و آراد كا ھم حبال ھے، اور اون كی سارك مراحی سے متعلق الك واقعه لھكھا

حا ممة كتاب ميں شعرا كا دكر كرتے هو ہے، معدد مقامات ميں تكما ہے اس بدكر ہے كے ٹكڑ ہے بقل كسے هيں ان ميں سے دو حكمه (صفحه مو و م) لفظ بدكرہ كے سابهه اور نفيه مقامیات (صفحه مے و م) ہر مصحفی كے بام كے سابهه ان انتیاسیات كو بیس كیا گیا ہے

مدےورۂ بالا بمام حوالے، صرف و محو همدی کے ماسوا دوسر نے مباحث کے اندر بائے حالے هیں صرف و محو همدی بر کو بی حواله بطر کو بی کہات تکما کے سامنے نه بهی، اس لیے بهاں کو بی حواله بطر بہت آیا

حدد نكاب

کماب میں حا محا ادبی و ناریحی بکتے بھی ۱۰ کور ہیں ان میں سے دو چار کا بدکرہ دلحسمی سے حالی به ہوگا مثلا:

- (۱) تکسا اسے ساسمد کریا ھے کہ فصحا کے محاور سے کے سرحلاف، الفاط کے تلفظ میں صحب اعراب یا ادای محرح کا لحاط کیا جائے حیا بجہ اس کے حیال میں «عدار» کو، جو عام طور پر عس کے ربر کے سابھہ بولا جایا ھے، تکسر عبر، ہر وری ادار، بڑھیا اور ربردسمی جلبی سے عیر اور جای حطی کا تکالیا سامعیں کو انے آپ بر ھسایا ھے ھاں، اگر کو بی لفظ عوام کی بولچال میں بلفظ اصلی سے ھٹ حائے، او اوسے صبرور صحبح کی بولچال میں بلفظ اصلی سے ھٹ حائے، او اوسے صبرور صحبح طور بر استعمال کریا چاھیے
- (۲) نکسا ہے اسے عہد کے شرف اور مسلد ساعروں کے کلام میں عربی اور فارسی الفاط کے سابھ لھٹ ھندی

اسی طرح مکما ہے نہ بھی لکھا ہے کہ آخر میں آنسا دنوانے ہوگئے بھے، اور اسی حالب میں فوت ہوے (ص۱۱)

اس معاصرانہ نبان کے نبس نظر، مردا اور کے دوانگی سے احلاف کی کروری طاہر ہوتی ہے، اور آرا۔ نے رنگیں کی رنابی اور کا آخری حال مو کچھ اکھا ہے، اوس پر ہیں۔
آنا ہے (۱)

(۱) افسرس تے ، ہل دا حلا ہے کہ اوبھوں نے کہ ا کی عمدرسی ، یں حکیم جد راہر صاحب لکھوی سے برسوں طب بڑھی بھی اور مردا فحرالدس احمد حال ہادر عرف مررا جعفر کے بوسط سے کلکے ، یں بصعة اردو دانی ، الارم ھوے بھے بکا نے اسوس کا قطعة باریج وفات بھی لکھا ہے، حس سے ۱۲۲۲ھ برآ مد عو نے عین ورید اللک بد کروں میں صرف

(۱۱) اس کہاں سے ھیں سے اللہ (۱) وساعرہ مردا حاجی، (۲) وساعرہ ولوی محب الله (۲) اور مشاعرہ سید مہر الله حال عبور کا ساحل ھے، حرب وہن سے عالما دوسر ہے وساعر ہے کا دکر اس سے مہلے کسی نے مہن کیا

مآحد حواسي

اس کے اب کے حاسوں کی برس میں می حی کے اوں سے مدد لی گئی ہے، اوں کی تفصل حسب دیل ہے:

⁽۱) صاحب گل رعبا ہے بھی (ص ۲۸۸) مہرا اوح کی رواب کر ہول کر سے ہومے اسا کے حوں سے اکار کا ہے

ھے اگر نه واقعہ صحبح ھے، نو نھر آزاد کے سال کردہ قصور کو نه مانے کی کوئی وجه نہیں (انصا)

(۲) مام الدس فایم رامبوری کے متعلق لھے کہ اس کے حکلام میں مردا کی بالف کلمات اور بدس الفاط اور میر کی، برسمگی وا سے سکسگی تکحا بطر آبی ہے بیر نه فحر صرف اسی الله ساعر کو نصیب ہوا ہے کہ اس کا قصدہ قصداہ اور عرل عرل کہلانے کی مستحق ہے ورنه اکثر نه دیکھنے میں آبا ہے کہ تا بو قصدہ عرل ہو کر رہانا ہے، اور تا عرل قصدہ نتجاتی کہ تا بو قصدہ عرل ہو کی مسونان اور رباعات اپنے اپنے حصائص کی حامل ہیں

(ع) مصحفی کو اراسدی میں بابیء میر سور لکھا ہے، اور یہ بھی لکھا ہے کہ حب به لکھ بھی بہتے، وہاں حراث کا طوطی بول رہا بھا کسی ہے اس کی طرف مطلق بوحہ به کی باچار به حراب کے مقابلے میں آڈٹے اور بس سال بك حراب اور اوس کے ساگردوں کے بورے لسکر سے سرسما حمگ کرکے، اہل ادب کو اسی طرف مائل کیا اور آحر کار حراب کے برابر، بلکھ اوس سے ریادہ سہرب حاصل کرلی مراب کے برابر، بلکھ اوس سے ریادہ سہرب حاصل کرلی اس مہر کہ اس سلسلے میں تکما نے ایسا کا نام مہیں اس حالا تکما آئے۔ اس میں «مصحفی و مصحفری» والا معرکہ اور ایس سے رسر، آیا بھا

⁽۱) انساکی عبر کاندکرعام بدکروں میں میں ملتا مگر تکما ہے لکھا ہے کہ اوبھوں نے ہ سال سے کچھ ریادہ عمر یائی۔

وصلف نے دلیا ہے وہ اور کا اور اس طویل اور وف طلب کام کس طرح اور کب بندا ہوا، اور اس طویل اور وف طلب کام میں کس کس نے اول کا ھاتھہ بٹانا

اس کے واقعی آمار کا بعین دسوار ہے، ساھیہ کسات کے بعض مقامات سے پیا حل حایا ہے کہ ۱۱۹۳ھ سے کیا بہلے مصنف اس کی ہوست میں مسعول بھا

(۱) لطف الله حان نثار کے ذکر میں آررو نے لکھا ہے. « در س سه که هرار و تکصد و بحاء به محربست، دو اه س ار س ترجمت انردی دو ست » (۱۲۲۳ س)

ار رح محدی (۱۹۵۰) می عرق رع الاول مه ۱۱۵۹ه (۱۷۳۹ع) دار رح وقات مدرح هے لهدا شار کا حال حمادی الاولی سنه ۱۰ کوره میں اکے سال حال حال حال حال حال حال حال عال مال

(۲) (ما کالهٔ عالهٔ راه و س اس دارے کی مهل حلد کا الله دسجه محفوط هے حس کے الله ورق بر حد طرق حور ارو کے فلم کی الصحفی هوتی هیں حولکه اس حلد کی بر سہ حروف محمی کے مطابق مہم هے اس لیے ابحا طور بر اسے مسوره کما حاسکما هے اس مردے میں فرلیاس مان امید دو « لمبه ربه» کے الفاظ سے ماد کیا هے (۱۲ میل هے (۱۲ میل هے الله علی الربح عجدی (۱۲ میل میں ان کی ناربح والد کیا هے (۱۲ میل سیمه ۱۱ میل اربو ہے ان کا حال محادی الاولی سمه ۱۱ میل میل اور سے مہلے لیکھا هوگا

(۳) اسمی مسود مے میں شدح علی حرب بن کے معلق لکھا ھے: « اسال با ریاد باسد، کا وارد هدوسان گسه او سلط بادر سا برفلمرو ایران ، در بن ملک آمد ، و در هگامکه ساهساه بر هدوسان بر سلط گردند ، و ساهجهان آباد دهلی بصرف او

١- مجمع العائس، المي

له فارسی که سیاء اوں کا لدکرہ ہے حسے هدوسیاں کے مائة بار نفاد، سراح الدس علی حال آررو اکبرآسادی د، فی سه ۱۱۹۹ (۲۰ م) ہے صدف کے ا

دساچے ، ہی ہ صدب نے لکھا ہے که بر سے سا ارد، دادار محلص، نے اس کے حبہ ہو نے کی حسب دیل اور دیج لکھی ہے:

ای در کره محوران گان سمل حو ،وست سراح الدی حان سدار، تاررو حین کرد روم «گارار حال اهل معی حمهان »

لیک مصنف ہے اس بدکر نے کی ابتدا اس بار رہے ہے۔ برسوں مہلے کر دی ہی سروع میں به منتجب انتبار کی ایک ایک ماض بھی رفیه رفیه اس نے لدکر نے کی حیثمت احسار کرلی

حوکہ انعام ملے کا واقعہ عمدہ الملک کے اله آباد سے واس

هونے کے نعد کا هے، لہدا نه دیکھا جاھے که عمدہ الملک اله آباد

کب حاکر حکس وقب وانس هونے میر ولی الله نے باریح

ور آباد دین لکھا هے که عمدہ الملک ۱۱۵۲ه (۱۳۵۹ع) میں اله آباد حانے

هوئے فر آباد نسن نف لانے ہے (۸ الف) حرالهٔ عامی ہ (ص ۲۵)

میں نهی الب کے اله آباد کی صو سداری ہر مقرر هونے کا می

سال خریر ہے فائم نے محرن نکاب (ص ۲۷) میں انجام محلص کے

حد ان کا دکر کرتے ہوئے نه لیکھا ہے که

« آحرالامر برسه اعتمادالدوله نهادر محصور آبد سه سال نمام ترآن کسید که فضا ترگ بان بصورت خمدهر فرلاد ساخته برای رحصت روح او م ساد ۱۱

عمده الملك نے ۱۰ د حجه ۱۱۰۹ (۲۰۱۹) كو دهلي دس سمهادت الى هر (اربح عمدی حد ۱۱۰۹ه) فايم كمها هے كه اوبه س المآباد سے والس آئے هو نے بورے ہوس میں هو نے بهتے اس حساب سے اوبه س ١١٠٥ هر ۱۱۰۸ (۱۱۰۸ اله ۱۱۰۸ میں ۱۱۰۸ هو نے الم المراد نے الم ۱۱۰۸ میں المشاه عمره میں لکھا هے كه الله ۱۱۰۹ هر (۱۱۰۸ میں المشاه کی طلب یو دهلی والس آبے حام کے دروال راده میں (۱۱۰۰) الله عرصی عمده الملك کے مام ممدر ح هے، حس كا سمة مالله الله عرصی عمده الملك کے مام ممدر ح هے، حس كا سمة مالله وقتی هے، الله هو تی ها الله هو تی ها الله هو تی ها الله هو تی ها الله هو تی میں کا وهاں به حاحال کمه ریاده و بی فیاس میں بها لمهذا اس سال کے بعد حرین کو ابعام دلایا حاهیے جو بیک آر رو نے حرین کے معلی به لیکھا هے که اوبه بی

رآد، طرق آگره روه، در گرس حريده رد در او روس اوراح ساهي بار اهلي آد حون کسي، حابکه ايد فدر او رساحت، رم ولايت عارم لاهور گسه، بسر بوايست رفت د دي که عمده الملك اير حان مهادر از اله آاد يحصور ريد د بوقع قدر ساسي بار ساهج آن آاد آد حد گاه ديگر ل گاو عما راري در بن سهر رد که حس بدد کرد رافالي باوري مرد، اعد الملك دوارد لك دام حد از بادساه براي او گود حالا عد ب و رفاه کررا، راله سما حب و سر و سر

اررو ہے حس و ب نہ الفاظ اکمہے ہے، اوس و میں (الف)
میں ن اسی سوا حقمری اکمھہ حکے ہے (ب) اوبھیں ہدو میان آے
نو برس نیا اس سے کمھ ریارہ میں صه ہو دا ہا، (ح) اور اوبھیں
عمد الملك اوبر حان میارر کی در ب بر دار او ہے ۱۲ لا کمھ کھرے رام
نھی عطا و دارے ہے ہے میں کے میں سے اون کی رددی آرام __
در نے لکی نھی

(الف) حراس ہے ادی سوا محمری ۱۱۵۳ ه (۱۲۲۱ع) کے اسر میم کی ہے چہا ہے اس کے حامم میں الکھتے ہیں ا ار حی وررد ساھمہاں آباد احال بحریر، که آج سال ارسع و حسین و مانه بعد الالف اسب، سه سال و کبری گرسه کردن میں بلدہ اوقات سر رفیہ، و برسه در حال حرک و محات ارسی کسور، که بعات باتر افیاد، رد ام و از کرت رام جانعه سر المد » (ص ۱۲)

۔ اس سے دو ساس معلوم هونی هیں: بہلی نه که اس کا احسام به اوس و وس بك او به س الله اوس و وس بك او به س كو بى العام به ملا بها، حس كے ساعث سے اطمال حاطر كے سابه بهان دیدگی به س گرار سكیے ہے لہذا به س هے كه آرد و نے حرب س كا حال به و و اه كے در حانے كے بعد لكها هے

فعالی کے دکر میں فرمانے هیں:

« در س اام مع دران دکرر احسار کده ام حاحه در عرص سه حیار ا سمت عرل گفه سد اگر عمر وف کمد، دنگ هم گفه می آد انساء الله الی، و الاحد

سا، سر حیسارم سمر ردیع الاول سه ۱۱۳۹ها ردیف و ن رسد ام اگاراده مارلی سلی سده، عام کرد حواهد سد ا ا ساسه رای دهلی و و اد هدوسان صفر عسد اهه رافع سده، و الاس ارس با عام برسد به بری عه

و مل من از من مم الد الد عمر ال که مع ساسا کرد الد الد عمر اله این عمر ال که مع ساسا کرد ا کارد ا عمر عمر اله کارد ا کارد الا ما حسان کرر و این ساسی هر حد ا عام بر سانده ا ا ا ا د وی از حال کرم مطلق است کر و فی آن الله هر حد در مرحاد سست و هستم است از عمر باد داد اللمهم (وقفی) بدا یک و

هدور ال آراد کے دال کے مطابق (مرو آرام: ۲۲۰ حرالهٔ عامی اور اله آراد کے دال کے مطابق (مرو آرام: ۲۲۰ حرالهٔ عامی ۱۹۴) سمه ۱۱۳۷ هراه (۱۳۳۵ ع) دی سه در کے راسے سے دارگاه لهها میں اور نے بھے ، لہدا اس بار بح کو سامے رکھه کر آررو کے اور برس نا اس سے رنامه کا حساب لکانا حائے و محمیا مرہ اله هی بارو کے دیک ایک اللہ عے دی اللہ کے ایمام ملے اور بھر آررو کے دیکہ آررو نے امط «حالا» بھی استعمال کیا ھے دار بن نه واس دورکہ آررو نے امط «حالا» بھی استعمال کیا ھے دار بن نه واس درسہ ھوگا، که ان کا مرکز کرنے و ب، بادساه کے حصور سے انعام ملے راده عرصه کرر نے میں نانا بھا اور انعام نهر دا ہے۔ دی اللہ عرب میں دار نے میں نانا بھا اور انعام نهر دا ہے۔ اللہ عرب میں دار نے اللہ اللہ اللہ کے اندر لکھا حالا جا ہے۔

منصے میں آررو نے حران کے سفر ،کالا اور فیام نیارس کو دکر «در نبولا» کہکر کا ہے، حو برو آراد (ص ۲۲۰) کے ،طابق، ۱۱۲۱ھ (۱۲۸۸ع) کے بعد کا واقعہ ہے اس لے اله ویاس بیجا به ہوگا کہ اس سال کے بعد، کیاب کو مریب کرنے وقب، نارہ واقعاب کا اصافه کردیا گیا ہے، حس کی ممالیں حود اس کیاب کے ایدر بھی کچھ کم بہیں ہیں

اب به دیکھا حاھے که ۱۱۹۳ھ کے بعد دصف نے کہاں کہاں کہاں اور کس کس سال دین نئے معلودات کا اصافه کیا ہے کہاں کہاں کے بعور مطالعے سے به سحه بکلیا ہے که آررو نے آئیدہ بین سال بین حامیا برمیم کی ہے، اور به سلسله محرم سنه ۱۱۹۸ھ (۱۲۵۳ع) دین حامیا برمیم کی ہے، اور به سلسله محرم سنه ۱۱۹۸ھ (۱۲۵۳ع) دین

ھے، اوس سے نہ معلوم ہونا ھے کہ علکیر نابی کی بحب نسسی کے نعد اور معس الملك کے انتقال سے قبل راحه ناگرمل ناب ورثر مقرر کئے اور «مماراحه عمدہ الملك» حطاب ملا لکر بان واقعاب کی تربیب مرسب میں ہے کونکہ عالمگیر نابی استعمال عبد الملك، عبد الملك، عبد الملك، اور معس الملك، عبد الملك، اور معس الملك، عبد الملك، حرالهٔ عامرہ (ص ۹۸) کے نیان کے مطابق، محرم سمہ ۱۳۱۵ھ (نوہ ہر ۱۷۵۳ع) میں گھوڑے سے گرکر قوب ہوا ہے ہر حال نہ نفسی امر ہے میں گھوڑے سے گرکر قوب ہوا ہے ہر حال نہ نفسی امر ہے میں گھوڑے سے گرکر قوب ہوا ہے میں مان ورثر نیانا گیا تھا جا کہ مولوی قدرت الله سوق راہ موری نے حام حمان نما (مم الف) میں، مولوی قدرت الله سوق راہ موری نے حام حمان نما (مم الف) میں، عالمگیر نابی کے سال اول حلوس میں لیکھا ہے کہ

« اگر ل در حمید محمد ساه حدی دیرانی حالصه داست؛ ر در عمید احمد سا دیرانی، س هم بران برند سد، و درس و ف بایت و رازی بار هو من گست »

اس امور کے بیس بطر به بھسی ہے که آررو ہے ، ہر بھی کا حال شعبال ۱۱۹۷ھ (حوں ۱۱۹۷ع) کے بعد لھے ا لکر مهاں به امر واصح کر دیبا صروری معلوم ہونا ہے که ۱۱۶۲ھ اور میر بعی کا حال ۱۱۶۶ھ اور میر بعی کا حال میری رائے میں اصل سعجے کے حاشہ وں ہر بڑھائے گئے ہوں کے بعد میں اس سعجے کے حاشہ وں ہر بڑھائے گئے ہوں کے بعد میں اس سعجے کے کانت نے اور کو میں میں شامل کرلیا ہے اسکا نبوت به ہے که مہلے دونوں اصافوں کے سابھه الفاط «میہ عمی عمله» کانت نے میں میل کر دیتے ہیں، حو ہمینه میں اس کے عمله میں اس کے عملہ کی کانت کے میں بھل کر دیتے ہیں، حو ہمینه میں اس کے عمله میں اس کے اور کے سابھه الفاط دونوں کے سابھه الفاط دونوں کے سابھہ دونوں کے دو

ساعه حاسبوں ہر لکھے حامے جس دیر کا حال اگر چه میں دیں

اس لفظ کے سابھہ بقل ہیں کیا گیا ہے، دگر نہ ہو، ہم ورق میں

کے حط ہے محملف عمدہ نسلعاق میں کےسی دوسرے نے لکھے

ر صو له ۵۶ی عله ۱۱

اس عارب کا دوسرا پر افراف سم رسع الاول ۱۱۹ه کو رهای گیا هے، اور بسرا ۲۸ ویں سال کی عمر میں آررو کی بداس کا سال « برل عب » سے طاهر هو یا هے، حس کے اعداد دو سال میں اگر ان دویوں عددون کو جمع کا حائے، دو ۱۱۹۵ حاصل جمع هوگا چو بکه اس بسر نے پر اگر اف کو « دیکر، » کے لفظ سے سروع کیا هے، اسلامے بهما اسے دوسر نے کے بعد لھے المالے دایا حاصے، اور کچه بعد به س که ۱۹۲۵ه (۱۹۵۷ع) هی دین بڑها یا هو

سروآراد (ص ۲۲) میں ارو کا مله پیدائش میمهای صدیء
ساردهم، اور حراله سامره (ص ۱۱۱) میں ۱ ۱۱ه بهی ملیا ہے
ال روبوں صور وں میں له فکڑا ۱۱۲۸ هر (۲۵۰۹ع) تا ۱۱۲۹ هر (۱۵۰۵ع) میں
کو ترکا ہوگا مگر میری رائے میں اس قسم کے نمام کام آر رو ہے
سفل میں احام دیے ہوں گے جو اول کا وطر ہو حکا بھا
احر محرم مدم میماش اور بعد اران موت نے اسی مہاب کے
اسداء لاس معاش اور بعد اران موت نے اسی مہاب کے
سی ہوگی کہ لمکر ہے میں بعیروندل کر ہے؟

میر سی میر کے دکر میں لکھا ہے:

«ار حدسال محاب معلی الفات عمده الملك بهار احه بهادر مگر را بد مهاراحه که در عهد فر حد مهد حصرت فردوس آرامگا ، و بعد اران در رأن حلاف و آوان سلطت احمدساه بادشاه، مربع بسبن حار بالس در الىء حالصه سریفه و دو اییء س و اران بار برید عالمیء من به بایت الور از کامروای بامداران عالم و صاحب السف و الفلم شدید » (۲ سم الف)

میر ہے اسی سوامحمری (ص ۵۰ و ۲۱) میں حو کچھ لکے

٣ - نكاب السعر الريكاب)، فلمي

نه استاد سعرای هدا میر مجد نفی میر، مدوق سنه ۱۲۲۵ (۱۸۱ع) کی نصنف هے، حس میں س ر اردو گو نتباعروں کے محصر حالات اور منتخب کلام مندرج هے

میر صاحب نے کسی حگہ نصنف کا سال صراحہ ہیں سانا هے الله اللارام محلص، ملوق ۱۱۲۱ھ (۱۵۱ع) کے حال میں کہ « وریب نکسالسب که درگرست» (ص ۸) اس سے ڈاکئی اسیرنگر (۱) نه فیاس کوریا هے که اس کا سنه باللف ۱۲۰۱ھ (۲۰۷۲ع) هے مولوی عبدالحق صاحب نے بهی اسے سلم فرمالیا هے، اور نه لکھا هے که چونکه گردیری نے اپنا سلم فرمالیا هے، اور نه لکھا هے که چونکه گردیری نے اپنا بدکرہ میں صاحب هی کے حواب میں لکھا هے، اس لیے بدکرہ میں صاحب هی کے حواب میں لکھا هے، اس لیے اس سیم کی صحت کی نوری نصدیق هو حالی هو (۱)

ڪماب کے مطالعے سے اس کے آعار و امحام ہر حسب دیل روسسی ٹربی ہے:

۱ - حمد علی حال رکی کے دکر میں مہر بے لکھا ہے:

« نادساہ محمدساہ ، بر او فر ماس مسوی حمد کردہ بود دو سه

سمر موروں کرد دیگر سر امحام ارو ساف اکوں سم

محمد حام، که بوسه آمد، بابنام رساند و آل وی حالی

ار مرہ بیست » (ص ۱۳۹)

حاتم ہے « دنوال رادہ » میں اس مشوی کے عنوال ہر لکھا ھے که «حسب الحجکم عد ساہ بادساہ، معرفت جعفر علی حال صادق »

⁽۱) مهرست کر انجامهای سا او ده ۱۷۵

⁽۲) عدم تکاب ، طع مانی ، صعحه ح

هیں اس حط کے لکھے هو ہے اسعار اور العاط کا دوسر ہے حاسبوں پر بھی حائے بطر آ ہے هیں، حس سے میں به فیاس کر ما هوں که به کیاں کے مصحح کا حط هے دیر کا حال وعرہ بہلے کان ہے بہاں لکھا بھا مصحح ہے بئے ورق داحل کرکے، وہ مصرع حوسان الذکر ساعرکا آئندہ صفحے پر بھا، اور اوسکی پرك چهل کر میر کے حال کے سروع میں لکھلای ہے، اور اسطرے آ جری صفح پر حگہ به رهے کے باعث کچھ میر کے شعر حاسبے پر بھی لکھے هیں پر حگه به رهے کے باعث کچھ میر کے شعر حاسبے پر بھی لکھے هیں اس کیاں کے دو سیح کیا خوالہ دیا گا ہے، وہ حا بھے کے اس حس سیح کا حواسی ، یس حواله دیا گا ہے، وہ حا بھے کے میان مہاراحه عمدہ الملك بهادر، کے لیے حسس رائے که ری نے کو میر ، یس میل احد عمدہ الملك بهادر، کے لیے حسس رائے کہ ری نے کو میر ، یس میل احد کیا بھا یہ ۲۲ میں میں نامیل کیا بھا یہ ۲۲ میں سانے کے باعث کے بی دی بی میں ایس کیا بھا یہ ۲۲ میں سانے کے باعث کے بی دی بی میں میں نامیل کیا بھا یہ ۲۲ میں سیمل ہے، اور ابھی

لك طبع به هو ا <u>هم</u> ٢- گلسر گسار، مطموعه

له حواحه حال حمد اورنگ آنادی کی نصنف اور فارسی ریال میں اردو کے ہ شاعروں کے حالات بر چھوٹی سی کمات ہے، میں اردو کے ہ شاعروں کے حالات بر چھوٹی سی کمات ہے، حسے کا طور بر اردو کا سب سے مہلا بلاکرہ کہا حاسکما ہے، کیونکہ دیناچنے میں مصنف نے «گلسی برم گھار ہے» اسکا مادۂ فاریح لکھا ہے، حس سے ۱۱۹۵ھ (۲۵۱ع) برآمد ہونے ہیں مادۂ فاریح لکھا ہے، حس سے ۱۱۹۵ھ (۲۵۱ع) برآمد ہونے ہیں یہ بلاکرہ سید بجد صاحب، اع اے، نے، حدرآباد سے ہم میں ۱۳۳۹ ف کو ایک مقد دیناچنے اور حواسی کے سابھہ چھوٹے سابر

او اوس کا سال اسمال ۱۱۹۲ فرار الئے گا، اور اس صورت میں میر صاحب ہے اوس کا حال ۱۱۹۲ میں فیل سا اسی سال، اسمال سے ملے، لکھا ہوگا

اب دوروں باروں کو بیس بطر رکھکے ،د فیاس کے ما سکے ما سکے کہ میر صاحب ہے اس سنہ و داہ کے بعد بدکرہ مکل کے۔

محلص، وہوفی ۱۱۹۳ کے دارہے وہ کہ اس کہ اس کو مرے اللی سال کے ورد ہوا محلص کی ووات کا مہد همیں معلوم بہی ھے الله به همارہے علم میں ھے که احمد ساه احمد ساه کا دو بھا سال بھا احمد ساه ربع الثانی سنه ۱۱۱۱ هوں محمد سس هوا بھا لہذا اس کا حو بھا سه حلوس، ربع اللی ۱۱۹۳ هسے سروع هوکر ربع اللی ۱۱۹۵ هو میں کہ حمہ هونا حاهمے اس لیے هم نفس کے سابعہ که سکے هم که ربع اللی ۱۱۹۵ ها دور سابعہ که سکے هم که ربع اللی ۱۱۹۵ ها دارها بھا دارها بھا اور

به بشوی بطم کی کئی ہے (۱۸۹ الر) اگر لفط «اکول» حود میر صاحب ہی کا لکھا ہوا ہے، اور کاندوں ہے ابی طرف سے اس کا اصافہ یا کسی دوسر نے لفظ کی حگہ اس کی بسس کا اربکات ہیں کا ہے، یو اس کا نہ مطلب ہوگا کہ بکات المعراکی نہ عمارت عبد ساہ، ووق ۱۹۱۱ھ (۱۹۲۸ع)، کی ربدگی میں یا اوس کے انتقال سے کچھ بعد لکھی گئی بھی حویکہ حام کے مستحب کلام میں میر صاحب نے صرف ایک سعی (۱) اوس عمل کا حما ہے، کو ایوا اور حام کا حما ہے، اس یہ میں ویاس یہ ہے کہ رکی اور حام کا حمال ای سے میں میر ساور نے کی طرح میں لکھی گئی بھی، بھی بعد رمانے میں ویاس یہ ہے کہ رکی اور حام کا حمال ای سعہ میں مورس کے اور حام کا حمال ای سعہ میں مورس کے سعی بھی جدے، حو دلی کے مساعروں میں برابر پڑھی حمیل کا حمال ریادہ عملوں کے سعی بھی چدے، حو دلی کے مساعروں میں برابر پڑھی

٢ - دلاورحان بربگ كو مير صاحب يے ريده بابا هے (ص ١٥١) گرديرى لحكها هے كه «سالى حد ارس پيس، مراحل راه مرگ دهود»

اگر به سلم کیا حائے که گردری بے بیریگ کا حال آحر ، ، ، ، ، ، اور «حدد» سے صرف س سال مراد هیں،

⁽۱) و سعر نه هے،

دلوں کی راہ حطربالہ ہوگئی آیا؟ که حمد رور سے وقوف ہے سام و سلام

نه سر دنوان رادے کے قلمی ناجہ کے کے انجابہ را ور اس ورق 21 تر موحرد ہے

(١٣ لومبر ١٥١٤ع) كو حسم هوا بها

اس مدکرے کی معص عاروں سے اس کے آعار، اور حم سالف کے بعد کے اصافوں ہر حسب دیل روسسی ٹربی ھے مير ناصر سامان، ولي الله اسه أق سرهندي، أور اسد نار حان اسال کو لکھا ہے کہ ال کے اسمال کو چند سال ہو ہے سير عسق (١١٦ الف) بن سامان كا سال وقاب ١١١٦ه (١٢٢١ع) اور اسداق کا (۸۷ س) ۱۱۰ (۱۲۳۷ع) اور سار بح عدی (۱۹۰ الف) سى انسان كاسلة وقات ربع الأول ١١٥٨ (١٥٨٥ع) مندرج ه «چمد» کا لفظ سسے و مل کے اعداد ہر بولا حاسکما ہے اگر هم به سلم کرلس که گردیری ہے هر حگه «حید» سے س سال مراد لے هاں، نو ال مرحومال کے سالمای وفات کے اس نظر، ال کا حال ۱۱۵، ۱۱۵، ۱۱۵ اور ۱۱۱۱ه ۱۱ کها حال چاهیے اور اگر نه کمها حالے که گردیری کی مراد هر حگه نو هے، نو بهر ان كا حال على الرسب ١١٥٦ه، ١١٥٩ه اور ١١١٥ه من لكها كنا هو كا اور اگر سمه ۱۱۲۵ه سے حساب کیا حالے، نو پھر علی المرسب «حمل» کا اطلاق ۱۸٬۱۸ اور ے برس بر ہوگا ان میں سے آحری استمعال يو صحيح رها هے، هگر دو ملے قطعا درست مهن، به حساب کی روسے اور سے اس سارے رور مرہ کے اعسار سے اس سا ہو میرا حسال نه هے که گردیری نے «حمد» سے نو سال مراد لے هیں،

سه) مرلاس حاں کا محلص المدیها اگر محلص کے لحاط سے اس کا دکر کا حا ا، ر حرف الف میں حایا حاہمے بھا، اور اگر سام کے اعبار سے دکر ہو یا، ہو حرف ، یں حایا حرب یا یں کسی طرح مذکر ر به ہویا حیا بچه را و ر کے فلمی بسخے یں اور فص الکلمات یں به سب سفر یا کیار ہی کے نام سے لکھے ہیں

چو تھے حسب ریاں دکر دیر (ص 22 و 27) دیر صاحب ہے،
شعباں ١١٦٥ھ (حول ١٥٥٢ع) دیں، نواب مهادر کے مفتول ہو حالے
کے بعد، اسے سو دلمے مادوں، حال آررو، کی ہسانگی جھوڈی
ھے، اس لیے بعد میں کہ اس نار بح سے قبل ہی لکرہ حیم
کر حکے ہوں، وریہ بلکر ہے دیں، اوبھیں «اساد و دیر و مرسد
بیدہ) کے لفظوں سے ناد یہ کرنے

نه سد فتح علی حال گردنری دهلوی، منوفی و سعمان ۱۲۲۳ (۱۳ سمبر ۱۸ ع)، کا مرب کا هوا، ۱۰ اردوگو شاعرون کا بدکر دهدور این دورگو شاعرون کا بدکر دهدور ۱۲۲۳ می در ۱۲۲۳ مطابق و محرم ۱۲۲۳ می

⁽۱) مرلری عدالحق صاحب ہے سحہ طوعه کے دیا ہے ہیں ۹۸ ساعی باد هیں لکن در اصل باکدار کے دکر ہیں مصد میں ہے لکھا بھا، کہ « اس سعی حوس گا میں است » اور اس کے بعد باکار کا و سعی لکھا بھا اس کہ مولوی صاحب ہے میں لک سا موار دیے نے اس اور اس طرح ۹۸ ساعی سمار کر لیے او لا ہو اس عبارت کا مطلب به ہے کہ باکبار کا سعر وللاس حاں کو بسید بھا بانا گردری کا بدکر حروف ہجی ہر میت ہے اباقی

اوں کی عمر کا صحح الدارہ لکا هو مردا صاحب کا سال ولادب اوں کی عمر کا صحح الدارہ لکا هو مردا صاحب کا سال ولادب الماء (١٦٩٨ع) سے ١١١ه (١١ع) لك سال حال هے اگر على الا فل ١١١ه هى كو احدار كرا حالے يو اوں كا حال ١١١٥ على الا فل ١١١ه هى كو احدار كرا حال حالے يو اوں كا حال ١١١٥ عرب دس لكها حالا چاهدے

آحر دیں اله سوال ما فی رها هے که کیا ۱۱۵ ه دیں گردی کی ادی عبر بھی که وہ کو بی لاکرہ مرب کرنے کا اهل هو ما اس کے متعلق اله عرص هے که سسر عسق (۱۷۹ الف) میں لکھا هے که اوس نے مهر ساکر ہ سعبان ۱۲۹ ه (۱۱ سمور مرب عرب) کو رحلت کی هے، اور «انتجاب سلف» دارة مار دیج وقاب هے اگر ده دان صحیح هے، او ۱۱۵ ه دی عمر کر عمر کر نے کے لیے سالکل موروں هے حود اس صاحب کی عمر ملکرہ حمم کرنے وقب سے مرس کی بھی (۱)

اس مدکر ہے کا ایک فلمی مسجد، حس میں دیاحہ اور ایک دو راحم ساولے ہیں عالماً سمد محسر علی، مصنف سرانا سحر، کا لکھا ہوا، کا ایکا آله عالیهٔ راہ ور میں موجود ہے انحمر رقیء اردو نے اسے بھی جھاب کر سابع کردنا ہے

ه ـ قص الكلمات (قص) قامي

له ساه مجد حمره دارهروی، مدوق ۱۱۹۸ه (۱۷۸۸ع)، کا کسکول هے، حس دین مدهی، نصوف، ساریحی اور ادبی دیملومات کا عظم السان دحیره حمع کا گیا هے کیات با حلدون دین دهسم هے، اور هی متحت «کامه الله» نا صن ف «کامه» سے سنروع

⁽۱) لاحطه همر مقد د کا اب بر؛ مربه آسی اکمه و ی و طوعه بواکه و ر بر بس اکمه او

اور اس کا آعاد ۱۱۰۹ھ کے ورس کا ہے

ه محرم ١١٦٦ه کو ددکره حم کرکے، بعد میں بھی گردری کے کھھ دارس بڑھانی ھیں چیا کھ دلاور حال دیرنگ کو لکھا ھے کہ حد سال ھو ہے کہ اس کا انتقال ھو گا نہ شخص نکات السعرا کی بریب کے وقت زیدہ بھا اگر نہ نسلیم کا جائے، لک دیدہ بھا، یو بھر اس کا نہ مطلب ھوگا که گردیری نے اس کا حال کم از کم ۱۱۲۸ھ میں لکھا ھے

عمده الملك اه بر حال احام كو لكها هے كه آح سے حهه ال سل رحمہ الردی سے حاملے ابهوں نے ۲۰ دعه سمه ۱۱۹ه (۲۷ دسمبر ۲۰۱۱ع) كوسمادت بابی هے طاهر هے كه ٥ محرم ۱۱۹ه كو اوبهيں مهادت بابی هے طاهر هے كه ٥ محرم ۱۱۹ه كو اوبهيں مهادت بابی هے طاهر عهد بهتے اس صورت ٥ س كسى طرح اوبهيں «سيش سال باش ارس» ٥ وق ميں كہا حا سكما لهذا به عمارت ۱۱۹ه كے آحر ما ۱۱۹ه كے آعاد ٥ س لكهى حابى چاهے عمارت ۱۱۹ه كے آحر ما ۱۱۹ه كے آعاد ٥ س لكهى حابى چاهے

مررا حا محامال ، طہر کے حال ، س لکھا ھے:

« ار بدو حمات الی نو یا هدا ، که عمر سر هری به سانس خطو د سین است، از بلد مسی توکل و ایروا بسر برد »

اس عمارت میں «حطوۃ سیسی » فائل عور ہے اس ففر نے کے لفوی معنی ہیں، «ساٹھواں فدم » حولکہ گردری عام طور بر عبر مہیں لکھا، اس لیے بھیا اوس نے سوح سمجھہ کر مردا مطہر صاحب کی عمر کا اندازہ لکھا ہوگا مردا صاحب دھلی ، یں ، ہم بھے، اور حود گردیری بھی و ھیں رھیا بھا، اور اول کا ھم مسرب اور مداح بھا بس کے وئی و حہ ہیں کہ اس نے حود مسرب اور مداح بھا بس کے وثر

سعر ای ریحه که افی صسف نگر دید ، و یا این رمان هیج اسانی ار ماحرای سوی افرای سحو ران این فی سطری باای برسانید بایر این فقیر مولف محمد فیام الدین، فادم، بید کر سین بام و سعی عام دو او بن این اعر فراهم آورده، بازه ایاب از هر کدام بر سیل بادگار در دیل این بیاض، که عجرت بکات موسوم است بقد فلم در آورد، »

بطاہر حال مصنف کے اس بیان کو کسی طرح بسلیم بہیں کیا جاسکہ ا هے کہ ادا ک ر محمہ کو شاعروں کے متعلق انک سطر بھی کسی ہے بہیں لکھی هے کون کہ ١١٦٥ هے آخر بك حاكسار كا « معسوق حبل سالہ حود »، معر كا « بكات السعر ۱ » اور گرديرى كا « بدكرة ر محمه گو بات » مرب هو چكے بھے اور نه نه باور كيا جا سكيا هے که اوسے ان بدكروں كا علم بہیں ہوا' کون که وہ اوس رہائے میں دھلی کے ابدر موجود بھا مگر بدكر ہے کے عملف دانوں ہر عور كر نے سے عمال ہو جانا ہے کہ فائم كا به دعوى صحیح ہے بھما حب وہ ادا بدكرہ لكھے د تھا، بو اوس وقت بك مدكورة بالا بدكر ہے سائع بہیں ہو نے بائے بھے اس دعوى کے وجوہ حسب دیل ہیں:

(۱) فائم سے ساہ ولی اللہ استاق کے متعلق لکھا ہے کہ «مدب ہفت سال سدکہ بدار المقا انتقال بمود» (ص ۱۸)

اسساق ہے، نشر عسق (20 ب) اور صبح گلس (ص ٢٥) کی روایت کے مطابق ۱۱۵ (۱۲۵ ع) میں رحلت کی ہے لہدا ہائم ہے ان کا حال نصباً ۱۱۵ ہے (۱۲۵ هم) میں لکھا ہے

(۲) اس سمه کی ساد اس واقع سے بھی ھوبی ہے کہ میر سے بطاھر 1171ھ میں اور گردیری ہے ہ محرم 1177ھ سے قبل، دلاور حال کا دکر سرنگ محلص کے ما حب کیا ہے گردیری نے اور کچھہ میں لکھا، مگر میر نے نہ صراحہ کردی ہے کہ نہ مہلے ھیرنگ محلص کرنے بھے، فی الحیال

ھوں ہے اس کی انک حلد کیامحالۂ عالمۂ راہپور میں اور دوسری حلد حالماہ ترکالہ، مارہرہ، میں موجود ہے

رامدور کے سحے کے آجر دیں «ہم فصل الکلام » لکھا ھے،
حس سے به فیاس ھو یا ھے که فصل الکلام اس کا سام ھے مگر
موحودہ سخادہ بسیر حالقاہ مدکورہ نے اپنی الگ گرای خریر
میں بدایا ھے کہ اس کیاب کا بام «فص الکامات» ھے مہی بام
اور کے بدکر نے میں برمرۂ بصیفات دیں نے بھی دیکھا ھے
ساہ صاحب نے اس کشکول میں سعر ای فارسی و اردو کے حالات
بھی لکھے ھیں کہات کے ورق ۱۶ سے ۱۲ سے ۱۲ سے ۱۲ سام ورق، اردو
کے ساعروں کے حالات یر مسلمل ھیں شاہ صاحب نے صرف دو چار حگہ
میر کے بکات السعر اسے اور دو چار حگہ ایسی معلودات سے کھہ لکھا ھے،
میر کے بکات السعر اسے اور دو چار حگہ ایسی معلودات سے کھہ لکھا ھے،
میر کے بکات السعر اسے اور دو چار حگہ ایسی معلودات سے کھہ لکھا ھے،
میں مہی وجہ ھے کہ ورق ۱۲ سے سے حود اوسی کے لفظوں دیں بھل کرد سے
ھیں مہی وجہ ھے کہ ورق ۱۲ سے سے حود اوسی کے لفظوں دیں بھل کرد سے
دکر ، سال حال کے لفظوں دیں بڑھے کے باوجود ، میں نے اس کو «بدکر ہ

٦ – محرن اکات (محرن) مطموعه

له قدام الدس مجد قائم، قائم علص، حامد دورى المولد، راه ورى المدق، مدوق ١٨ ١٢ه (١٤٥٩ع) كامرس كرده سعراى اردوكا بدكره هـ، حس ١٨٠ ١١٨ ساعرون كے حالات م طعول ١٨٠ نفسيم كركے لكھے گئے هيں

حواحه اکرم ہے اس کی نار دیج «محرل نکاب» سے نکالی ہے، حس سے ۱۱۲۸ (۱۲۰۵ع) برآمد ہونے میں (ص ۲۲) لیکن کمات کے دیناچے میں مصنف لکھا ہے:

« محمی و محمحت عماً مد که الی الآن در دکر و مان اسمار و احو ال

مرادآباد رفه نو د حون درآ محا با فوح علی محمد روهله بای حگ همان آمد، هما محا مع حان ندکر ر محرآب عام کسیه سد » (ص ۲۹)

واقعه نه ہے کہ نواب سند علی مجد حان مهادر کے م شوال ۱۹۲۱ه (سنمبر ۱۹۲۹ع) کو قوت هو حالے کے بعد ، صفدر حنگ نے روهنلوں کی قوت نوڑ نے کے لئے ، قطب اللہ س حان کو روهنل کھ ڈ کی ریاست کا بروانه نادساہ سے دلا کر مرادآباد روانه کیا بھا اوں کے سابھہ صرف حند سو آدمی بھے روهنلوں نے مقابلہ کر کے اوبھیں قو ح کے سابھہ قبل کر دنا اس واقع کی صحبح بار نے مہا ملی لکن محملف کیانوں سے تاب ہو یا ہے کہ دمجھ ۱۹۲۹ھ (نومیر ۱۹۸۹ع) میں والیء قرح آباد کی روه لی کھنڈ ہر قوح کے سی سے ولی نه معرکه بیس آیا بھا

میں بھی حسمت کے معلق مہی لکھا ھے کہ وہ فطب اللاس حال کے هر اه
روهلوں کی حسک میں داراکا مگر اوبھوں نے رمانے کا بعن مہیں کیا فائم
اس کے برحلاف به کم اھے که دوسال هو ہے حو حسمت، فطب اللاس حال
کے همراه مرادآباد حاکر ، حسک میں که ت رها حس کے به معنی هیں که آحر
۱۹۳۱ه (۱۵۱۱ع) فا آغاز ۱۹۱۵ه (۱۵۱۱ع) میں اسے دانی معلومات کی دا بر

بعص سانات سے طاہر ہو ا ہے کہ فائم سے ۱۱۹۸ کے بعد بھی حامحا اصافے کسے ہیں، حو ۱۱۹۹ (۱۲۹۶ع) بك كے رما بے كو طاہر كر ہے ہيں

(۱) آبرو کے دکر میں حان آررو کو دعادی ہے کہ «حداسلامیشدارد» (ص ۱۰)، اور بعد اران میر کے حال میں اون کا دکر بصعهٔ ماصی کیا ہے، اور لکھا ہے که «در حدمت حان آررو که حالوی او بود ، لحی دانس

اس كو برك كركے سرنگ احدار كما هے چوںكه اس دان كے اندر مير بے لفظ «حالا» المعمال كما هے، اس لے هم اسے دوران ساليف كا واقعه ماليے بر محور هيں

و امم ہے اس سخص کا مدکرہ اسے الفاط دیں کیا ہے، حس سے معلوم ہونا ہے کہ وہ ہور «ہردگئ» محلص کر دا ہے اس سے میں فیاس کر داہوں کہ اوس ہے دلاور حان کا حال بعد بل محلص سے قبل لکھا بھا اگر نہ فیاس در سب ہے، دو بھر کوئی وجہہ مہیں کہ ہم اسے میر کے بدکر سے سے قبل کا به داس، اور کہہ بعد بہیں کہ نہ ہے، او ہے ور ب ھی سروع کا گا ہو به داس، اور کہہ بعد بہیں کہ نہ ہے، او ہم اور کر ربری (ص ۱۲۱) اور کر ربری (ص سح) لے مطلاح اموال کیا ہے گلرار ابراہم (ص ۱۲۱) اور کر ربری (ص سح) کے مہد میں قوت ہوا جمحانہ (ح س ص س س) کے دصم ور ما ہے میں ساہ کے عہد میں قوت ہوا جمحانہ (ح س ص س س) کے دصم ور ما ہے عمل ساہ کے عہد میں اور گر ربری برسوں قبل اس کو مردہ لکھہ چکے ہیں علط ہے، کیونکہ دیر اور گر ربری برسوں قبل اس کو مردہ لکھہ چکے ہیں الدہ گلرار کی روایت قابل عور ہے

وائم ہے اس سخص کے متعلق لکھا ہے کہ «مدت حدد ما هست که مهمین اسوال او حہان روب» (ص ۱۳) اگر گلراد کی رواس صحح ہے، نو نهر اس کا نه مطلب هوگا که رسوا ہے ۱۹۱۱ه (۱۹۱۸ع) کے قبل انتقال کا نها فائم ہے اس کا نہ کرہ من نے کے چند ماہ بعد کیا ہے اس سے ہم نه فیاس کرسکے هیں که کم از کم ۲۹ دنتع الا حر ۱۹۱۱ه (مارچ ۱۲۸۸ع) س

(س) ف الم نے مجد علی حسمت کے معلق لکھا ہے که «سان بر بن دوسال ، برفاف قطب الدين على حال سمت حکا

١١١٤ ه (٣١ مارح ١٥٥١ع) سے صل الحام كو مهم چكا بها مائم سے ال

«والا سر نفس حواحه مح ۱ اصر؛ که کمی از او اای روزگار و مسادح کیار است؛ به سبب حریدی و فرزندی، وی افتحارها دارد »

اس سے دہ الدارہ هوا هے که ابهی لك میر درد كے والد العددات بهے، لهدا قائم نے میر درد كا حال رحب ١١١٦ه میں لكھا هوگا اور چولكه للله در۔ (صع) میں درد نے لكھا هے كه صحفهٔ وارداب كے ممام كر نے وس میں میں عمر میں اس لے هم نه كه سكے هيں كه قائم نے ان كا حال میں سال كی عمر میں ١١١٤ه میں لكھا هے

(م) بول رامے وقا کے دکی میں لکھا ہے کہ

« بين برادرس راده ، گلاراي ديوان مدار المهام ا برالامرا يوات يحالدوله بهادر است » (ص ٢٢)

کسالدوله کو ، مصب او ہر الاور ایی ، حرالهٔ عامره (ص مره) کے وطابق اور دورہ ۱۱۵ (۵ مره ۱۵ کی مراحیت ۱۱۵ (۵ مره ۱۵ کی مراحیت کے بعد عدادالملک نے ابهاں بر طرف کرکے حود به منصب سببهالا بعد از ال سابی ب کی مسمور حگ (شمادی الآ حره ۱۵۱۱ ه و طابق حدوری ۱۲۱۱ع) کے بعد، احمدساہ ابدالی نے بھی ابهاں کو به عہدہ عطا کی صاحب حدیقه الا فالیم نعد، احمدساہ ابدالی نے بھی ابهاں کو به عہدہ عطا کی صاحب حدیقه الا فالیم نعد، احمدساہ ابدالی نے بھی ابهاں کو به عہدہ عطا کی صاحب حدیقه الا فالیم نعد، احمدساہ ابدالی نصر نے کی میں «مدار المهام او ہر الامن ا» کا حطاب و مصب عطا مولے کی بصر نے کی میے (ص ۱۳۷)

الدوحمه» (ص ۱س)

حاں آرروکا اسفال ۲۳ رنع الثانی سنه ۱۱۲۹ه (۲۲ حدوری ۱۷۵۱ع) کو هوا هے لهذا نفسی امر ہے که میرکا حال سا او ں کا نه حصه اس ماه و سال کے بعدا کمھا گیا ہے

- (۲) محسم علی حاں حسم محلص کو کہا ھے کہ « صل ار س هف سال مرگ دفعہ ار حمال رف » (ص ۲۷) حال آررو فر الے هل که ال کا المقال، مرگ دفعہ ار حمال رف » (ص ۲۷) حال آررو فر الے هل که ال کا المقال، محم الدولہ کے مر بے سے دوس وہ مہ ہے ہائے ۱۱۳ (٥-۹ ۱۲ ع) دیں هو گنا بھا (مجمع اللف س: ۱۳۵ الف) دوسر ہے بد کره بگاروں نے بھی مہی سال وفات لکھا ھے اس صور ب دیں فایم کا نہ ٹکڑا ۱۱ه (۱۱ه (۱۵ ۲۵ ۲۵ ع) کے لگ بھگ لکھا حالا حاھے
- (٣) حواحه مير درد كے حال ميں اور كى بعيدها كے متحمله «صح عا واردات» كا سام بهى لكها هے به كمات حود حواحه صاحب كے سان كے مطابق ١١١٢ه (١٥٥٩ع) ميں لكهى كئى هے حواحه صاحب كے الفاط به هيں:

« و بستر ار س وساله ، بعن اکر وارد ، در حصر ر افدس حاب المراطحمد بن حصرت فاله گاهی دا ب رکا به در سنه تکمرار و لم صد ر هماد و دو همی سال بارح دوم یا سارل سعان المطم رور سنه بین العصر و المعرب رحلت آ محیات سد است » (علم الکه آت ص ۹۱)

سمع محمل (ص ۲۳) کے آحر میں فرمانے هیں:

« حا محه ار اداماب ورود صحیفه وارداب محصور پریور در سال رمال آن ریده الواصلی حواحه محمد ناصر اعنی تکهرار و تکصد و همادو دو شده بود »

اں اہداسوں سے معلوم ہونا ہے که وارداب کا ربادہ حصه م سعمان

اس کے بعد عمارالملك بےرسع الآحر سرا اور 121 ه (بود بر 201ع) میں عالمگر مابی كو قبل كر ہے كے بعد احمدساه ابدالی كی آمدآمد سن كو، مور حمل حاك كے راس بناہ لی (۱)، اور 121 ه (۱27ع) بك، حو حرابهٔ عامره كا سال بالمه هے، و هيں مقسم ر هے (۲) بار يح قرح آباد سے علوم هونا هے ته بقر بنا اسى سال فرح آباد ميں بهر بسر فف قرما هو بے بوات احمد حال بے تو مطر دارات كی اورگرراوفات كلے سیرحاصل حاگر فور کردی (۳) مولوى ولى الله لكه ہے هيں كه شاه عالم بادشتاه كے الدآباد سے دهلی وابس مولوى ولى الله لكه ہے هيں كه شاه عالم بادشتاه كے الدآباد سے دهلی وابس کرر بن گے بو اس حوف سے كه كم بين بادساه اس بواح سے كرر بن گے بو اس حوف سے كه كم بين بادساه اس بواح سے كر بن گے بو اس حوف سے كه كم بين بادساه اس عات كے قبل كا انتقام به لے هو ہے مكه معظمه حلے گئے حج سے وابسى كے بعد كالى دين ٹھمرے، اور هيں وابسى كے بعد كالى دين ٹھمرے، اور فرس وهيں دوابا هو ہے به الماباء هر (۵) انها مه مطلب وهيں دوابگى كا سمه مهراء ه (اسى انها مه مولوى ولى الله بے بادساه كی هے كه عبار الملك كا فرح آباد دين قام 121 هيے سے 112 هـ مطلب ها دالماك كا فرح آباد دين قام 121 هـ سے 112 هـ مطلب ها دالماك كا فرح آباد دين قام 121 هـ سے 112 هـ ملک رها بها

بطاهی به باعکی هے که سورا عمادالملک کے سابهه ۱۱ه ه بن ورح آل د
گئے هوں؛ کو بکه ابهی بلد کره بو بسول نے شاہ عالم بادساه کا اساد
سا هے؛ حو ۱۱۱ه (۲ ۱۵۰۹ع) ، ی بحث سین هوئے بهے اگر به
۱۱ه (۲ ۲ ۲ ۲ ۷ ۷ ع) ، ی ورح آل د چلے گئے هوئے، بو به اسیادی سیاگردی
کا رسمه بعدالوقوع بها بسیر عیسی سے معلوم هونا هے که ان کی دهلی سے
کا رسمه بعدالوقوع بها بسیر عیسی سے معلوم هونا هے که ان کی دهلی سے
در سے بهاگ کر سر رحمل کے باس بهراور بی قیام بایا هے چربکه اس رائے میں
مصف ممالات وهان رحود هے، اس لیے اوس کی سیادت پر اعتماد کا حاسکا هے
مصف ممالات وهان رحود هے، اس لیے اوس کی سیادت پر اعتماد کا حاسکا هے
(۲) حرابه عامی ۱۲۵ (۲) باری فرح آلاد اردور ۲۴٬۲(۲) باری فرح آلاد ۱۲۷

(ه) اصاً ۱۲۱ ب

سااره کے بعد اوس نے وقا کا حال لکھا ھے، حسکہ بحب الدوله اطمسان کسانه اسعمدے برکام کررہے بھے، اور «مدار الممام امير الامرا» دونوں لفطوں کے مستحق ہوچکے ہے

(ه) مهربان حارب ربدكے حال میں (ص ۵۰)لكها هے كه «درس ۱۱) روائحد رفع سودا ؛ سلبه الله مالى ؛ برفاف ور برالممالك واب عارى الدين حان بهادر در لله فرح آياد وسدد حان وصوف از واب ور در درحواسه در راى وصوف را در واب ور در درحواسه در راى وصوف را در واب حودگر به »

طاهی ہے کہ نہ ٹرکڑ اسوداکے ورح آباد حالے کے بعد اکہا گیا ہے چوںکہ اس میں فائم نے سوداکا ورح آباد حال، دوات عاری الدین حال کے همر اہ سایا ہے، اس لے به دیکھا چاہے کہ دوات کس رمانے میں ورح آباد (عمر الله سار مح فرح آباد (عمر الله) میں ورح آباد آنے دوات احمد حال نے ٹری ساں و بعدس اور میر دا باہر کے سابھہ فرح آباد آنے دوات احمد حال نے ٹری ساں و سکوہ کے سابھہ استقبال کیا، اور بہت کھے بدر گررانا آزاد بلگر ابی نے فر مانے عامرہ (ص میہ) میں بہی واقعہ لکھا ہے مگر اس کے بعد نہ بھی میں کہ فرح آباد سے اور ہو چڑھا ہی کی، اور دوات سعدالله حال کے فر مانے میں بڑکر صلح کر اد ہے کے بعد، ی سوال سائ مدکو دو سے قبل ان کا فرح آباد واس ہو نے اس سے نہ سیحہ نکا ما ہے کہ نے سوال سائہ مدکو دہ سے قبل ان کا فرح آباد میں ورود ہوا بھا بعد ازان اس بار نے کو صور نہ اور ھے سے لوٹ سے رآئے

⁽۱) سے حالہ مرحوم نے (اسودا) (ص ه) ال لکھا ہے که عادالملك سا درائی كے مشورے سے ١١٦٥ه الله ساهر ادول كے همراه درائے الله وصول كرنے آليے لكن له صحح بهاں ہے الم عار بحل مدد هلى كه له واقعه درائي كے ١١١٥ كے بعد كا ہے

اں معامات کے ماسوا عاصمی اور درد وعرہ کے حالات دوسسی ماریحوں ملک رھمانی کر سکے ھیں اگر ھمارے ساس موسسے درائع سے معلومات مہا ھو حاس

حب کا حلاصه به هے که قام ہے دہلے ایبا بدکرہ ،اص کی صورت میں مرب کیا بھا اس ،اص کے آعاد کے بارے میں سب سے مہلی باریج ہے۔ اوس اس ،اص کے آعاد کے بارے میں اردو کو ساعروں یا کو ی بدکرہ میں سہوا بھا ہے۔ اور اور مالمگس بابی کے بحب میں احمدساہ کے ، رول ہو حالے اور عالمگس بابی کے بحب رسی ہونے کے بعد اس ،اص لے بدکرے کی سکل احمار کرای، اور مصمف نے ارکا اربحی بام ، محر ل بکات، رکھا، حس سے اور مصمف نے ارکا اربحی بام ، محر ل بکات، رکھا، حس سے اور مصمف نے اربکا اور عمد بھی اوس نے حاکا اصافے بور مام کے آعاد بھی ہوں کے وقت کا ہے، اور حامہ حس میں بحر بام کے آعاد بصر میاص کے وقت کا ہے، اور حامہ حس میں بعد باملات بالیک کا دکر کا ہے، اور حامہ حس میں بعد باملات بالیک کا دکر کا ہے، اور حامہ حس میں بعدوم ہو یا ہے ایملات بالیکھا ہوا

یه بد کره امحمر به فی اردو کی طرف مے عرصه هوا حهد کر سابع هو چکا هے کسانحانے میں اسکے مہلے دو طبعوں کا اردو برحمه فلمی سکل میں موجود هے امراحال به هے که محس علی حسر مصمف سرایا سحر اس کے میر حم هیں اس رحمے میں اس برحم نے بھی مصاد طور تر کچھه اصافے کے هی

ے۔ مقالات المعرا، فلمي

له ۱۰۹ مار ی گو ساعروں کا بدگرہ ہے، حسے مام الدر حیرت ولد شدیح امان الله اکسرآبادی ہے، ریاص السعرای واله، روانگی، احمدساہ اندالی کے ہابھوں دار السلطس کی دوسری لوٹ کے بعد واقع ہونی بھی احمدساہ کا دہلی میں دوسری بار داخله سعبات ۱۱۲۳ (مارح ۱۲۶۱ع) میں ہوا بھا مقالات السعبراکے مصد عمد نے بھی اس مال کے حملے کو دوسرا حملہ مرار دیا ہے وہ اکہا ہے:

«درین هیگام، کاسد تکهرار و لب صاره ای و سده هجر رسله اگری آیس هیگاند طرز کرب بایی اسه» (و با ۲ س)

لہدا سو۔ اکو ۱۱۱ه کے بعد رهای کو دریا۔ کہا ماهدے سودا کے دنوال میں نواب دمریال حال کی ماری کا قطعہ م سانا حال ہے، حس کے دادہ بار نحی هوا هے وصل داه و د مسری کا، الما حال هے، حس کے داده بار نحی هوا هے وصل داه و د مسری کا، سے ۱۱۱۹ برآد د هو نے هیں حو تکمه عماداله لل ۱۱۱۰ ه دی نامر نور سے ورز سے ورز المدساه سے فرح آباد گئے هیں، اس اے اعلم به هے که سورا احمدساه کے دوسر نے حملے کے بعد عماداله لك کے اس بهر مور م حمے، اور وال سے اول کے سابه هی ۱۱۱۹ ه دین فرح آباد حلے گئے اس صور سابه وال کے دیلی حو کچهه لکھا هے وه ۱۱۱ه کے بعد کا اصافه هوگا

سنه ۱۱۲۹ه کا نه اصافه نیما یه سنه ۱۱۲۹ه کا رے ۱۸

«حیامحه مروی سیامی امه سع دیگر اداب بر صفحه رورگار از و بیادگا، است» (صفحه ۲۹)

یہ الفاط اوں استخاص کے اسے استعمال کیے حالے میں حواس دیا سے رحل کر چکے موں در دید ہے، گار از انزاہم اور گلس مید (ص ۱۲) کے طابق ۱۱۲۹ میں انتقال دیا ہے لہذا به حصه بهی سه ۱۱۲۹ کے بعد لکھا حال چاہئے

حون رسا بر مسوى حال دارجه با كه ماه سمان بود حرب ارسال رحلس ها مدد داد حرم « ديم رصوان بود»

اس مادے سے ۱۱۵ه (۲-۱۵۰۹ع) درآمد هو ہے هیں، اور شعر اول سے اللہ بھی معلوم هو تا ہے که رحب تا سعمارے سنة مدكوره میں اللہ کی وفات هو تی بھی لمدا ان ممهمون تك كار برسب كا حارى رهنا طاهر هو تا ہے

حوامه مجدال مدل کے ۱۱۷۳ھ (۱۵۸۰۹ع) ، من وقات مانی هے حدر سے دیاوم کے در سے ایکا ذکر اسے الفطوں میں کیا ہے، حن سے دیاوم هوا هے که نه نفید حمال نهے اس سے نه فیاس کیا حا سکما ہے کہ تریب کا آغار ۱۱۷۲ھ سے قبل ہوا ہے

اسے معلی حرب ہے لکھا ہے کہ میر سے والد کا سام شدح اماں الله اور اکرآسا۔ وطر ہے، سال کی اس وقت عمر ہے، اور دنوال کسس حی، طسب ٹھاکر سورحمل، والی میر لاور، کے بچوں کی افالقی کی حدمت بر منعی ہوں، اور بھرلدور میں قیام ہے (ہم الف) ماں مجد حال کو ناموی سے، حیوں نے عرص سے اکترآسا۔ ھی میں سکویت احسار کرلی بھی، فارسی پڑھی ہے اکترآسا۔ ھی میں سکویت احسار کرلی بھی، فارسی پڑھی ہے (ہم الف) اور مجد بعیم بیار سے، حو نے بدل میسی اور شاعر تھے،

محمع النفاس آررو، اور سفسهٔ سوق رای سکھرای کی مدد سے مرت کا ہے

وحرالدكركمات كا مصلف، احمدشاه الدالى كے سله ١١٥ همين دلى بر حملة آور هونے كے بعد بعل وطر كركے مع اهل وعال اكبرات الا چلا آتا بها، اور اس بقل و حمل كے رمائے ميں بهى وه بذكر ہے كو در سكر نا رها بها حرب الك برس اور چلد ميم مے اوس كى حدد سه بين رها (هم س) عالماً اسى رهائے دين داسه ماليدو و ديكھ كر حرب كو بدكره مرب كرنے كا حال پيدا هوا هوگا يمكر وه ديما حے ميں به لحكها هے كه حب هيدوسيان دين احمدشاه ابدالى كى بهلى بار بهلا بى هو بى ولى وعار سكى آگ بيحهى ، حوس بحماله منحهے مدكورة بهلا بى هو بى ولى وعار سكى آگ بيحهى ، حوس بحماله منحهے مدكورة بهلا بى هو بى ولى وعار سكى آگ بيحهى ، حوس بحماله منحهے مدكورة بهلا بى هو بى ولى وعار سكى آگ بيحهى ، حوس بحماله منحهے مدكورة بهلا بيك مولى اللى بدكروں كے ديكوں كے حالات بيد مشمل اللى كمات برسب دوں۔ كيچهه ديوں بك به نما دل دين كه نكم ديوں بك به نما دل دين كهيئكمى رهى

«در س هنگام که سه تکهرار و تکصد و هداد و سه هجری و سعله اگری آس هنگامه مسطر رکرب بایی است؛ بنم قبول نی عجه امد از مست الطاف مولی و رید؛ و تکهت انظام ای گلدست بازیام سام آرز و را معطر گردایند بریت این رساله به حرروی بهجی باد و به مقالات السعرا؛ که مصبی بازیج بالف است عصال دج سستاه، رسرم ساحت» (۲ س و ۱ ااف)

مد بعلم دار کے دکر میں لکھا ہے

«در، ولا که حبر وف اس سند ام از بلجی ٔعم، سریب عین بر ماق طبیعت با گوار است احفر بازیج وف اس که از روز ر با مطلع رسده، حین با فه اور فطعهٔ نار مح بھی نعد کو اصافہ کسے گئے ہیں (ص ۱۹۰) اس ندکر ہے کو بھی انحس نرقیء اردو نے کہا بحالهٔ آصفیہ (حیدرآباد) کے واحد نسیجے سے مریب کرکے شایع کر دیا ہے و ندکےرہ السعرا، فلمی

یه میر علاء الدوله ا عرف علی حال کا دالیف کرده بد کرهٔ سعرای ف ارسی هے (۱) حو حود مصنف کے سال کے دطابق ۱۱۷۸ (۱۱۷۸ (۱۲۹۲ع) میں رہ دالیف بھا ولایت کے حال میں لیکھا ھے:

«در حین ناایت بدکره، در سنه نکهرار و نكصد و هماد ر هست در سن هماد و هست سالگی عرض استهال موصل بحق گردند (۳۳ ه الف)

مسرر اعدالرصا مسر ، متوفی ۱۱۲۳ (۲۱۰ ۱۲۹۹)، کو لکھا ہے: حہار سال می از محربر ادکر تروصہ رصران حرا له (۲۰۵ الف)

اس سے بھی مدکورہ الا ۔ مد کی الدد هوئی هے دہر حرین کو مدر عمد میں الدیر فقر کے دکر دہن «رام بھاءه» کے الفاط سے باد کیا هے سے الد کیا ہے دی حمادی الاولی ۱۱۸ ه (اکمو بر ۱۲۶۱ع) کو قوت هو سے هیں لهذا اس بدکر ہے کو اول کی حمات میں بالیف هونا چاھے ۱۱۱۸ میں وہ بھساً زیدہ بھے اس لیے دکورہ سیم کی مرید بادد هو حالی هے

کما کانه علیه وا مور میں اس ددکرے کا ایک سیحہ محقوط ہے،
حو علی سر هدی کے حال سے بواب محی حال کے دکر بلک ہے اس سے
به ابدارہ هویا ہے کہ سروع سے بهر بیا بصف اور آجی سے چد اوراق
کم هو گئے ہیں به مسورہ معلم هویا ہے، کوبکہ عبارت محملف معمولی
مطوط دیں دیں اور حواسی دوبوں حگه لکھی هویی ہے عموایات حگه حگه سارہ حهوڑ نے گئے هیں ورق ۲۱ الف اور ۱۹۱۰ بر دو محر برین
حگه سارہ حمور نے گئے هیں ورق ۲۱ الف اور ۱۹۱۰ بر دو محر برین

⁽۱) بر علاو الدوله کے بٹاے، بر فحرالدیں حسن، فحر بحلص، کے دکر بن مبر حس ہے بھی امن بذکرے کا دکر کیا ہے

نظموش ہو اصلاح لی ہے

کمامحالة عالمة رامپور میں اس بدکرے کا الل محطوطه محموط هے، حوجهو نے ساس کے ۸۲ ور فون در ۱۲۲۸ه(۱۲۲۸ع) دی دعمولی اور در اعلاط بسعافی حط میں لکھا کیا ہے اس سے دی ۱۰۹ شاعروں کا دکر ہے اسسر نگر کے سے دی ۱۲ درح ہیں (۱) وہ ساعر، حس کا دکر ہمار ہے بسیح میں میں ہے، حی لال احسال

تعلص هے _____ مطبوعه

له لچهمی برای سفی اوردگانآدی کا درده اد کره هے حیدیں ۱۲۸۰ ریحه کو اوں کے حالات اور مسجب کلام مندر ح هے

دا حدام سے معلوم هوا هے که ۱۱۵ه (۲۱ ع) دین اس کا احدام هوا هے مهی سال اس کے نام سے بهی رآدد هونا هے دارعلی الرومال کے دکر دین مصد میں ایک رابیحہ نقل کا هے (ص ۱۰۰)، اور وعن به رمصان ماراه (۱۳۵۱ه (۱۳۸۱م کر ۱۳۶۱ع) ار بح لکھی هے نجاب کی نار نح واب عرف سوال ۱۱۵ه (۱۳۹۱ر نل ۱۳۲۱ع) نحر بر کی هے (ص ۱۳۳۳) ان دونون مقامات سے هم نه به حد بکال سکے هم نه ه ۱۱۵ه کے آخر ناک کام حاری رها هے

سفی ہے اپرے سوائے لکھے ہو ہے (ص ۱۹۶۸) بنا بھ کہ صفر ۱۱۵۸ (فروری ۱۲۵۵ع) میں میری ولارب ہونی ہے اور اب الهاره سال کی عمر ہے اس سے نه سمحه تکلدا ہے که مصم سے ہا سال کی عمر ہے اس سے نه سمحه تکلدا ہے که مصم سے ہا سال تعد لکھا ہے اسی طرح ریگیں کی دار مح وفات (۱) مگر سبو طباعب سے محلے ۱۲ کے ۱۰ حیث کی ہیں المحدله ہو میرسا کیا علیا ہے سال اردھ ۱۵۱

اب اس کے سال آعار کا مسئلہ مامی رھما ھے کہاں کے محملف مفامات سے اس بر بھی روشندی ٹرتی ھے سب سے بہلے «رمور العارفس» مصہ علم ۱۱۸۸ھ (۱۲۵۲ء) کا ذکر ھے، حسا کہ نواب صدر دار حمل بهادر کے ارشاد فرمانا ھے اسکے ماسوا، احس اور سودا کے حال میں لکھا ھے کہ نہ دونوں نو اب شخاع الدولہ بهادر کی سرکار میں ملازم ھیں، حسکے نہ معنی ھیں کہ نہ حالات شخاع الدولہ کی ریدگی میں لکھے گئے شخاع الدولہ بہا دیعدہ ۱۱۸۸ھ (آجی حدوری ۱۷۵۵ء) کو قوت ھو سے ھیں لہدا نہ حالات اس نار نے سے بہلے لکھے گئے ھونگے اسی طی واب عددار میو فی دیعدہ ۱۱۸۸ھ، کو «حدا قائم دارد» لکھا ھے گو نا حال بهادر، میو فی دیعدہ ۱۱۸۸ھ، کو «حدا قائم دارد» لکھا ھے گو نا

اب نه طے کرنا حاصبے که نواب سخاع الدوله اور نواب مجدنار حان مهادر کے ادعال سے کسا مہانے کام سروع کیا مرر ا ، طمہر کے نار سے میں مسرحس لکھے ہیں،

مالحال طرف سهل رادآاد اسهامت دارد و همان حاوعطی فرماند »
میر دا ه طهر، علمه السحمه، کے ایک حط میں اوں کے سفو روهماکهمیڈ
کطرف اشارہ کیا گیا ہے اس حط کو ساہ بعیم الله ہڑا ایچی ہے معمولات
مطہر نه (۱) میں نفل کا ہے میردا صاحب اسے مرید پیر علی کو لکھے
هیں،

«آ محه ار عالم بدیر معاس وسه ۱۱ معاست ۱۱ فهر را طافت حرکت و دماع سر و سیاحت هرگر باید برای برداحت باران طریقه که از اطراف هجوم کرد ۱۱، ۱ تد ام بعد در ما بدهلی سروم که بحلمان ۱ محا هسسد، و از هر طرف فه فصد دهلی ی کد تا این همه دیاداران این حدود با فصر معرفی دارد عقدت معاوم

⁽۱) معمر لات طهر به ۱۱۱۳ بطامی کا و ر سه ۱۲۵ه

معاوم هوبی هیں سوداکا کلنات دیکھیے والوں کو علم ہے کہ اس بدکر ہے یہ مکر سے سے بردید ، می سودا ہے «عسم العاقلی » بامی رسالہ لکھا ہے چوبکہ ، ولف بدکر، اول اصلاحوں کے حلاف بھے، اس لیے ممکر یہ بھا کہ وہ صاف شدہ بسجے میں بھی اوبھیں باقی رکھیے اس بیا بر اعلم مہی ہے کہ ر بربطر بسجه مسوده هو

اللكرة سعرا (حسر) فلمي

نه ندکره م م اردوگو شاعرون کے حالات اور منتحت کلام در مسمل هے، حسے مسر حسر معلوی، منوفی عسرة محرم سنه ۱ ۱۹ه (۱۹ اکو و ۱۷۸۹ع)، نے فارسی زبان میں لکھا هے متحدودی بوات صدر باز حیک مادر مطوعه سنجے کے مقدمے میں سال نصبیف کے تعلق ارساد فرمانے هیں:

(ردد کر عدا میں مرصاحب ہے جو فہرست ای نصابف کی لکھی ہے، اس می مسوی رورالعادوں ہے، گلرادارم ہیں ہے رمورالعادوں کا سال نصف سه ۱۱۸۸ه ہے اور گلرادارم کا سه ۱۱۹۲ه رورالعادوں کا سال نصف سه کی سب لکھا ہے که و مسهور هو حکی ہے اس سے واضح ہے که ندکر سه ۱۱۸۸ه اور سه ۱۱۹۲ه کے این لکھا گا » (ص۲) طع بابی)

حود مترحس ہے جامعهٔ کیاب ، یں به لکھا ہے که «در سار مح کمہرار و تکصد و بود و بك هیجری با بمام رسید» (صفحه من طبع ۱۰ کور) اس سے به فیباس کرنا شیا ہے که کہاب کی الف و برایب کا کام ۱۱۹۱ ہ (۱۲۷۷ع) میں حیم ہو کا بھا البیه بعد میں بھی مصبف ہے اصافے کیے ہیں میں میں سے ایک سیاہ قصد ی کار مح و فیاب ہے ، حو اصافے کیے ہیں ، حس میں واقع ہوتی بھی

دلی کا رح کا تھا، ہگر ہواں محسالدولہ ہادر ہے مرح آساد کی سحبر کی طرف ہ وحد کر دیا آغار ۱۱۸۳ھ (۱۵۷۷ع) میں یہ مہم مرھاوں ہے سروع کر کے فلعهٔ سکوہ آباد روھاوں سے لینے کے بعد صلح کر لی اسی سال عالماً رحب میں ہواں محسالدولہ ہادر کا انتقال ھو گیا، اور مرھئے دھلی کی طرف بڑھے چہابچہ سمہ ۱۱۸۵ھمیں صابطہ حاں دھلی جھوڑ کر چلے گئے، اور اس ہر مرھٹوں کا قبصہ ھو گیا دھلی ہر قبصہ کر کے مرھٹوں نے ساہ عالم کو الدآباد سے بلا کر محب سسب کر کے مرھٹوں نے ساہ عالم کو الدآباد سے بلا کر محب سسب کر کے مرھٹوں اب صابطہ حاں پر ہو رس کرکے سکر نال میں اوبھی شکست دی

اس سے نه فیاس کرنا نیجا میں که ۱۱۸۸ه میں مرزا صاحب آبولے میں نا سیمل میں نهے حوکه اوبهوں نے ۸ سے باسوال دلک آبولے میں فیام طاهر کیا ہے، اور نفر نیا اسی رمانے میں مرهوں نے فرحآباد کی دیم سر کی ہے اس لیے نه سفر سوال ۱۱۸۸ه (حدوری ۱۷۷۱ع) میں واقع هو نا چاهم اور اس ردیا ہے میں اوبکا نه لکھنا درست ہے که فیله دهلی کا قصد کر رها ہے، لہذا میں دو دمسے کے سفر کے نعد دهلی وانس حانا حاها هوں

اب اگر میر حس ہے ان کے حالمہ سفر کا دکر کی ہے،

دو اس حصے کی سالمف سوال ہم،،، ہ ما اس کے فریب فریب ہوتی

حاہمے اس کی بابد بعیم کے ذکر سے ہوتی ہے ، ہر حس ہے،

کا حال اس ابدار سے لکھا ہے، کہ ہمیں اوس کی ربدگی کا بھی

ہو یا ہے مصحفی ہے اسے «بلکرہ ہددی گو سان» (مم ب) میں

لکھا ہے کہ سکر بال کی لڑائی کے بعد بعیم کا انتقال ہوا مولوی

فدرب الله سوق ہے «بکمله السعرا» دین ساما ہے کہ مارد (۱۱۵) میں

باد بدارید که رور ملایات ای نصه را فصل باسماگفه ام که حاسامان و بحمی، بدی فتح حان و سر دار حان، را در مام عمر خود گاهی بدید ام، و دوید مصحان را، که ازاده ملایات فقر داست، منع کردم که بناید، و حافظ رحمت حان، که بین فقر حاضر سد رد، صحب او با فقر بادر ست ایاد، و بسران علی محمد حان را هرگر حی ساسم ربط کما و سارس معلوم »

اس حط سے مقام کیانت نوری طرح دعین نہیں ہونا لکن انك اور خط نتام میر مجد معس صاحب، میں فرمانا ہے .

«ا رور ، که دهم سوالس، قر ب نفر نب حصرت حانصاحت سی والد بردگوار سیا، که حاج هراران باقت بودد، رار ا فال اربن عالم داعی بادگار گراسید که بن ، در ۱ له حاصرم، و بعد و دف سه ساه رور فردا مراجعت به سیهل حواهم بنود » (انسأ ۱۱۵)

اں دوروں حطوں کے بڑھے سے ھم اس سحے بل مہت ح ح بے ھیں که (الف) میر را ، طہر رحمه الله علمه کا به سعر بوات دوید ے عال کی حاب میں واقع ہوا بھا، (ب) اوس ردا ہے ، میں حاروں طرف سے فسه و فسار دھلی کا رح کر حکا بھا اس لیے میر راصاحت دو ماہ کے بعد اسے متعلمی کی حبر گری اور حفاظت کے حیال سے دھلی وابس حایا حاہے بھے، (ح) اور م سے یا سوال بك آبولے میں قیام کر کے گارھوں سار نے کو سمھل کی طرف سفر کرنے کا قصد بھا

احار الصارد میں نواب دوند محان مهادر کی نار نے وقاب، مر بحرم ۱۱۸۵ (۱۱ اور ال ۱۷۱۱ع) مانی گئی ہے لمحدا مرزا صاحب کا سفر روه ل کھٹ اس سمه کے سروع ہونے سے قبل کا واقعہ قرار پاتا ہے حس قبے کا میرد اصاحب نے اپنے مکتوب میں حواله دیا ہے اوس سے مرهموں کی دلی تر حرهانی مراد ہے انہوں نے ۱۱۸۳ اوس سے مرهموں کی دلی تر حرهانی مراد ہے انہوں نے ۱۱۸۳ میں بہت بڑے اسکر کی صورت میں دریای چسل عدور کرکے

قصح کی دارمے وفات ہے، حو سمہ ۱۱۹۲ھ میں واقع ہوتی نہی
اس مدکرے کا الله فلمی سحه کیا بحالیهٔ عالیهٔ رامبور میں
موحود ہے اس میں حابیا سادن صفحات با دس دس بانچ بانچ سطروں
کی دامین بانی حانی ہیں بیر آخری حال دوسرے حط کا لیسکھا ہوا
ہے، حس سے نہ فیاس کیا حایا ہے کہ خود مصنف کا نسخہ ہے
کہیں کہیں مطبوعہ نسیجے سے میں میں احتلاف نہی ہے جان صرف
مصحفی گے معلق الله حملے کے احتلاف کا ذکر مناسب ہوگا مطبوعہ
سیجے میں عبارت ہوں ہے:

«ار محمای امروهه مولدس اگر و رکه نصبه است مصل دهلی؛ وطن ررگانس از ندیم الحال در ساهجهان آناد به سند محارب سر ی برد »

همار مے فلمی ستحے میں نه عمارت اس طرح هے: «ار محمای امروهه لدس اکر نه رکه قصبه است مصل الحال در ساهجمان آباد به سد حارب سر می برد »

مطوعه سے کی عدارت سے به معاوم هونا ہے که مصحفی حس اکر بور نامی قصدے میں بدا هوا نها، وہ دهلی کے منصل ہے اور قلمی سے اس کے بر حلاف به سال ہے که قصلهٔ دلکور امرو ہے کے باس واقع ہے بو بی کے ڈسٹرکٹ گریٹر (ح ۱۹ ص ۱) میں قصلهٔ اگر پور کا دکر امرو ہے کے سابهه کیا گیا ہے، اور هندوستان گریٹر میں دهلی کے فریب کسی اکس نور نامی قصدے کا ذکر میں ملیا اس سے دهلی کے فریب کسی اکس ور کے اس سے کی عبارت صحیح ہے اور مطبوحہ سے دور کے اس سے کی عبارت صحیح ہے اور مطبوحہ سے دی ہے۔

اس سے کے ۱۵۸ اوران حط عمدہ سنعلس مگر کہیں کہیں علط اور نمام صفحات محدول ھیں

رحل کی ہے چوبکہ سکرنال کی حنگ بھی اسی سال کا واقعہ ہے، اس سا بر ان دونوں سانوں میں کوئی تنافض ہمیں پانا حانا، اور ہم نه کہ سکتے ہیں کہ میرحس ہے اوس کا حال ۱۱۸۵ھ سے ول لکھا ہے، حو بعد میں کہ سمراھ ہی کا واقعہ ہو، حب کہ اوس نے میر را مطہر کا حال لکھا بھا

مر بد بابد میں وہر حس کے اوس حملے کو سس کیا حاسکا میں وہر حس کے بارے وہ سے کہ «الحال در ساھحہاں آباد به پیسٹہ تجارب سری برد» میری رائے به هے که میر حس نے حس رمانے میں به فقرہ لکھا هے، وصحفی دلی سے بکل کر ٹانڈ ہے اور وہاں سے لکھنٹو مہیں گئے بھے اگر لکھ ٹو کا مدر احمار کر حکے ہوئے، بو باعکر بھا کہ وصف اس کا ذکر به کر نا مصحفی نے لکھنٹو کا به سفر باعک بھا کہ وہماں کی حمل کے بعد احسار کیا بھا اس بنا بر به ب محمد اس کا حال بھی مہر نال کی حمل کے بعد احسار کیا بھا اس بنا بر به ب ممر نتیمس الدین فقر کے معلق به فقرہ فائل ہوجہ ہے:

«در اولا نظری کر تلامے لی بسر نف تردہ د، همان حامحر او رحمت ایردی به سب »

فصر کا المقال اس سفر سے والسی تر ۱۱۸۳ھ (۱۲۹۹ع) میں ہوا ہے «در بدولا» ایسے واقعے کے معلق استعمال کیا جاسکما ہے حوجال ہی میں طمہور بدیر ہوا ہو اگر به صحدح ہے، ریهر ان کا حال بهی میں طمہور بدیر ہوگا

ال دلایل کے دس بطر میں نه فیاس کریا هوں که میر حسر کے ۱۱۸۳ (۱۷۷۵) میں یا اس سے کیچهه بیسر بدکرہ سروع کر کے ۱۱۹۱ (۱۷۷۵ع) میں حیم کر دیا بھا بعد کے اصافوں میں صرف ساہ

۱۱ حام حمال بما، فلمي

یه مُولوی فدر بالله سوق رامبوری میوفی ۱۲۲۳ه (۹ ۱۸ع) کی تصنیف هے، اور فارسی ریان میں عالم کی بار مح هے

علاوه ارس، ولوى علام طب مارى كو اكمها هےكه ١١٩٥ هـ (١٢٨٣ع) دس راد ، ركے الدر العال كيا ، مر درد اور ملاحس ور كمي محلي كي وياب ١١٩٩ هـ (١٢٨٥ع) ميں سائي هـ

اله سوق کا الدکرۂ سعرامے اردو ہے، حس کا حلاصہ علی گڑھ سے سائع ہو چکا ہے اصل الدکرہ حساب میردا فرحب اللہ ایک صاحب الحمر الرقیء اردو کے لیے مریب فرما رہے ہیں

شمع چالد مرحوم نے سود کی سوائع عمری میں لکھا ہے کہ اس

کمات میں بھی حگہ حگہ می سه « اکول » یا « الحال » کے سابھہ مدکور ہے، اور مصنف کا دعوی بھی ہے کہ کمات بھوڑنے عرصے میں بعد مد ہو گئی بھی، اس لے به واس کرنا ربحا به ہوگا کہ اسی الگ سال کے اندر کار نالیف سے مہ لا فارع ہوگا بھا

دساچے سے دعاوم هوا هے که برسال کی عمر دیں ایک داواں فارسی اور اوسی رمانے دیں وارسی گو ساعروں کا بدکرہ دسمی به «گلدسهٔ دعانی» بهی د لا نے لکھا بها دیہ رعمی (مه و الف) دیں اس بدکرے کا رام «نظم دعانی» بدارا هے اور کہا هے که نه سال بالیف کو طاهر کرا هے حولکه اس سے ۱۱۹۱ه (۱۲۸۸ع) ستحرح هوتے هیں، اس لیے بعید بہیں که درلاکی بدایس ۱۱۹۱ه (۱۲۸۸ع) کے فی دب هوای هو اگر به صححح هے، دو گلس سے

سانح الافكار (ص ٢٠) ٥٠٠ م لاكن وفات نارهو بن صدى هيجري كے آحر ٥٠٠ بنائي هے

ے انحیانہ عالمہ راہ ہور ہیں اس بدکرے کا ایک فلمی استحد بابا جاتا ہے، حسے بہانب بدخط اور علط ہو بس کانب نے نقل کیا ہے انجمر بر ہیء اردو کے لیے اس نسیحے کی نقل دار کی گئی ہے امد نه ہے کہ اساءاللہ اسے جلد جہانا جارگا

١٥ گلراز اساهم (گلر)، فلمي

ہ نواب اہ س الدولہ علی اس اہیم حاں ہادر نصبر حلک حلمل محلص، کی بالیف ہے، حس میں ر محملہ گو ساعروں کے حالات فارسی راں میں اکہے گئے ہیں

میں حمم هوئی بھی، لہدا اسے اس سنه کے بعد شروع هون چاهیے حودکه میردا مطہر اور سودا، متوبی ۱۱۹۵ (۱۱۸۱ع) کو میوفی اور میر نفی میر کو لکھیٹو میں مقیم ساتا هے، اور میر ۱۱۹۵ (۱۱۹۳ (۱۲۸۳ع) کے فریب وهان گئے هیں، اس لے فاس نه هے که اسی سال میں اس کا آعاد هوا

رهیر کو، حو ((عقد نمریا)) کی درست کے وقت ((۱۹۹ه) رداره)

بها، لکھا ہے کہ اس کے اسفال کو دو برس هو ہے حواجہ وہر درد،

مموفی ۱۹۹۹ھ (۱۹۸۵ع) کے اسفال کو چند سال سانے هیں بندار، مموفی
۱۹۹ه (۱۹۹۷ع) کو ریدہ اکتھا ہے قائم، موفی ۱۹۸۸ھ (۱۹۹۷ع) فا
۱۳۱ه (۱۹۹۵ع) کو کہما ہے کہ حدد سال مہلے قوت ہو گئے سامعالم
بادشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ م سال سے محت دهلی در وسمکن هیں انھوں

المشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ م سال سے محت دهلی در وسمکن هیں انھوں

المشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ م سال سے محت دهلی در وسمکن هیں انھوں
مادشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ م سال سے محت دملی در وسمکن هیں انھوں
مادشاہ دھلی کو لکھا ہے کہ م سال سے محت در قدم درکھا ہے اس حساب سے
حالسوان سال ۱۱۲۱ھ (۱۹۵۹ع) وہاں چیری صاحب نقل کیا ہے، حس سے
دالسوان سان ہے، اور اورکا قطعهٔ وہات چیری صاحب نقل کیا ہے، حس سے
۱۲۱ھ درآمد ہونے ہیں اس سے یہ قیاس کیا جازا ہے کہ ۱۲۱۳ھ

س کلس سعی، فلمی

نه میردا کاطم محاطب به مردان علی حان لکھوی میلا محلص، اس عجد علیحان مهادرکی نصدف اور اردوگو شاعرون کے حالات اور متحب کلام بر مشمل ہے

دساحے میں مصنف ہے «آے بھولا ھے سی کا گلسر » ، اده مار کے لکھا ھے، حس سے ۱۱۹۳ھ (۱۷۸ع) برآمد ھو سے ھیں حوبکہ

حاشہ ہے:

رسا دادر الله، دارب شاص، می گفسد که این هر دو اسعار، که سست به سا عالم اد اه ی کند، گهه کمی او ساگردان س، که در الله رسا آیاد و ده، (۱۲ الف)

محولة بالا سعر به هس:

صبح دو حام سے گردی ھے سب دلارام سے گردی ھے عاوب کی حدر حدا حالے اب دو آرام سے گردی ھے

(۲) رصا لی آسفه در حاسه ه

«رصا فلی آسه از لاند رسور ا سو را در رزا هو حو ای؛ در محاص، سد دارر رسور اساری گفت» (۱۸ ت)

(٣) احسن الله دان در حاسه هے:

ه حل با به حواجه احس الله بان که ام سار حانوران دران درحسب، سار راست که طلعین ایست

مررا هصر کی حل رگای حوس حامے مگ کے و ران کرگای مررا عمگن هون، حمال اد هون گه سلے حل وں کے رن آناد هرن، (۲ الف)

حود حا یہ وں ہو اور دس دس نئے ا ماء ا استعار کا اصافہ بھی کیا گیا ہے: حاکمہ

(۱) ورقی ۵۰ الف در حرف «دال» کے سروع دیں حاسمے در دہ اصافه دایا جا ھے

(۱۵۱۱م حلی، اسمس دا ام حان، سر و حدار محمد حان و را در حورد و حدار مان مان که در عبد بوات و را المالك سحاع الدوله مادر هر الدار داست، و در ویت بوات آصف الدوله مادر بدار وعلمی و لحایه کالان ر بود و دا ام ۱ کور به وروست طبعت گاهی فکر سعر ر یحه ی مود، و در لکه او ی گرداند ای حد بت رسل بادگار آن سوده اطوار در بن بدگر بوکر در حامه بدرت نگارگست »

مصنف ہے در اچے میں سال احدام ۱۱۹۸ (۱۲۸۲ع) مانا ھے
سال آعار معیں مہیں ھے لکی میر سور کے حال میں ۱۱۹ (۲۷۲۱ع
کو سال حال بانا ھے اس لے بعد مہیں کہ اسی سال اس کو سرو
کیا ھو حلق کے ذکر میں ۱۹۹۱ھ (۱۲۸۵ع) لکھا ھے رائحس محلص
نہ معموم (نا محیط) کے دال میں لکھا ھے کہ «در سیلہ ۱۹۹۱ھ ارا
آم در بارس ملاقی ساد» (۱۹۹۷ ب) اس سے میں نه فیاس کرنا ھوں
آم در بارس ملاقی ساد» (۱۹۹۷ ب) اس سے میں نه فیاس کرنا ھوں
حو ۱۹۹۱ھ میں کیا حمر کرنے کے بعد بھی حال نے اصافے کے ھیر

کمانحالهٔ عالمهٔ رادمور دیں اس بلکرے کا حو سیحہ ہے، اوس ۔
اوران کی بعداد ۱۰س ہے، اور در کا موں نے اوس کی کمان کی ہے
حن دیں سے ایک کا حط خمہ بسیعلی ہے اس رسیح دیں دیا۔ دمه
حو اسی بھی نظر آنے ہیں، حو سب کے سب ایک ہی حط دیں ہم
اور اوس کان کے لکھے ہوئے معلوم ہونے ہیں حس نے رامحس
حال ۱۱ سطروں دیں اصافه کیا ہے حولکہ آخری اوران بھی او ی

« مام سد گلر از انراهم، در کر الف راب علی ازاهم مال عادر بعد حک، حمل الله بعالی له الحه»

اس لیے نه سه مهه او مهن کا حاسکا که نه حواسی حور مصنف فلم کے هو نگے البته نه کمان عالب هے که حس نسیحے ہے همارا نسیحه کیا گیا هے، وه مصنف کا تر منم کرده آ حری نسیحه هوگا

چوںکمہ نہ حواشی معد ہیں، اسلے ہاں اوں کا نفل کرنا نامیا۔ مہی

⁽۱) ساءعالم ادساء دهلی، آسات محلص، کے حال کے محاد

کے حاسمے ار بھی حق محلص کے سابھہ ان کا دکر کا ھے ،گر وھان صرف الک سعر لکھا ھے

(سم) عاس تحلص کے بعد حسب دیل اصافہ میں میں کا ھے:
«عاجر ا س دیال لفت برم میں درو سی است در بلد ارس »

(ه) ورق 171 کے حاسوں در فلوی لاھوری کے 19 سعر اور درح ھیں اسی طرح مدرت دھلوی کے اسعار بھی 170 الف و ت اور 177 الف بر طرق الف در طرق الف در طرقائے میں در محرد میں واقع دھلوی کے 1 سعر د ن دیں اور 2 حاسے در مدرج ھیں

(۲) ولی ر حاسه <u>ه</u>

«کسی در رصف ولیگفه میر ساعان هاسی رداست رلی، کسورهاد»

رامہرر کے سے میں صابع الگرامی، عجاسرای عاسق اور امیر حسرو کا دکر میں ھے سر کہ رس دھلوی کے حال سے کافی دھلوی لك كی عمارت كانت نے مہواً ارك كر كے، اس طرح لكھا ھے:

"كر ران دھلرى است مرعلى هى آ "

مطبوعه بسیحے میں ماسی رامحس کا بدکرہ معموم محلص کے سابهه کا گیا ہے، اور ۲۲ سعر ادعات کے هیں لکن رامور کے سعے میں به حصه دوبارہ بقصل کے سابهه لکھا گا ہے، اور ابتحاب بهت طویل ہے حامحه محلط محلص کے مابحت لکھا ہے.

« حل یہلص؛ وسوم نہ رامحی کھری براد مرف ہیر حلف لاله گا کا سی حلص عاجر؛ وطن لاہور؛ رلدس دہلی بسر معموم (ہاں حاسمے در سحےکا وں لکھہ کر «دعم» بحر در کیا ہے) بحلص ی کرد الحال نہ حلص محط آشیا سدہ اردل برشگاں سموم عشی

اسکے بعد س سعر اوسی صفحے ر اور سسعر م م س س سلم دائم، کے عبواں کے مامحت درج کے ھیں

(۲) راعب اور رفعت کے دردیاں میں لاله حواهر کی رام محلص،

كا اصافه كما هے، حو حسب ديل هـ

«رام بحاس، اسه م لاله حواهر که کهری اد، رف بره و ال م لاهور، حلف لاله گگاس حلص ا ر، برا حورد ی ا می محلص به حط، از سلکان سرکار ارالدوله ر حا ن ،ا-ر ود بعد اران ، لایه داروعگی بر ساری بور بعا اس سر دان احب ، ار اید طی رسا و ورزن دار ۱ ، حد اسار ادکا از م در ب

اس کے بعد ہے اسعار بھل کے هيں

(٣) ورق ١٨٧ س کے حاسے در الک ام کا اصافه ہے، حس کی عمارت به ہے:

راعس بحلص الم راداد ردی حری ود درائه ام هولی علم اران حی حلص وارداد ردی حری ود درائه ام هولی الم ساهان الل بواب آصف الدوله مادر که صدها کی ددلد ار سدن حرف با الایم بها در آو محه ا حد کمی را کسا و حرب ساحه احود هم آحرالا ر رحمهای کاری برداست، و بعد لمد صحب باف و ار آمحا در بلده عظم آباد و کلکه افاده، در صحب ر را گهسنا عس محلص سر می برد س اران ایل دکی گسه از دست بادر رحم بهالا بر کله حورد و بلکی از بذار ا بذارهای لسکر علی مادر رحم بهالا بر کله حورد و بلکی از بذار ا با سمسر از ادر آورد ، در قصه سی حهاد الاست رسد و بعد حدر و رحمان رحم کله شراب رگ حسده در که بحیا شا در و س مدور گست حون طی و رزن داست دروان اسعاد رمحه برد داده این حد سعر از رادهای طع اوست »

اس کے بعد حاشوں ہر ان کے ۱۱ معر بقل کے ہیں ورق ۲۰۰

کے سمجس کی طرف میسوب کرنا ہو انگا، کیونکہ اس میں محیط الاسرار) عیط معرف، اور محیط اعظم کے اقساسات نانے حالے ہیں، جو علی البریسی اور ۱۲۱۸ (۱۸۱۹) کی تصنیف ہیں چونکہ نالعموم میں کے ایدر صف کے ماسوا کوئی شخص اصافے کرنے کی حراب مہیں کرنا، نا کم از کم میرے علم میں اس کی کوئی اسی مثال مہیں ہے کہ دابعد کے کسی عالم نے ادا نام طاهر کسے بعر اساکا ہو، اس لسے میں مصنف کے ۸ ۱۱۸ میں قوت ہو حالے کی طرف سے مسمبہ ہو حالا اگر لطف نے کاسر ہمد، مصنف میں اس کی اور ایمان اور عرب میں اس کی کوئی طرف سے مسمبہ ہو حال اگر لطف نے کاسر ہمد، مصنف کے ۱۸ امرا ہونا حود کہ نار محسون اور حیرت کا امرا اہم ہوئی ہے، اس لیے میں اس اصافے کردوالے در افسوس وال میں عظم کی ایم اظمار کرنا بڑیا ہے۔

گلرار اراهم که احمر بوقی اردو نے سابع کو دیا ہے اس سے و میں ہم سعوا کا دکر ہے، حل دیں سے ہ کے انحالهٔ دامرو ر کے سیحے دیں داکور مہیں، اور م ساعی سیحهٔ دامرور کے دیں میں اور م حاسبوں یر ایسے داکور ہیں، حل کے حال سے مطبوعه سیحه حالی ہے اس حساب سے واس ساعی همار نے سیحے کے میں دیں داکور هوئے هیں، اور کل سعرا کی بعدار رمی ہونی ہے

١٦ گلس هند (لطف) مطبوعه

رہ میر را علی لطف، مدوقی ۱۲۲۸ ه (۱۸۱۳ع) کی تصنیف اور گلرار ادراهم کے ۸۲ ساعروں کے حالات کا درجمه مع اصافات ہے اس کا احدام، حود در الحجے کے مطابق ۱۲۱۵ (۱۸۱۵) میں ہوا ہے مگر مکردی فاضی عبدالودود صاحب (پشه) کا حال ہے که حصة بطم میں اس

و سلكان سركار ممارالدوله سٹر حاسن مهادر نوده است در ۱۱۹۹۰ ما رایم آیم در دارس ملاقی سد ، د اران سر رشداری ر ط صلح ارس ما رزگست و اشتارس دوست و سح وی؛ که فی الحقیمت «دح کمم » است، وسوم به «حمسه عسمه» صد مرح د وي اول هر و را ایجا مسمی اه « حیطاعسی»؛ و ویء دوم سسی و دو رسوم به «محطدرد»؛ وسری موی را صاحبان مسمی به «محط عم»؛ و حمارم سری «حس محسی»، و حم مسوی ادهو بل وکام که دن سمی به «حس و عس» است و سح وی دیگردر بصرف دارد کامی ار الحمله ترجمه بهگوت گیا مسمی به « خطالحقان»، و دو تم وی برحمه بهگ مالا وسوم به «محطالاسرار»؛ و سرمی وی رحمه به چی ر بو ده حدر اودی بالل مسمی به «کلس ریس»، و حمارم منه ی د خه ج گ است مسمی به ((محط معرف)) و د جم وی « حطاعظم» ترحمه تونهی حم ساکهی ــر تر احرال گردو الب محل اول ما به گرو و گر بندسگه، محل دهم ر ترحی احوال ما هرداس محاطب به بد ، صفات دارد و رسحه دگر رحمه ا رار سملي ع و کلله دمه سمي به «محط داش» صنف ود ، دادسجوري داد برحی از اسعار آنداری در بن بدکر آناب می بایا »

اس کے بعد عراب و مثرو بات کے محت اسعار ورق ۱۹۸ الف سے سروع ہو کر ۲۹۹ ت تر جم ہونے ہیں

الداره بهي لگاما حا سكما هے

اس سلملے میں سب سے ملے دیاھے کے اس ساں یو عور کردا حامے کہ:

۱ ما ۲ که ردا محمد حسن عمل سطص ارساحت اسکر بوات دواله هار الد، له مادر به ساهجهان ۲ ماد گرد افکاده عسون مالف در کره اصر ن نگوسم د ده ۱ ما ی حمد از ایها بعلم محرد من در آورد ، مسوده احوال مین راه باص محصری بدست ن رسایده ، ماد آورد ، سوده احوال مین راه باص محصری بدست ن رسایده ، ماد آوردن از آن رسای ماد آوردن از آن رده در در ایام دوری آن آسای سادی حون سمع می سوحیم و مسرده سرگرست هر بل را ادرده و رده و رده و رده و را کاعد می نگاسم ۱۱ (و در ۱ س)

اس سے صاف طور ر طاہر ہے کہ مصحفی ہے وسل کے ورود دھلی کے روائے میں رہ صرف حود اوبھیں کی ورمائش سے اس کام کو سروع کیا باکمہ دو حار ساعروں کے حالات اول کی ربابی بوٹ بھی کے اب یہ دیکھا ہے کہ قبل کس روائے میں مطلی آئے یہ یو حود مصحفی نے بنا دیا ہے کہ فہل کس روائے میں مطلی آئے یہ یو حود مصحفی نے بنا دیا ہے کہ نہ بوات دوالعقارالدولہ مرزا بحص حال بهادر کے لسکر سے آئے بھے حسکا مصحفی کے دوسرے ران کے مطابی شاھدرے کے فیریت دھلی کے باہر بڑاؤ بھا (ص ویم مطوعه) مسٹر بیل ہے، معماح الوار نے (ص ویم) میں بکھا ہے کہ نجف حال س ھرار سوار اور دیا۔وں کی حصف کے سابھ ساہ عالم کی ملازمی میں داخل ہوا، اور دیا۔وں کی حصف کے سابھہ ساہ عالم کی ملازمی میں داخل مورا، اور دیا۔وں کی حصف کے سابھہ ساہ عالم کی ملازمی میں داخل میں میں بیت کارہای بھائل ایجام دیدے کے صلے میں «دوالفقار الدولہ بوات میں بہت سے کارہای بھائل ایجام دیدے کے صلے میں «دوالفقار الدولہ بوات میں بہت سے کارہای بھائل ایجام دیدے کے صلے میں «دوالفقار الدولہ بوات میں بعد عہدۂ امیر الامرائی سے معرب و مصحب ہوا، اور م حمادی الآخری ہورا ہور اسکے بعد عہدۂ امیر الامرائی سے معرب و مصحب ہوا، اور م حمادی الآخری ہوراء (ابر بل ۱۵۲)

سال کے بعد بھی اصافے معلوم ھو سے ھیں

نه بدکره اولاً ۲ ۱۹۹ میں مولوی عبدالله حال کے اهمام سے حداگاله اور بعد اران ۱۹۳۳ ع (۱۳۵۲ه) میں انحمن درفیءاردو کی طرف سے گلمار ابراهیم کسانه حهب کر سانع هوچکا هے

١٤ عمد ير يا (عمد) فلمي

به سدح علام همدانی مصحفی، مدوقی ۱۲۱۳ (۱۸۲۸ع)، کا مراب کا مراب کا هوا فارسی گو ساعروں کا بلکرہ ہے، حسے رداچے کے ایاں کے مطابق مصنف نے ۱۱۹۱ه (۸۰ ۱۲۸۸ع) ، س حسم کا بھا لیکن حواجه میر درد، مروقی ۱۱۹۹ه، کو لکھا ہے که ان کے انتقال کو حدد سال هوئے میر درد، مروقی ۱۱۹۹ه، کو لکھا ہے که ان کے انتقال کو حدد سال هوئے میر بلگرامی کو لکھا ہے که ۲ ۲۱ه (۸۸ ۱۲۱۲ع) ، س دهلی کے الدر وصدح کا حال ۱۲۱۲ه (۱۲۵۲ع) میں داخل بلکریا

علاعلی وروع کر لکھا ہے کہ اس ہے حد ال ویل سارس میں ووا سابی سسر عسق اور رور روسر، (ص ٢١) میں اس کا ال ولادت ۱۱۸ (١٢٤ع) لکھا ہے اور موحرالد کر میں سر سال کی عمر میں ووا سائی ہے حسکا مطلب نہ ہے کہ وروع نے ۱۲۱ (۱۲۵ (۱۲۵ ع) میں ادعال کا اگر نه صحح ہے، نو اس کا حال بھی ۱۲۱۲ ہا اسکے بعد لکھا گا ہوگا کہا کہا تا کہ عالمہ راممور کے سحے میں کر نا دیال مصطر کے حال مصحفی نے بعد میں بھی اصافے کے هیں

مصم ہے اس کے آعار کی طرف کوئی کھلا ہوا اسارہ میں کیا مگر کمات کے براگیدہ ٹکڑے حمع کرنے سے سال آعاد کا محمسی

ماہ و کل سے قبل کا مکرونہ ہونا جاھے ۔ سہ سے طہوراللہ در حانم کے نارہے میں کہا ہے: «نفولس نارے ولدس صرف «طاور» ناسد ار حال آك ساہجمان آباد است ہمباد رسه سال عمر دارد»

لفط طہور کے طابق ساہ حالم کا ال الماس ۱۱۱۱ھ (۱۹۹۹ع) ھے لہا ہمااہ (۱۱۷۵ع) ہیں ال کی عمر ۱۸ سال کی هوا حاھے حویکہ صحفی نے سال سدانس حانے ہوئے ہ عمر ایکھی ھے، اس یہ در ھم اسے محص الدار، مہیں کہ سکیں گے، اور اس حل میں اله سام کرنے در دحور ہونگے کہ ۱۱۹۸ھ سام کرنے در دحور ہونگے کہ ۱۱۹۸

حولکہ مصحمی ہے میر را حامان مطہر، ہ وقی محمم ۱۱۹۰ھ کا حال اوں کی وفات ہر لکھا ہے، اس آبا ہر گرسہ دلائل کو سامے رکھے کے بعد بالکل تقری کے سابھہ کہا جا سکما ہے کہ ۱۱۹۰ھ اور

کو ووب ہو گا

سلوسس (۱۸۱۸ و بعد) میں لکھا ہے کہ قبل ۱۱۱۴ (۵۰ 2021ع)
میں بدا ہوئے، ۱۱ برس کی عمر میں اسلام قبول کا اور دو برس
باک المرم کو مجھی رکھہ کے، سیرھویں سال کی عمر میں ان کا اظہار
کردیا اس کے بعد اعمال و او یا سے کارہ کس ہوار «در اط اف

اس سے نه سعده نکا هے که الکے نواب حف حال کے اسکر ۱۸س گست لگانے کا آعار ۱۱۸۹ (٥-١١٤) میں هوا

آگے حل کر بشرعمی دیں لکھا ہے کہ «الحال از رصة می و مش سال بلکھ و سریف می دارد » به مدت دی ه ، رعمی ہے ۱۲۲۱ء (۱۸۱۸ع) میں ان کا حال لکھے ہوئے حریر کی ہے سس سے به ، حد بکا اھے کہ ۱۹۱۱ء (۱۸۸۲ع) میں ان کا حال لکھے ہوئے حریر کی ہے سس سے به ، حد بکا اھے سابق ولاحق رائے کو دلا ہے سے به محلوم ہوا ہے که بھر ا ۱۱۹۵ اور عماری ولاحق رائے کو دلا ہے سے به محلوم ہوا ہے که بھر ا ۱۱۹۵ اور عماری کی داری به ایک دسمور سامر و فاصل کی حمالے لمکورة بالا اسکر میں بودو باس رکھے رہے بھے حولکه مصحفی ہے ان کی ورمانس سے بد کرہ سروع کیا ہے لہدا اس کا آخار ان دووں سون ول

رواب صمصام الملك بر عبدالحى حال صارم محلص کے ، علق الکها هے که «حالا ال سرکار نواب آصفحاه بابی شخطاب صمحمام الملك و رنوانی، دکل بلندریگی دارد» سامح الافكار (ص ۲۶۹) ، بن ال کی رسلب بارهو بن صدی کے آخر ، بن اور محوب الراس (۲۱ ۲) ، بن وا حماری الاولی محر بر هے ، صحفی ہے ان کا حال ربدگی ، بن لکھا هے ، لها ا اس

۱۱۹۹ (حبوری ۱۷۸۰ع) کے مارہے میں کہما ہے کہ «مك مالست که درد مہمجور بش سفا مافقہ»۔ میر حسن، مہوفی عسرة محرم ، ۱۲ھ (۱۹ اکو ور ۱۷۸۶ع) کو احفر اور حاکسار کے حال میں الفاط « لممه الله تعالی» سے ماد کا ہے

ان افداسون سے نہ دیجہ اکلنا ہے کہ صفر ۱۱ھ (دسمبر ۱۷۵۱ع)
میں فا اس کے لگ بھگ اس بلکرے کا کام سروع کیا جاحکا بھا

بلکرے کے دوسے بعض ٹکڑوں سے بنا جلنا ہے کہ ۱۱ھے کے
بعد بھی اس میں اصافے کے ائے ہیں جائے ہی حاوی سیگہ بروانہ

کلص کے ذکر میں لکھا ہے کہ ان کے فارسی اسعار مرزا فدل کی معرف
دھلی میں میرے پانس بہتے نہے، جبھی میں نے بلکرۂ اول میں داخل
کر ا کا بھا حب دعلی سے لکھ ئو وارد ہوا، دو نہ بڑے بسال سے ملے
کر ا کا بھا حب دعلی سے لکھ ئو وارد ہوا، دو نہ بڑے بسال سے ملے
اور اگرچہ میر حس میر می میں اور بھا کے معلمد ہے، مگر فعیر سے
بلافات کے بعد کلی طور بر ادھر رجوع ہو گئے، اور بڑے اہماك اور
بوجہ سے اردوگوی سروع کی ات کہ دس بارہ سال کی مسی ہے، مہت

اس ساں سے نہ معلوم ہونا ہے کہ مصحفی نے لکھیٹو آنے کے دس ارہ درس بعد نه عمارت لکھی ہے حود ابھیں نے ریاص الفصحا میں محد حیات سات کے دیل میں لکھا ہے:

«در ۱ امی که فقر همراه علام علی حان ولد بهکاری حان که مساراله از بسکا حا ف حران که مساراله از بسکا حال ف در ساله در الحد در در در در المحالك و آب آصف الدوله بادر و سر همان گورار بادر آورده بدد در سه کمهرار و تکصد ر بود و هست صر ب سفر کسده از ساهحمان آباد در اگههو رسد »

۱۹۹۹ھ کے درماں کی نہ سالیم ہے، حس میں ۱۲۱۳ھ تک مصنف کے اصافر کسے ہیں

المحمر الراق الدو لے اسے شائع کر دیا ہے، مگر کوئی سطی علطی سے ناك ہیں ہے كائے الله عالم رامبور ، ہی اس كا الك سحه محفوظ ہے، حوه ١٢٥٥ (١٢٥٠ع) ، ہی سمد سلامت علی بلگر ابی اور سد اكر علی حرآبادی نے اوسط سائس كے ہم ورفوں تر اقبل كا ہے اس میں ہر ساعر كے كلام كا انجاب بھی ممدر ج ہے، حو سحة ، طبوعه سے حدف كر دنا گسا ہے

١٨- تذكرة هدى كو ال (دلكره) علمي

به مصحفی کا بهلا اردوگو شاعروں کا بدکرہ ہے، حسے مصنف نے
«عقد برنا» کے بعد فارسی زبان میں لکھا ہے جائمے میں بحر برکا ہے
که ۱۲ م (۹۵ م ۱۷ م) میں اسکمی بریب سے فراعت ہوتی مگر نہ حمله
«فرصہ را عیب سمردہ؛ مسود حسوس این بدکر را کہ ار د

سال نظاق نستان اداده تود؛ ماف بموده درست ساحه »

حود اشارہ کردا ہے کہ ڪماب و ۱۲ھ سے قبل تمام ہو حکی بھی، اس سنہ میں صرف مسودہ صاف کر کے سائع کیا گا ہے

ے اب کے مطالعے سے معلوم ہونا ہے کہ اس کا آعار ۱۹ھ (۱۲۵۹ء) کے فرات ہوا ہے، کولکہ مصنف نے دیباجے میں صراحت کردی ہے کہ فارسی بدکر سے فارع ہوکر بہ کام شروع کیا اور بہ بدکرہ ۱۹۹ میں جمم ہوا بھا، لہذا اسی سال یا آبیدہ سال اردو بدکر نے برکام شروع کرنا حاهیے

شاه حام، منوبی ۱۱۹۵ه کو لکها هے که «دو سه سالسب که در ماه میاست که در شاهجهان آاد و دست حاب سرده» حواحه میر درد، مهوبی ۲۲ صفر

بھا، دسات ہوا کا سالحررف سد حسن علی محسن، ولف ندکر سرایا سحن، ہے نقل اس کی ہے کم و کاست لکھی یا، بح سوم سہر رحب سہ ۱۲۵۱ھاک فضل الهی سے جام ہوا

کرر۔ ایک زرر حصور ہی وات صاحب کے یہ عاجر حاصر ہما فر بات کا کر بان صحبی ہے جود بھاتی صاحب کر د با بھا فقط »

اس سے دیں 22 ورق اور ملحقہ مہرست کی روسے ۱۹۲ (۱)
ساعروں کا الدکرہ کیا گیا ہے کہاسہ میں علطیاں بھی تابی جاتی ہیں،
حو محسر حسے پڑھے لکھے کانت سے بعد معلوم ہوتی ہیں

امحمر برقیء اردو نے جو سنجه مانع کا ہے، اوس میں ۱۹۳ شاعروں کا ذکر ہے

١٩- رياص المصحا (رياص) علمي

اله مصحفی کا روس ا الد کره هے، حس میں ۱۹۲۸ اردو کو ساعروں کے حالات فارسی ردان میں درح هیں حسب نصر نے دنیاچه، لاله چی لال حریف کی ورمایش از ۱۲۲۱ه میں اس کا آعاد، اور نیابر حاسم، الال حریف کی ورمایش از ۱۲۲۱ه میں اس کا آعاد، اور نیابر حاسم، ۱۲۳۲ موا هے

کے سرورق ہر باریح آعاد کانت عرق محمرم سمہ ہے، اوس کے سرورق ہر باریح آعاد کانت عرق محمرم سمہ ہے، اوس شملہ اور ناریح آعاد کانت عرق محمرم سمہ ہے، اوس شملہ اور ناریح انجام کمان، ہے محمرم ہے، اور (اکرونو ۱۸۵۳ع) درح (۱) داکٹر اشرگر ہے ای دارسہ (ص ۱۸۳) ی تکھا ہے کہ مصحفی ہے اس بدکر ہے یہ وہ رسہ (ص ۱۸۳) ی تکھا ہے کہ مصحفی ہے اس بدکر ہے یہ وہ ربحہ گریں کے حالات انکہ ہے ہی اسرگر کے نسجے کا ساتر اوسطا، صفحات کی ناد مر با کم اور می صفحہ ۱۳ سارتی بہی اس بعداد اوران اور بعداد سعرا کے بین بین بین بین مداد کر ال بھا، حین کے باوعہ سمجے میں ۳۲۱ سعرا کا دکر ہے

اب اگر ان کے سال امد ۱۱۹۸ (۱۲۸ ۱۲۸ ۲۷ ر ۲ درس بڑھانے حاس ، بو ۱۲۱ه (۱۲۹ ۱۲۹ ۱۹ عاصل حمع هوگا اسر ، مرص که سکما هے که میں در کے لحاط سے ۱۲۸ میں دا اس کے اماک سال بعد و ۱۱۸ دس در کا گرا الکھا هو، اور اسے میں دا اس کے اماک سال بعد و ۱۱۸ دس دس در کر دیں و ان حعمر تحمیل ایک ایما حمله دا کا هو، مده هدار مدعا کے علی حسرت کے دیملی ایک ایما حمله دا کا هو، مده هدار مدعا کے اساس کے لیے کافی هے وصفحهی کہا هے که وسمت

«اصلاح سعر ار مان حده رعلی حسرت ی گرد د رد حن حات ۱،
ما فقر هم از به دل اعقادی و رجرعی داشید حالا که حد ت به اد
مالکل حال سوره عفر دارد »

حصے کو اسی سنه نا اس کے کچھه بعد کا هونا لازم هے

رواب الہی محش حال معروف کے حال میں مصحفی نے صاف اعبراف کر لا ہے کہ:

«درایا ی که مدر بدکر بایمام رسانده، از ساهجهان آباد بلکه، و گرد انگله ساگردی، آن صبر بار بر دارد »

کرد کا حو فامی ستحه می است کرے کا حو فامی ستحه می وه سند محس علی محس ، مصنف رایا سور کا ۱۸ و نه هے کا تب مذکور حامے ۱۰ کا کار

(ربه بدکرہ حلد اول ان مصحی مرحوم کا ،کہ بدت سے کا الحررف کو اسکی بلاس بھی، وجہ حیات فی مآت یہ ایت عاسور علحان صاحب مهادر، دام افالہ، بسے تو اب حسن علی مال ہادر آؤکی حالے سے ،کہ مہر بھی تو اب محدوج کی اوس رید ، اور از ا حد کہ مانصاحب کے ساگرد سی طہرر محمد طور رکے ہا بھہ کا لکھا ہو ا رامبور کے اندر مذکورہ نعص سعرا کے ذکر سے نه ،طبوعہ سنجه حالی هے ، اسلمے ، بری دانست میں سنجهٔ رامبور مسودهٔ اول کی نفل هے ، حس کے متعدد سعرا که ،صحفی نے نظر نابی کے وقت حارج کر دیا هوگا ۔ محموعهٔ نعی (نعی) ،طبوعه

یه حکم فدرب الله فاسم ، وقی ۱۲۲۱ه (۱۸۳۵) (۱) کا بدکره هے ، حسے حادمة کماب کی نصر سے کے دطابق مصنف نے فارسی ردان میں ۱۲۲۱ه (۲ ۱۸۱۵) ، ین لکھا هے مطبوعه استحے کی روسے اس میں ۱۲۲۳ اردو کو سے اوں کے حالات مذکور هیں

کاب میں بعض اور اے اسے هیں حل کی مدد سے اسکے آعاد کا بعین کیا حا سکیا ہے مملا تھا کے ذکر میں حالیہ صفے استعمال کے هیں، حسکا مطلب به هے که تفاکی رندگی میں اوس کا حال لیسکھا ہے تفاکا سال وقا۔ ۲ ۱۱ ہم (۱۹۱۱ء) ہے، لہذا اس سنه سے بہلے آعاد بالف هونا حاهیے میر حسن، میوفی ا ۱ ۱ ه، کو هر حگه مرحوم لکھا ہے، لہذا اس سنه کے بعد کام سروع هونا حاهے گو تا ۱ ۱۱ ہ اه اور ۲ ۱۱ ه کے درد ان مصنف نے کام سروع کیا ہے

مولایا محمود حانصاحت سیرانی ہے اس دکرے کو مرب کر کے سے سے سے اس دکرے کی طرف سے سے سے میں سابع کیا ہے ۔

له ۱۳۸۸ و ارمدی گو ساعروں کا بلکرہ ہے، حسے فارسی ریاں میں (۱) سحن شعرا (ص ۳۲۹) اور سمیم حن (ص ۱۸۰) بن ہی سال بحریر ہے گلدسدیارساں (ص ۲۷۲) بن حو ۱۲۲ اور ۱۲۲۱ھ کے درسان لکھی گا ہی ہے، بحریر ہے کہ ان کی رفات کو یہ بندرھواں سال ہے اس سے بھی مذکورہ بالا سال ہی کی باید ھوبی ہے

ھے حط کی روش سے ممدرحة دیل بحریر سے اللہ ہویا ہے کہ نہ بھی محسن کے علم کا بوشنہ ہے مدکورہ بحریر ورق اللہ کے حاسے بر بانی حاتی ہے، اور اس کے الفاط حسب دیل ہیں:

«کاسالحروف محس علی ہے اسعار فارسی کسی کے ہیں آگھے کہ عرب استعار فارسی کسی کے ہیں آگھے کہ عمل استعار مدین سعار مدین سعار مدین سعار مدین کے مدن اللہ واسلے سان اور دیے کے مدن اللہ

اس سان میں کانب نے صرف فارسی استعار گرادنے کا افرار کا ھے مگر واقعہ نہ ھے کہ اس میں مطبوعہ کے مقابلے میں اردو استعار بھی بہت سے سافط ہیں

اس سے کا سائی اوسط) اور اعدار اوراق ہ ہے ، مدد حگه حاسہ وں ر بھی شعرا کے حالات امل کسے میں حوسمو کیاس کی تلاقی م

اس سے وہ معال معال کے حصے مادہ حمور کے کے ھیں،
حو نا ہو معمول عمد میں حال ہوجهد کر سادہ رکھے گئے ھوبگے، اور نا
اوسکے نافص ھونے کے ناعث سے کانب نے آدادہ بکہ ل کے حدال سے
ماصین رکھی ھیں نصورت اول نعمد میں کہ وہ خود مصحفی کا
مسودہ ھو حوبکہ اس عبارت کے اندر مطبوعہ کے وہابلے وہی حکہ
مسودہ ھو حوبکہ اس عبارت کے اندر مطبوعہ کے وہابلے وہی حکہ
ملک حا میجا ھے

امحمر سرقیءار۔و نے ۱۹۳۸ع میں اسے سالع کما ھے اس میں ۱۲۱ ساعروں کا دکر ھے، اور الله اوس نسیحے کی نفل ھے، حسے رمصان سک طیاں نے ۱۲۳۷ھ (۱۸۲۱ع) میں لکھا بھا حوبکہ اس نسیح کے بہت سے شاعر، رامبوری نسیحے میں مذکور میں ہیں، اور استحهٔ

حال عاسمی عطم آبادی ہے فارسی ریاں دہ مریب کا ھے دراجے سے معلوم ھونا ھے کہ مصنف کہ آعار یاب سے حدہ اشعار جمع کرنے کا سوق بھا رفیہ رفیہ ہمار اسعار کی ایک ساص اوس نے مریب کو لی ۱۲۲۳ھ (۸۸ء) دی دی مصنف کا ورود میں اور دیر عجد حقور ار بلوی دست محلف، سے ملاقات ھوئی ایک ھوا اور دیر عجد حقور ار بلوی دست محلف، سے ملاقات ھوئی ایک دل اواجوں نے والد داعستانی کے بد کرہ «ریاص السعرا» کا ذکر کا مصنف نے اوں سے مستمار لکر اس بد کرے کا مطالعہ کا، یو ابدارہ ھوا کہ اس دیں رطب و بایس بہت ھے، اور عاشف کا کلام کا انتخاب بھی اجھا اس بین رطب و بایس بہت ھے، اور عاشف کا کلام کا انتخاب بھی اجھا اس بین رطب و بایس بہت ھے، اور عاشف کا کلام کا انتخاب بھی اجھا اس مقصد کے حصول کی حاصل کی کیابین اور دواوین سعوا جمع کریا روع کر دیے:

«الهسه در سه تکه برار دو ا و سه و حیار هجری به سوید این رو سه دلکسا صروف گردید) با بسراله ن المعجه به د کور در آورد ارد که به در عال کار سه عنه که دصل بال آل حارج از حمل بایسه ، با هست سال از بن حال بار داسه ، و این اراد در و یف و الوا افیاد بعد ا هسای مدت مذکر د) در سه با هراز و دو صه و سی و سه هجری با و حود مواع و کم فرصی با مدرجه و مصروف گارس گردید با حسام رسا د

هگام بحریر سان در سه صدر « سبر رگ حان » اد باری با قبه و د و الحال این باریخهای نظم و در صوری و وی ۲۳م رسایده باریخ

«حسله تکمورار و حار صد و هماد اسا ی » (انصا) « در سال تکهرار ر در صد و سی و سه حواله فلم کرد » نطعه

در سرده ماه رحب، رور سه سه، وقت شب حون گست حتم این نسخه حاج کمال عاسفی» گفار با م سکر حن، بالد بن، حان باره سد دل گفت سال حم او «عالی حال عاسفی»

شدے احمد علی حادم سید للوی نے مریب کا ھے

دراحے سے معلوم هودا هے که ۱۲۱۸ه (۳ ۱۸ع) ۱۸ مصنف کو اس کی درسب و نالیف سے فراعت هوئی هے استربکر نے اپنی فہرست (ص ۱۹۲۱) میں لکھا هے که نه نذکره نوات صفدر حیگ (۱۹۹ه) کے نام معنوں هے، اس لے اس کا احتمام اس سه سے قبل عمل ۱۰ میر آنا هوگا مگر ڈاکٹر انڈے نے، فہرست کا اعمالهٔ داڈلس (معمر ۱۹۵۵ کالم ۱۳۱۹) میں اس کو علط فہمی پر محمول کا هے

کے ایک اللہ وامدور میں اس کی حلد اول کے رو سحے میں مگر دووں بایمام میں اس سا ہر اس کے آعار وابحام وعرہ کے مارے سکجھه کہما دسوار ہے اللہ حرماں کے حال میں (۱۳۸ س) اہر علام فحرالدی حال حیرت کے ذکر میں (۱۳۹ الف) ۱۲۱ م (۲ ۱۸ع) کو سال رواں مانا ہے انڈے نے انگ دو اور مامات در بھی اسی سال کا حوالہ دیکھا

اسپرسگر ہے اسے سے کے سعراکی بعداد بھی ما لکھی ہے، حو حود اوس کے الفاط میں ہے ہ سے کم مہیں اس سے بھی مدکورہ بالا بعداد کی، حو عبدالمفیدر مرحوم اور اللے ہے سال کی ہے، ایک حد یک باید هویی ہے

محدومی ہواب صدر نار حمگ مهادر کے کمات حالے میں اسکا مکمل سے موحود ہے (۱)

۲۲ سس عسی المدی

دہ ۱۳۲۷ فارسی کو ساعمروں کا دلکرہ ہے، حسے حس دلی (۱) مصدف کے حال اور کیاں کے دوسرے حوں کے لیے ملاحظہ ہو فہرست کا بحالہ الکی درر؛ حلد ۸؛ صفحہ ۱۵۳

محرر لدكرة هدا» لكه بهى دنا بها، مكر تصحيح كے وقت به قفره فلمن د كر دنا كيا هے مهر حال اله امن حد الله كو م يح حانا هے كه اس السحے كا كاب وهى مروب هے، حس كے قطعات بيار محمد حود كيات ميں حانجا ملے هيں

سے کے میں میں اور حاشاوں اور دوسرے محله حط کی تصحیحات هیں، حو عالماً حود مصدف کے فلم کی هیں

مصلف ہے اسے حالات «عاسمی» محلص کے ماعب (ہم الف) لکھے ھیں بعض واقعات ریدگی الدرم (۱۹ ت)، عما (۱۸۵ ت و ۱۱۵۰ الف)، حررات (۱۸۵ ت الف)، حررات (۱۸۵ ت الف)، حوسدل (۱۸۵ ت)، رصا (۱۸۵ ت)، شوق (۱۵۵ الف) اور عسمی (۱۸۵ ت) کے حالات کے دیل میں بھی بانے حالے ھی

۲۳ رورساحه، ملمي

یه مولوی سد العادر حان سمگی راه و ری ، میوفی رحب سنه ۱۲۹۵ه (۱) (ه بی سنه ۱۲۹۵ کی حود نوسه سوانحعمی هے احسے موصوف نے فارسی ریاں میں مریب کیا هے حواکمه اس کی بریب واقعاب تاریخوار هے، اس لیے اسے رو ریا کے الما کیا هے

کانحانہ حالہ أ رامپور میں اس كا الله حدیدالحط علط لكھا ہوا بستجه ہے، حو محدومی ہوات صدر بار حنگ بهادر كے كمانحانے كے بستجے سے جد فاروق صاحت ہے ربعالاول ۱۳۳۰ھ (دسمبر ۱۹۱۹ع) ، بین فلس كت سال كى الله اول دووں ہر بقل كیا ہے اصل بستجہ اول و آخر سے باقص ہے، اس بنا ہر اس كا واقعی سال بالق بنایا محكی

⁽۱) اسحاب بادگار، ۲۷۱

اس کے بعد حادمة کمات میں لڪھا ھے.

«در سنه تکمرار و دو صد و سی ر سه هنگام بحصاله از ی حکله سکندرآباد معلقه صلع علی گره صورت انتمام در رفت »

اس نفصل سے طاہر ہے کہ کمات ۱۲۲۸ھ (۹ ۱۸ع) اور ۱۲۳۰ھ (۱۸ ۱۸۱۷ع) کے درمان لکھی گئی ہے

کمامحالهٔ عالمهٔ رامپور میں اس کا حو سے معوط ہے، وہ او ط ساس کے ما سطری مسطر کے ۱۸۹ وراوں در محط سسعا ی لکھا گا ہے۔ ہے حالم میں کالب الکھا ہے:

« مام شد الدكره السراليس) من بالف حات قص آب عسن الي حال صاحب دام الباله ، حلص السيء دار حسر رحالا ي سه ۱۲۳۳ هجري درور حده ، از فلم سكس رفع عاصي در التي التوج حرمن حود و وال و سحوري ركد دا ي حاب مدوح حارم حي حالي به مرب ، ساكن فسه برن عرف الدشر عني الله عده بمعلمه معلمه على الله عده المعلمة علم على الله عده الله عد

گو ا نه نسخه مصنف کی زندگی مین، نصبیعت سے ۲ نرین ۸ می مے میں مصنف کے ساگرد نے لکھا ہے۔

حساکه کادب ہے حود بھی لکھا ھے وہ ساعی ھے، اور مروب علص کرنا ھے اس کے لکھے ھو بے فار ہی قطعات تاریخ اس کات کے اوراق دے الف ہے ہمالیہ ہمالیہ ہمالیہ مہم ب مہم ب مہم ب مہم ب مہم الف، مہم ب مہم ب مہم ب مہم الف، مہم ب مہم ب مہم الف، مہم ب مہم ب مہم الف، مہم ب مہم ب مہم ب مہم الف، مہم ب مہم ب

اں میں سے اول الد کر قطعے کے سابھہ کانت سے «محدوم محش مروب

ائتس ف صاحب کی فرمانش نر کسی کانب نے ہ رحب ۱۲۹۱ھ(۱۸۳۵ع) میں لکھا ہے

.٧٠ ما يح الافكار (ما يح)، مطوعه

یه ۲۸ه فارسی کو ساعروں کا دلکرہ ھے، حسے مجد فدرب الله حال فدرت کو ناموی ہے، حسب صراحت دیا حله ۱۲۵۹ھ (۱۸۲۰ع) میں شروع کا حامة کیات سے بیا چلی ھے که ۱۲۵۵ھ (۱۳۸۱ع) کے آخر میں مسودہ مکمل کر کے، ۲۱ شعبار ۱۲۵۸ھ (۱۳۸۸ع) کو مصنف نے صاف کیا تھا آخر میں جو قطعات بار مح میدرج ھیں، اول میں سے دو سے ۱۲۵۸ھ اور چھہ سے ۱۲۵۸ھ طاھر ھونے ھیں

کساب کے الدر ۱۲۰۵ھ کہ سیال المام فرار دیا کسا ھے، اس لیے کہ مجدحسر علی کے دکر میں فدرت نے لکھا ھے: «بعد المام اس کیات، در سند ۱۲۰۸ھ مرحلہ ، مای سفر آخرت کسند» (ص ۱۳۸۸)

حالمه الطبع کے روسے کیاں، مدراس کے مطع کشر راح میں ۲۹ حماری الشاسه سمه ۱۲۵۹ (۲۸ حولائی سنه ۱۸۳۳ع) کو حهپ کر شائع هونی ہے مهی سنه الک قطعهٔ ناریح طباعت میں بھی طاهر کیا کے ہے

٢٦ مدائح السعرا، فلمي

به در کره افال الدوله، بوات عاب حسی حان مهادر مهجور، سارسی ولد بوات بصرالدوله، به رالدی علی حان مهادر، صمصام حمل اس بوات ادس الدوله، علی ابراه م حان مهادر بصیرحمل حال محلص، مصبف کلمار ابراهیم، کی بصد ها ها، حس میں ہے اردو کو شاعروں کے محتصیر حالات در ح هیں بمونة کلام کو مصنف بلکرہ نے حود محمس، مسدس،

میں۔ السه آخر میں مصنف ہے الله دو حکمه ۱۸۳۱ع (۱۲۳۷ه) کو لفظ «اکمون» سے بعسر کیا ہے

یه روریانچه مهد دلچسپ، کارآمد اور شروع ۱۹ وس صدی عسوی کے متعدد اهم واقعات باریخی کے چشمد بد حالات بر مسمل هے علاوہ اربی محملف مقامات کے علما و ادبا کے حالات اور متعدد علمی ولسانی مناحث بھی اس میں حسم حسم مدکور ہیں، حس کے سب سے اس کی افادی حست دوبالا ہو گئی ہے، اور بد اس مایل ہے کہ تصحیح کے سابھہ شانع کیا حالے

۱۲۰ گلس سحار (شدهد) علمی

یه بدکره بوات مصطفی حال شدهده، مدوای ۱۲۸۱ه (۱۲۸۱ع) کے آعار ۱۲۸۸ه (حول ۱۸۲۱ع) ۱۸ شروع کا اور آحر ۱۲۵۰ه (ا بل ۱۸۳۱ع) ۱۸۳۸ع) ۱۸۳۸م کی میں دو سال کی کوسش کے بعد حدم کیا ہے چونکہ مصبف کا مصود عمدہ اشعار حمع کرنا بھا، اس بیا بر اس میں کیے حدے سعرا مار یا سکے هیں حل کی محموعی بعداد ۲ ہے (۱)

یه بد کره مهی بار مطع لیهو گریفك دهلی احبار آفس مین مولوی عد بافر (والد شمس العلما مجد حسین آزاد دهلوی) کے اهممام سے ۱۲۰۳ (۱۸۳۷ع) میں جهپ کر سابع هوا دوبارہ دلی کے اردو احمار بریس میں ۱۲۰۹ (۱۸۳۷ع) میں طبع هوا اول الدکر ایڈسس کا ایک سے کہ کیا کھانہ دامبور میں، اور دوسرے ایڈشس کا برصا اکارمی رامبور کے عالمہ یہ میں مجھوط هے

کامحالهٔ عالمهٔ رامپور میں الک فلمی نستجه دهی هے، مگر به مطبوعه نستجے کی نقل هے، حسے حافظ فیمرالدیں خلف حلف حافظ کار) فہرست کے انجابه بانکی نور ۱۰۹،۸۱۰

سے میں ہے کہ اس سنہ سے حدد سال قبل کار برست انجام کو مہنچا،
اور اس کے حدد سال بعد، حت کہ دھلی میں میردا مجدسلیم مادر، مادرشاہ
بابی کے لفت سے اور لکے میٹو میں بردا حام، انجد علی ساہ کے لفت
سے برسرحکوہ ب بھے، بد رساچہ لکھا گا ٹرنا حام ہرسالشانی ۱۲۵۸ھ

(2) مئی ۱۸۵۲ع) کو شخت نسیر ہونے بھے سابریں به دساچہ بھی
اس سال کے بعد لکھا گیا ہوگا

تد ح امام محش السح، موفی سمه ۱۲۵۳ه (۱۸۳۸ع) کو مطلوم اور وصل کے دکر ۱۰۰۰ (ورق ے الف) معفور لکھا ہے اور شاہ احمل کے معلق لکھا ہے کہ

راه سی آکه در سه ۱۲۹ه دارصد دن از ن سرامے قامی براحت آباد الام حاردای المال مود، (۱۱ الف)

کاب کے بہلے صفحے در لکھا ہے:

« ۱۰ کره هدا الله به ال ۱ اسحس حال صاحب مهجور ، اسد بارس ، عالم و در ده حال محدوی راه ی حمد حسن صاحب سلمه الله بال بلده بارس ر دال اگر بری »

اس محر ہو کا ابدار سید محس علی محسب، مصنف سے ای سی کے حط سے ملسا ہوا ہے بعد بہیں ہے کہ اونہیں نے مذکورہ بدکرہ مربب کرتے وقت اس نقل کو حاصل کیا ہو

کا حط نسعا ہی بدنما، علط وں سے بر اور کاعد چید اندائی اوران بك انگر سری اور نفیه دسی ساحت کا ہے

مربع فا مثلث کر کے پیس کیا ہے

دماچے سے معلوم ہورا ہے کہ اس بذکرے کی ریب سے بہلے، مصنف بایچ داواں۔ دو حسالی افسانے، الک محموعۂ مثمو ہاں، اور الگ محموعہ ادعمہ و نفوس و سنحہ حاب مربب کر حکا بھا

دیاچے میں رمانهٔ نالیف سے متعلق حسب دیل حملے ملے ہیں:

«الدالحمد که در رمان سعادت ہوا ان بادساهت محمد اگر سادسا
عاری، ولعهد اعلی حصرت، حسب آرامگاه، سا عالم بادشاه عاری، حلد
الله لکه، که هگام ارفام ان اور ان بر بحب حمانایی حلوم افرور
کارم سلطانی تودید، در سد تکہراز و دوصد رسصت (۱) هجری دوی
برناص روضه رصوان انقال فرمود، و حصرت طل الله، حمان داه،
مرزا محمد سلم مادر بر محت حمان افروری مسکن گسد

و باوان و دارت و در برالعمالك، بوات صبرالدی حدر حال مادر، كه اس عالی حال بر بعد مربر رسمی حدد از جر بر اس ، كره دلسد بعالم بها سایت، و بعده عمو من و بعد عمو من فرزدس، بریاحا مادر، بر سد و راوب لكهنو دون [افروز]گست

و در زمان حکومت کو س وکٹور نه نسو ندا نر حموعه ایمان افیاد » (۴ الف و ب)

ھوںی ہے اسی صفحے سے نئے ھیدسے ڈالے کئے ھیں، حی کی کل بعداد ۲۳ ہے آحر میں ہ صفحوں کا علط سامہ ہے

به کمات اب عام طور بر دسمات مهی هویی مرحد طنفات سعرای هد (طبقات) مطوعه

یه دختره بهی ه واود کریم الدی بایی بهی کی نصب هے، حو بلاک کی فرد کی فرد کی بالد کی فرد کی بالد کی بارخ ادب الله حال، کلسر بیجار اور دناسی کی بارخ ادب اردو کی مدد سے مرد ک گنا هے کیاب کے سر ورق بر بکھا هے:

«بارخ سعرای اردرکا، سرا می دار ۔احب جادر اور ولوی کر بم الدین کے گارسد سی کی بارخ سے سه ۱۱۲۸ عسوی میں، برحمه کا ارد و سرح ۔ به ساعروں اردر گ کے اسمار ارد حال بھی دواویں حکمه کے بین سحت کر کے اوس مدرج کا گاہ

اسی صفحے ہر انگر سی میں بھی کیات اور مصف کا نام لکھا ھے' اور اس انگر سی عارب میں بھی نصر نح کی ہے کہ کسال حاص طور ہر دنا ہی کی نار نے سے برحمہ کی گئی ہے

دساحے اور حامم سے معلوم هوا ہے که ۱۸۲۷ع (۱۲۹۳ه) میں مصف ہے اس کام سے فراعت حاصل کی بھی کمات کے اندر بھی حگه حگه انهیں هجری اور ساسوی سون کو «سال روان» بنایا ہے مگر سروروں تر سنه ۱۸۸۸ع میں ترجمے کا حبم هوت طاهر کیا ہے عالیا کا اس ۱۸۸۸ع کے آخر میں احدام بلدر هوتی هوگی، اور ۱۸۸۸ع میں جهایا سروع کا کا هوگا اسلمے آخری سنه کو طماعت کا سال فرار دینا رادہ ، وروں هوگا

حصاب دود مصنف نے مطبع العلوم مدرسة دهلی میں سند اشرف علی کے اهمام سے طبع کرائی بھی اس انڈنش کا انگ نسخه پلک

٢٤ گلدسة سارسان (گلدسه) مطوعه

نه ندکرہ مواوی کر ہم الدس اس سی اے الدین پانی سی کی نصب مے، حس میں ہم ربحیہ کو شاعروں کے محمصر حالات اور طویل استحابات درے ہیں

دماچے سے معلوم هونا هے که دی الحجمہ ۱۲۱ (رسمبر ۱۸۸۳ع) میں نه کمات حمم هونی اور صفی ۱۲۲۱ه (فروری ۱۸۳۵ع) میں چهاپا سروع هوا حائمے میں ۲۳ رحب ۱۳۲۱ه (۲۹ حولا ہی ۱۸۳۰ع) کو چهالے کا احدام لکھا ہے حوبکہ کمات کے اندر دو اللہ حگه ۱۳۲۱ه کو «فی رمانیا» کے لفطون سے نعہ رکیا ہے اس سے معلوم هونا ہے که چهسے وقت بھی کمات میں اصافے کے هیں

مصلف ہے آعار باللف کی طرف کوئی اسارہ میں کیا مگر باح، معلق حو له لکھا ہے که

«دو س برس ہوہے کہ اس حہاں قامی ہے طرف عالم حاردا ہی کے رحاب کی»

اس سے اله استحد لكالا حا سكما هے كه ١٢٥٦ه ما ١٢٥٥ه مين كياب رير سالف بهى ليكن بهال ال احتمال اللي رها هے كه مصنف كو سال وقات كى صحيح اطلاع له ملى هوا اور اوس لے «دو اس درس» صرف محمدے سے لكهه رسے هول

کال کے شروع میں شاہ طفی، اوبکے واسمید، اور رمی کے کلام کا اسحاب میدرج ہے جو ۲ صفحوں پر حم ہوا ہے اس کے بعد ادال صفح در ومرسد مصامین ہے بعد ادال حصاب کا سرورن ہے، حس سے معلوم ہوتا ہے کہ مطبع رفاہ عام میں اس کی طباعب

محملف شاعروں کے اسعار حمع کر کے، حود ہر ساعر کے بارے میں الک ا دو بعــارفی مـطر بن بھی لکھہ دی ہیں

دا اچے سے معلوم ہوا ہے کہ مصنف ہے دیں سال کی محد کے لعد ۱۲۹۹ھ کے آغار (۱۸۵۲ کے احتمام) میں اس کو حتم کا بھا مگر اسی دراجے میں دکر کی ہوئی انک مطوم ناریج سے ۱۲۶۱ھ (۱۰۰–۱۸۵۵) برآمد ہونے ہیں اس صورت میں یا ہو نہ مانیا از نگا کہ کا اسلام ۱۲۶۷ھ میں ہو حکا بھا اور ایدہ دو سال حک و اصافے میں گررہے کا نہ کہ ۱۲۶۷ھ میں کام کے حیم ہو حالے کے گمال پر ناریح کے سے کہلی گئی تھی

حکم وحدالله بن سعدالله بدانویی کی بالف هے، حس میں بادساھوں وربروں، عالموں، صوفون، طدمون اور ساعروں کے حالات فارسی زبان میں مبدر ح ھیں

دساحة كمات كے مطابق «نار مح نو» سے اسكا سال نااف طاهر

مح صر سدر هدوسان، مطوعه

لا سر بری، رامپور، میں اور اوس کی نقل کیا بھا بھ حالیة رامبور میں موحود ہے شروع میں شعراکی مہرست ۲۶ صفحول ہر دی ہے اس مہرست کے بعد نئے ممس شمار ڈال کر بدکرے کا آغار کیا ہے، حوب ہ صفحوں ہر حم هوا ہے

۲۹- تاریح می حآماد ملمی

یہ سید ولی الله فرح آبادی کی نصد می ھے، حس میں والا اس فرح آباد، رؤسا، علما، شعر ا اور فقرا کے حالات لکھے گئے ھیں

کاں کے الدر باریح صدیف کا دکر مہیں آیا ہے الدہ سد شاہ مجد راہد دھلوی کے ور رید، جھوٹے صاحب، کے متعلق لکھا ہے که اوبھوں نے ۲۸ صفر ۱۲۹۳ھ (۱۸۳۸ع) کو وواب تابی اس سے نہ واس کیا جا سکیا ہے کہ اس سال کے بعد کیاں جیم ہونی ہوگی

اس سارمح کا الک عمدہ علمی سیحہ حافظ احمد علی حال صاحب مرحوم کے کمامحانے میں، اور اوس کی براعلاط بقل کسامحانہ عالیہ رامبور میں موحود ہے میں نے حو افتداسات حاشدوں دیں لکھے ہیں وہ حافظ صاحب مرحوم کے سیحے ہر دسی ہیں

سر سراما سعر (سراما) مطموعه

له لذکره سید محس علی محسر ، (۱) ولد سد ساه حسین حصفت لکھوی (۲) کا مرده هے، حس میں انسانی اعصا کے عدوانوں کے مامحب

⁽۱) در کر سمسم سحن (ص ۲ ۲) من محس کا دکر اون ساعروں کے دال مدی کا ھے؛ حو ۱۲۸۸ھ (۱۱۸۱ع) سے بلے ادھال کر حکے ہے

ر ۱۱۸۰ (۱۸۰۰) ۔ بے ملی صحفی نے ۱۱ے بدکرہ ہدی کو یاں رص ۸۶) س (۲) به رهی حدمت هن حن کے ملی صحفی نے ۱۱ے بدکرہ هدی کو یاں رص ۸۶) س

حالے ہس سبکہ الے دب سے ان صحفی کے ، کرمے کا سور ہے بدکر یہ حو حقف ہے لکھا ہے حقف مصحفی کا چور ہے

سر کلسال سعس (گلسان)، وطنوعه

به بدكرة شعراى اردو صاحب عالم معرد ا فادر بحش صا دهاوى كى بالله هي دساحي هي دساحي هي لكه ا هي كه بكم سعمال ١٢٥ه (١٨٥٨ع) كو اس كا اعمار هوا اور حوبكه اسكا احمام برس دن سے مهلے كسى طرح بقسى مهم بهت اس لي بطام الدين حوس كا تحوره نار محى دام «گلسمان سحى» ركهد له اس سے دارا ه (١٨٥٥ع) برآمد هولے هيں حامے مين فروا لے هيں كه آحر داه سوال ١٢١١ه (١٨٥٥ع) برآمد هولے هيں حساب سے دالمف مين الله درس دو مهدے صرف هولے

کچهه لوگون کا به بهی حال هے که دراصل اس بد کرمے کے مصنف امام بحش صبهانی هیں اس قسم کی رائن حس طن اور صباف دلی سے بعد اور بجهاے بررگون بر بعیر کسی دساویری مهادب کے سعی بکت بعد اور بجهاے بررگون بر بعیر کسی دساویری مانے بر آمادہ مہیں هون حسی کا موجب هیں، اس لیے میں اس کے مانے بر آمادہ مہیں هون سر ورق کے مطابق اس کی طباعب ۱۲۲۱ هی میں دهلی کے سر ورق کے مطابق اس کی طباعب ۱۲۲۱ هی میں دهلی کے

مطع مر بصوی میں حافظ عد عاب الدن کے اہمام سے ہوئی بھی

کما بحالهٔ عالمهٔ راہ پور کے نستجے کے سروع میں، مولوی مہدی
علی حان مرحوم، بحو ملدار کما بحاله، بے سعراکی فہرست اننے فلم سے
لکھہ کر سامل کر دی ہے اس میں متعدد حگہ امر، مینانی مرحوم کے
فلم سے اصافے بھی ہی، اور فہرست کے سرورہ کے مالائی گونتے میں
بحط امر مینانی مرحوم نہ بھی لکھا ہے کہ «اسمای متحد مینان اس

بهم سیحی سعرا (سیحی)، مطبوعه

نه ند کرهٔ شعرای اردو، مولوی عبدالعقور حان مهادر نساح، وفی

هور الحمد ، حو ١٢٦٥ه (١٨٥٥) هي اكن كمات كي احر مين اصل كيات كي احر مين اصل كيات كي احدام كي بعد حيد ، علوم ،ار خون حهدي التي هن عن حن مين سے الك راحه بهن بيور كي سال الله ل ١٢١ه (١٨٥٨ع) كو وياهر كريى هـ در سيد حيد عرف ميرن صاحب اس دولانا سد بالدار على صاحب محميد كو لكها هي كه «در قرب بالق ابن اور ق اربن حمال دي بمالم حاوداني اللها في موديد »

طساعت کمات، عطم رمدیة حدری، کره وی عدل وی آئی هے اور «بمب مالحیر» کے بعد مالک عطم لے والد مرا مجدار بیر بن حاحی مجد ممهدی ملمانی صدیقی کی ناریخ وقت میدیدی مالی صدیقی کی ناریخ وقت میدیدی مرام (۱۹۵۱ع) مرح هے مرام عرب ماریخ حدولیه (حدولیه (حدولیه)، مطبوعه

یه کمات مسی حارم علی بن معلوج شماح لام علی فاروفی سیدنلوی کی بصاف ہے حس مین بالفاط مواقب:

ان میشون میں سے اٹھارویں لے بیدر معری ردو نے محصر حالات لکھے ھیں کیاب کی طباعب مطع مارس أمام میں ۱۲۵۸ اور منعجات شروع ہوکر ۱۲۷۲ھ میں بمام ہوئی کی - اثر امانی اور منعجات ۱۹۰ ھیں یه دلکره مدسی امیر احمد امین میانی، موفی ۱۳۱۸ (۱۹۹۵) ہے مرب کیا ہے، حس میں را مور کے وطن اور در دار راممور کے موسل شاعروں کے حالات اور محت کلام درج ہے سروع میں والسار راست راممور کے حالات اور محت کلام حدا هدسوں کے سا په لکھا ہے، حس کے ساعت کہا دو حصوں میں منفسم ہو گئی

دراچے سے معلوم ہونا ہے کہ کمات ۱۲۸۹ھ دیں سروع کر کے ۱۲۹ھ (سر ۱۲۷۹ع) میں حم کی کئی بھی آعا علی نفی صاحب کی بھر بط سے طاھر ہونا ہے کہ ادھیگام نام سے طاھر ہونا ہے کہ ادھیگام نام سمج ایم سمج امدرالله چھسے میں باحر ہوئی آواب الدولہ فلق، گو نبد لال صما، سمج امدرالله سلم وعرہ ملاز ں دیں سادل ہوئے، المداحہ نے کے وقد باک مام سعرا نے بارك حمال کے بام اس بدكر نے میں داحل ہوئے »

اس سے الدارہ ہونا ہے کہ ۱۲۹ھ کے بعد بھی اصافے کیے گئے میں چاہجہ مدس سکوہ آبادی کے ایک اربحی قطعے سے ۱۲۹۲ھ(۱۸۷۵ع) آمد ہونے میں، حو مدعای ماسیق کی دلیل ہے

کمات کا حها ما حاله طابع، راه و ر، میں م دمحمه سه ۱۹۹۱ه کو بمام والم اس کا ساس اوسط اور صدحات کی بعدار ۱۹۸۱ اور ۹ م هم ۲۰۰۰ میل در می سه ، مطموعه

نه مدسی درگا برساد سادر سر هدی کا مهدنه ندکوهٔ شعم ای اردو

سمه به ۱۲۸۱ مریب کرده هے، حسے وصوف نے ناره ارس کی مسلسل کوسش کے بعد ۱۲۸۱ه (۱۸۹۳ع) میں ایسام کو م بچا کر، «سمحی سعرا» ناریجی نام رکھا ہے

اکس کماں کے بعور وطالعے سے اچلما ھے کہ ۱۲۸۸ھ (۱۸۱۱ھ)

اک مصد میں ہے حاکا نئے معلوماں کا اصافه کیا ھے حاکمہ سم کا سال

وقات ۱۲۸۲ھ (۱۸۶۰ع) آررہ و عالم کا سمهٔ وقات ۱۲۸۰ھ (۱۸۶۹ع)

اور سدمیہ و صدم کا سال وقات ۱۲۸۹ھ (۱۸۶۹ع) حود مصد میں

اور سدمیہ و صدم کا سال وقات ۱۲۸۹ھ (۱۸۶۹ع) حود مصد میں

کہ اسے ۱۲۸۸ھ و سال کیا ھے تکہر کے ومعلق حاسمے پر لکھہ دیا ھے

کہ اسے ۱۲۸۸ھ و سال کیا ھے داع کا بدکرہ حالیہ صدوں میں کر

حاکمہ الطع میں میدر ح ہے کہ بولکہ ور کے لکھیوی ہر ہے میں رمصال ۱۲۹۱ھ (اکو ہر ۱۸۷۰ع) ہی اس کا چھانا نمام ہوا ہے کا ا کا راب معمولی کمانی اور صفحاب کی عدار ۱۸۰ ہے

ه ۲- سهم عدل (سمم) ، طموعه

اله الدكره واوى عدالحى صفا الدانونى نے اردو ران میں اون ریحه گو ساعرون کے معلق لکھا ہے، «حو سنه ۱۲۸۸ه ۱۲۸۸ع) با اوس کے عد روبق افرای عالم هس الهے اور حل حصرات نے که سنه ۱۲۸۸ه سے مهلے اس دار قانی کو حبرات کہا، اول کا کلام و حال در حد کرد موا الله دیا حے کو شعران واسسی کے کلام سے راب دی گئی فرص ال

دساحے کی نصر مح کے مطابق، ۱۲۸۹ھ(۲۸۸ع) ہی به ڪاب عام هوبي، اور دلاور علی کے اهمام سے مرارآباد کے مطع اددادالم د

رواب سدد صدوق حس حان مهادر، مدوقی سده یه ۱۳ ه (۱۸۹۹)، بے «ر ناص الدرناص» اور «حطره القدس» کے بعد مربب کیا ہے دیباچنے میں لکھا ہے کہ مدکورۂ اللا دوبوں کہاوں کے حایموں میں صوفیا کے حو حالات درح کسے بھے، ابھیں کو نکحا کرکے ایک نئی کیاب کی سکل دیدی گئی ہے درح کسے بھے، ابھیں کو نکحا کرکے ایک نئی کیاب کی سکل دیدی گئی ہے حاکمت میں کسی ہے حایمة کیاب میں کسی حاص نروب کا لحاط ناایکل میں کاگا ہے، بلکہ حو نام حسوف حس حگه لکھه گیا بھا، اسے وجی رہے دیا ہے دیا ہے کا لکھ کے ایسے وجی رہے دیا ہے کہ لکھه گیا بھا، اسے وجی رہے دیا ہے (۱۳۷)

سنة بالنف کے بدکرے سے دساجہ و حایم حالی هیں، مگر اسے حالات میں لکھا ھے که ۱۲۵ھ (۱۸۵۳ع) سے اللک که اٹھائیس برس گرد چکے هیں بصد می و بالف کے کام میں مسعول هوں اس سے انداره هوا ھے که ۱۲۹۵ھ (۱۸۸۸ع) میں کیاب حسم هونی بھی (۲۲۷) چیانچه آنده صفحے بر مہی سال صراحاً ذکر کا گیا ھے

کاں کی طباعت ۱۲۹۸ھ میں بھو نال کے مطبع ساھجہانی ہیں ہوئی ہے کہاں کا سانہ فلس کب اور صفحات سے ول علط بامد وہ میں

٩٣- شمع امحمل (سمع) ، طبوعه

یه فارسی کو شعرا کا بدکره بهی بواب سد صدیق حس حال مهادو کا مربه هے اس کے دراحے آیا حابمے میں سنهٔ بالیف مذکور مہی هے لکن دولف نے ایسے ذکر میں لیسکھا ہے کہ میں دھعدہ ۱۲۹۲ھ فی لکن دولف نے ایسے ذکر میں لیسکھا ہے کہ میں دھعدہ ۱۲۹۲ھ (میں کا کہے گا بھا، اور ۲ ماہ بہ بوم وہاں رہ کر واس بھو پال مهم اس سے معلوم ہونا ہے کہ محمرم ۱۲۹۳ھ میں ان کی بھو بال کو واسی ہوئی بھی اور چونکہ مطبع ساھحمانی بھو بال میں اسی سال

ہے، حو ۱۸۷ع میں سروع کا ۱۸۷ع میں حمم اور بھر کچھہ وہمے کے بعد ه ۱۸۷ع میں صاف کیا گیا بھا

حائمے میں مصنف ہے اپنا حال لکھے ہوئے آجی سنہ ۱۸۷2ع لکھا ہے، اور دوران طباعب میں، حو ۱۸۷۹ع کا واقعہ ہے، حاشحا حواشی شعر تر کسے ہیں

یہ کمات، فاصی دو رالدیں فابق گھی الی کے بدگرے کا حلاصہ ہے،
حس میں اور بدگروں سے بھی چید گھرانی ساعروں کے حالات اصافه
کسے گئے ہیں مصدف معانی و دان و بلاعت وعیرہ علوم کے مباحث حگه
حگه درمیاں میں دکر کرنا گا ہے، حس کی وجہ سے اس کا حجم ک

اس کا دورا نام «حریدالعلوم فی معلقات المنظوم» حطات «گلدسیهٔ نادرالافکار»، اور عرف «ندکرهٔ سعرای دکری» هے سرورق سے معلوم هونا هے که نومبر ۱۸۷۹ع میں لاهور کے مطبع مقد عام میں اس کی طباعت هوئی هے

اس مدکرے کے دساچے سے ، محرب سعرا کے و علی سا چلما هے که «فائق کے چھوٹے بھائی، وہر حصط الله حال مسکس ہے اس بر حاسمه لکھا بها، حس سے ۱۲۸۲ه (۱۸۶۵ع) کا احوال معلوم هورا هے اوجد نے بھی الله دو حگه حاسه لکھا» به حواسی بالعدوم سیس ویاب طاهر کرنے هیں، اور اکثر ایحم سروی اردو کے مطوعه سیجه طاعم کرنے شعرا وہ م معمود هیں

٣٨- نفصار حودالاحرار (نقصار) ،طبوله

نه بذكره و مقدمين و مماحرين صوفيا كے حالات ير مشمل هے،

اس كى طباعت بهى مطبع سابق الدكر مين هوى هے، اور سال طباعت يهى مطبع سابق الدكر مين هوى هے، اور سال طباعت يهى مطبع على مل

به سه مس العلما مولوی عد حسیر آراد دهلوی، مهومی ۱۳۳۸ هر (۱۹۱۵)، کی بصب اور باری ادب اردو بر مهلی کماب هے کو اس میں باریحی مسامیحات بالے حالے هیں، بگر اس کی عبارت کی لطافت اور شوحی ان سب بر پردہ ڈالے هوے هیں اس کا بڑھے والا به محسوس کرنے لگدا هے که حود اون سعم اکی محلس میں المها هوا هے، حل کے حالات بڑھے وقت اوس کے ایش نظر هیں

اس کے ہلے الڈسش کا الک سحه کے امحالهٔ عالمهٔ رام بور
میں محفوط ہے نه ۱۲۹۷ (۱۲۹۵ میں لاھور کے وکوریه اور نس
میں محفوط ہے نه ۱۸۸۵ (۱۲۹۵ میں میں کوروں لاھیدسوں کے صفحات
کی تعدادے و ہے دووں کے الدکس مے میں ہوری بلاھیدسوں کے حسمان
کسے گئے ھیں ال کو سابق محموعے میں حوڑ نے سے ۱۱ وصفحات ھونے
ھیں سروروں سے معلوم ھونا ہے کہ مصنف نے اس کی و احلان
چہوا کر انک رو سه فی سیحہ وحمت مقررکی بھی امتداد روانہ سے کاعد
کا رنگ کہرا بادامی ہو گیا ہے، اور اکبر اوران بوسدہ ہو حکے ھیں
د تر محث حواتی میں آنحیات کے بارھویں انڈیسر کے حوالے دیے

۳۳ طور کام (طور)، مطنوعه

نه سد دورالحسر حال س دوات سد صداق حس حال مادر کی نصمف ھے، حسے مصف ہے دو حصوں میں نفسم کا ھے پالا حصه

اس کی طماعت بھی ہوئی ہے، اس سے بعی ہے کہ آعار سال میں به در کرہ حیم ہو چکا بھا بلکہ اعلم به ہے که سعر کا کم ہے فیل اس کی دالف کا کام ایجام یا حکا ہوگا وابسی در کہانت کے وقت بٹی سابس بڑھا دی ہیں

ڪاب محملف راگ کے راگاں کاعدوں ہر جھی ہے اس کے آعار میں فہرست شعم اور آحر میں ہوسلس ریاست کی نفرنطین اور نامی فطعات ممدر میں

بر_ صدح گلس (صدح)، مطبوعه

نه سدد علی حسر حان مهادر (سابق ساطم را وه العلما، لکه بخو)، مدوقی ه ه ۱۳۹۵ (۱۳۹۹ ع)، کا و ولفه دار کرهٔ عرای فارسی هے، حو حسب نصر مح دیباچه ۱۳۹۸ه (۱۸۷۷ ع) و س لکها کا بها و گر حاتمے سے بنا حلا هے که عرف دیفعده ۱۲۹۸ه (۱۸۷۷ع) کو اس کا آعار اور آحر حمادی الاولی ۱۲۹۵ه (۱۸۷۸ع) کو احدام هوا هے اددرویی سمهاریس کی دو داد هاس

نه ندکره بهی عظم ساهجهایی بهودال ۱۰ س آخر وال ۱۲۹۰هه (۱۲۹۰ه) ۱۰ می چهد کر سانع هوا هے (۱۲۰۰ه) ۱۰ میل دور روسر (رور)، مطوعه

به فارسی گو ساعرون کا بدکره هے، حسے عطمی حسن صبا گو اموی نے صدف کا هے دساچے سے معلوم هونا هے که عره سعات ۱۲۹۰ (۱۲۵۸ع) میں مصنف نے اس کی دردب کا کام سعات ۱۲۹۰ (۱۲۵۸ع) میں مصنف نے اس کی دردب کا کام سروع کا، اور حست نصر نے حاکمہ، ۲۹ ربعالاول ۱۲۹۱ه (۱۲۸۹ع) کو حدم کر درا

رار مح تصدف کے سلسلے میں ادا کہدنا کافی ہوگا کہ مولف ہے امواع میں اس کی مہلی اور یہ واع میں اس کی مہلی علد کو حها ما چوبھی حلد، حو ولف کی رندگی میں آحری مطوعہ حلد اللہ علی ، ۱۹۲۶ع میں طبع ہوئی بھی اب حدا مہر حادا ہے کہ حہلی حلد کی شائع ہوگی

٢٧٦ محدوب الرامس (محدوب)، مطموعة

نه بدكره نتعرای دكی كے حالات در مسمل هے مولف كا سام مولوی عبدالحسار حال صوف ملكانوری براری هے كیات كا آغار ١٣٢٥ مولوی عبدالحسار حال صوف ۱۳۲۹ (۱۹۱۱ه) میں انجام كو مهنچی هے اس میں اردو كہ ہے والے اور فارسی كہنے والے دونوں فسم كے ساعروں كے حالات بكحا حمع كر د ہے گئے هيں، كو يا نه حدرآبادكی شاعری كا محمع النحر بن هے

ے اب کی طماعت ۱۳۲۹ ه میں مطع رحمایی میں هوئی هے،

اور دو حلدوں میں اس کو نفسم کر دنا گا هے

عہد انتخاب رزن (انتخاب)، مطنوعه

یہ سید راس مسعود مرحوم کا ارتحاب کا ہوا محموعۂ اشعار شعرای اردو ہے حواکم ہر شاعر کے کلام کے ولی اوبھوں نے محمصر حالات بھی لکھنے ہیں، اس لے اس کو الدکرہ فرار دیا گیا ہے

دراحے سے معلوم ہونا ہے کہ بہ اگست ۱۹۲۱ع (۱۳۲۹ھ) کو نہ حمم ہوا، اور سنہ ۱۹۲۱ع میں نظامی تر نس تدانوں میں جہب کر شائع ہوا میں۔ گل رعا (گل)، مطبوعه

له لدكره مولوى عدالحي، ناطم لدوه العلما، مرومي ١٣٨١ ه (١٩٢٣ع)

اودوکو شاعروں سے، اور دوسرا ھدی کہنے والوں سے معلی ہے حام حام میں نصمت اور حامے سے معلوم ھونا ہے کہ کان ۱۲۹۸ھ میں نصمت اور ۱۲۹۸ھ میں احمد حان صوفی کے مطبع مقد عام آگرہ میں طبع ھونی

بهم وسياب اوده، مطبوعه

یہ کمور درگا برشاد مہر سیدبلوی کی مصنفہ ناریح ساھات اودھ ہے اس میں ھر نادشاہ کے بدکرے کے آجر میں اوس کے عہد کے مسہور سعرا کا حال بھی لکھا گا ہے

دیاچے یا حاممے میں بار مح نصب کا حوالہ مہیں ہے، لیکن صفحہ م م بر رے مئی سند ۱۸۸۸ع (ه ۱۹ه) کو «امرور» سے بعدر کیا ہے

نه کاب سنه ۱۳۱ (۱۸۹۲ع) میں مطبع دیدیا احمدی (لکھیٹو) سے چھٹ کر شایع ہوئی بھی

هم حمحالة حاويد (حمحاله)، مطبوعه

یه بدکره لاله سربرام دهلوی، میوفی ۱۹۹۳ کا مرسه هے، اور اسی حامد کے لحاط سے اسابکلو بڈیا کہلا ہے کا مسیحی هے دیاجے سے در حلما هے که مصنف نے اسے و حلدوں میں نفسیم کرنے کا فصد کا بها ان میں سے ہم حلدیں اوں کی ریدگی میں جہب کر شانع هو چکی بهیں نفیه کا مسالا اکھٹا کر لاگا بها که اوں کا انقال هو گیا مکرمی دلد نہ محموه دیار نه کمی دهلوی نے اس کی مکمل کا سڑہ اٹھادا، اور سه ہمواع میں اس کی تابیویں حلد جہاب دی لکن نام وی شرکے دمے سے حرف ع کے آجر بات ہم چی هے اس خاط سے انهی کم ارکم ایک حلد اور چهہےگی، س نه بدکرہ تمام هوگا حاط سے انهی کم ارکم ایک حلد اور چهہےگی، س نه بدکرہ تمام هوگا

۱۹۲۳ع ہمں مریب کر کے شائع کیا اس کیاب کے دو حصے ہیں حصة اول کے ۲۲۳ صفحے هیں اور به محوب المطابع دهلی میں ۱۹۲۳ ع میں حها نها دوسرا حصه ۲۵۲ صفحات در مشمل هے، اور سه ۱۹۲۸ع ہیں حامعہ س س سے حہب کر سانع ہوا ہے

١٥- آسارالصاديد (آبار)، مطبوعه (١)

نه ڪياب دهلي کے آبار فديمه کي زار مح هے، اور هندوسيان کے ه سمور مصلح قوم، سر سد احمد حال ، مموقی ۱۳۱۵ (۱۸۹۸ع) کی

كمات كے محلف دايات كى روشىي ديں به اندازہ ہودا ہے كه ۱۲۲۱ه میں اس کی تکمیل هونی هے مگر حسبه حسبه ۱۲۹۲ه اور ۱۲۹۳ میں بھی مصف ہے اس میں اصافے کیے میں

ه صه عب ہے اسے حار مانوں میں نفسم کر کے، هر مات کو الل حصے ا حلد كى طرح حداگانه هندسون كے سابهه مطبع مدالاحدار دهلي ميں ١٢٩٣ه (١٨٨٤ع) مين طبع كرانا بها نه الدسر مصور نها، اور اس کی نصور ن میروا ساھی ح نگ اور قصعلی کے ھابھہ کی سی ھوئی ىهى اور علىحده كاعد او حهاپكر اسى اسى حكه چسان كىگئى بهى ڪمامحانے ہی اس الڈاشر کے سے بات موجود هيں حوبها حس دیں دلی والوں کے حالات درح بھے، صائع ہوگیا ہے میں ے حاسے میں بولکسوری الدسی کا حوالہ دیا ہے، حس کا سےحه المك لا سر برى، رامور، مين محقوط ہے

⁽۱) اس کیاں کا بدکرہ سہرا اے مقام ہر ر گا تھا ہاں محوراً بلاقی ماقات کی حارهی

کا مولفہ ہے، اور بلندی،محصق اور حسن انتخاب کی بنا پر نمام حدید بذکروں سے بہتر مایا گیا ہے

دماچے سے معلوم ہوتا ہے کہ ہ ربع الثانی میں میں اسر (۱۹۲۱ع)
کو اللک سال کی محبت و کوسس سے اسے مرب کا کیا ہے آپ حاب
کی طرح نه بھی طبقات ہر منفسم ہے، اور اس کے بہت سے مسامحات
سے ناك ہے

دارالمصنفس اعظم گڑھ ہے اس بدکرے کو جھانا ہے حواشی میں اس کے دوسرے الداشرے ۱۳۰۳ھ) کے حوالے دیے کئے ھیں میں اس کے دوسرے الداشر (فادوس)، دطموعه

مه مساهر کا ملکوه هے، حسے دولانا بطامی مدانویی ہے۔ اور عمل میں شروع کر کے ساب درس میں عمام کا ھے

در اصل به مسٹر دل کی انگر بری کاب موسومہ به AN ORILNTAL اسک بردب وء رہ
"BIOGRAPHICAL DICHONARY" بر مسی ہے، اسی لیے اس کی بردب وء رہ
میں وہ بمام کوناہاں موجود ہیں، جو دل سے سررد ہوبی بہیں
کچھه اسما اور معلومات دوسیری کیانوں سے بھی بڑھانے گئے

اس کی مہلی حلد کا مسودہ ۱۹۲۲ء میں یو بس گیا، اور ۱۹۲۳ء میں چھپ میں چھپ کر سابع ہوا اس کے دو سال کے بعد دوسری حلد بھی حمپ گئی اب دوسرے برمیم شدہ انڈیشر کی داری تھی کہ حمک شروع ہوگئی

^{«-} سس المصنفين (سس)، مطبوعه

س اردو کے شرنگاروں کا مذکرہ ہے، حسے مواوی عد محسی سہا ہے

کاں کے صفحات ہو ہیں شروع میں وا صفحے کی فہرست منصم ہے، حس سے کل صفحات کی نعداد ورو ہو جانی ہے

مجد حعصری مے سه ۱۹۲۹ع میں همدرد در دس دهلی میں ، جهاپ کر اس کمات کو شایع کیا ہے

٥٥- لدكرة ريحسى، مطوعه

یه بدکرہ، حو بہم رمحی گو شعرا کے حالات ہر مسمل ہے، مولوی سید مجد بمکس کاطمی ہے ہوا ع (۱۳۲۸ھ) میں مریب کیا ہے اس کے سروع میں وہ صفحات کا دیباحہ ہے، حس میں رمحی کی امحاد اور اوسکے افادی ہاو سے بحث کی گئی ہے اس کے بعد بدکورہ نئے هدسوں سے سروع ہو کر صفحہ مم پر حم ہوتا ہے صفحہ ہم سے فی محال سے سروع ہوتی ہے

حاب شمس الاسلام در س، حدرآباد، میں طبع هونی هے مواحد محرب (حواهر)، مطبوعه

به بدکرهٔ شعرای اردو در اصل م حب کلام اردو کی انك طو ال ساص هے، حسے مولانا عد میں کسمی چڑ اکوئی ہے مرب كيا هے حواكمه هر ساعر كے مسحب كلام كے آعار ميں اوس كی ربدگی بر بھی احمالی بطر ڈالی گئی هے، اس وجه سے اس میں بدكرے كی شاں بيدا هو گئی هے

اس محموعے کی نااف ہدوستانی اکنڈمی، الدآباد، کی فرمایش بر ہونی ہے، اور اوسی مے ۱۹۳۳ء میں اس کی بہلی حلد اور بعدارات سے اور حلدیں شائع کی ہیں

ےه- ساص سيحر (١١ص)، مطبوعه

م مر ار اب شر اردو (ار اب) ، مطوعه

یہ ورٹ ولیم کالج (کلکمہ) کے ۱۹ شر او سوں کا بدکرہ ہے،
حسے سید عبد فادری (بی، اے) ہے آحر سه ۱۳۳۹ھ(۱۹۲۷ع) دیں مربب
کیا اور مکمهٔ اس اہمهٔ حیدرآباد ہے اوسی سال جهاپکر شایع کیا ہے
اس کے صفحات مع دساحہ وءرہ ۹ س هیں

mo - ار مح ادب اردو (عسکری)، مطموعه

ند ناریح، رام نابو صاحب سبکس کی انگر نری کمات HISTORY OF انگر نری کمات HISTORY OF انگر نری کمات HISTORY OF نامیوی "YELLOW کا برحمه هے، حسے معر را مجد مسکری صاحب لکھیوی کے ۱۹۲۹ء میں کہیں کہیں ہاسب ردوندل کے سابھہ مریب کیا هے نام کی اور مطبع نام کی ہے۔ اور مطبع اور مطبع اور کھیئو نے مصور شابع کی ہے۔

م ٥٠ لدكرة كاملات راسور، مطوعه

یه بدکره مساهر راهبورکے حالات بر مسیمل اور حیات حافظ احمد علی حان سوق راه پوری، (سابق ناطم کیا محانهٔ رامبور) کی نصیف ہے

دساچے سے معلوم ہوتا ہے کہ ، ولف سے ۱۹۲۰ع سے ۱۹۲۹ع تك اس كمات كى ترنس كا كام انجام دنا ہے

حوبکه اس کے سامات کا مساحد اکثر و دسر ربانی روانات ہیں،
اس وجه سے نار محی سامیح بابا جابا ہے، باہم به بیجد فیابل فدر ہے
کہ اس کے نوسط سے سمکڑوں اوں علمیا، صلحا اور تشمی ا کے حالات
به صبط ہو گئے، حو بردۂ گمامی میں مسور بھے، اور کچھه عرصے کے
بعد ان کے معلق ابنا علم بھی محال بھا

۹ - فهرست محطوطات برئش موريم (ناوم هارك)، مطبوعه

مه مهرست همدی، محالی اور همدوسایی رسانوں کے علمی مسحول کی ھے، حسے مسٹر الوم ھارٹ ہے ١٨٩٩ع ميں مراس کيا، اور اسى سال موریم کے ٹرسٹیوں کے حکم سے حہب کر شابع ہوہی

اس میں مہلے ہدی اور سعابی اور آحر میں میدوسیابی محطوطے دكر كمے گئے هيں ال دوروں حصول ہو همديسے حدا حدا ڈالے سے مہرست دو حصوں میں نفسم ہوگئی ہے دیاجے کے ۱۱۲ حصة اول کے ۱۸۲ اور حصة دوم کے ۹۱ اور نوری کیاب کے ۱۸۷ صفحے هوتے هيں معدرب

اں کا ابوں کے علاوہ، بعض دو اوس وعرہ کے دیناحوں کے حوالے بھی دیے گئے ہیں، مگر اوں رکسی طرح کا بوٹ لکھنے کی صرورب محسوس مهين هويي

معص كاس مروف مطالع مين مين آس، اس سا ير اول كا حوالـه نا نو ڪياب هي مين کـي دوسري حگه ديديا گا هے؛ حبسے «سودا» مصلفهٔ شدح حاله، اور ا اسدراك كے مالحب دكر كرداگا هے، مثلاً «نار مح سر اردو» مصمقهٔ مولانا احس مارهروی، «داستان نار مح اردو»، مصفهٔ مولانا حامد حسر فادری، نا «ناریج مثنویات اردو» مصفهٔ • ولوی حلال الدین احمد حعفری اساعت بایی کی نویب آبی، نو ایشاء الله اس کی ملاقی کردی حاسگی ید سب اردو شاعرون کا بدکره هے، حسے عبدالشکور صاحب شیدا کے سب میں میں حیدرآباد (دکر) سے شائع کیا هے چوبکه یه بهی مسحب اشعار کی بیاض هے، اسوحه سے شعرا کے حالاب بر مهت احمالی روشنی ڈالی گئی هے باهم سیس وقات کی بلاش میں سعی و کوسش بطر آبی هے

اس کیاں کے شروع میں دساحے اور مہرست کے ۱۹ اور معداراں اصل کیاں کے ۱۹۶۰ کل ۲۰۸ صفح ھی

۸۵- فهرست که سحامهای شک ه اوده (اشدر نگر)، مطبوعه

شاھار اودھ کے کامحانوں کی نہ فہرست ڈاکٹر انتیرنگر ہے مولوی علی اکسر نابی سی، متوفی ۱۸۵۲ء، کی مدد سے ۱۸۵۰ء میں مربب کی نہیں ڈاکٹر انسرنگر کا اراد نہ بھا کہ اسی فہرست کو آٹھہ سابوں میں نہست کر ن مگر وہ صرف م ناب مربب کر سکے، حو بہلی حلد کے نام سے کلکرے میں طبع ہو حکے ہیں

اس کے مہلے ااب میں فارسی و اردو سعرا کے ددکروں اور دوسرے اور دسرے اب میں فارسی و اردو ساعروں کی مصنفات کا سال ہے آخر میں بات اول کا صحمه ہے، جو بین فارسی بدکروں کی کفیت بر مشمل ہے کیات کے صفحات کی بعدار ۱۹۵۰ ہے، جس میں مصمح دیا جے وعیرہ کے اور دو علط نامے کے شامل ہیں

اس فہرست کے اوس حصے کا برحمه، حو سعیای ریحه کے حالات در مشمل ہے، سنه ۱۹۳۲ع میں طفیل احمد صاحب ہے اردو میں کیا بھا، اور اسی سنه ۱۹۳۳ع میں هدوستانی اکتلامی ہے «بادگارشعرا» کے نام سے حمال کر سانع کر دیا ہے

سم الله الرحم الرحيم

(۱۲ الف) مهرب صلعهٔ عبودات ، والكن الرابي حملهٔ اسعادات حمدحالقی و سای صابعی است ، که هنگام انداع اسایط، نصورت حروف مفرده ربور هسدی و حلعت وجود اولاً عطا فرمود) و وقت احدراع مركبات از محلو فات ، ساير استحكام و بطام براكب ، كلمات را باسكال محملفه بانك بدا بمود، كه سالكان راه فويم و طالبان صراط مستقلم؛ باعانت کلام و مددگاریء فهم سحن ملك علام، بايدك صرف بمودن او فات نسر میرل مقصود بآسایی بی برند ، ویدر ناف معایی ، که مراد از حصول وب او، تعالى عر اسمه ، است، بهر يحو كه حواسيه باسيد، يسهولت فاير گردید سیحانه ، ما اعظم سانه و حل صبعه و بسیر ازان فعلی که وسیلهٔ (۳ س) حصول ان عطمهٔ کنری و واسطهٔ وصول تحس موهدت عظمی ار درگاه آن واهب العطانا نواند نود، حواندن درود نامعدود اسب برحسب او، محمد رسول الله، صای الله علمه و آله و اصحانه و سلم، که دات کاملس مهمه حهب مبرا از نفصان ، وصفات حملهٔ او افرون از حبر سمار و سان اسب ، وبر آل امتحاد و اطهار او که بالاطلاق برگیر بدهٔ هر دو حهان الله ، وير اصحاب احبار و يير وان ايرار او كه از سروع افدا نادم احبر، خلاف مفيدا حرفي از زبان بريباورده، فدمي براه نگر استه اند ، حتی که گردند محت و ولایت سان از شرایط ایمان

مهادمه مها

که موافق آن می نوستم و از حطا مصئون ماندم ، بلکه میرصدم که بررگانه، (لمولفه)

بديل عفو دبو سيد علهاى مرا گران كليد بحوبى ه حود مهاى مرا يا بر مايدهٔ احر عاملان آنه كريمه «ادامروا باللعو مروا كراما» سريك و سامل بوده باسد، و حراى اين صفت حميده از سيار العنوب عافر الديوب دايد

معدمه باداد دانست که ربان هدی منسوب باهل هد است و وسعب ملك هند از كلكمه و لهاكه با فرا باع برديك به فيدهار سوفا و عربا، و از کیارهٔ دربای سور با حیال سمال و آنچه درمیان انست حبونا و سمالاً ، برد مساحان به بنوب بنوسته ، حبابچه کسمیر هم باین مد در هماس ملك سمرده مي سود و ربان سكنه اين ولايب باعبيار وصع صوبحات و فرت و بعد مكانات و احتلاف اناس و افوام بايجاي كسره وافع سده ٬ لهدا لهجهٔ هر صوبه و بلاد و محاورهٔ هر قوم و ور بن منفاوت و منعا بر است ، و ربان هر بك ار بديها سبب بصاحبس در ملك ديگر «بهاكا» گفته مي سود س ريان مردمان بگاله را «بگالي» و اهل سحاب را «سحابی» و سکنهٔ دکهن را «دکهسی» منگویند؛ و على هد الماس و درس رساله، (ه الف) كه صرف و محو ران هندى در ان دیان بموده می سود، به مراد مواف حصق ربا بهای کنبرهٔ مذکوره اسب ، ملكه مقصود و مطلوب ارال درياوس صحت القاط حاص و معلومات براكب معللة كلامست كه محمص و موصوع بمحاورة اردوى معلی ناسد و س ، ریزا که سای بعریر و بحریر نمام اعرهٔ عالیمقدار، و مدار کلمه و کلام حمع سرف و بحنای نامدار و سعرای دوی الا فندار، که فی رماندا بر مسند اعتبار حادارند ، بر همین محاوره موقوف است امانعد درهٔ دمقدار، باحدر حاکسار، سر در انوی بکو هده عمل، احد على ابن سند احمد على حال ، عمى الله عن حرالمهما، بحدمت عالىء معالیء کا ملان صاحب همت و قدرت، و دوستان صافی طست و اهل مروب حدین عرض می ساند که حول نعصی عربران و سفیقال نبوسین و اعد صرف و محو وعدره، بطر ر الكه احراي آما بريان هندي موافق محاورة اردو نوده ناسد ، اکثر نکلیف مکردند ، و راهم چون قدرت بحر برآن بمرينة كه ياية إلى إعدار را سايد، در حود بمبديد، منامل يود، كه درين اللا حيات رفعت مآت، (بم اله) والا مناف، عالى مناصب، كمه الاحياء مربیء عربا ، د ایای رسوم آسیایی، سرکردهٔ دف مسال سر ایی، معبر موالیان، ممد مومیان، عقده کسای گره کار نسگان، اعلی، حیاب مسطاب، معلى القاب، بواب اقتحار الدولة، معين الملك، مرزا قمر الدين احمدحان مهادر ، صول حمك، دام اقاله، المدعو بمررا حاحي صاحب که اکبر اولاد ، وارسد اسای حان رفع السان، علامهٔ رمان، نگانهٔ دوران حال فحر الدين احمد حال مادر ، المسمور بمرر المعفر صاحب معفور الد، لارال دوليه وإقاله، بين ناصرار فر مو ديد باچار إماثكالا للا مرينسو بدرسالة پرداحدم، و هر قدر که نوانستم قواعد مسطوره از قارسی نقل مموده دم دی مطابق ساحدیم پس مسمی گرداندم محموعهٔ مدکوره را به «دسمور الفصاحب»، و مربب بمودم بربيس رايمقدمه و بيح باب و حالمه اکنون رحای والی از آگاهان ناهمت و قدرت و نکبه رسان صاحب مروب و صفوب آنست که اگر بمطالعه و «لاحطه این رسالهٔ سعدر را گاهی سوارید ، در حق اس بی تصاعب کمیت اعتراض بمیدان نقصم سارند ، چرا که هنج کمایی از کست این فن و رسایل این همر ، که معند مطلب (م ب) و معرب مقصد در بن باب می سد ، در نظر بد استم حالی مهمرسید ، که آبر ا ریان باره (۱۱ الم) بوان گف ، حه به عربی عربی ماید و به فارسی فارسی، و مهمین فیاس هر «بهاکا» از ریامهای ممروحهٔ همدی سر بر اصل حود نماید لیکن این حالت هم بر محو و احد، حمایجه باید، هنور فرار نگرفته بود ، و نمرینهٔ اعتدال فضاحت که حالا دارد ترسیده و تلکه از افراط و تفریط ، تعمی ، از انتقال زیان فومی دفعه دریان فرقهٔ دیگر ، فرقی س و تعبری آسکار ا یافه می سد، با اینکه هدیج ففرهٔ و مصرعی ارعبت بنافر و نقالت بری بنود ، و نابدك بوجه بوی حامی و هاحب و رنگ نار نظی و سخاف از ترکیب آن کلام درناف مگردند و مع هدا هر فومی و هر فرقه محاورهٔ حوش را بر دیگری برحمح ممداد ، و برغم حود بر و بقوق می حست باچار عملا و دامامان حس و از دادند که کامات سنحده و الفاط نسدنده، ار هر ربان و هر محاوره که باسد، بصحب و درستی اران برحنده ، نوصعی که مصد مطلب تآسایی و دور از نا فرو نقالب زنایی نود، در كلام مي آمده باسد ، ولعاب نصله كه محدب بنافرو محل فصاحب إبد، آور دن آیها بهیج و حمیی ساند، با کلام از ریهٔ فصاحب و بایهٔ بلاعت و و بلفيد ، بلكه حللي صاف و ما يوس طبع و فر يب الفهم هر وصبع و سير نف يو ده الشد، (۲ ب) و موافق همین فاعده که صبط گردنده ، بدربار سلاطین و امرا و بارگاه حوافین و وزرا، همه محلاو سرف بکدیگر حرف میرده السدد چوں صورت ساهد اس مطلوب بر عرفه استحسان حلوه گری عود، مام همین متحاورهٔ حاص ناردوی معلی مسهرب گرف لدکی این رمان الشروط مدکوره نافعه بمی سود مگردر بعصی باستدهای ساههانآباد که در شهر ماه سکوس دارىد ، باريان اولاد اين بررگو اران ، گو ار چىدى اس صاحبان با اولاد انها بسهرهای دیگر هم رفته ، سکویت ورزیده

و ارد و عارب اسب از ربانی که بعد احدالاط و از ساط الفاط بنجابی و بدوایی و برح ، که ربان اصلاع ورب و خوار دار البحلافهٔ ساهجهان آباد اسب ، باکلمات فارسی و عربی و دیگر ربانها، از کسرو انکسار بقالت و سخافت اصلیء هر لعب باصلاح صحب همدیگر، مثل کنفیت موسطه، که با عنقاد اطبا در مرکبات از معاجی وعبره حادث میگردد، بندا سده سایر عنوب حمیع ربانهای مجروحه گردنده است؛ و نمرینهٔ حس و لطافت دران بافیه می سود که از روی میانت و وسعت و لطافت و فصاحت بهلو بعربی میرید، و نکمال (ه ت) میافت و قصاحت بهلو بعربی میرید، و نکمال (ه ت) صفاو عد و نب بر فارسی نفوق می خوند

وسبب حدوب این ریان بقدس انسب که چون سواد اعظم هدوستان و منافع این ریان مقعت بنیان بسبب باقالیم دیگر اوور، و رز رزیء این ملک باکساف حهان هو بدا واستهر، و بیر با به سلاطان و امرای این کسور از سوکت و بروت و همت و سخاوت رفع و مدع را عماید دولت و ارکان سلطیت اقالیم دیگر است، الصروره دابانان دهر و عاقلان عصر و کاملان هرفن و هار از فصلا و علما و سعرا و بحمان عصر و کاملان هرفن و هار از فصلا و علما و سعرا و بحمان دولت از اطراف علم واکساف حهان رو باین سواد اعظم وراد بوام آورده، بمقاصد و مرادات دلخواه بین سواد اعظم وراد بوام آورده، بمقاصد و مرادات دلخواه بین از سبب آمد وسد دربار و در بیس سدن معادلات بامردم این دبار، از حرف ردن باین لعب حاره بدیدید با در بر صحب، ایما از آنها و آنها از آنها ، در حین مکالمه، بقدر کفایت از الفاط همدیگر می آموخید و کار بر می آوردید چون مدیی برین یو کرست و عمری صرف سد ، از امتراح الفاط و از بناط کلمات در تکدیگر

دهند وانه عالم

بالجمله آيچه از محفقان متحقيق للوسية النسب كه منصرىء حواهر کلمات و نفادیء نفود الفاط ، (ی ت) ارمردود و مفتول و منین و سیحف و مروح و میروك ، هند كبرت محاوره و صحب لعب که بر زبان سرفا و محنا و اعره حاری باسد ، و بالنف سنعر بمایت بمام نطور فصاید اسایده از فارسی گویان ، تعلق بمررا مجد رفع دارد، و ساده گفس سعر از نکلف انهام و دنگر صنعت نامطنوع ، که رسم سعرای دورهٔ فردوس آرامگاه نود ، و معنی را فرنب الفهم نوصعی نا صفا و منایب نسین ، که سامع محناح سرح و لعب دم استماع اسود ، و درگفی هر قسم سعر از قصده ورباعی و عرل و مر بنه و مسوی و عبره در هر بات مسع و مملد فارستان بودن ، بناگر استهٔ مررا حان حان مطهر است و نافله سدن چند الفاط منر و که در کلام سلطان السعرا ، مثل لفظ «ستى» بمعنىء اد و «نس» كه حسم راگو الله، حواه برورن عین ، حواه برورن حف بهر صورت که بنظر در آند و « آ مجهو و آ مجهو ان» که بمعنی، اسك و خمع آن سب و «حلحر» بر ورن ححر، و «فلق» ساكل الاوسط بمعنىء نفرارى و «نان» بمعنىء نبر و «هم» تحاى همي و « ہو» محای ہو بے یا « رس » محای ہمنے و امثال انہا که در کالام آن معمور نافله می سوید ، هرکر هرگر موحب نقص کلام (۱۱۸) آن تنعدیل نبواند سد چه آل مرحوم حول الله عود واصع اس طرر عالم سلد سده لود، ودران آوان در الفاط مير و که و مستعمل دآن مريه فرق و امتيار حاصل سده که کلمات عام ریان مالا بحصی از هم منمبر و منفرق گردنده السلد، العاط سمرده نصورت اصلى اران دنوان بلاعب سان بر می آمد حالا تکه در آحر ووب حود ، آن حلاق معایی از ابراد انتسد چنانحه ار هی حب ریان مردمان اکههؤ ، که از دام الانام ناسدهٔ آن بلده بسید و ببودند ، در رمان حال بقصاحت بردیکسر از دیگر است سیب عالب آنکه وربر انمالک بوات آصف الدوله مرحوم در بلدهٔ مدکوره سکوس گریده بود، و رؤسای ساهیهان آباد، ببونع برق، و و معاس و صبق کوچهٔ بلاش حای دیگر ، بسیر در س حا یکی بعد دیگری وارد سده ، راحت حود مسروط بافامت در س سمر با فلید علی الحصوص سعرای سیر س کلام و دیگر حوش بیابان ، که مدار محاوره بر س بررگان است ، همه به بارگاه ور بر ممدوح حاصر بودید (۱۱ه) و مدیما بسر بردید

والده لدارکه المله کلام و الصعبة این را ان فصاحت انجام مرابة اعلی که اسمه اردو را لاین باسد و محمار فصحا و بالمای عصر گردد ، الداء از دوره فردوس آرامگاه صورت کرفته است چه ساعران و طریقان اسب بازمنهٔ دیگر درانوف سیار مهمرسندید ، و سعرزا نظر رحودها می گفیند رفته رفته لطافت این صناعت نتحقی و بدون افضح الفضحاو اللع البلغا ، حافانیء عصر ، فردوسیء رمان ، انوریء دهر ، عرفیء دوران ، وحد رمانه ، محمی بگانه ، ملك السعرای هند ، سلطان هر طریق و رید ، معقور و مرحوم ، مرزا مجد رفتع المتحلف نه سودا ، عفر الله دیونه ، مریئهٔ کال رسید ، با آیکه سان لطاف و صورت فضاید را نظرر اوسیادان فارسی پرینده چراکه صورت فضاید را نظرر اوسیادان فارسی ، اول کسی که برنان هندی بلوح هسی حس حلوه داده ، همین نقاش معانی توده است و نعصی تصفیهٔ محاورهٔ اردو را نصفائی که مروح است مرزا خان حان نقصی تصفیهٔ محاورهٔ اردو را نصفائی که مروح است مرزا حان حان المتحلف معظم ، که یکی از مشاهد صوفههٔ این عصر درسه ، سیب

اما چون موسط اربياط الفاط فارسية و عربية در بعض براكب گنجانش بر براند ، ناگریر نه محریر در آمدند و هر فاعده که در هدی و فارسی مسترك نافته سده ، ندان هم ایما نموده (۱۹ الس) آمد و چون معلوم سد که مراد از محاوره ریانست که بدربار امراو سلاطی هد ، حمیع شرفا و محا و فصلا و سعرا بدان حرف مبرسد ، و هر لفظی که دران سفر تر می آند ، آن لفظ لفظ صحیح و مستعمل می ناسد ، مثلا اگر عربی با فارسی با برکی است ، صرور است که آن لفظ ارزوی وضع اصل لعت حود صحیح و نامحاوره بوده ناسد ، و اگر هندنست ، ناند که از روی آن بها کا که ماحد آست صحب مدکوره داشته ناسد و با صحبح ناستعمال اهل اردو نود ، ماند لفط «مکر با» که مرادف میکر هوبا به معنی، میکر شدن ست و «دوانا» که اصلس دنو انه با نای سحنه است و «ريگيا» بكسر را و سكون محنه وعيد و کاف عجمی وبون مصوح بالف که عبارت از صدای حمار است و اصلش «رسکما» نکاف ناری سب در زبان برح و دوآنه، و «دلی» نکسر دال وسدند، ربان رباسب ، و «صفیل» تقدیم صاد مهمله بر فاکه اصلش فصل اسب ، و امنال این الفاط که بسماعت از زیاندانان به سوب الوساله المام کلمات این محاوره که صرف و مسعمل در محرابر و نفر تر می سنوند ، باید که نتجوی باسند که پی تُکلف و پی نصبع قابل، تر زبان هر صعبر و که پیر و حمیع برنا و نبر از اصناف (۹ ت) مذکوره ، مقام و محل حودها ، بی گرفته سدن ریان ، ریان ردو مستعمل می سده ناسند، ا سامع را محصول ملكة ، كه مكثرت سماعت كلمات موصوفه ارسانق حاصل دارد ، و فت استماع در فهم و ادراك كلام نامل و بردد رو بدهد محلاف احدماد بعص بررگان که فی زمانیا قفط نظر براسدمار خویش

حدین الفاط کر اهب میداست و ایاع حویش را باکند یهی می بمود اما چوں کلام دلاو ہر ساس او ، سبب کال سمهرب ، برالسلة صعبر و کس کمرب حاری شده بود ، و احراح این الفاط اران حارج الامکان می بمود ، لحدا ممان صورت ماق ماند ساء علمه از سعرای حال کسی آن الفاط را در نفرتر و محریر نمی آرد و اگر بنارد ، دال بر ا آگاهی، اوست و حماعت سر سه گونان و منصب گونان همدی که کلام إیسان سرنانا از فنا مح لفظی و عنوب معنوی مملوو مسحون است، و هرگر اسان را نظر ترآن نسب ، ملکه فحر نه سبت حود مسکنی عاحر و هوسدار سهوس و میرن بی علم عوده ، سید علط مای حو س ار کلام اللم اللم می آرید، و هریك را (۸۰) المام حود دراس یاب ملدالله ، مع انمة حودها ال طلقة سعرا حارج الله حه اس بي نصراد ىلداللد كه مرينه هم يكى از افسام سعراست ، بلكه ميگويد كه چيرى که در سعر روا نسب در مرینه حایر اسب الحاصل اگر نتایر حصول سعادت و نوات با نرای تکمیل کلیات خود از افسام سعر، کسی از سعرا مرسه نگوید، لارم است که درین میدان هم برکیب ارادب راه للاس للفليد ملك السعرا حويد ، يا راه فصاحب لياني و صحي لفظی و معدوی علط نکرده اسد

و در باید داست که حول وضع این رساله بنابر داسین صرف و کو محاورهٔ اردو است ، و احدلاط الفاط عربی و فارسی در بر ربال رباده ارجد حضر ، بصرورت لارم آمد که این رساله حاید بعض از فواعد فارسته هم بوده باسد ، چرا که اکبر احتاح می افتا آل ، لهذا بات اول این عجاله بالحام در همان فواعد بوسته سد هر حدکه اکبری ازان در الفاط هندی می حت الهندنه نکاریمی آند

وعبر ان در سحا داحل محث نسب بالجله محصص و عمر حروف اللهة هدی در رسم حط صورب طای حطی است که برسر هریك در کارت مفرده می نگار ند ، با نصله نفو فایی و مهملنس بدال و ازای هندی مسانه یشوید ، و فاری را تعاط تنفکنید اگرچه حروف دیگر از هندی بیر هسسد که در اصل وصع آن لعت محصوصد ، و حالا بکلماب محاوره بسار آمیرش دارید ، لکن چون سای رعمه ، که عبارت از س ریاست، درسعر و کسان (۱ س) هم مطلف بر تعلید فارسی و فارسی گونان اسب ، لهدا آن حروف اعتمار کرده نمی سوید ، بلکه در کمانت و وأب بالع فارسى منگردند ، حيامجة لقط «گهر» بالفيح كه بمعنىء حالة و لفط «کهر» که معنیء سم است ، اس هر دو کامه دراصل ربان مرکب از دو حرف الله ، که «کها و گها» ورای مهمله است و «کها و گها» در بها کای همدی مك حرف است ، و در رسم حط آن بهاکا محریر این حروف بیر محرف واحد ، لیکن در کیانت رمحنه ، که نظرر فارسی است ، نکاف باری و عجمی و های هور ورای مهمله بی نگارید از بیجاست که در محریر این نوع کلمات ، سه حرف نوسته مي سويد ، حالاً بكه دراصل تركبت اس كاسات دو حرق الله و در حروف مشترکهٔ عامه (۱) همره هم داحل است و ناعبيار عربي وحودس موجود؛ حه هرجه سحرك است الله!، و ساكن است نصعطهٔ ربان ، عرب آبر ا همره حوالله ، والا الف و در فارسي هموه للر الف گفته سود لکن رای عجمی را از حروف اربعهٔ فارسته ،که محمص مکلمات اصل حود است ، محلاف احواب آن که گاف و با و حمم فارسی الله ، اکدر فصحا محمم باری بدل کرده بیابر رفع نقالب

⁽۱) دراصل «که هدره»

لهاب عربلهٔ حارج از محاوره و الفاط نقبل را ندکلف در کلام می آرند و سخی را از نانه اس می اندازند و ناس صفت از افران ترفع می حوند

والله الله الله الله الله الله الله وكامات الله محاوره ، برسى و سش حرف است ، اگر همره براسه دراعداد حروف شمار كرده سود، والا برسى و سح و آن اللست،

ا، ب، ب، ب، ٹ، ٹ، ح، چ، ح، ح، د، ڈ، د، ر، ڑ، ر، زس، س، س، ص، ط، ط، ع، ع، ف، ق، ك، ك، ل، م، ن، و، ه، ع، ى -

و اس حروف دو قسم اله ، منفرد و مشدرك منفرد قسمى راگونند كه سواى لعت واحد برنان ديگر بنامده باسد ، چون حروف عاليه ، نعبى ، با و حا و صاد و صاد و طا و طا و عين و فاف كه قبط بكلمات عربيه احتصاص دارند ، لهذا در الفاط فارسى هنج حرف ارس حروف يمى باشد و هر حاكه بنظر (۱۱ه) در آند ، باند داست كه آن لفظ در اصل وضع باين حرف بنوده است ، بلكه براى رفع البناس با صبروريي ديگر مناحرين باين وضع آبرا در رسم خط مروح كردانده با صبروريي ديگر مناحرين باين وضع آبرا در رسم خط مروح كردانده ايد ، مايند لفظ «صد» «وشصت» و «طپيدن و «طلا» كه يمعنى و مايه قسين و بنفرار شدن و در است، و اميال دلك و ژاى عجمي كه همط بالفاط فارسي خصوصت دارد و اي و دال و ژاى هندي كه هرسه شدنه ايد ، فقط برنان هندي ، نعبي كلمات هندي الاصل ، نعلي دارند باق همه مشيرك إيد

محمی بماند که عرص رافع از عدم اشتراك در دو زبان باعسار السنهٔ مشهورهٔ مروحهٔ ما مردم است لعت دیگر، مثل الفاط فرنگی

فارسی است نقارسی و عجمی ، والا نباری و عربی ، و نا را نبای نحیانی و نحیه فقط می نمانید .

و اعداد حروف هدی و فارسی با مسابه حودها در کاب متحد اید، بعبی، عدد تای هدی بعوفایی و دال هدی بمهمله و ژای ایصا هکدا و حروف باری و فارسی واحد اید در احراح اعداد حودها، حواه نظری دیر باسد، حواه نظری بینه دیر طریقی را میگویید که معروف است، بعبی، از الف ایجد باطای حطی احاد، و از بای حطی باصاد سعقص عسرات، و از فاف فرست باطای صطع مآت، و برای عین هرازاید و طریق بینه آست که بام هر حرف را ملاحظه بمایید که از چید حروف برکیت بافیه، میلا، الف که از الف و لام و فا مرکب است، حرف اول آیرا گراسه، عدد حروف باقی را فامرک است، حرف اول آیرا گراسه، عدد حروف باقی را فامرک است به باید باین حسات برای الف نکصدوده عدد مقرر است و برین فیاس اید (۱) باقی حروف

⁽۱) اصل «اس» محای «الد»

بی حوالله و تعصی مردمان بر اصل آن و تعصی (۱۱۱ه) جمعای بی اصل که حود را قابل و حبر بی دالله، حای حطی و عین سعفص را در گلام مورون و غیر مورون ، برای بمود حود در محالس ، با علان حلمی بودیش بموحب فاعدهٔ فرأب بلفظی می بمایند و این همه تکلف بیجا است و گان آنها سرا سر حطا ؛ چه اگر اصل این حرکت چبری می بود ، همه دایانان و قصیحان تمام حروف تهجی را در همه کلمه و کلام حود برعانت فوایین فرأب و فواعد شخوید بلفظ میکردید کلام حود برعانت فوایین فرأب و فواعد شخوید بلفظ میکردید

وادده المد داست که در کنانت حون صورت الفاط با بکدنگر مشابهت دارد ، برای نفر فه از همدنگر اوسنادان فندها مقرر بموده الد ، با رفع النباس گردد حنانچه بای عربی را باعندار نفطهٔ او که واحد است گاهی بموحده و گاهی بلفط عربی با (۱) باری می نویسند، و بائی که منفوط نفوط نفوط نفیه است ، آبرا نفارسی با عجمی ، و آبکه دو نقطه بالا دارد ، آبرا نفید مینات فوقایی با فقط نفوقایی ، و آبکه شد نقطه بالای اوست ، آبرا بمنامه ، و حیم منفوط به نقطهٔ واحده را حیم بازی بالای اوست ، آبرا بمنامه ، و حیم منفوط به نقطهٔ واحده را حیم بازی با عربی ، و آبکه سه نقطه دارد ، آبرا شخیم فارسی با عجمی ا و حای حطی و دیگر حروف را که نقطه بداشته باشند و با حروف و حای حطی و دیگر مروف را که نقطه بداشته باشند و با مروف معجمه می بگارید ، و تای هیدی و دال همدی و دای هدی این هر را بیکانات ایجد نفر قد می بمایند ، چون ، حای حطی و های هور و بای و را نیز اگر دست و صاد سیقص و صاد صطع و امثال دلك و کاف را بیر اگر

⁽۱) دراصل، «و للفظ عربي اي اري»

و اگرفه ، و سمهرهٔ اوسمادیء او اد فاف ناهاف در رفه ساعری بود

(شه) ر بی بدل رد احرالی عصل در «بدکره هندی» بنجریر آمد دنوان کلیات او در ربخته فریب خیل حردارد گاهی فکر سفر فارسی هم می کرد اسفارس فریب در بنه حریطرر سنده»

مردان على حال مداد؛ دركلس سعن (٥٠١) گفه، «سردا، اسمين مردا محميد رفع مرلد و سر طلس دارا لحلاقه دهلي اعجو به رمان و سر حل ربحبه گران هدوسان نو ده در حمع قرن نظم، حاصه در نصاند دف سار انكار برده برزان نكبه سنجان عسلم الدو بي سهور، و اشعار لطاف سعارس در حار سرق معاني مستداله جمهور الحي مربه ربحه گري محاني رساند كه ساهار بلند بروار فكرت به برامون او عي نواند برند، واسبت حمان گرد و هم و حال نگرد او عي و الد رسد بالحله آن محمره في باره از بدو شاب باست سال در دهلي برفار عرب و حرب و روساسيء و ربر و امتر بسر برد سان با سحب سال در دهلي برفار عرب و حرب عدي در فرح آباد برد نوان احد حان گرزاند، و بعد و قات او بلكه و آبد و ساكن گست نوان سخاع الدوله مادر فرح م كلمات سفف و فروت عرزاي مرزز فرغي منداست با حال كه سه بادر فرخ م كلمات سفف و فروت عرزاي مرزز فرغي منداست با حال كه سه به مرزا و تكفيد و بود و حمار (است) در لكه و اسفامت دارد كلياس از افسام سخن سي هد هرار بس حو اهد بود»

حول صاح مستحس رد، بد حاطرس اقاد، واران رور تگفت سعر ربحه طع در داد، و بعد از مس دراندك ورص اساد سعرای ربحه گو گردند، و بای مالی ر بان دان و دان و بعد سعن می دان و ربحه گست ، كه جمع ربحه گر بان هند وی را امام این فن و بهمر سعن می دانسد اگر حاحمله طرر كلام را اسادی رد حاوی ، الا در مدح و فدح ، كه مراد از هجر و قصده باسد ، اعجار بكار برده، و قصاید ربحه بر قصاید ملاعری مسراری مهار به مهر گفته و مهم رسایده عرض كه مخرع و موحد این ر بان و طرر حاص است كه ل و كسی ربحه گردا این می رسد و ران بان دعری می کساید، حوسه حین و را عرده و اوید كه برآن قدم می مید

عد محر سد دهلی از آمدن مکر را شمدساه درانی ، وطن حود را حریاد گفته به ناسا برآمد، و در فرحآباد و لکهنو مدنی گر رابند هرکما می رفت ، مردم آن للد (نافی)

دريدكر (ه) السعرا

بعبی ، درباب اسامی و فدری احوال بعصی از سعراکه بمویب ممال ، کلام فصاحت نظام اس برزگواران درس رساله مندمج گردنده ، با مطالعه کننده را از حالت و قوت و مرینهٔ هریك فالحمله وقوق و آگاهی بوده باسد

و انسان ، ناعبیار معلومات فی و قوت طع و چسی، اللف و سنر سیء کلام و سنمرت خلق ، سه طبقه می سوند واکنون سروع می رود بدکر صاحبان طبقهٔ اولی ، نعی ،

اول آر طمعهٔ اولی ، حمی آرای حدیقهٔ فضاحت ، محل سرای گلس بلاعت، آب و ربگ بوسیان سخمدایی ، بلیل حوس لهجهٔ گلرار معابی ، امیر فضحا ، سرحلفهٔ طرفا و بلعا ، ملك السعرا ، مرزا مجدرفتع المتحلص (۱) سودآ سب، (۱۸۵ ت) عفرالله له، كه آوارهٔ سحموری و او عالم را

⁽۱) گلسی گدار؛ یه، دکات ، به یه گر دری، برات، قص ، ۲۲ الف، محرد ، هم الف، محرد ، هم الف، محرد ، هم الف، محرد ، هم الف، یه دیم و ، محمد الف یا محمد ، ۱۹ عقد، ۱۹ ب به به دیم و ۱ به الف ، بعر ، ۱ ، به ۴ سیمه ، ۱۳۵ به به ۱۲ سال ، ۲۲۲ کادسه، ۲۵ طیاب ، ۱۹ مور ، سرا ا، ۱۵ به محصر ، ۲۸۸ حدوله، ۱۳۹۱ سمم ، ۲۵ سحن ، ۲۲۲ تحیاب ۱۳۸۱ طور ، ۱۵ محمد الف به ۲۲۲ السحات ، ۸ ها وس ، ۱، ۱۲۱۱ ، مکری ، ۱۲ محرا هر ، ۲۲ ۲۸۲ اسر گر ، ۱۲ سرک ، الوم هار ش ، ۱۸ ۱۲۲ ، مکری ، ۱۲ محرا هر ، ۲۲ ۲۸۲ اسر گر ، ۱۲ سرک ، مار ش ، ۲۸ هار ش ، ۲۸ م

مولوی فدرت الله سوق را و ری در تکمله السعرا (۱۳۷۵) و سه ۱ «مهرا رق سودا محلص ، موطر دهلی، از اکمل و اسهر سعرای ربحه گوی هندوسیا ست در ر محمه گونی عدال و نظار خود در خطه هندوسیان نداشت، و دم اسیادی و لل السعرانی میرد درغرل و میتوی و راغی تکیای وقت خود تود، حصر صا در قصده گونی تیمیل (افتی

ساند ، او عهدهٔ آن بيرون آمده ، ملكه آن كلام را عمرسهٔ رساسده که ووب هست مورویی بادای آن نمی رسد عرل را بآن پاکبرگی و ملاحب ادا بموده که افر می بود، صابب حود داد آن می داد ، و رسهٔ قصده آن مایت و علو رسایده که عرق اکر محواید ، بلمدانه سر ادب سائش می مهاد درادای حق مدح و منقلب ، اگر گویم ، گوی مساهب از سلمان و طهوری ربوده٬ و در دکر هجوو مدمب، اگر برسمارم ، صدها در کهٔ استهرا و سحر به برروی هرلیات ابوری و سفائی كسوده كلامس بالممام بتصره وسند است حهب حميع شعرا ، و بالنفش سراسر آئس و دستور است بش همه بلعا عرص هرچه گفهاست ، چاں گفته که کسی نمی تواند گفت فند رنحه که فقط ترمحاورهٔ اردوی معلی منصبط ساحمه، و بنظم فصيده در س زيان بطرر فارسيان كه محسب برداحه، همیں صاحب کمال ہود احسان اس صفب وحق اس صنعب ہر گردن حميع ساعران و فصحاى هند مدام ارو باق است معهدا ديگر اوصاف و کالات آن سعدیل، که را نفس سر نف حود جمع داست ، حه گو یم ۱ اد آداب صحب ملوك وسلاطس و آگاهي نعلم موسمي و طرح مهادل بر سلام و مربه های کههٔ حود و مهدیب احلاق و نالیف فلوب و علم محلس وعبره (۱۸۸ الم) چه هبرها که درداب کامل الصفاب او سودمد؟ مدام نصحیت ادرا و ورزاگر راننده ، همسه محلاع یمین و حابرهای سنگین از حدمت انها سرافرار نوده مدنست که در لکهنگ سرنت اگر براحل چسده ، ریدگایی عی اعدار را حواب داد، و کلیاب صحم (۱) که مملوبهمه فسمها (ی) سخی اسب، ممل داع مهاحرب حویش، بر صفحهٔ رورگار نادگار کر است مرودس در امام ناژهٔ آعا نافر مرحوم ، و

⁽۱) اصل، «دحسم»

مسلم الثنوب مهرفسمي اركلام كه دسب الدار سده ، چامجه نالد و

(هه) و والی ، آن قصه دات معسم الرحود او را ساخر بر می دانسد، و ناوی ساولد دس کی آمدند ، و فاری ساولد دس کی آمدند ، و فاروی می عودند ، و حاطروی می کردند کر حال در سهر اکنه و فی سند کمپر او و کمپر او و دو ح و د نعت حات محال آفر آن سپرده رهکر ای سرل اصلی گردند، و نام ازاره ، آفاور، که حای و و لب است ، بدق نافت بر ساخم هما ایی حلص به صحفی در نا ریخ او این مصرعه مهم رسانده ، «سودا کخاو آن سخن داندر ساو» و رای گفته ، در سخن اظم کام آن حکم قصا نادل بر هرس ، ای و ای اعزد سودا رایی ه عبرد ناریخ و فانس و سب «رحان للف سخن ، و ای ایرده سودا» و راهم از هر دو مصرعه ای سب سال وی بر آورده ،

برس ارس که اردر حال حوسب به سردا المه ادام سحن الد گا گاهی بلاس فارسی هم موحه می سد»

مولوی عدالمادر حصراه وری و در رور با جد حود (۲۰ الف) می و سد،

«مررا رفع السودا بعصده گری و مصابی بار در مدح و فلاح سرآ له رورگار حود رد مگر باید صحب الفاط و بان دیگر بود «افعاوا» خای آفیانه، و «حل» سکون درم محای محرل، و «مره» سکون بارده حلی باید فلا و «حل» سکون میرولی افله ، در ارنج فرح آباد (۱۵۱ الف، حد کیا محاله حافظ احمد علی حان مرحرم) می فر ماید، « بررا رفع السردا، حلی سردا، از میروایان سا فحیان آباد است در عمد بوات احمد حان عالب حک ، وارد فرح آلد سده ، در سرکار مرز بان حان ادر میروان بوات میردند در این بوات احمد مال مقیم بود ، و سعرای آن ران از را اساد حود می سیردند راحز عمر به لکه روازدگردیده ، فاشرای آماع اس و ساحرات عرده و فات فاف) با های اهل به کره و فات سودا در همان سال واقع سده که در من از و دکر رفه است شاه محمد حمره ماز هرون در دیل باریم محمد از در و فات محمد عام با ۱۹۵ (۱۸۱۲ع) میدرج ساحه ، و بار در فصالکاه ات گفته ، که «نکی از با حمده اس محمد عام بام ، که باله باریم و فاتس حمد بین نقلم آورده ،

آه ۱ مررا رفع دیا سے حاکے حب بن حب قسم هرا درد فرقت میں اوس کے مل فلم اهل معنی کا دل دو سم هوا سال باریج کی بھی مجھه کر بلایں کون که بس حادیه عظیم هوا اس میں مرحرد ہے او سر باس به کدا «رات سحن میم دوا»

اما در حص المس (ص ۱۲۳) سماره ۹۹۳ ، اریح عربی ، کا عامه احمه احدر آلد) بوسه که سودا در اوایل ۱۹۹۸ (۱۸۸ میر) بوب سد بردید ، اطلاعی درست دست برحلت سودا درست موله بی دامده است

کمامحاله عاله رامور' بم تسحمای حطه دو آن وکاب سودا را دارا است

کون سی سب بهی که مین و هان پس د دو از به بها؟ حو عمل چاھسر کیجسر، مرہے دوکھہ دسرکا وہ نه کتحے که کہنے کوئی، «سراوار نه بها» سييم كر مے ہے دامل كل سسب و سو ، هيو ر ىلىل كے حوں كا، نه كنا، رىگ و نو ھيور ول کو سرے حس حگه مسو حرام مار ھے اوس حگه سور فامت ، فرس بالدار هے حط کے آ ہے ھی، حار اکثر علامی سے سکل سدہ ہرور، دیکھیے آگیے، هور آعار ہے ساعرال هد کا يو ، کرحه ، يعمر مين س سے کہدر میں، اے سودا، مجھ راعجار ھے کیا حاسے ، کس کس سے بگہ اوسکی لڑی ہے ؟ حس کو حے(١)ميں حا ديکھو، يو ايك لو يهه يڑى ھے ٹھہر اے ہے بری جال میں اور رلف میں حهگڑا هر الك له كهي هي، «للك محهد مين روي هي» گو سر هوئی ساعری سودا کی ، حوالو بہ سے نه کھجے گی، نه کمان سحب کڑی ھے سود، حوں سمع، میں گرمیء بارار مجھے ھوں میں وہ حس که آس دے جر بدار مجھے ھے مسم محکو ، ملك ، در مے يو حمال بك چاھے حلوة حس اوسے ، حسرت دندار مجھے له بھر ا ملك عدم سے كوئى بار ، اے سودا (1) lad,) (1) نار مح و فانش این است مصحفی می گوید بار یح، مردا رفع ، آلکه راشعار هندیش

هر گوسه بود در همه همدوسمان عله

ں ا ماکہ چو در ہوشت ساط حیاب را

گردند مدسش رفضا حاك لكهنة

ار مح رحلش بدر آورد مصحفی

ور سودا کجا و آن سحی دلفر سہ او ،،

چد شعر از کلام آن معقور سرکا در س مقام هم ایراد می نامد (۱) فقط سودا ، گرفته دل کو به لاوو سح*ی کے* سے

حوں عنچہ، سو رہاں ہے اوسکے دھر کے رہح

حس نے مدلکھی هو سعی صبح کی مار

آکر برہے سمبد کو دیکھیے کی کے ، چ

میں دشمی حاں ڈھوٹڈ کے اُسا جو بکالا

سو حصرب دل ، سلمه الله بعالي ا

كها هے لگه سے له ارا گوسهٔ الرو

دىكھے حو كوئى حوں گرفيہ ، و اگالا

اللا ہے ہو نوسف سے مساله، که عدم کے

یردے میں حما اوس کی نئیں ، سمکو نکالا

حال دل سے مرے حب بك وہ حردار له بها

حر دم سرد، کوئی محرم اسرار به بها

بار و اسمان و وما، سهر و محس، الطاف

دل کو حس رور لے، کو سا افرار بہ بھا؟

(۱۸۸۰) صحدوں کا، به کرو، عبر کی مجهه سے احفا

⁽۱) در ملاحظه سود و سان اود ، ه ۹ و سودا مصفه شیخ حالد مرحوم، ر داص، ۱۳

کہتے میں حسے عسی ، نو وہ چیر ہے ، سود ا حول دات حدا، حس کے حسب ہے ، نه سب ہے

عارص به حس حط سے، دمك كما هے بوركى

ده دود لڑ رها هے محلي سے طور كى
طوفاں طرارىء مرة عاسفان به بوچهه

كهه آبرو رهى هے به چسم بور كى
سودا كو عاسم سے ركها چاهما هے بار
باصح بصبحت ابنى سے، حو بى شعور كى!

ما یس کدھر دغیں و سے بیری بھولی بھولیاں؟ دل لیکے بولیے ہو جو ہم اب بہ بولیاں ابدام دیل په ہو به قبا اس میں سے سے حاك حوں جو ش قدوں كے بن به مسكنى ہيں چوليان

کیا حاہے جا سر انگست ہر ہرہے؟
حس بنگہ کے حوں ،س چاہیں ڈنولساں
سودا کے سابھہ صاف نہ رہی بھی راف بار
سالے بے بہج ٹرکے ، گرہ اوسکی کھولساں

(۱۸۹۰) « او بے سودا کے نئیں صل کیا » کہنے ہیں اگر سے ھے، او طالم اسے کا کہنے ہیں؟

سودا، ہار سس میں سیریں کے ، کو هکی
داری اگرچه یا به سکا، سر ہو کھوسکا
کس میه به، پهر، ہوآب کہا ہے عسق بار؟
ای رو سیاہ المحهد سے ہو به بھی به هوسکا

حاما اب ا(و)ں کی حمر لسے کو ما حار محمر حس رور کسی اور به سداد کرو گے له باد رهے ، همکو بهت باد کرو گر به بهول ، اے آرسے ، کر نار سے محمکو محس ھے بھروسا کھھ میں اوس کا، نه منه دیکھے کی العب ہے اوس دل کی سے آہ <u>سے ک</u> شعلہ ہر آو ہے؟ محلی کو، دم سرد سے حس کے، حدر آو مے (۱۸۹ المہ)ٹاک داع سے چھالی کے سرك حامے حو بھاھا آس کے بئیں ، فدرت حالق نظر آوہے امع کی به طاف ہے که اوس سے سر آو ہے؟ وه رلف سنه، اسي اكر لهر بر آوم مامر كا حواب آما يو معلوم هي ، ايكاس ا فاصد کے بدویت کی مجھہ بك حبر آو ہے اب کے یہ گیا ہے، ہر اوسے دیکھو، بادان ال مين له اوازاما وه ، اگر ، ال و ير آو ي صورت میں ہو کہا ہیں : «اساکوئی کب ھے»؟ الك دهم هےكه وه فهر هے، آفت هے، عصب هے دشام ہو دسے کی قسم کھائی ہے ، لکی (1) حد دنكهي هے وہ محهكو ، يو الك حسس لد هے بعقوب ، برہے عہد میں نوسف کو حو رو با Tops and The « W eng (4) work me 3- 4- 1

⁽۱) اصل، ﴿ حِب دَيْكُهِ ہِ مُحْهِكُمْ وَهُ ﴾ نصبح از كلات سردا ٢٣٦ الف شماره ٦٩٩، سطم اردر

⁽۲) اصل (دیمسر » و نصبح از کلیات مدکر ره

بود بر قوب از بر حمع افسام سخی (۱۹ الف) فادر، مهمه دفان سخی وری

(نعه) نعر، ۲۲ ، ۲۲ ، سمه ، ۱۰۰۰ ا م ۱۳ ۱۳) کلاسه ۳۳ طفات ۱۱۱۵ حلو له ۱۳۹۱ کلامه ۱۱۵ علی ۱۱۵ کل عصر ۲۹ ، ۲۹۰ سمه ۱۲۰ سمه ۱۳۰ سمه ۱۹۰۱ سمه ۱۲۰ سمه ۱۲ سمه ۱۲۰ سمه ۱۲۰ سمه ۱۲۰ سمه ۱۲۰ سمه ۱۲۰ سمه ۱۲ سمه ۱۲

و مام الدے حرب د مقالاے ۱۱ را (۲یب) می گرد د در محمد نفی مر محلص و مسره واد محل کارو د کره منصس احرال سرای ریحه کر ر مالت بد و در د د و در د د و در مال و سرای ریحه کر ر مالت بد د و در سر فارس هم باریی بدا کرد حد سعر حرد را تخط حرد بگاشه وانصاحت حداود داد د که داحل اگره عادد»

و مرعا الدوله اشربی علی حان ، در دکر السعرا (۳۹۹) می و سد، « معر هی معرار رمحه گریان مسهر روه مرراده سراحالدین علیجان آزرواسب»

و شوق راموری در کمله السعرا (۱۲۸۸) فرمد ، « بر محمد نقی نام ، بر محاص ، هسر راده سراح الد ن علجان آررو است در و رن ساعری و قواعد دانی ه فارسی نگاه آفاق ، حرصا در ریحه گ بی و حد ر با ن و بها س طاقست از اشهر سعرای هدوساست از حد سال در بلد ه لکههو ۱۱ الل و ر بر الممالل آصف الدوله و قه است ، و بو اب موصوف با از رعاب د ن آمد با حال گ س سحر ری در اکمه و می بوارد دح در آن رمحه با از بر عاب د ن آمد با حال گ س سحر ری در اکمه و می بوارد دح در آن رمحه و مسومهای معدده دارد در ریان هدی گاهی در فارسی هم بالاس معنی ماره مکدد » و مدر در کلس سحن (۱۸۰۰) بوسه ، « بر محمد بهی منطق ، ۴۸ شاگرد سراح

الدين عليجان آزرو است» و يولوي عدالمادر جيف را مي يا در روز با جه -، د (٣١) و ١٩ الف) مي

و مولوی عدالفادر حمف را و ری در رور با حد حود (۱۵ و ۱۵ الف) می بو سد ، «هی مد ، الفاط رال دیگر ، حرا فارسی و حد عربی ، علط عمی آرد حرک هر حاکه بنظم او سب ، محرک دوم (۱۶) است و بعدد هم در کلاس کم است و در سبب کلمان عموم و حس برک رم ، عاصران مجار برد ، لیکن صمون باره بدراس (بایی)

سود احوکہے، گوس سے ہس کے سے ہو مصموں ہی ہے حس دل کی ماں کا هسسی سے عدم لك، نفس حدد کی ہے راہ دیا سے گرریا، سفر اسا ہے کہاں کا ا

بگری آباد ہے ، (۱) سے هیں گاروں مجھ یں ، اوحڑ بڑے هیں اسے بھاروں میڈاکر حط کو، کوں کانٹے ہم اسے حق میں ہوں ہو نے هوا مداکر حط کو، کوں کانٹے ہم اسے حق میں ہو نے هوا مداکر مارے ایک اسر م هی گھولے هو سال دانڈ روئیدہ ، انکسار ٹرہ

کھلی حو کام سے مسرے، بڑی ھرار لرہ

اگر عدم سے به هو سابهه، فکر روزی کا

بو آب و دابه کو اکر، دیر به هو دادا

سودا، بیء دسا بو بهر سو، کب بك

آواره اربی کوچه آن کو ، کب بك

حاصل بو هے به اس سے که با دسا هو (۲)

مالفرص اگر به بهی هوا، او کب بك ا

دوم ارطمهٔ اولی ، ممكام سحركار ، ساءر حادو كردار ، سلطان افلسم فصاحب ، فرمان فرماى كسور بلاء ، مو ، ن و عد عدوار حماعهٔ عساق بام برآورده داوسمادى در بمام آفاق ، سلطان الطرفا سمدالسعرا، مملك سحن را امير ، سبد خد بهي المتحلص با دير ، (م) بور الله د صححه ، ساعرى

⁽۱) اصل ٔ «سس» (۲) درس صرع العاط دیگر هم روا ب

⁽۳) سکات ، ۲۹ الف ، گردنری، ۲۷ الف ، مص، ۲۲۸ می محرب، ۲، حسان، ۲۲۱ حسن، ۱۱۳۲ الف، طفا، ۲۲ کار، ۱۱ الف، اطف، ۲۰۱۲ عدد، ۸ ید، دکر ، ۲۸ ت، (افی)

اكثر كلمات حاوره اقامه، لاامة مد ازان سب مكلام مرزا زياده براسب، اماهلند و ابرویء او براب سهوار الرحه کلام فصاحب بطامس، مثل سعدی: بطاسر آسال بطری آند، ول شمع است بسمر سعر ا مقلد او هستند و مطلق طررش کمی، د ، حلاف در را عجد رفع که ناوحود کمال محلی، که دارد، ما دس سر صاحب مهمی را سک و سسگی، کلام و براکب معابىء مير راحه دو جم ، ما اسارى و معلومات اس مسلم الثوب راحه و سیم ؟ سلمای اعدار میر سرس ف و لیلای سهرب مرد ا در یك محمل سوار، و آمات سمهرهٔ این هر دو بی عدیل، محرح علو در لك درحه گرم اسمهار لهذا نواب آمرسالا ولله معمور و مرحوم، هم نعد رحلب مردا، مير را از ماهم بانآناد فحر به طاب داسه، عصب عالى «لادم ساحت (۱)، و از حاطرداری و ناس مسارالله، هیج دفیقه فرویمی گراست، حالاتکه حساب ، بر ، بعرور کال و استعسای نصوف که مصمر محاطرش بوده ، آکثر ئم المعالى وبى احسائى محال دردم مى بمود ، ملكه گاه گاه دا امراهم، چماحه باید، راه الساب و ممالعب عمی سمود چمایحه عل است که روری میر صاحب صدلهٔ باره گفته، بدربار آوردید نوات وربر، که از سایت فراعت کرده، منوحه سندن سد «بر صاحب (۱۹۰) سروع محواندن کردند و طول دادند انقافا آن رور ملاعد , معلى را له ناره از والان آداده و ساعر هم نوده ، براى ملازمت (١) آورده ، می حواست که آمم حری در مدح (۳) حصور محواله، وطويل فصدهٔ ديروف بكرايب بالاعد بيك آداده گف كه در مير صاحب، فصله حرب ا س، ۱۰۱ طولایی اگر دماع نواب صاحب وفا بمی کرد، که می سیدا،، دیر بمحرد استماع بناص از دست انداحه (۱) برحاشه بو سمه « سمحه ، سر فرار جود ، ؛ (۲) اصل « الدسه (۲) اصل «مدح در ، ، عالم و ماهر عرل را نظرری گفته که هیجکس نمی تواند، بلکه درین بات نملك السعرا هم حرف است چون کلامش، نسب وسعت، حامع

(دمه) کم ران بادب و بعد برجد اسعار فارسی در ایاسی سار عالیا عدد ایرای ملیم برجه بطم نظم بدیگران گمه باشد صفر باید ؛

سرے قدم کا ہرگا جس حاساں رہی ہو ۔ رکھیں گے سر کر اوس حا صاحدلاں رہی ہر حافظ گر بد ،

ر رمدی که سان کف دای بر برد بالها سجده مصاحب نظران حواهد تود و بر بر خروف صله عرفع آرد ماند، سے و ر و کر و دام که در ریحه برای سهرت اساد همجان باید، که در اسعمال مردات همدی هردو برار اند، مگر الفاط ریان دیگر و برکت حسب و سست و رافع حروف روانط حد درگایار عامه و حاصه بل سهر ، که معردات کلام همه یکی باسد، بدن حرها بناوت در مربات حسن و وج کلام سیار باسد و الفاط مفرده عات بر طبوع یی ، حهگا هی نکسر هدی مدیمه می آرد و گاهی الم سی

ر عماس حسن حان مهجور ، در مدامج السعر ا (۳۹ الف) می گردد ، «اسم سامی ر نام نامیء آن ساعر نگانه، وحد رمانه، کسامی اسر از مالا ،حلی ، بر حبد نفی، علمه الرحمه مولد و رطن آن صاحب سحن اولا سهر اکرآناد، و نقده در ساهیمهان آناد دهلی است»

و ار حط محمد محسن المحاطب رین الدین احمد، که برد حد دیو ای حمار م مدر، (محموط نکیا محابه ریاست محمد درآند) سب اهاده که بدریافت مرسد که بر «برور حمعه سسم سمان المکرم و قب شام سنه نکمر از و دوصدو سب و دح هجری (۱۸۱۰) در سرر لکه و در محله سلطی به عسره عمر ، محرار رحمت ایردی دو سند و برور سنه سب و نکم ماه ما کر روقت دو مهر ، در اکهاژه و بهم ، که هر سان مسهور است، بردوور افرای خویس مدقون شدند» (مقدمه کلیات بر، اسی، ۸)

و بر همس باریج اتفاق ارباب بدگره است؛ باسمای آسجاب که درو عالما او را سهو ۱۲۲۲ه (۱۸۱م) توسه سد

در ک کامانه عالمه رامور، و محمای حطه دنوان و کلیات میر نافیه می سود نکی از نیما، که مسمل بر هفت دنوان و قبص بر و دکر بر می ناسد، شیخ لناف علی حدری اس ۲۷ رمصان ۱۲۳۱ه (۱۸۳۱م) برای مرزا دبوعلی عاحب، نوسه رد از الراح رزین و حد اول رنگدس نو صوح ی نویدد که کاب در نقل این نسخه اهمای نکار برد است و از اول کاب با آخر ردیف اللام از دوان سوم، در این السطور و بر حراسی مطالب اسعار را در زبان فارسی شرح کرده سده است کاب این حراسی، که فالحرم عرکاب سحه است، هیچ حا اسم حود را نبان یمی دهد ایا نقل سبت که همان مرزا فیرعلی صاحب ناشد که برای او این سیحه و سیه سده

کھی میر اس طرف آکر، حو چھا ہی کوٹ حاما ھے حدا ساهد هے، ایما يو کليحه أول حاما هے حو مه دل هي، يو كيا سر امحام هوگا ؟ له حاك بهي حاك آرام هوگا ا حمل و حور سمے ، کح ادائیاں دیکھیں بهلا هو ا که بری سب برائیان دیکهین س دلی سے سدا ، اے کسیدہ عالم ا هرارون آبی هوئس حار بائنان دیکهس گرم محھه سوحمه کے باس سے حایا کیا بھا؟ آک اسر مگرآئے بھے، به آیا کا بھا؟ دیکھے آئے دم برع، لیے سه به بعاب آحر ووب مرہے، منه کا حهاما کیا بھا ؟ آرار دیکھے کیا کیا، اوں ملکوں سے اٹك كر حی لگر اله کالر، دل ۱۰ کیلك کهلك كر هم حسد دل هم مجهه سے بھی (۱) بارك دراح بر سوری حراهائی سے که مهاں حی مکل گا چھڑ ا ھے کس ہے، سو بم عصے ھوے کھڑے ھو؟ مهد داب ایسی کنا بهی، حس بر اولجهد بڑ مےہو (۲) ھوتے ھیں حاك رہ بھى، لكن به مير اسے رسبر وس آد مے دھڑ مك مشى وس مم گڑ مے ھو

⁽۲) ما اس القر سبن اراصل سابط شده است (۲) اصل ٔ «الحهه رهے هو » و در سحه بولکسر ر (۱۹۲۲ء) مصرع اول ماین طور واقع سد ' «رافتوں کو میں حهوا، سو عصے هوے کهڑے هو »

ومنعص سده گفت که «اکر دماع نواب و فا نمی کرد، دماع من کاو فامی نماند؟» مطلق ناس حصور نه نمود نواب، که خود خلی محسم نوده استمالهٔ مراح میر نکال منهر بایی و ماسها نموده ، نفهٔ قصده هم نمام سند ، و خاطر ملا هم نکرد ، ناوصف اسکه او نا نواب صعهٔ اخوب داست عرضکه میر حسفات و نبال کالات آن سندالسعرا از قدرت فلم و زنان را اند است بعد نواب هم زندگایی استار کرد - سه چهار سال سده که در کهه و وفات نافت شش «دنوان» و ناک «دنوا که» و چند مشوی اکهه و وفات نافت شش «دنوان» و ناک «دنوا که» و چند مشوی نوسه نود ، همه در زنان رنحه ، و خد حروسر ونظم فارسی ، در دهر ناد گار کراسته است چنا که نار نے آل نگانهٔ زمانه ، مرزا معل فرزانه ، که هصما لیفسه ، عافل محلص در کلام ، گرارد ، در س قطعه نظم فرموده ، نار نے کیلی لیفسه ، عافل محلص در کلام ، گرارد ، در س قطعه نظم فرموده ، نار ناد

حب دل احباب بر ، موجب رمح و الم (۱۹۱ الف) وافعهٔ حبارگدار مبر نهی کا هوا

ماده دار کے کا ، دیر حرد ہے و هیں درد کے رو سے کہا، «آج بطیری موا» (۱۲۲۵)

ایں چید سعر ارکلام آن حادو کردار در س حا نو سنه می سوند، ٹریی ہے آنکھہ حاکر، ہر دم، صفای س نر

سوحی کہے بھے وریاں، اوس سوح کے دن ہر یام حدا ، بکالے کیا باؤں رفتہ رفتہ ا یاوار یں حلمان ہیں اوسکے یو اب حلن ہر

ھمار سے آگے س احب کسی سے مام لیا دل سم ردہ کو ھم نے بھام ھام لیا

ھر گھڑی ھم سے کا ادا ھے به ؟ ھے رہے اسگامگی ، کبھو اوس ہے " ds _a _ _ _ To ds _ ds _ ds _ ds د م کر محکو ، بار هسا هے سملو ! (١) لوٹسے کی حاھے به ه بر کو کنون نه معسم حاس اگلے لوگوں میں اك رھا ہے مه مال اس آمکهس بهر گئیس بر و م به آبه ا دیکها به ، بد گمان هار ایهلا بهرا ؟ طالع بھر ہے، سمہر (ع) پھراء فلب پھر گئر حد ہے وہ رسك ماء حو هم سے حدا بهرا حاله حراب مير بهي کاعور بها ؟ مربے موا ہر اوسکے کمھو گھر له حا بھر ا (۱۹۲ اف) بھر نے کب تك سمبر میں اب سوى صحر اروكا کام اما اس حدول میں همير بھي تکسو کيا کیا چال تکالی ہےکہ جو دیکھے سو مرحائے مجك كوئى ره حائے ، كوئى حى سے گر رحائے ل رنگ ہے سابی ، نه گلستان سانا ملل ہے کیا سمجھہ کر، ماں آسیاں سانا ؟ اوڑیی ہے حاك، نارب، سام و سحر حمال میں کسکے عدار دل سے یه حاکدان ساما ؟

⁽۱) اصل «سملو » (۲) اصل «ساری»

دن بس، راب بس، صبح بس، سام بس وف ملے کا مگر داحل الم میں ؟ (۱۹۱۰) کہما ہے کوں، میر،کہ بی احسار رو[،] اسا ہو روکہ رونے په سرمے هسی ہو اعجار مله بکے ہے برے لب کے کام کا كا دكر مان مسح عله السلام كا؟ ار حمی و هی هے للل سے ، گو حرال هے مہری حو ررد بھی ہے، سوساح رعوران ہے عسق کو دے دیں، بارت، ہو به لایا ہویا۔ ما س آدبی میں دل به باما هونا کم اٹھانا (بھا)(۱) ساس، آءا که طاقب رهبی کاش بکار همین منه به دکهایا هو با کھلا سے میں حو پگڑی کا پیسے اوسکی، دیر سمید یار به ایک اور بازیانه هوا حم گا حوں کم فائل نه، ریس، نیرا دیر اوں ہے رو رو دیا کل، ھابھہ کو دھو ہے دھو تے دل هے محروح؛ ماحرا هے له وہ مک حوڑ کے ہے، درا ہے نہ آگ بھے ابدای عسق میں ھم اب حو هس حاك، انها هے نه س هـوا بار ، هوچکا اعهاص

⁽۱) اصل، «اوے،، دوں مسدد

اب کیا مرے حدوں کی بددر ، میں صاحب؟ (۱۹۲۷) کھچی میں کان اب ھم سے ھوای گل کی اد سحر لگے ہے حرب ہو، مو صاحب ا سیر دلی سے کی میں یا صورت ملا کو ٹی آسا صورب حلمے آنکھوں میں ٹرگئر ، منه ورد هوگئی ، میر، بیر*ی کیا صو*رب ؟ کل لیگئے بھے بار ہمیں بھی جس کے دیے اوسکی سی ہو نہ نا ہی گل و ناسمیں کے دیح کسته هون مین نو سیرین زیابیء بار کا ھوبی رہاں وہ، کاس ا ھمار سے دھ کے سے گر، دل حلا بھا می ، هم سابهه لے گے و آگ لگ اوٹھے گی ہمار ہے کمں کے سے ھے اہر ، وہ حو د لکھے بطر بھر کے ؛ حس ہے ، ہر سھم کیا حہاں مرہ سھم ردں کے سے ورهاد و وس حس سے مجھے حامو ہو حهدلو مسہور ہے قدر بھی اہل وہا کے بیح ھیحر میں حول ھوکا عم سے دل ہے ہاو ہی کیا هم سے دھو ہے ھو اسك حو بى سے دست و دھى كو ، مير طور ممارکا ہے، حو ہے نه وصوکی طرح؟ سے کوس گل میں کہا میں ہے حا کر

سرگسته ایسی کس کی هابهه آگئی بهی مثلی؟
حو حرحرن فصا ہے به آسمان بایا
اس صحی بر به وستب، الله رہے، دیری قدر با
معمار ہے فصا کے، دل کیا مکان بیا یا

مهار آئی <u>ہے</u> ، عمچے کل کے مکلے ہس کلا بی سے

مال(۱) سير حهو دس(۲) هين گلسان دين سرايي سي

هر ناب بر حسویب، طرر حفا بو دیکهو

ھر لمحہ ہے ادائی، اوس کی ادا ہو دیکھو

گل برگ<u>ئے سے ہے</u> بارك، حو بىء يا يو دېكھو

کیا ہے حمك كھك كى، رىگ حیا (س) ہو دیكہ ہو

سانه میں هر للك كے حوالده هے (م) فامت

اوس فیلهٔ رمان کو کوئی حکا بو دیکھو

ناع گو سنر هوا ، تر سر گلرار کنهان ؟ دل کنهان، و مب کنهان، عمر کنهان، نار کنهان؟

لك حمال ممهر و وفاكى حلس بھى ٥ مر ہے كيے

لکل اوسکو پھیر ھی لانا، حمال میں لے کا

ر محمه كا هے كو الها اس رسة عالى مس، مير

حو رمیں تکلی، او<u>سہ</u> یا آسمان میں لے گیا

بولا، حو مو بردمان آنکلے دیر صاحب

«آبا هو اکدهر سے، کم سے معمر صاحب!»

سسوں دیں سب کے، ٹو ٹی ر محمر، میر صاحب

⁽۱) اصل ، «مهالی» (۲) اصل ، «مهو می» (۳) اصل ، «مقا» و در سحه نو لکسور (۱ مه ۱۹) «حهمل کفك کی» (۲) اصل ، «حو امده دا س»

کا ہے ؟ ر محسر مہیں ، دام مہیں، مار مہیں مگر اوس میں مار مہیں حمکما ہوں کا کرنا ہے کار سع همران میں سونار مسل میں کا داخل ہے اوس سی سرنار ان میں سونار مسل کینے میں ، نکڑ ہے گئے ہیں ہم رسوائی کے طربی کے کچھہ یا بلد مہیں

() به دماع هے ، که کسو سے حاکر بن گفتگو ، عم نار میں به وراع هے ، که ویمر وں سے ملیں حاکے دلی دنار میں کو بی سعاء هے ، که سی اراهے ،که هوائی هے ، که سیاراهے ؟ بهی دل حو لکے گڑیں گے هم ، بو لگے گی آگ مرازمیں حهکیں لک که حی دیں چهی سمی ، هایں ٹک که دل میں کھی سمی سمی نه حو لاگ پلکوں میں اوسکی هے ، به چهری میں هے به کار میں میں اوسکی هے ، به چهری میں هے به کار میں میار آئی ، کھلے گل بهول سائد اع رصواں میں

حهاك سي داريي هے كچه سياهي، داع سوران ميں

ہت بھا شور وحشب سرمین میر ہے؛ سومصور سے

لکھی بصور، بور محبر مہاے کھسے لی نا میں

سر کاٹ کے ڈلوادیے، اندار ہو دیکھو

امال ہے سب حلی حدا، او بو دیکھو

(۱۹۳) صعف مت هے، میر ، مهیں اب اوسکی گلی (میں) مب حاوو

صركرو ثك اور بهي، صاحب، طام حي مين آيدو

ہار آئی نکالو میں مجھے اب کے گلساں سے مرا دامن بھٹے ، نو ٹالك دو گل کے گر سان سے

⁽۱) ا بر عرل در سحه او لکشور با یک عبی سو د

« کھلے سد ، مرع حمل سے ، الاکر ،، لگا کہسے، « فرصت ھے ماں الک سم ر و و و بهی گر مال ه بس منه کو حهاکر» باسب به اعصا کے ابنا بیجس ا نگاڑا عہے ، حوصورت ساکر امروں بك رسائى هوچكى س مری بحب آرمائی ہوچکی س سر کی سی حمل ہے ، فرصب عمر حماں دی ٹك دكھائي ، هو حكى س (۱۹۳ الس) دیی کے ماس کھه رهبی هے دولس، ھمار ہے پاس آئی ، ھوچکی س*س* فکر میں مرگ کے هوں سر در س ھے عجب طرح کا سفر دریاش ا کے سمع روئے، میں ؟ او سکی بھی سب کو ہے سحر در ہس دل حلا، آمکهس حلین ، حی حل گ عسی ہے کیا کیا ھیں دکھلائے داع! صحب کسی سے رکھنے کا اوسکی نه بھا دماع بها مبر بندمهاع کو بهی کنا بلا دماع ا مير ۽ آج وه المسب هے؛ هسار رهو يم ھے سحری اوس کو ، حدردار رھو بم اوسکے کاکل کی بہلی کو بھی ہم ہو جھے، مسر؟

سلی ہے موقوف رحم دگر ہر دل حلي كهه بن بهس آتى، حال مگر تے حاتے هيں حسے حراع آحر شد، هم لوگ الر نے حالے هيں راہ عجب در پس ہے آئی همکو ماسے حاسکی مار و همدم ، همراهی، هرگام پچهڙتے حاتے هي*ں* (۱۹۴ الف) صعف دماع سے؛ امان حیران، چلے هیں هم راه عشق دیکھیے کیا مش آئے، اسوگر نے ٹرتے حاتے مس میر ، بلا باسار طبیعت لڑکے ، هیں حوش طاهر بھی(۱) سابهد همار مے حاتے هيں ، بر هم سے لڑتے حاتے هيں ساله حب كرم كار هوسا هے دل ، کلنجے کے پار ہوتا ہے آنکھوں کی طرف گوش کی دربردہ بطرھے کھه نار کے آنے کی، مگر، گرم حد ہے وہ ناوك دل دور ہے لاكو مربے حى كا يو ساميے هو، همدم، اگر مجهه مين حكر هے کر کام کسو دل میں، گئی عرش په، ہو کیا؟ ای آه سعر گاه ا اگر مجهد مین او هے اس عاشق دل حسته کی مت بوچهه مشت دیدان محکر، دست بدل، داع سر هے طرود، حوس رودم حون ربر ادا کرے هيں وار حب کرتے ہیں، سہ بھر لیاکرتے ہیں

⁽۱) این مصرع در اصل مصحف سده است

حدا حامے، که دل کس حامه آمادان کو دے سٹھے، کھڑے بھے میر صاحب گھر کے در وار مے به (١)حير ان سے کم ہے کیا لدت ہم آعوشی ہ سب مرہے، میر، در کیار رہے عربت په مبهرنان هویے، نو مبر (۲) په کمها «ان کو عرب کوئی به سمحهو ، عصب هیں به» و هاد و مس کے گئے، کہتے هیں محهكو لوگ «رکھے حدا سلامت ابھوں کو، که اب ھیں مه!» حوش طرح مکان دل کے ڈھا نے میں شمالی کی اس عسق و محمت ہے کہا حالہ حرابی کی سکما ہے ادھر کو دل، بھسا ہے حگر او دھر چھاتی ہوئی ہے میری ، دکاں کا بی کی موں کے حرم الفت ہو، ہمیں رحر و ملامت ہے مسلمان بھی حدالگی میں کہے، مامت ھےا رہارا به حا برورش دور رمان بر مر ہے کہاسے لوگوں کو طبار کرے ہے کوبکر نہ ہو ہم میر کے آرار کے دریے^و یہ حرم ہے اوسکا کہ تمہیں پیار کر ہے ہے رکھا بھا ھابھہ میں سر رسلہ بہت سسے کا ر ہگا، دیکھه ر ہو چاك، مرے سے

کئی رحم کھاکر ، ٹرپنارھا دل

⁽۱) اصل «ر» (۲) اصل «معربو»

ساعرى دوس مدوس مردا رامده، و آنت بلاعت ال مصحف سمهر ب

(نقه) و در تکما انسعر ا (۱۱۳ اله) می نوسد «حواجه مردر د محلس بارد ، حلف الصدق مراحه محمد ناصر عدا معلی است سلساد ازادت ا بسان محصرت بهاء الدی رفسید ، فدس سره برسد و اور رزگ س و در د مید بسیر سعر رنجه می شخص حایجه در این در ران رنجه که عارت از ریان از دوی ساه جهان آیاد است مسهور و از حد سال طعب آن اهل کمال موسعه نقارسی گری است اکبر ریاعات مصوفاته او نسمع رسده ، للکه یک مراه حروی از اشعار عرای و ریاعات حرد از دسفط حاص نقد فلم در آورد عاب فر دردند العرض او از مسائح کرام دوی الاحرام دهلی رد ، رسار کروفر ر عکت ظاهری نشری فرد و اکبر سلاطن و فت و امرای عصر سا عالم بادسا در حدمت او آده مستند می سد د و در ایدای هر ماه محلس بو امرای عصر سا عالم بادسا در حدمت او آده مستند ی سد د و در ایدای هر ماه محلس بر و امرای عصر دا دان فر داد کان فر داد کان می شدی ، و فراک کان فن دران محلس شدی ، و فراک کان فن دران محلس شدی ، و فراک کان فن دران محلس شدی ، و مرد هم آن صاحب حالات مستعد در فن مرسفی در له کمال داست ، که اگر رسفی حالان از راح می کردند اگر حه شاعری دون مر به او رد ، فاما حرد صاحب کمال رحس مقال و صاحب فصل و شاعری دون مر به او رد ، فاما حرد صاحب کمال رحس مقال و صاحب فصل و شاعری دون مر به او رد ، فاما حرد صاحب کمال رحس مقال و صاحب فصل و شاعری دون مر به او رد ، فاما حرد صاحب کمال رحس مقال و صاحب فصل و که از بن دار ایال انقال کرد د.»

و لا و درگلس سبس (۳۳) گفته «حراح» ردرد و حلی الصدی حراحه ماصر د هلری سب می کردا ره و اهل کال سبس سبح ، کمه رس سر ی مال و طع نظر از مهارت قبرت سبس که دون می به آن و الا قام سب در حدا برسی و محمل صابت و سلم او ایت طرح د بدارد سد عالی می دب معم گرشه عراب ، رهرو سهر سان ایر بد و ساس کرحه محر به در ان رمحه اس اگر حه از هر از بست محاور سبب ، لکن همه بل دست و احماح به احمات دارد ساه حهان آنا ما این رمان که سبه کهر از و کمید ، ردر حهار هدری سب کرسه از را احمار عرده ، مهره بات فرات با اهی الهی است »

و رلی ی عدالفادر حدف رامرری، درریام حرد (۱۳ الف) و سه
«و مراد حراحه مردر است که راءایی و عرلهای ر محه هم در آمر رساله آسرد
ر باله درد، و واردات، از صمات وی گرا ، دروی الم صرب و دلل رشگای
ار در مسائل دفین این فن اید »

و حسین فلی حان عاسمی ، در سرعس (۲۰۲۳) م کر ر ساحیه «درد محلص المشهر بحر احه بر درد ساهمهان آمادی ، حلف الصدق و ولد ارسد حواحه محمد ناصر عدلت بحلس است که از احماد امحاد سبح هاءالدین فسد، رحمه الله عله، رد در نصر ب و رهد و انقا و آراد و صی نگله ر مانه کالاین همه بر درد (مانی)

سوم آر طبقهٔ اولی ، امیر فسون سخبوران ، سردار لشکر شاعران، عارف انواع معانی، واقف رمور سخن سبحی و تکمه دانی، حواحه میر المتحلص تدرد (۱) عمی الله عبه، که کمت فضاحت در میدان

(۱) اکات یر ب، گردیری ۱۲ الف، قص ۱۹ م الف ، محرل ۴۸، حمسان ۵۰ حس ۵۰، طعا ۳، گر ۲۰ الف، نعر ۱۱ مه، عقد ۲۰ الف، نگره ۲۲ الف، نعر ۱، ۲۲ الف، نعر ۱، ۲۲ الف، نعر ۱، ۲۲ الف، نام ۱۳۲۹ گلدسه ۱۰ طعاب ۲۵، سرایای ۲ ۱، ۲۲۹، ۲۲۹ کا حدوله ۴۱۸۲ سعن ۱۰، بعضاد ۲۱۸۲ سعن ۱۰ بعضاد ۲۱۸۲ گل ۱۱ استاب ۱۱۱ ناموس ۱٬ ۲۳۲، عسکری عسکری ۱۱ حواهر ۲٬۵۵۳ سیرنگر ۲۱۸

حال آروو، در محمع الما اس (۱۱ الف) می قرماند « حواجه بر ا دو علی المان الله آبان او الا سمه محمد امر؛ سلمه در به ساسله آبان او الا سمه محمد سر حواجه مهاء الدال محمد عد برسلا از بررگی و کمال حاواده او جه اوال بو سب علی الحصر ص و الد بررگر از او ؛ حواجه محمد ناصر که امرور قلك سمن هدا سه است العرص حواجه برحوا ، ب حلی ماجب قیم و د کا ؛ و ناشعر ا از در بط دارد سیا در خته که الحال در هدو سال رواح دارد فارسی هم حوب می گرد ، حه ساز عدای آشا است ناهر ه اس آیجه در ناف می سود ؛ اگر «معل می آد ، ایسا الله مالی از حمله آبها می سد د که در فی بصر فی صاحب نامد بر نان فارسی رفاعی اکبر می گردا)

و حرب، در مالاب السعرا (۳۷ الف) می و سد «حو احه بردرد، ولد حو احه ناصر عدلت ٔ از مر طبن ساهجهان آباد، برسانی، فهم وعلوی استعداد و صوف است اکبر سعر ربحه می گرید، وگاهی طرف فارسی هم مایل »

و سرق راموری، در حام حمان عا (۳۵ الف) می گرد «حواحه بردود نفسیدی کار مورد اموری در حاص عارم و نصر می رد سب ارادب ر حود ناطی ار بدر بررگرار حود کا حراحه ناصر داست و او نسب بر دی از قدوه السالکین شاه گلس که در عهد اور دیگ را سعایم در است و حواجه بر دروین صاحب سبب و اهل دل برده و محمع اوضاف و احلاق حمد انصاف داشت و در برل و محر به و اسعا مسلی و قب حرد برد و در طم و بر بهار ب عام داست سعر هدی و فارسی مصر فاه حوب می گفت اگر ر باعات در نصوف بر رون کرده که از ان حاسیء دروسی و اصح و لایم می گدد و رساله «باله درد» «و که سرد» در سل که حوب گفته از مساهم مسایم و قد در دو بم هر باه محدی سایم و اکر بام دهلی می گست مردی و حده اهل درد د ما مداسی فاری می گست مردی و حده اهل درد د ما د و الف ما در د و ساین فاری می گست مردی و حده اهل درد د صاحب سست و د درسد بسم و سعین و با د و الف هدری از س حیان نداز الفر از رحلت کرد » (نافی)

آن نگانهٔ دوران، ربان عدب بسان هرچه پیش آرد، نخاست گوید که دیوان او هم مثل دیگران صحیم (۱) بوده وردی حود مموحه شده ، و رب نکمر از و بانصد شعر مع رباءات استخاب کرده، باقی را بازه مموده نآب شست حالا هرچه رواح دارد، همان مدحب دیوان اوست واقعی که کلام آن عارف معانی عجب مره و کشمی دارد و اشعار فارسی، این وحید عصر هم به بسیت میرو مردا ممتار است، علی الحصوص رباعیات و دای دیگر کمالات او از بصفات کتب بصوف و از ساد حلی و مهد بی ایک و باید و باید حلی و مهد بی ایک و باید موف و از ساد حلی از عمر بی در دره درهٔ هدوسیان که آن شمرهٔ آقاق داشت، در محریر مسعی است، حراکه در عصر حود، یکی از مشاهیر صوفهٔ بی تناسد چد شعر از دنوان هم در بیجانت سدید و آن ایست؛

كمهى هو ا هے سوال و حواب آمكهوں . س ؟

له لے سب بہیں ، هم سے حجاب آنکھوں میں

مرگان ر هون، ما رگ ماك ريده هون

حو كهدكه هول، سو هول، عرص آفت رسده هول

هرشام، مثل شام، رهون هون ساه نوس

هر صبح، مثل صبح، گر مان در مده هون

ای درد، حاحکا هے مراکام صبط سے

میں عمر دہ ہو، فطرۂ اشك چكدہ هوں

حاؤں میں کدھر ؟ حوں گل باری ، مجھے گردوں

حاے ہیں دیا ھے؛ ادھر سے به اودھرسے

⁽۱) اصل «رسم»

و مام آوری رو برروی میر برخوامده والحق که چبین بوده است، چه کلام صفایطام او ، اگرچه کم است؛ لیکن در میانت و چسیء بالیف ریاده از مرزا است، و دنوان اشعارش ، اگرچه بصحامت (۱) کمر، اما در روایی و مره با همه دواوس(۲) میر همپاست در بعریف آن و حد عصر، فلم هرچه نگارد، رواست، و در وصف (۱۹۲۰ می) و محامد

(نفه) وگدار است، ومصامدس پر نارونار در معردا محمدر فع السودا در عصر حودس سر آمدر بحه گر بان هد است و درفارسی هم دنوانی برست داد گلاس همه نصوف است در نسب و سریم هر ما مجلس سرود و مساعر درکاشانه قدیم نسانه اس مربت می گست های شعرای دار الحلاقه و نقمه سنجان حاصری آدند ، و حرد هم در علم موسفی مهار بی کلی داست حانچه اهر و هممول قدیم مجل سرود بحانه او آراسه می سود محر نکه مرزا محمد رفع حاص سردا در مدح و قدح اساد و قب برد دات بر در راعی آری بی بدل و نکا ناریج سب و حهارم صفر روز همه سه نکهرار و نکصد و نود و به بروحه بر حمد مرحم محلص ناش برادر اسان بی فر ما بدا و سال سرود الله با الله

و در ساهمهان آناد سرون ترکان درواره عمره آنای حریس؛ که الحال باعده حواجه مبردرد اسهار دارد؛ مدمرن گسب اگروسایل در بصرف؛ ل «باله درد؛ و آه سرد؛ » و عبرهما بصد می ساخیه؛ و در آن عزل فارسی محصری بریب داده که در حین عجر بر محمر عد هذا مراف از ساهمهان آناد عاریب طلده رد »

و بهجر ر، در مدامح السعرا (۲۲س) براسم و محاص و دکر و الدش اکاماعرده لطف، و فاص مبردرد را د ۲ ۱۹ ه (۱۲۸۵ء) و فص الکلمات، در ۱۹۹۹ه (۱۲۸۲ء) و حدوله در ۱۹ ۱۸ ه (۱۲۹۸ء) معر فی کرده امااصح و سر منص عامه اکر اربات الرکه ایست که در ۱۱۹۹ ه (۱۲۸۵ء) ر حلت کرده است حامچه «و صل حراحه برد د» ماده، باریخ و فات او سد و بدار (حامه در ان درده محمدی کلهو، ۱۲۷۱ه) می فر ماید

بده مدار ، کان هست از عدمانی کی حسب از وقت وصال و روز و ما همی چر ن حر نافل مهر سب انده ۱ های کرده و او دادرگفت در های و در آد ه و سب و حمارم از صفر» در حصرص سمم می نو آن گفت که از سهر کانت عجای عدد ۹ عدد ۵ مدرح سده است

کان حالهٔ عالمه رامور٬ بك بسعه مطوعه را؛ که در اکههو در سه ۱۲۷۱ه حاب سده؛ و بنج بسجهای حلمه از دیران درد را داراست

(۱) اصل «رحاس» (۲) اصل «دواس»

گل سامے دامان سے مید ڈھاس کر آوے فاصد سے کہو: «بھر حدر او دھر ھی کو لے حامے ماں سحری آگی، ، حب مل حبر آوے» کہے ھیں که تکلس بری سع جلے ھے س حاسے، حب لك دو قدم حل ادهر آو ہے مجھی کو حو ماں حاودورہ ا مدیکھا سراس هے ، دیا کو دیکھا ، بدیکھا سافل ہے سرمے به تجهه دن دکھا تر ادھر وہے ، لیکن ، بدیکھا ، بدیکھا گر میں می (۱) ڈھنگ سرمے طالم دیکھیں کے ، کویی وقا کریگا <u>ھے</u> بعد م*رگ بھی* وھی آہ وقعال ھور لگسی بہیں ہے نالو سے دہری ربان ہمور (١٩٥٠) موب، كاآكے عبرون سے عہے لما ہے؟ مرے سے آگے هی، الدلوگ او مرحانے هيں آءا معلوم میں سابھہ سے اسے، سدورور لوگ حاتے میں حلے، سو نه کدهر حامے میں ما مامب میں مٹے کے دل عالم سے درد، هم اسے موص حهور («ابر» حالے هس ھردم سوں کی صورب، رکھا ھے دل بطر میں هولی هے س برسمی، اب بوسدا کے گھر میں

اگر میں تک مرسی سے ہوا دھاں باؤں (۲)

⁽۱) اصل «کہے جس نه» (۲ اصل «ناون»

رع میں یو ھوں، ولیے سرا گلاکریا ہیں دل میں ہے و وھی وفا، ہر حی وفاکریا ہیں

(۱۹۰ الف) عشوهٔ و بار وکر سمه، هین سبهی حان محش، لیك

درد مرہا ہے، کوئی اوسکی دوا کرنا ہیں

برع دس ہوں، نہ و ہی نالہ کسے حایا ہوں مریے مرے بھی، تر سےعم کو لسے حایا ہوں

هر طرح رما<u>ے کے</u> هابهو ن سے سمم داده

گر دل هون و آررده، حاطر هون رور محده

ای شور مامساره اودهرهی ، ۱۰ کها هون

حو لکے ہے ابھی ماں سے کوئی دل شور م*د*ہ

بدحواہ سمھی عالم کو ہو <u>و</u> سے ہو ہو، اکل

نارب ا به کسی کے هوں رسمی به(۱) دل و دیدہ

کر تا ہے حگہ دل میں حرب ایروی سو سه

ای دردا برا به بو هر دصرع(۲) چسسده

رو مدرے ہے ہش پاکی طرح، حلّی بان مجھے

ا*ی* عمر رفدا حہوڑکئی توکہاں محھے ^ہ

ای گل، بورجب بایده او ایهاؤن مین آسمان

گلچس ، مجھے بدیکھه سکتے، باعبان مجھے

-ای هموطنا**ں ، ا**ں کے نه وحسب ردہ هرکر

پھر سے کا مہیں، عمر کی ماللہ، سفر سے

كر ناع ١٠٠٠ حدال ، وه مرالب سكر آو م

⁽۱) اصل « مو » (۲) اصل "مصر عد"

الدار ووهی سمجھے مرے دل کی آہ کا رحمی حو کوئی ہوا ہو، کسی کی نگاہ کا راہد کو ہمنے دنکھہ لسا، حوں نگیں، بعکس روشن ہوا ہے نام ہو اوس روسناہ کا (۱) ہم نے کس راب بالہ سر نکسا ؟

مر نے کس راب بالہ سر نکسا ؟

ر مجھے ، آہ ا کجھہ ابر نکا درد کے حال ہر درا ، طالم

حمارم ال طمعة اولى ، رسم ممدان تماعرى ، سمرات معركة سعورى ، افراسنات عملكت سحى طرارى ، داراى سلطنت بكمه تردارى ، معدم گروه سعرا، بايىء معرو مردا، سمح فام الدس على ، المتحلص تقائم ، كه عرفش در «عجد فايم» بوده (۲) ماعرى گرسته باقوت و تمكس، كلامش

⁽۱) اصل «دیکهه کنا» در مصرع اول و «ب» در مصرع ایی و صحیح از دنوان مطوعه و محلوطه ۱۲۱۵ه و ۱۲۲۱ه

⁽۲) نکاب ۲۰، گردری ۲۱، محرن دی، حمسان ۱ ۵، حس ۹۹، مطعا ۳۰ کلس سحن ۱۸ الف (و درو برد کر اسم و محلص اکیما کرده) ، گار ۱۹۲ الف ، لطف ۱۳۳ ، عقد ۳۳۰، بذکره ۲۰، مر ۲۲۰۲، شفه ۱۳۳ اسحاب بادگار ۱۳۵ طفات ۲۱، سرایا ۲ و ۲۲۱، سمم ۲۸، سحن ۱۳۸، اسحاب بادگار ۱۳۸ سحن ۱۸۳ اسحاب بادگار ۱۸۳ حرده ۳ ۲ مسمع ۳۸۲ تب حاب ۱۵ حاسه، طور ۹ د، گل ۱۸۲ الحاب با ۱۸۲ مسکری و ۱۳۸، حو اهر الحاب در المور ۱۳۲۰ عسکری و ۱۳۸، حو اهر ۲ ساله ر مانه کارو ر ، با ب حو لابی ۱۹۲۹ء ، ۳۲ داص ۲۲

ساه محمد همر ، در فض الكلمات (۲۲ الف و ۲۲۳ الف) نوسه كه «الحال رفق تصرالله حان نشر م محمد على حان است، و همر الهن در رامو و نشر مى ترد»

و سوق راموری، در تکمله السرا (۱۲۳۳ الف) گفته محمد نام، نام محلص، موطن نصبه حالدبور، آدم حلن و دردمند، محمد حو انها موضوف و در ر محمه گوانی در عام هندو سان مسمور و و معروف تود دنوان هندی او سمرت دارد ار سحوران کامل در ران ر محمه تود گاهی تکرسعر فارسی هم می کرد حمد عرابات بر ای، او سمع (ایی)

کر کو چاہوں، نو اوس کے نئیں کہاں باؤں؟ نه رات سمع سے کہا بھا، درد، بروانہ که حال دل کہوں کر حاں کی اماں راؤں دسا میں کوں کوں ته تکسار هوگا ؟ و منه پھر اس طرف تکنا اوں بے حوکت انك نو هون سكسه دل، نسيه نه حور، نه حما سحبيء عشق، واه وااحي بهوا، سيم هوا اوسکو سکھلائی نہ حف ہونے کیا کیا، اے مری وہا، تونے ؟ سکسی کو کیا عیث سکس مل (۱) کر محکو ، کیا لیا ہوتے ، درد کوئی بلا ہے سوے مراح اوس کو چھیڑا، ہرا کیا ہونے مرصت دیدگی بهت کم ھے معسم ہے نه دید ۽ حو دم ہے درد کا حال کچهه سوچهو سم ووهی روہا ھے اور وهی عم ھے میں کچھہ محسب سے حاں کا محکو ہو اید شہ کہیں اسامووے، ہانیہ سے وہ چہیں لے سسد صورییں کیا کیا ملی هیں حال میں ھے دفید حس کا رہر رمیں

مثل لآلی ٔ آندار، همه با آب وباب بالیف کلمات و بندش الفاط او، اگر نکاه کنند، فدم نقدم مرز است، و از ترسیگی و شکسیگی آن ، اگر گفته آند، بی شبه نامیر هم اداست حق انست که پانهٔ کلام لطافت انحام اس سحن طرار م بح وحه ال کسی فرو تو سب عیب طرر لطنف و وصع نظم احسار کرده، که لطف و کنفیت هردو اوسیاد را شامل، للكه به بعص مقام ترجح طلب است و فرق همين فدر است که آن بررگ ساگرد مهراست وس کلدا مانند اوساد حود حمیم افسام سحی را گفته، و داد ساعری، در هر قسم، نوعی که حق آن وده، داده - (۱۹۹ م) کلام اس محمق سر ، میل اوسیادان مسطور الصدر، در موروبان بی نامل سند است ، و حود هم برد همه سی سيحان مسلم الشوب و مسسد ورق سدس قصده از عرل، وعرل ار ر ماعی، و ر ماعی از دیگر افسام، در کلمات همین صاحب اندار از هم ممر، چه هر قسمي که گفته، آبرا از حدش هرگر متحاورسدن بداده، بر همان الدار که وی را می نانسد، نگاهداشه است ، محلاف کلام دیگر اوسمادان، که عرل بعصی اران بر فی عوده، عبرات بصده رسیده، و قصیدهٔ تعصی فروتر سده مساوئ عرل گردنده و ترین فیاس است حال دیگر افسام در دواوس (۱) آمها الحمله سيحصى كامل بود ـ طاهر حال حود را الماس دروسی آر استه منداشت، و بهر مجمع و محفل که نامیگراشت تكمال عرب واحترام استقبالش مي بموديد يسمر اواناب تشريف حود را برفافت بواب مجدنارحان و بسرش واب احمدنارحان افعان گررانده، چد سال سده که برسوه ئی در در ا نظر یموده ، برك اس حمال فايي كرد،

⁽هه) احسار کرد

ىك سحه حلمه ار دىوان قامم در كات حاله عاله رام بو ر محموطست (١) اصل "دواس"

يرمبره وبهايت مس ديواس سراسر التحاب ، و اشعار دلربرش ،

(بقبه) رسد ۱۱

مولوی عسر ساه حان آسمه را موری ، درد باحه در آن ربحه حود (ور ۳ الف) که در سه ۱۲۲۷ه (۱۸۲۱ع) رشد؛ می گر داد «عرص کر ما هے عمر سا حال آسمه که عدر ان شاب من حصر صا صاحب سردور سعرای هدوسان ، ابر حدای رمان ، دیقه گرس مهددانم ، فامالدس محمد قائم کی حاطر حرا بھی، اور ادمت اوس برگر بده ماساه مع ف مطر فراو اصار اور سدید عداد ده دار بر دبار و دبار کی محار سام و نگاه بهی حو برم لطاف انگر او س ریس ساعران بنمل بن شب و روز سرای سعرو ساعری کے اور دکررہ بھا' اور اوس طوطی گلرار فصاحب کر عمر اس رد کرہ ہ رغب خبر کے کچھ مطرز نہ بھا اور ہر دم پر ساطب ہور ہر سلاست بصور اوس سگرے باں کے در رہری عراحر ابی ہرراحاں جاں مظہر اور حواجہ مردرد، اور سراح الدس على حال آررو، ارر برمحمد شي، اور مررا رفيع السودا، اور دیگر احاوا راب رول محالین سدید مقالات دلحسپ مو اضع و بلاد، لاسما حصره و عه حلسای محاول بردن حالات داکمن ساهحدان آناد کی سیم محر بك سلاسل اردیاد اسران ریحه گریی هریی حاید محسب ایان الد دن اوقات حارب مین ر ان رولد یاں اس ناوہ گر کی ہے عراحہہ اوس محدوم مدوح و ملوم کے گرارس کا که اگر احارب سریف صاحب کی محرر سمھگونی ہونے ، بند ہی گاہ گا دو حاریب مسلل صمر ن طلمه کر کے ساعه حراس لار مر ن کا هر فر ۱۱ که هم ہے مس حہل سالہ المد برواری طاہر انکر میں کا آسمان کے بارہے ہوڑے کہ آپ ر ڑ ہی گے، اور صله مالا مال گله اس سل لا ی ے کرن سے دحرمے رروسم کے حر ڑے کہ آپ حر ڑں گے اولی واسب نہ ہے کہ محصل صوابط اسا و تکدل روالطط على ازاد صحو سايس اطرر هے، كه مسى وال وطب حادل حال ر هے، مسرو بدیم و نگر ر ِد.»

اسم در قام، محمدهاسم و اسم حدن محمد اکرم رده است بنار بن می بوان گفت که اسم قام، محمد قام بوده، و قام الدین لفت اوست و کسانی که اور امام الدین علی بوسه اید، عالم از وضع اسمای حایدان او بنجر بود اید

اکراریاب در کره، رحل قایم رادر ۱۲۱ه (۱۹۵۵) مفر فی کرده اید و هین تاریخ در حالمانی مسهور است اما در ایتجاب و قا و س ، عالما بنا برقول د ناسی و بیل گفته که قایم در پر ۱۹۸ (۱۹۵۷) فر ب سد کررو حالی ، در مقاله که در محله ادبی دیا (لاهر ز ، ما دسمر ۱۹۵۷) شر کرده، می در اید که «بعض مرگس رادر کمه ادبی دیا (لاهر ز ، ما دسمر ۱۹۵۷) هم دسان داده اید لاکن بناس کرده ناریخ مستجرحه میان حر این ایلی و از حج لین است که در ۱۸ ۱۹ه (۱۹۳۵) ماده ماریخ مستجرحه میان حر این ایلی و از حج لین است که در ۱۸ ۱۹ه (۱۹۳۵) از بن حمان رفت » رهمین سال را در مقدمه نکاب السعر العطور عدا محص بر فی اردو) (نافی)

چھوڑ سہا مجھے، نارب، اوبھس کموں کر ری عم ، حمیں آئھہ میر بھا ، مری سہائی کا عار ہے سک کو مجھہ نام سے، سمحاں اللہ ا کام بہنچا ہے کہاں لك مرى رسوائي كا ا صحر، صحر اکو سدا اسك سے رکھا چھڑ كاؤ س دنوانا هون دین فانم سی مرزائی کا ھو گر اسے ھی مری سکل سے بیرار ہا ہم سلامت رھوا سدے کے حریدار مہت هدگر حب حمكي آئي، يو حهگڙاكيا هي؟ ممكو حواهده بهت، هم كو طرحدار بهب سے (۱) کہو، قبل په کسکے نه کمر نابدھی ھے؟ اں دنوں ھانھہ میں ہم رکھے ھو بلوار بہت فانم، آیا ہے مجھے رحم حوالی نه سری مرچکے ھیں اسی آرار کے سمار ہے۔ راف دیکھی بھی کسکی حواب میں راب ؟ ھم سے رنگ بھے بہت و بات میں رات (۱۹۷۰) حوب بکلے هم اوس کے کو حم سے ا وربه آمے بھے اك عدات ميں رات س که حالی سی کهه لگے هے بعل دل گرا ساند اصطراب میں راب چاھے ھیں نه ھم نھی که رھے باك محس سر حس میں نه دوري هو ، وه کيا حال محسن ا

⁽۱) اصل، «سحوه»

و در رام پور فیص الله حال واله که از مدت مسکن او همان بلده نو مدفون گست این چید شعرار کلام فضاحت نظام او ست : حو ، کو هکن ، مجهنے قوت هی آر مانا بها

عوص ہاڑ کے، سمریں سے دل اوٹھایا بھا معاملہ ہے نہ دل کا، اسے کہنگا وہ کیا

سامبر کے ، ہمیں، سابھہ آپ حایا بھا کہو کہ گورعرہاں میں رکھیں فاہم کو

که اوس کا حسے بھی اکثر و ھی ٹھکانا بھا ---(۱۹۷ الس) عش و طرب کہاں ہے؟ عم دل کدھر گیا؟

صدمے میں اس گرسب کے اسب کچھ گررگیا

کیا کہے بانوابیء عم کی حرادان ؟

گرست ۱۰ من دل کو حمع کنا ، حی مکھ گا اک ڈھٹ یہ کہو وہ اب گلمام ساما

دلکھا میں حو کچھ صبح، اوسے سام ساتا مہرسب، میں، حویاں وفادار کی ، رار ہے

دیکھی، ہو کہیں اوس میں برا نام سانا

ر ہ کے، فاصد، حط مرا، اوس مدرمان بے کما کہا؟

که کمها، پهر که، س مامهر مان بے کما کمها ؟

عبر سے ملیا بمھار ا سیکے، ہم او چپ رہے

یر سنا ہوگا کہ مکمو ال حماں بے کیا کہا

حلوه، چا<u>هے هے اسے</u>،(۱) اوس سهر حابی کا له در سان اطری حرم هے سابی کا

⁽۱) اصل «او سم» نصہ ح از حطه و طوعه

قاہم، ہے حو سمع برم معنی میں راب گیا بھا اوس حوال بك ال ، يو هے ڈھير آسووں کا دیکھا ، یو گدار استحوال لك (۱۹۸ الف) هم هیں، حموں بے نام حمی دو مہیں کیا آئی صاحدهر سے، اودهر رو ی س هم هیں، هوای وصل میں اوس گل کی، دریدر حس کا صب ہے طوف سرکو مہیں کیا فاہم کو اس طرح سے ہو دیا ہے گالیاں ا حس کو کسی ہے آج دلك ہو مہیں کیا بھا بدویک حہاں سے میں عدم میں آراد آہ کس حواب سے ہسی بے حگاما محکو ا کچھہ نو بھی ناپ حلل کی،کہ سب اوس بے محرم عبر کے آئے ہی ، محلس سے اوٹھانا محکن میں بوراس دات به مر با هو ن که اوس ہے، فاہم کس طرح بردے سے کل بول سیانا محکوا کنجے گا صلح پھر، دل سمدعا کے سابھہ اں س ہے کچھ ہول کو ، ایسی دعا کے سابھہ حواب دل سے هامه ملاوو، يو حاسے(١) سحے کے هل آپ ہے اکبر حیا کے سابھه اوس سمرنگ نار کے صدفے اکہ حسکے ، چ ہلکی سبی الک شوحی کی نہ ہو حیا کے سابھہ

⁽۱) اصل «ملادر؛ بو حان ہے»

کو کر مے همکو کسی طرح ہو در سے ماهر حسے حی حاتیں کو ئی هم رے گھر سے اهر مكوكا ودر هے، اے دولوء، مرجرو وے كى الك دويد آبي ہے سو حوں حگر سے باہر بھی ہو اك باپ، به كاكہيےكه يہاں ہو، بنار ہے کہلے ھی ٹڑ تی ہے بلوار، کمر سے باھر سر دیکھا ہیں ناروں سے لہو کا سیلاب رکھه ٹك، اى اشك، قدم دندة سر سے ناھر الک سودا کی تو، قالم، تکمون میں، ورت ھے را طور شخص حد بشر سے ناھر بی کے مے ، عبر کے رہو سب باش واهوا ارحمت ا آورين ا ساماس ا سینه کاوی ہے کام ہی کجھه اور کوه کل مود مرد سنگ تراش آے آپ مرے حال نه کر ہے هیں ناسف اشفاق ، عامات ، كرم ، مهر ، للطف ا حاموشی بھی کچه طرفه لطفه هے که، فایم کریا بڑے حس میں (۱)به نصبع ، نه تکلف شرمندہ مو ، کال حگر سے اے باله بارسای عاشق ا صحبت کے مرمے ہوں سب (۲) ہراساد الله ماس ھے مار ، ہر مه (س) مهاں مك

⁽۱) اصل «حسمي» (۲) دروان محماوط «بون برافاد» (۳) اصل «به»

شهرت و سام ، ورند رمانه، اوساد نگانه، که طررش از کلام همه شعرا حدا، و دنوانش، با وصف منابت وصفا، بالتمام مسجون و مملو از اندار و اداست فی الحقیقت طرری نفس انجاد بموده که سع آن سار دشوار می بماند حد اگر کسی «بروی» او در محملی و منابت منکند، نفریرس نظرر میر و مرزا مسته منگردد، و اگر صرف در ادا بندی و صفائی آن راه اطاعت می نوند، گفارش نفر بر نسوان و محتمان و وصفائی آن راه اطاعت می نوند، گفارش نفر بر نسوان و محتم برهمان و مواص محموض و حتم برهمان مواص محموض و حتم برهمان عواض محرمعانی نوده، که خود احتراع بمود و خود حانم آن سد، و

⁽نفه) رور روس ه ۳، آنحاب ۱۹۳ ، طور ۱۹۵۰ حمحانه ۱۲ ۲۷۲ گل ۱۷۹۹ انتخاب ۱۹، فاموس ۱، ۳۱۲ عسکری ۱۲۲۰ حو اهر ۲، ۱۵۲۲ استرنگر ۲۳۷ ر ۲۹۲، نلوم هاری ۱۲۳

مدلا٬ در گلس سحن (۲۲ ب) گفته « بر سد محمد٬ سور محلص٬ دهلوی ار ساداب عظم السان و مساهرتکه رسانیست در اداندی و محگی و برسگی، کلام و س کمانداری و خوسو سی بدیصا دارد در او ایل حال بسار بکام دل ریدگی سر کرد٬ و در او احر بر همانی، حاطر و ارسه٬ برلد علان دنوی عود و لاس نفر نو سد تا این ران٬ که سه تکیر از و تکصد و و د و حاز همر سب٬ در لکهه و میگر را د دروانس از هراز بده سد»

در اسحاب، رحلس را در ۹ ۱۲ه (۱۲۹۷ع) معرفی کرده ، لکن در نطبی سه همر به و عسو به صحب را اکار سرد ، ریراکه ۹ ۱۲ه با ۱۲۹۲ع نظاف دارد و برد اطف ، بعد ۱۲۱۲ه (۱۲۹۲ع) فوت شده اما در فاموس و حواهر گفته که در ۱۲۱۳ (۱۲۹۸ع) درگرست و همین تول اصح است، حه علاو برماد که در مین میدرج شد است، از ماده دیگر «وای داعی مایده از سور » که بر آورده مو لال کهموی محطوط، محطوط، داری است ، همین سال برمی آید رجوع شود بدنوان زاری، محطوط، سعه بطم فارسی، کما محانه عاله رامور ورن ۲۲۹ س

نگ محلوطه از دنو آن برسور ، که در ۱۲۲۵ه (۱۸۱۲ع) تلمی گردنده ، در کا بخانه عالیه را منو ر محفو طست

موبی صدف سے مکلے ہے، فاہم، کب اس طرح؟ ڈھلی (۱) ہے بات منہ سے ہر سے حس صفاکے سابھہ

هسور شوق دل سفرار <u>هے</u> نامی

محھی ہے آگئے ہو ، لکن شرار ہے ہامی

گا (بھا) آج میں فالم کے دیکھیے کے لیے

کوئی دم اور ہس کی سمار ہے نامی

یار ں، کوئی اوس چشم کا سمار ہوو ہے ا

دسمی کے بھی دسمی کو نہ آرار ہووے ا کیا کیا عدم میں ہم ہر طلم و سمم ہو لگنے ا

حرچے می رهسگے اور، هاہے اهم موسکے

وہ بھی کیا دں بھےکہ حی کو لاگئے اوس کسابھہ بھی ا

میں بھا اور کو حد بھا اوسکا اور اندھیری راب بھی

(۱۹۸ -)ساید و ، بهول کر، کمهی یاں بهی (۲) قدم رکھے

یکسان کرو روس همارے مرار کی

دل ڈھو بڈیا سے میں مرمے بوالعصی ہے

اك خُمير هے من راكهه كا اور آگ د بي هے

بسحم اد طمعهٔ اولی سمعهٔ امدار محمومهٔ سحن رایی ، محموآسهٔ حمال معانی، ادامه بی مطیر، شباعر دلبر بر، محرم درد عاسمان عمامدور ، شاه مبر مجد المتحلص به سور (۳) بوده است عالم شمر بی کلام صاحب

(۱) اصل «دسی » نصحیح ار در ان محلوط (۲) اصل «بهی کهی سان» و نصحیح ار

(۳) گرد بری ۱۳۸ (بحلص بر ٔ واز حطه سافط سده است)، فض ۲۰۸ الف، محرن ۲۸، حس ۲۳ ، گار ۱۳۳ الف، لطف ۱۱۳، د. کر ۲۳ ، نفر ۱، ۲۲، سمه ۱۸۸ الف، طفات ۱۲۵ ، سرانا ۱۹۸ حدوله ۱۲۱، شمیم ۲۹، سحن ۲۲۲ (نافی) عم هوا ، ها مے ایه بڑا دل کو مث گا لطف ریحه گوئی حاك ، بهر، دمے سحی مرا دل كو ا حاك میں مل گئی اداسدی (۱۹۹۰)گفتگو اب حوش آو ہے كيا دل كو ا كہي حراب ہے روكے به باریخ:

« داع اب سور كا لگا دل كو »

ہم کلامہ اس چید شعر ار وست : ریدگایی میں کسے آرام حاصل ہونےگا!

هاے ا آسودہ حماں میں کوسادل هو ہےگاا

ہو ہم سے حو ہم شراب ہوگا عالم کا حگر کساب ہوگا ڈھو لڈ نے گا سحاب ، چھسے کو ، مہر حس رور وہ بے ساب ہوگا راب آنکھیں بھیں مو بدیں، ہر بحت ٹک بندار بھا

ب سحر، دل محو دیدار حمال ہار بھا سور،کیوں آیا،عدم کو چھوڑکر، دیبا میں ہو؟ وہاں شحھے کیا بھی کمی؟ یہاں محکو کیا درکار ہا؟

اگر کمهه سور سے ماما، نو مسجانے کی حدمت سے حرم کے در په ، وربه، نارها سرمارمار آنا اعلیٰ سور کو کمہیے ہیں: «کافر ہوگیا»

چان اعتدال و دوام در کلام حود گراشت که کسی او را ساف لهدا شاگرداش سار شده الد و بایدارش برسیده اید ، الاشتحصی چید که سلمة كامل وومهم رسا دائسد ، مثل حكم الشاء الله حال السا و حكم رصاطی آشفه و نوارس حسین حال نوارش که عرر احایی سمرت دارد (۱۹۹ الف، عرامهای اس صاحبان السه از یمونهٔ طور (۱) اوسیاد حود حالی بمی مانند ، و مفرر نك دو شعر مهمان اندار از انسان سرمی رنند و بیان دیگر محامد و مکارم آن سکو احلاق ان حصر محریر فلم و إحاطهٔ نفر بر ریان بیرون و اورونست نوشتن خط نسعلن وسفعاو سرانداری و سواریء اسپ وآداب دایی، صحب ملوك و سلاطس و حوش هربری و حوس طنعی و طرافت وسعی و سفارس عربا محدمت امر آ، که در س امور نظیر حود نداست ، مثل آمات بر همه ها روشس وطاهراست يواب آصف الدولة معقور ار دل عاسق صحبت بمكين اسان بود، و كال عرب واحترام مي عور و بواب سرورارالدولة مرحوم که ناب وریر نوده ، او هم نسار معتقد بلکه مربد وعلی هدا اله اس جمع اعره وعمائد لكهمئو حدمت مير را سرف و بركت حود مند إستند، وصحت اوعسمت می شمردند مدت سد که آن بررگوار هم از دنا، کہ دار رمح ومحی اسب، اعراص کردہ، رویاں حہاں آورد، وکلیاب حویش را محای حود بادگار گراست و باریخ آن اوسماد سطیر میان حراب فللد رمحش حس نوشيه است قطعه:

> سور ماہم ہے ہیر سور کے ، آہ ا سمع ساں ، س حلادیا دل کو میر صاحب ساشحص ہوں مرحامے ا

⁽۱) اصل «صرر»

کھسے کو بیر مار سٹھے ، س سور ھے نا سکار ھے ، کیا ھے ؟ سسان سسی هس، اور احرف بگر آباد هس وہ کہاں، حبکہ حدا هو ہے سے هم باساد هيں ا مله لگانے سے مرمے کوں ہو حما ہو ما ھے ؟ حایم، نویسے کے لیہ رسے نو کیا ہو تا ہے؟ روبا بھی بھم گیا، برے عصے کے حوف سے نھے جسم ڈنڈنائے ، س آنسو بلاھل سکے منه دیکھو آنه کا، بری بات لاسکے ا حورسد دملے آلکھه يو محسر ملاسکے املدس دلکی ساری (بو) بھر بائیں عمرے آءا امے سور ، بعد مرگ بو اب مدعا ھے به دامن کسان وه لاس بر آکی مجهر کمیر «ھے، ھے اکسی کے سچھے رسما، موا ھے نه» وں نو سکلی نه مرے دل کی اما ہےگا ہے(١) اہے فلک، مہر حدا ا رحصہ آھے گا ھے الك بے سورسے بوجها كه «صبم سے اسے اب بھی ملسر ھو بدستو ریکہ گا ھے گا ھے ؟» د مکهکر موجه (۲) ، گهڑی الله میں بهر کر دم سرد

⁽۱) دردوان مطوعه مر همین طور رابع سد اما در آب حاب وسه «بهن تکسے ہے می کے دل کی اناہے گاہے» ، «اماهو» در همدی عمدی ماسک و «اناہے» عمدی مدرو فکر وعره می آند

⁽۲) اصل «مه» و در دو ان محطوط «دیکهه مویهه او من کا و ن اشارت سے ماما»

آه ا مارب، رار دل اون بر نهی طاهر هو گنا سے ھے، سور ، ہو؟ ملے كا فصد مب كر ، مار اولها سکے گا ہو ک بار بندماعوں کا ؟ مروب دسما ، عملت ساها ا ادھر ٹك دىكھە لىحو مڑ كے ، آھــا ا کٹر اوفات سب عقلت میں میر ہے حداوندا ، کریما ، بادساها ا صرفت العمر في لهو و لعب قاها ، نم آها ، ثم آها ا ھوے بھے آسیا بیرے بہت سے و لکن سور ہے اچھا ساھا محهر کر حق تعالی عسق میں کچھہ دست رس دیا و دل ان دو فاؤن کو کوئی ۲۰۰۰ ایسر مین دیما (۲ الم) قسم هے، سور، گروه قبل كر يا إيسر ها يهو ن سے نوحی دسے ہو مے بھی ، صور ب اوسکی دیکھہ ، ہس دیا عم هے نا انتظار ھے ، کیا ھے؟ دل حو اب سفرار ھے ، کا ھے ؟ واے اعمال ، سمجھے دیا کو

له حرال لا مهار هے ، كما هے ؟ كچهه لو مهلو(١)ميں هے حلس، ديكهو دل هے لا لوك حار هے، كما هے ؟

⁽۱) اصل «بهلون»

او حو او چھے ھے که «سرادل، سا، کسے لا »؟ س حا آبی ہے، محکو مت ،کا ، کسر لسا سرسك سمع، آحر، سمع محمل الكدن هوگا له آلسو رفله رفله حمع هو ، دل الكادل هو گا تجھے اے دل، بعل میں محموں سے میں سے مالا بھا نحایا بها که بو هی میرا فایل ایکدن هوگا کہوں کس سے حکانت آشدا کی ؟ سمو ، صاحب، به مایین هین حدا کی کہا میں ہےکہ «کھه حاطر میں ہوگا "ممهارے سابه حو میں بے وف کی» ہو کہا کیا ہے: « س س) چو بج کرسد وفا لاما ہے، دب ا سری وفا کی » (۱۲ الف) عدم سے ریدگی لا بی بھی بھسلا که دسا حامے ہے اچھی فصا کی حساره دیکهه (کر) س هوگا دل که هے اطالم ، دعاکی رہے ، دعاکی او منان، او حاسو الے اکمہو اوس منحو ارسے کو ہی دنوالہ کھڑا شکے ہے سر دنوار سے ادهر، دیکھو ہو،کس بار و اداسے بار آیا ہےا

ادھر، دیکھو ہو،کس بار و اداسے بار آیا ہے! مستحاکی موسی است کو، ٹھوکرسے خلایا ہے اسعار ادائیۂ معرسور نسیار ایا حوں بیش فقیر نبودند، باحار نوسته نسدید وں اساروں سے حایا: «سر را ہے گاہے» رات برم شرات بهی ، اور بار حام لیا بها هایه سے سب کے (۲۰) کہیں منه سے اکل گا اپسے: « حام لے هانهه سے مرے ات کے » ووهس سوری چڑھا ، لگا کہنے: «کچهه نظر آہے ہم عجب ڈھب کے ا میں حو سالہ عمارا ها بهه سے لوں اسے مم مدر سے آسما کے ؟» سهه کر مویی بکاریے هيں بڑے: «مير مے عاسى كا ساك ميں دم هے» مه جال (،) بافنامت، به حسن را شرارا! چلا هے کس ٹهسك (٢) سے ، لك د كه همو ، حدا راا حور البيشر حب لك، رور حساب آحي السرا بری ساوٹ، اے حود کا، حود آرا! کسکا نه ترگسسان ۶ سرے سمید، بنارے ر ہر ر میں سے او ٹھہ کر ، کر نے میں بھر نظار ا یو چهر (هے) محهد سے، سبو: «عاسی هے کما تو میر ا؟» کھه حاما میں ھے ، بھولا میں بچارا ا اسی حراحوں ہو حدا ہے سور اسك سسه هے ما که ترکش، دل هے که سمگ حارا؟

⁽۱) اصل «حال» و نصحح از دنو ان مجفاوط (۲) اصل «حهمك»

تیر سے کوچے میں دو ارا حوب ہم ہو کر چلے ڈھو نڈ بے آئے بھے دلکو ، حاں بھی کھو کر چلہ ك ك آو م ه ار، كون عهم سك آماهم؟ آنکلما ہے کہی، حی سے حو سگ آیا ہے هو اکیا وہ ترا، اے شر مگیں، چپ هوکے رہ حاما کہی حو ناپ، کھاندنا، ہوئی حوناب، سمحانا کو ہی کھانا بھا دعا ، حھوٹھی مدارات سے میں آ به سا دام میں، کیا حادے، کس بات سے میں ا سے باچار ھے بعدیر کے ھابھوں بیدہ وربه نون بار رهون سری ملاوات سے من حی میں ہے، ار سربوحور بر سے باد کریں او سیے با به سیے ، باله و فریاد کریں اں سوں کی ہے بڑی دوڑ، ہی دل سکسی نه کمان، حو نه کسی دل کے نئیں سادکر بن ؟ هم اسمرون کی اوسے حاصے حاطر داری اور اولٹی نه که هم حاطر صاد کریں حو سرا دیجے ، ھے کا مهکو محهه سے کربی به بهی وف محهکو آه ا لنحاؤں اب کہاں ۔ل کو ؟ چیں اوس یں هو اب حمان دل کو (١) آه ا احائے کہاں دل کو ۹

⁽۱) این مطلع در در ان معاوعه (ا محمن برقی اردو) نافیه عی سود و در طلع دیگر بقدم و باحر است

سسم ارطعهٔ اولی، برادرکو چك حواحه ، بردرد، که عد مبر بام دارد و ابر محلص میگرارد (۱)، صاحب كال آگاه فی و عالم سبر بن سخی است که در عدورت و صعائی کم از برادر حود بنست، بلکه در سوحی و مره ریاده بر ارو علی الحصوص بشوی، که در بعریف و بیان صحب کدام معسوفه، ارفلم باررهم او بر صفحهٔ هستی بهش وحود گرفیه، بکمال پاکبرگی و گرفیء محاوره و افع سده بیان فصل و کال او مستعی از سرح است چون مرید حاص برادر حود بود ، بعد رحل او بر مسیدش سسمه، مهدایت مریدان و دعیقدان مدیی مسعول مایده، آخر سریت احل حسید دیواش مسمورست و کلام اومهایت دهول عبد سعر اروست؛

روموں ہے، جما فت سے و مہاں لک ناسمانی کی کہ اوس ناممہر ماں بےصد سے آخر ممہر نابی کی

⁽۱) حس ۱۸ الف ، طفا ۱۳۳ گلر ۱۰ الف ۳۰ ندگره دب، بعر ۱۲۳۱ سعه ۱۲ تحات ۱۸۵ ، طور ۹، حجانه ۱۲۳۱ کال ۱۲ حواهر ۲، ۱۲ عام ۲۲ طور ۹، حجانه ۱۲۳۱ کال ۲۸ ۲۰ خواهر ۲، ۱۲۵ ناص ۲۲

شو بی را موری در تکمله الشعرا (۳) می فراند «میر محمدی ار محلی بر ادر حفاس بر ادر حفاس میلاد و احلان از معارف آگاه حواجه بردرد به حوابست و موف بارز برادر است دیران محسد بارز برادر است دیران محسر فارسی و هدی هردر دارد کلاین حالی از درد و از سبت»

و مملا ، درگلس سحن (۹ ب) می گرید «ار ، نامین حواحه محمد بر ، برادر حورد مبردد ، از محای دهلی است میر در حامه اهل دلان بهاد اوقاب تکست ریاضت سرمی برد ، و بسیر در ناد الهی سعول می ناسد صاحب عام و عمل ، و سورس و برشگی از سحها نس هو بدا »

ا در با سال احمام بدکره ه هدی گر بان مصحفی (که ۹ ۱۲ معالی ۱۲۹۲ معالی ۱۲۹۳ معالی ۱۲۹۳ معالی ۱۲۹۳ می باشد) بعد حال بوده ، و و ل ار سال ا بمام محمو عدر (که ۱۲۲۱ ها بان ۲ ۱۸۳۸ ماسب) و فات بافیه بود بدایر من فول گل و حواهر که ایر ول سه م۱۲۲ مای در اسان میدهد که از سه و فانس بعد براسب بسب به سه ۱۲۲۱ میرد، رمانی را سان میدهد که از سه و فانس بعد براسب بسب به سه ۱۲۲۱ میرد.

ار دورهٔ ساهس بوده فامت دلفر سه او بلباس حس آراسه، وحمد طسعس آب عشق و محمت براسه اقصح ساعران عصر حود دوده سست ساگردش، باعقاد بعض نشاه حالم میر مد، و بتحقیق بعضی به محمد علی حسمت میمی می سود کلام او بسار نامره و برصفا است از هر حاکه بوده، عدمت بوده است در عس سیات وقات نافت ، و دواس در همه سیمر هدوسیان مسمور این چید سعر از وست:

رها هے حاك و حوں ميں سدا لو أما هوا مير سے عرب دل كو، الهي اله كا هوا ؟ يو محكو ديكه مرع ميں، مكر هكه مير سے نار ميں ميت هيں، الك به هو گا يو كيا هوا

ماماں کے دیکھیے سے ترا ماہے بھے ہم کھودی مہار حق نے ممھاری ، بھلا ہو!

حمامے اپسی سسماں ہو، ہوا سو ہوا

سری بلا<u>سے</u>، مرمے دل نه حو هو ا، سو هو ا

⁽ بقله) ۱۳۲ طور ۲ : حمدانه ۲ : ۱۲ گل ۱۲۲ کا رس ۱ : ۱۲ مسکری ۹ ۱ : حو اهر ۱ ، ۳ ساص ۱۳ اسبریگر ۲۹۳ ناوم هارث ۳۱

مسلا' در گلس سحن (۲۱ الف) می گرید « برعدالحی ایان دهاوی درسراهی و محانب طای' و در حسن و دایری سهره آقاق تود بر مسطور را فقر هم در عهد محمدساه معقور دنده تود کلامین ازگی و اداها دارد صاحب دنوانست»

حسب سر مے اهل مدکر ، مال در عمد محمدسا مادسا دهلی، (که در ۱۹۹۱ه طال ۱۵۱۸ رحل کرد) و قاب فاقه اسب المالوم هاری، مال علط و به عاد سه لطف، گان برد که فاف فاسال ۱ ۱۲ه (۱۸۲۹ع) در لکه و میر سب و همی علیای ار د اسی سر رس کر دم الدین دول د ماسی را بعلط کرده است، و سب علیط ردید ایست که للب در اگره عود گفه که او در ۲ ۱۲ه سلمان را که محموب ایان بود محال ری در لکه ردید ، به که حود این را و این هردو عامای بوروب گان برد اید که طاب ایان را دد رد

به لگا، لے گئے حمال دل کو رو بھی حی میں اوسے حگاہ دیحو سرلب بھی او کے ھاں دل کو سگسا ھوں سے دل کو صاف کرو م،بن نفصتر ، تر معاف کرو ار ، كىجىسے كيا ، كدهر حائيے ؟ مگر آب ہی سے گرر حائسے کہو دوسی ھے ، کہو دسمسی بری کوسی بات ہو جائیے ؟ کنده کی حوسی ، کہاں کی سادی ؟ حب دل سے هوس هی سب او ژادی ا ها بهد لگے به کهوے دل کا عسار ہے رام ھی او ٹھا دی (۲۲ الف) با رب ا سوا لفاء وحمك لا مفصودی و لا مرادی احوال ساه کو دکھاؤں میں کسے افسالهٔ درد و عم سلاؤن مین کسے يو ديکهه له ديکهه ، سن سن ، حال محال رکھا ھوں مجھی کو، اور لاؤں میں کسے هم ارطفهٔ اولی مامان (۱) که میر عبدالحی سام داشب

⁽۱) گلش گامار ۲۱، مکات ۱۱۰ ، گردری ۲۰، قص ۲۱۸ الف، محرن ه، چمسان ۳۳، حس ۲۷ الف، طفا ۲۷ ، گار ۲۷ الف، اطف ۲۰، تدکر ۲۱۰ ، تعر ۱۳۱۱، سفیه ۳۳ الف، طفات ۱۳۲، سمم ۲۲، سحن ۴، ۲۲ات (افی)

ترہے عشق میں ہم ہے کیا کیا بدیکھا ا ىدىكها ، سو دىكها ، حو دىكها ، ىدىكها و، آیا بطر بارها، ہر کسی ہے يه حسرت هے ، اوسكا سرايا بديكها ترا چس ارو؛ من عنجهٔ دل وہ عدے ہیں نہ ، حکو کھلنا بدیکھا حداکی حدائی هے فام نه تحهد سا لدیکها، بدیکها، بدیکها سمهی دعوی عشق رکھے هیں ، مارو ا له کو بی عسی سا هم سے رسوا لدتکھا کہے کو ادھر اودھر گئے ھم بھے ابری طرف؛ حدهر گئے هم ا ، حان ا بهو عدول حکمی یہ ہے کہا: « مر » ، یو مرکثے هم (۳ ۲ الس)هم بے يو حاك بهي ديكها به ابر رو بے ميں! عمر کوں کھو تے ہو، اے دیدہ ترا رو ہے میں راب ک آئے ہم اور ک گئے معلوم ہیں

⁽نفه) میلا، درگلس سحن (۲۷۰) می گوید «سا رکن الدین محلص به عین، مسهور ساه گهستا، بواد عشا و هاد نفشدست از دهلی عرسه آناد رسند، در لیاس دیا حیدی با حواجه حمد شخان روزگار نفرت و حرمت گرواید و نقداران نظرین آبای حود لیاس، در و سی در بر عرد ، رحل افاحت در عظم آناد ایداجت با این رمان، که سال تکهرار و تکصد و بود و حار هجر نست، در بلده م اگر و نسعل و حد و حال اگر می باسد دیوان ریحه اس هرار و با نصد نامد سده »

در سر ، از ساه کل الدین عسی بالفاطی دکر رفته است که برای اموات مستعمل می باسد و اسریگر نصر مح کرد که و فانس در ۳ م (۱۸۸۸ع) و انع شد

گلی میں اپسی روبا دیکھہ محکو ، وہ لگا کہسے

کہ «کچھہ حاصل ہیں ھو سکا ،ساری عمر روسٹھا»

میں حواب میں دیکھا ہے لگاتے اوسے مہدی (۱)

کیا حابیے ، کس کسکا لہو آج ہے گا ؟

آبی ہار ، شورش طملاں کو کیا ھوا ؟

اھل حیوں کدھر گئے ؟ باراں کو کیا ھوا؟

(۲ ۲۰) اوس حامہ ریب عیچہ دھی کو حمی میں دیکھہ

حمراں ھوں کہ گل کے گریاں کو کیا ھوا؟

آبے سے بیر مے حط کے ، یہ کیوں ہے گرفیہ دل؟

آبے سے بیر مے حط کے ، یہ کیوں ہے گرفیہ دل؟

روہے ھی بیر مے عم میں گرری ہے اوسکی عمر

روہے ھی بیر مے عم میں گرری ہے اوسکی عمر

روہے ھی بیر مے عم میں گرری ہے اوسکی عمر

روہے ھی بیر مے عم میں گرری ہے اوسکی عمر

هسم الرطبقة اولى، صاحب حال و فال محمع فصل و كال، ساه كهستما المتحلص بعسق اسب (۲) كه بكسوب درو سبى در عظم آباد با بهايت اعر الرواحرام سريرده آوارهٔ سير سيء كلامش بارار فيد و ساب شكسه، و طبطهٔ ملاحت نفر برش شور مليحان را حون ماهي بر بابه حسد برسمه - سوحنگيء عسق و برسنگيء نصوف هردو باهم دارد دنوان صفا دمانش، اراول با آخر، بريك حالب وابع سده اسب ابي چمد شعر اروست:

⁽۱) اصل «مهدی»

⁽۲) حسن ۸۳ می طفا ۲۳۰ گلر ۱۲۸ الف ۱۲۲۰ بد کره ۱۵ الف ۱۳۲۰ بد کره ۱۵ الف ایم ۱۲۰ بد کره ۱۵ الف ایم ۱۲۰ بد کره ۱۲۳ با وس ۲۲۰ سعن ۳۳۰ طور ۲۱ ما وس ۲٬۵۱۲ سعن ۳۳۰ طور ۲۱ ما وس ۲٬۵۱۲ سعن ۱۳۱۳ اسریگر ۲۲۱ (مایی)

(نفه) و شوق راموی در تکمله السعر ا (۲۳۱ الف) باین الفاط محتصر معرفی کرده " مرز اسرفعلی حان ، فعان محلص کر که احمدشاه بادسا بود ساعر فارسی و هدست سحن او حالی از دردنست ؛

و مسلا٬ در گاس سبس (۹ ی ب) می قر اید «اشرب علی حال سخلص به قبان، رادر رصاعی اجمد اسا اس محمد استان دهلی توده٬ لهذا محطات کو که حافی سرافراوی داست دراوا حر عهد سلطت اجمد شا از دهلی تر آ له بصر به اود رسد ، و حمدی در آن دار بوقت و در بده ، در اوابل عسره م سابعه بعد ماده و الف بعظم آباد وارد سد روسای آن سهر اورا گرای داست، و حان دکر در حاگر بآلیمها حاصل عوده٬ بعراعت می گر راید، و در سراح راحه ساب رای باطم عظم آباد دحل عام داست ، و توساطت راحه سدار دیال طریق الملک نام حرد گرفت ، و درسته هر از و تکمید و هساد وسس رحلت عرد، و در عظم آباد مدون گردند کلیات ر محمداس دو هر از ندم درست داست » سخمهاس دو هر از ندم درست داست»

و عاسمی، در سر عس (۲۱ ه ب) می گر دد « دهان) اشرف علی حان شاههان آنادی سه و د کر که حوب مادر آن مرحم م احد شا س وردوس آرامگا حصرت محمدشاه را سر داده رد الهدا با بن له به شهر داست در او ایل عهد احمدساه بادسا مرحوم از دهلی مسر حه دبار مسر بی سد و اول سر باود رسد) بابو آب سجاع آلدر له جادر درست) مرحه دبان مسر با حد و رسد کهر از و یکصد و هماد بسیر عظم آباد رفه اسراحه شیاب رای اظم سو به مهار باسل حسب و راحه فدرد آن محمد بر وحه فوی سس آمد ، بر فاقت حود کسید و مکمل عاس او گردید و رساطت وی حظات طریقه الملك از حصر رساه عالم با ساه همو د) که در آن هگام در بلد ماله آباد روین بر بر ردید) فوت روین بر ردید و بر ساطت وی حظات سر می عود بر دو سه دبه نظر بن آلمعا حصول ساحه ، مارع الله و حوسحال او قات سر می عود موای آن د در ایرام او افر ای آن سهر ، ساول و فراغات بازی کردید و عرب و حاطرس می عرد د حایجه او لاد آن مرحرم ایر بر محمو عه هذا در سهر عظم آباد و حرد اید ،

گو ۱ حال ۱ کر رکال سگفه مراح بود و ار س طراف ر مراح بر حاطر داشد بودی کان محمه برای سکو مد حود دا مهاد، و بعد بداری م آن احداب را صاف کرد و در ان محلس عدالاد کار بر رفان آورد که می حواهم کدام بسانی بر مکان در سب سارم، بااران در باف سرد که کان واحدی است حد مگار حان د کرر ایساد بود دست سه عرض کرد که سان مکان محاطر فلری حوب رسده است حون حان است ساز کرد، آمس که بالای دروار دو بسان بسار ۱ مرد یان در بافت کدد که این مکان اسرف علی حان کرکه که بالای دروار دو بسان بسار ۱ مرد یان در بافت کدد که این مکان اسرف علی حان کرکه است حان و حاصر بن محده در آمدید، ووی در ا ا ام عرد د اگر بلاس بطم (باقی)

حاں ، اسی برھی ھم کو حبر روئے میں حب بلك اسك بھمے سٹھه ، اگر آیا ہے بیری صورت بہیں آبی ہے بطر روئے دیں کو ، ای دیدہ بر، سعل ہے رونا، لیکن کو ، ای دیدہ بر، سعل ہے بہاں دل کا بگر روئے میں عالم عسی میں محبول بھی بڑا گاڑھا بھا بار، محبول سے بھی ھم گاڑ ہے ھیں ہر روئے ی ارب کیوں سے بھی ھم گاڑ ہے ھیں ہر روئے ی کے آسماں ایسا اور به ردین دونوں عاسی بو چھوڑ ، ٹھے دیا و دیں دونوں کوئی یب کہ ہے ھیں اور کو ی سدا کہ سے ھیں کوئی سے حو بو حھو، بو دونوں سے حدا کہ سے ھیں

عمم ارطنعهٔ اولی، موس دل ردگان، عمحوار عاسفان، اسرفعلی حان فعان (۱) بوده ، که مسهور «بکو که حان» اسب، بعبی: کو کهٔ

⁽۱) بكات ۱ الى، گردى ۲ ب، محرن ۲۲، حسان ۲۸۲، حسن ۱۸ الف، گار ۱۵۱ ب، لطف ۲۱۳ عد ۲۲ الف مر ۲۲۲ سده ۱۲۱ الف، طهات ۹۱ الف، گار ۱۵۱ ب الحف ۲۲۳ الف عد ۲۲۳ الف ۲۲۳ الف طهات ۹۱ الف کلوت سرا پا ۹۸ سميم ۲۲۰ سحن ۲۲۹ صح ۲۲۸ استان ۲۲۳ طور ۱۲۳ طور ۱۲ سرگر ۲۲۳ الرمن ۱۲۳ ۹ ۱۲ ماموس ۱۲۳۰ ماموس ۱۲۳۰ سام ۱۲۳۰ مامو ۱۲ مرعلاء الدوله، در دا گر السرا (۱۳۸۰ حاسه) می فراند «اسرف علی حال، فعان محلمی، حو ان حوس طع و لطفه گر است، و در ریحه گر ای دسگاهی دارد، و صاحب دو ان سب در عهد احمدساه محمات ۱۳ که حال، و همت حده ازی مررگسه، و دو ان سب در عهد احمدساه محمات دو ان در در ازی دارد»

و سا محمد هر ؛ در فص الکلماب (۳۲۳ الف) وسد که «از عمده صداران عمد محمدساه است وضع طريفا به داست»

و حرب در هالات السعرا (۱۵ الف) می گرید « بررا اسرف علی حان ار کرکه های بررا احمد است و نگرم حوشی و حوین احلاطی و حا ر حوانی و موق اکثر ریحه و گاهی سعر فارسی می گوید بعد محوس شدن نادشاه ساو ر ، سن و اب اکثر ریحه و گاهی استرفارسی می گوید بعد محوس شدن نادشاه ساو ر ، سن و اب اناد)

اوس کی وصال و هجر میں نومہی گرر ائمی دیکها نو هنس دنا، حو ندیکها نو رودنا عهکو روری هو، مری حان، دعاس لسا ا محکی هرست بری راهوں کی ملاس لیا ا تر مے وراق میں کیوبکر نہ درد ساك حسے؟ میرے یو مر میں سکما، حید یو حال حسے مرحائسے، کسی کو به درا میں چاهیے کیا کیا سم سمے مری حها بی سرا هے(۱) کہنے ہیں: «فصل گل او حمن سے گر ر گئی،» اے عدلیت، و به قبس بدیج مرگئی سكوه وكولكر مع هم ماسك سرحكا؟ س ی کب آسیس مر ہے لوھو سے سورگٹی ؟ بها اگر دی بار کو داؤن، و دون کهون «ایصاف یو به جهور ، محب اگر گئی آ حر فعال وهي هے، اوسے كون بهلادنا ' وه كنا هوا ماك؟ وه الف كدهر كئي ؟ محهد سے حو نوحھے ھو، مہر حال سکر ھے یوں بھی گررگئی م*ری ، ووں بھی گر*رکئی» (۲ ۲ الس) در را هون، عسب دس مرا نام مووس دیا میں، الہی، کوئی بدیام ہووے ا سمسیر کوئی سرسی لاما، مرے مال اسی به لگایا که مرا کام ہوہ (1) اصل "سرهاب،"

سسف رمانه، صفای بمام دارد، وسسب ساگردس بمردا علی فلی بدیم، که ساعرانهام گوگرشه، میرسد سسار حوس نفریر و بدلهسیج و لطمقه گو بود ناوجود مصاحب بیشگی، نعرب بمام نسر برده گویند که روزگار نواب سیجاع الدوله معقور را جمین فدر حرکت، که در عالم احلاط دسش نقلس سوحه نودند، نه درگی گراسه دوب، و در عظم آباد دسش راحه سیاب رای دکی از دهریان او مده، هما بحا ناحل طبعی در گرشب این حید سعر اروسب:

(۳ ۲-) رومه رومه ، ب حرش قد مرا آوب هو گا

حن قدم آکے رکھگا ، سو قیامت ہوگا

السي نگاه کي که مراحي نکل کا

وصا ما)، عدات سے چھوٹے حال گا

آبی مهار بهبر ، نو سن لحو ، فعان

ر حبر کو ہوڑاکے دواہ کال گا

آنا ہمار ہے گھر میں حمیے عار ہوگا

انسا فعال کے نام سے بعرار ہوگا ا

آنکھوں ہے، لے سفسة الف ، دُنوديا

کجهد د ن به چل سکا، نو، می حان، رود نا

کا ہو جھے ھو حال فعان؟ کیا سب میں ؟

حاله حراب عسی نے دسا سے کھو دیا

⁽نفه) بربان ربحه می کرد وگاه گاهی فکر فارسی هم بی عود »
درگلس، وگار، و سمم، و سعن، و حواهر، رحلت فیان در ۱۱۸۲ه (۲۵۲۶)
بت افیاد است ایا صاحب محرب الرمن گرید که استه ۱۱۹۵ (۱۸۵۱ع) نفید حاب
برد و سفیه و طفات، و فاین رادر ۱۱۹۲ه (۲۵۲۱ع) عربی کرد ایا اصح همان
۱۱۸۲ هاست

او، من اوله الى آجره، همه گفته مرراست بهر كنف، درين وصع همه ها مسع او هسسد در اول ساب مفقود الحير گست حالش معلوم شد كه چه سد مصحفى دريد كرة حود آورده كه بدرس اوراكشه، درد يك مدفون ساحب، و اين سر راكسى عدايد حدايش دامررد! ساعرى لطف بوده اين چد سعرار ديوان فصاحت سان اوست:

میں معلوم، انکے سال محامے نه کیا گررا؟

همار سے ہو الہ کے کر ہے سے، سمانے للہ کا گررا؟ الرهمن سر کو السے الشا بھا دیر کے آگے

حدا حالے، ہری صور سسے دت حالے دہ کا گررا؟

ہ ں، کب نار میر ہے سور دل کی داد کو مہمچے؟

کہاں ہے شمع کو مرواکہ بروائے پہ کیا گررا؟

سر ہر سلطس سے آسساں سار بہر بھا

حھے طل عما سے سانۂ دنوار م ر بھا محھے ر محمر کرنا کیا میاسب بھا مہاراں میں؟

که گل ها بهی ب میں اور نانو وں میں میر ہے۔ار مہمر بھا

کیا بدن مہکا کہ حسکے کھولیے حامے کا سد

ہ گئے گل کی طرح ہر ناحی معطر ہوگیا

(٣ ٢٠) آمكهه سے مكلے له آلسو كا حدا حافظ، نقس

گھر سے حو ناہر گیا لڑکا، سو اسر ہوگا

اگر حه عسق میں آفت ہے اور بلا بھی ہے

برا برا بہیں نه سعل ، کمه بهلا بهی <u>هے</u>

ھس کا سور حوں سکے، نار بے بوچھا

دهم ارطعهٔ اولی، ساعر ربگس، که کلامش همه سبرس و مس اسب ، انعام الله حال نفس (۱) نوده «ار دورهٔ انهام (۲) گونال اول کسکه ر محمه را بر وضع فارسی گونال سیسه و رفیه گفته، این بررگ نود» ساگرد مررا حال حال (۳) مطهر است و تعصی گونید که دنوال

یلا در گاس سحن (۱۱۰ الف) بو سه «ریدس دهلوی این ایعام الله حال احلف اطهر الدس حان علو رید رو در دهلی بارها در دهلی بارها در دهلی بارها در دهلی بارها در در است مرزا مطهر از فرط الفت اسعار حود را بنام او کرد استهاد داد گرد د "او احر عبا احماشا ایدریس وی راحیت امراساسه که درس رمان او کست » و بعضی گرید "او مایع بدر بی سد که افعال شیعه بعمل بارد امدا از دست بدر نفل رسید» العهده علی الراوی مهر هدیر این اسام فعلما (؟) دو اس که از بارسدس فدری را د باشد عمد مرور طع است»

و مهدور ' در مدا مح السعرا (۱۲۸ م) گهه «ام آن ساعر باند مقام ؛ ادام الله حان حلف الصد اطهرالدير حال عالور بطر معروا علم حال ساعر مدكر و سوادي بداست مررا علم راسعار حود امرد او مي فرمود»

مصنف گلس گهارگسه است که نفن ترادرواد برزا مطهر تود لاکن بده ه عرشی زادری بالی است؛ حه حسب صریح گردتری و عبره؛ نفن از حاواده محدد الف تابی قارومی است؛ و زرزا طهر علوی السب توده

در حصوص و فاس گفهاند که نعمر سب و دخ سال و علی الاصح سی سال نفر دا؟ در سه ۱۱۲۹ه (۵۵) در دست در سهادت نافت

لك سحه حله در اس، دركمات حاله عااد را ور حهوطست

(۲) اصل انهام و نصحح از ندک ده هدی گو بان صح*فی ٔ ۱*۵۶ عارب هدا از و اماس شده

(۳) در اصل «حان حان» نود اماکی حرف «نا» افروده، حان حان ساحه سب

⁽۱) دال ارمح محمدی محد وقات سه ۱۱۵۹ه گلس گفار ۲۳ ، نکات ۱۱ ت ، گردری ۲۲ ت ، فض ۱۲۳ اس محرن ۲۹ ، شمال ۱۲۱ ، حس ۱۵۳ ت ، طفا ۲۲ گردری ۲۲ ت ، فضل ۱۸۳ ، خرن ۲۹ ، خرن ۲۹ ، گرد ۲ ت ، گرد ۲ ت کات ۱۸۳ گرد ۲ سفه به ۲۷ ، خراه طفات ۱۹۳ سوانا ، ۱۸۷ گل ۱۸۲ ، حراهر ۱۲۸ گل ۱۸۲ ، حراهر ۱۲۸۳ ، دران نفس ، مرزا فرحت الله رک صاحب ، لمع امحمر برقی ماردو اسر درگر ، ۵ ۳ ،

اسعارس برران حورد و بررگ حاری گسه ، مادوسه کس ، که مراد از ناحی و مصمون و آبروباسد، سای سعر همدی بر انهام گوئی بهاده ، داد معنی نابی و نلاس مصامس ناره ممدادیم، و ناحودها مخطوط بودیم » عرصکه اوسیاد فدیم است دستر اوسیادان ساگرد او بودید سلطان السعر ایبر ساگرد اوست مسار البه ریدگایی سیار مود، و آحر آحر ، وصع مرد ایسمد موده، دیوان حودرا که قدیم بود از طاق بطر افگیده، برطر رحال دیوایی دیگر گفه، دیوان راده اش نام بهاده بود این حید سعر از وست "

اوٹھہ کھڑے ھوے بہ آف ھو اور کا مامد ھو ا
دل بو چاہ دی میں ڈوب موا
آسیا بھا ، عربی رحمت ھو ا
معلسی اور دماع ، اے حابم
بو مامد کرمے ، حو دوات ھو
د کامد کرمے ، حو دوات ھو
بر د کاملہ کر ، کا بك رھا ھے ؟
بر ہے ھابھوں کلحہ بك رھا ھے ؟
دیے واسطے ا اوس سے بولو
بر میں کھہ بك رھا ھے
دیا کے واسطے ا اوس سے بولو
دیے کی لہر میں کھہ بك رھا ھے
دور ھو بہلو سے، صحت کے مری فابل ہیں
دور ھو بہلو سے، صحت کے مری فابل ہیں

و صحدم نہ ہانے حجاب دریا میں ٹرمے گا سور کہ ہے آفیات دریا میں

«کو ئی سلے میں محموں کے اب رہا بھی ہے؟»

واردهم ارط مهٔ اولی ، سع طهور الدس بود که ساه حام (۱) شهرت دارد مصحفی در بدکرهٔ حود، ربانیء ساه موصوف، می بگارد که « در سال دوم فردوس آرامگاه، دنوان ولی درساهمهان آباد آمده، و

(۱) گلس گیمار ۲۰، نکاب ۱ ب، گردنری ۱ ب، قص ۲۱۸ ب، محرن ۲۲، حسبان ۱۳۵ حس ۳۳ الف، طفا ۱۹، گار ۱۲ ب، اطف ۸۱، عقد ۳۰ د بدکر ۱۳۸ الف، بر ۲۰۹۱، شفه ه ب گادسه ۳ ۳، طفاب ۱۳۱، سرایا ۲۲۲، سحن ۱۲، رور روس ۱۲۱، آیجاب ۱۱۲ حجانه ۲، ۲۲۳، گل ۱۱۰ ماموس ۱۹۲۱ عسکری ۲ ۱، حواهر ۲۳۳۴، اسریگر ۲۳۵

میلا؛ درگلس سحی (۳۳ ب) می گوید «سح محمد حایم؛ موطی دهلی، و معاصر محم الدی آرورده ریاس با ریان ولی دکهی ساست دارد برعد الحمی بان او بلامده ما اوست شاعر قصیح بان و سر ۲ در ریحه گریان (بود) دیوایس درهرار بس، بلکه ریاده»

آراد و کردم الدین و صاحب حمیجانه و صاحب فارس و عسکری گیان نرد اند که و فاس در برد ۱۱ مرا (۱۲۹۱ و ۱۲۹۲ع) و افع شده بود برد ۱۱ مرد برد ۱۱ مشاو مرا این این دول را در بدکر م همدی گویان مصحفی بو این بافت احادیکه می گوید که عبرس فریب بصد سال رسده و دوسه سال سده که از بن دارفیا ایمال کرد حول سال حا عه ایمام بدکره م همدی گویان در ۱۳ مرا (۱۳ مراع) بود این بر رگان دوسال را از سسه ایمام با کره بعر بی کرده و بایل عرگه حامم در بر ۱۲ هسدند اما این رای درست به سال سه ایمام با کرد مدکر ر را در ۱۲ هر (۱۲ مراع) آغار برده باید که «در سه سال» را از بن سال حارج کر م ایماد و بردوهم باید که محمار اوست درعفد تا حا شه درو می گرید دور کرد ده بر از محمد با در دوسه ساه حایم مرد»

و در حمحامه و عسکری ار حود مصحفی نقل سده که حام بعمر ۸۳ سال در ۱۱۹۳ه (۱۷۸۲ء) ارس حمال در گرسب ، ده هر حد نقحص کردم، امادر بدگرهای مصحفی اس ناریح را او استم که نام اما مستقدنست که اس بررگان هم در قبهم عارب عقد علملی کرد اشد و در «۲» بك الف احدار کرد، بل عدد کم کرده باشد

لك سحه حطه از دران رادهاش ، كه تحسب طاهر سحه مقول از سحه مولف از سحه مولف نظر مى آلد، در كا تحاله عاله رامور محقوطست - ان دنوان محصر ناوحود صعر حجم، در حصر ص ندون نار محىء كلام سعراى عصر مولف حلى ناسمت و مهمست ، حمد نفر نا درءوان هر عرانار نم و طرح و اسم صاحب طرح را دار است

رد اکثر اوسیادان با به اوسیادی و او مسلم در آخر عمر ترك (رورگار) گفته ، لیاس دروشی احسار کرد، و بعد چندی در لکهیئو رحلت نافت این اسعار اروست:

(٥ ٢٠) كسكي نگه كا سر لگا، آه، كما هوا ؟

'ٹر ہے ہے دل مرا ، اسے الله کیا ہوا ؟ کوئی دم کی بات ہے کہ بہ بھا بنفرار دل کیا آف اس بہ آگئی ناگاہ ، کیا ہوا ؟

ساں کیا کیجے اوس سرو رواں کے فدو فامت کا بلاہے، آفت خان ہے، بمونہ ہے فیامت کا ہرے لبکے ہلانے میں جو، نیار ہے، حی نہ اوٹھا میں

ہو کا معمد ہرگر مسیحا کی کرامت کا حدا حافظ ہے، کون محفل میں اوسکا نام آنا بھا؟

ور سے سے ابھی دل کو مرے آرام آما بھا ملك، اك دم بھی بولے وصل كی شب كو بد ٹھمرانا بھا بھارى عمر ميں عمد بك همارا كام آما بھا

آسسان چهو ر حلے، امے حمل آرا، هم نو نوهی لنجائیو سر بر نه گلسسان او ٹھا

(4.4)

حرا ہے کی نہ رو کے ارمح و مات «نون حاو سے حہان سم حسرت ار ان ہے کھا ہے!»

ارین اد ۲ ۱۱ (۱۹۱۱ء) سسماد می سود اگر در لفظ «حاو ہے» حرف
«و» را حرو اد ماریح سمار تکسم و اگر برطی الفاظ دیگر «ور مائے ، رہائے »
کہ دریت اول و افع سد ، و در عام سے حطہ کا تنا به عالیہ رامور ، بدون « و »
یو سه سد ، «حامے» محوا م (و برد بلہ همین ارجے است) ۱۱۵ که محار سمم
و عرہ است ، برمی آلہ

در کامحا عالمه را و ریل اسحه حطه از کلیان محفوظ است

طبقهٔ بایی

اول سرحلعه فصحای طعهٔ بایی ، یمی آرای گارار سحیدایی ، مالك فصاحت و بلاعت، حعفر علی حسرت، (۱) که از شعرای بامدار لکهیئو بوده ساعر نحیه گو و مه ن کلامش بهایت مربوط و ریگی همه افسام سحی نحویی گفته بنایر طبطهٔ ساعری و معلومات فی که داست، باسلطان السعرا هم مقابله می حواست اما حول ریه اش نحست و سب هر دو در بطر مرد ا اعدار ممیگرفت، مطابی باو ماهت بسد ، وهم در حسات بناورد و حالا یکه حسرت برعم حود هموه مرد اهم گفته بود، آمهم شمیرت بگرفت و طرفه بر انست که مرد ا باوجود یی اعدائی و اعدائی و اعداض دوچار سعر برعاب بیسهٔ او که عطاری، بعنی دو افروسی بود، باهمهٔ دیگر مردمان در فدخش گفته ، آن اسعار باحال بردیان حلی حاری هستد باخمله بایهٔ کلام مسار الله ارفع و ریبهٔ ساعریش دسخ

⁽۱) حس ۱۱هـ، لمعا ۱۳ گار ۱۱۸ ب المه ۱۸۰ - کر ۲۱ اله.) عر ۱۱ء ۲ سعه ۲۰ ب سرایا ۲۱۲ ، ۲۳ سمم ۲۳ سحن ۱۲۱، ۲ کاب ۱۳۲۱ طور ۲۸، رور روس ۱۱، ۱۶ حماله ۲،۲ ۲ م، گل ۱۲، فاوس ۱،۱ ۲ ، عسکری ۱۲۲، حراهر ۱،۲۲۱ اسبریگر ۲۳۲

سلا، درگلس سحن (۲۰ ب) گفته «مرزا حمدرعلی حسرت؛ ولد مرزا انوالحر از مساهر رمحیه گریان لکه و است اکریار گریان آن شهر ساگرد او نید صاحب مصاند رعزلیات و با حال، که سه ۱۱۹۲ هجری دو نسب، در فند حاب»

و قاب حسرت، نفول هماه و عسكري و حو اهر در ۱۲۱ه (۲ ۱۸ م) و نفول لطف ر گل در ۱۲۱ ه (۱۸ م) و نفول سم م و سمحن و طر ر در ۱۲۱ ه (۱۲۸ م) و العم سم و العم شد و قاصل محرم حاب قاصي عدالو دود صاحب (بله) برحاسه بدكره مسحن سمرا او سه اند كه از ماده ماريخ گهه حراب كه «سوى حب رقب» مي ناشد، ۹ ۱۲ ه (۲۹ م) مستخرح مي شود بد م عرسي در در ان حراب (۲۹ م) الف سماره م ، وي دواون اردو) اين قطعه از محله با فه ام

حلاق مصا ن حو رحلت فراہے ۔ هر اهل سحن کو کو ن نه حرب رهجاہے ؟ (مانی)

اب مك مررمے احوال سے وهاں سحمرى هے اے سالہ حاسور، نه کیا ہے ابری ھے ؟ فولاد دلان ، جهار به رمار له محمكه چھا بی مری ،حوں سمگ، شر اروں سے بھری ہے اوٹھکے، لوگوں سے کیارے آئیے کچھہ هیں کہا ہے، سارہے، آئے حو کچهه چاهیے آپ فرمائیے نه عرون کی باین به سنواسے نصحت سے ، سدار ، کیا فائدہ ؟ حو هو آپ میں؛ اوسکو سمحهائسر دالت ہو کا ہیں، اگر کاٹو حہری سے، سار ہے ھا بھه سے مسر سے يو ممکن مہیں دامان چھٹے صورت اوسکی شماگئی حی مس آه، کیا آن بهاگئی حی میں يو حو، بدار، يون هوا بارك اسے، کا اب آگئی حی میں؟ له وهي سه و آشوب حمال هے، سدار دیکھکر بیرو حوال حسکو، حدر کر ہے میں س می حوب که اسے کو دل ایا دیجے

ـه) می و سد که در ۱۷۹۳ء در اکبرآباد نود و درگل و حمحانه و سه سد که در ۱۲۱۲ه (۱۲۹۲ه) معرفی ۱۲ هر ۱۲ هر ۱۲۹۲ه (۱۲۹۲ه) معرفی

دیر ان عرالماس؛ که در ۱۲۳۲ه (۱۸۲۶ع) وسه شده ؛ در کهامحایه عالیه مور یاف می سود

کل روتے ہوئے حو انفاقا حسرت کے مراز ہر گئے ہم بڑھا بھا به شعر وہ ، به حاك س سبے هي حس كے مرگئے هم «واما بدو(ن) به ديكھنے كه كيا هو ؟
ايسا يو يياه كر گئے هم »كس كا هے حگر ؟ حس په به بيداد كروگے لون دل تمهيں هم دسے هيں، كيا بادكروگے اور، دل تمهيں هم دسے هيں، كيا بادكروگے ا

کوڑوں کے مول سچا مصر میں ہونے ، قال هائے اوس نوسف کو ، حو بھا سار ہے کہ عال کی ساط دوم ار طبقہ بابی، شاہ محمدی بدار است که میر محمدعلی بام و بدار بحلص اوبود (۱) تناعری گرشته کمیه میں کلامس سیسه و رفیه ، وحود در ری دروشی میریست ار می بدان مولوی فحر الدین شمرده میسد فارسی هم کم کم میگفت، بلکه چید (۳ ۲ الف) عرل ورباعی و فصدهٔ فارسی ، که گفته ، آنهم پست سی ورق دیوان حود نوشه مدانتیں این چید شعر استخاب ار دیوان ر محبهٔ اوست :

⁽۱) نکات ۲۱۰، گردی ۲۵ (مطوعه)، محرن ۲۳، حسان ۵، حس ۲۲۰، گلر ۲۲۰، لطف ۹۵، عقد ۱۵۰، ندگره ۱۲ الف، نفر ۱۱۵۱، سفته ۱۲۳، الف، طفات ۱۵۲، سرانا ۲۲۰، ۲۲۹، شمیم ۲۱، سخن ۲۵، دور درس ۱۱۲، طور ۱۸، حمحانه ۲۲۳، ۳گل ۲، عسکری ۲۵۱، حواهر ۲۱۲، ناص ۲۵، اشیرنگر ۲۱۲

میلا، درگلش سخن (۱۷)می گوید «بدار از روسای دهلی است سحبور کامل مسهور همصر حواجه میر درد دیوانس تکمر از (و) بانصد ست بطر آمده کلامش دیلست و اسمین میر محمدی»

مصحفی در بد کره گفته که «حالا درا کبر آماد است » و باء عله در طفات (افی)

لائے بھے سرپه دهر کے، کس احلاص سے همی سی آلکهه او جهل هو ہے هی، اے دوسیاں، چلے؟

یاروں ہے اسی راہ لی، فدوی، همی رهے وہ حسان الله علی الله الله علی الله علی الله علی الله علی الله الله علی الله علی الله الله عرفش «میاں حاجی» والله مصحفی (۲) « دروں ربحه ہی نظر، و همسیره راء میر میر دوان صحم برسب داده» و بر عم رامم روبه میر، رحمه الله نعالے، سوائے مسارالله در کلام همچکس یافیه نمی سود حق انست که هر حه گفیه، حوب گفیه، و از نسبه و استعاره و کیانه و میجار هرچه می با نسب ، دران مطلق کمی یا نموده مشوی «لیلی محمون» درا سائے حوبی بهاده عرائمان مقبل میں بہیر و حوست ارو نگفیه استعاری ساز مسمور اگرچه کلام دلی برس همه حوست راو نگفیه استعاری ساز مسمور اگرچه کلام دلی برس همه در در الله الله هم بادگار

نه بها بارك إننا ، حبر بهين دل نا شكسه كو كنا هو ا كه گهر بمط ، سرراه مين حلا سر سے آبله با هو ا دو كمهن رهے ، نه برا الم مر بے دل به ركھے هے ب كرم

اويوسه سده الد:

⁽۱) د کاب عد ۱ ۱۳۸ کسمه ۳۸ الف طفات ۱۳۹ کسمه ۳۸ الف طفات ۱۳۹ کسر ۱۳۸ محمدانه ۲ ۱۳۹ _

اسم احلی ، در اهر و طفات ، بر محمد محس و در سفه ، بر محمد حسن و در حاود ، مبر محمد حسن و در حاود ، مبر محمد حسن ما افاده و اسم بدر سردر حر و طفات و سرانا و سمام و طور ، بر محمد حسن کام و در حمانه بر حسن کام و سه سد است بر در سفه ، بر محمد حسن کام و در حمانه بر حسن کام و سه سد است بر مسوی ه « لیلی مح و ن » ، که در بن ارر د کر روه ، با همام مولوی کر بم الدین در لیل حام در ۱۸۲۲ع بجات رسید و د_

⁽۲) اصل «که در س

آکے ہو حان، مان، هم ہو حبر کر ہے هس

سدوم ارطبعهٔ بایی، فدوی (۱) لاهوری است، که فوب ساعری و معلومات فی که برعم خود ریاده ترداشت، بمردا مقابل سده مهاجات بمود، و سبب صفای بندش و ایراد قطعه ها در بسیر عرابها، شهرت بسار گرفت، و یکی از بادداران عصر (۲٬۲۰) خود کردید از چه از اصل نقال سری بود، اما مراحش عاسی پیشه افاده - سعر بسار بامره میگفت این حید سعر اروست:

الرو کی سے سرسے ، سورح ڈرے(۲) ہوے

بھی تا ہے اسے ملہ نہ سسر کو دھرے ھوے
آسو ہیں نہ دندہ ترمین بھرے ھوے

ہون ھیں آبدار صدف میں دھرے ھوے

نہ سرو ہیں تاع میں، ہے آہ کسی کی

ترگس ہیں ، نکیا ہے جن راہ کسی کی

سر تر نو دھر کے نعس ھاری کو نا مرار

ھر نك فدم نہ روتے ھوے حونفسال چلے

⁽۱) حس وب ، طفا ۳۹ ، گلی ۱۹۱۱لف ، بدکره ۵۸ ب ، بعر ۲ ، ۳۹ سمه ۱۹۸ ، سحن ۲۹۹ ، تب حاب ۱۵۰ ماسه ، اسرگر ۲۲۳ –

ملا؛ در گلس سحن(۱۸۸س) می گرید «فلوی لاهوری رد خود استدیر خود علط تود " و مرولی الله؛ در ناریخ فرح آناد (۱۳۱ اللب) می تو سند «فلوی ساعر مسهور؛ درعهد و آب احمد حال به فرح آناد آمد ' با مدر ا رفع السودا در مهاجات مطارحات خود "

در سمیم نوشه که اسم فدوی مکد لال نوده؛ و به مانز علی مایر بلدنداشه آخرکار مدهب هود رك کرده مسرف باسلام شدو در دهلی سکویت ورزید و درطفات گفته که بعد قول اسلام بحد بدخش و سوم شدو بعدر بنجاه سال و دات بافت (۲) اصل « بهرجے هو ہے » و تصحح از بعد ۲٪ ۲

و ساگر دیء کسی مقر سود. فکرش صاف ، کلامش ما مره ، مایراد معمیء سگانه هم آسما چمدی بحاطر ، ماکمه بحکم مماراحه لکس رای مهادر ، سادان سر تحلص بموده بود این چمد سعر اروست:

کل حو حبران کو میں روتے دیکھا

اول کی حدمت میں ادب سے ، میں ہے
عرص کی : «دیکھی کراماب مری ؟
میں به کہا بھا که دل آب بدی
دیمائی ، فیلۂ حاجاب ا مری»
کیا ال حلق کو ابرو ہے اوس کے قبل، اے حبران ،
کہاں حایا ہے ؟ وہاں بلوار پر بلوار پڑنی ہے
صف مرگاں سے اوس کی، حب به بت دل حا اٹکیا ہے
مسمت میان ہی میں، ہر چید حبران سر بٹکیا ہے
حلا حایا ہے حبران آئش عشق بہانی سے
حلا حایا ہے دل، اور حی سمید آسا چٹکیا ہے
حی بکیا ہے اب کوئی دم میں
دیٹھه حا، کے جهه میں رہا ہم میں

⁽نقه)سحن ۱۲۳٬ طرز ۳٬ دور روس ۱۸۹٬ فاموس ۲٬۲۱۳٬ ناص ۱۳۳۱سرگر ۲۳۳٬ للا، در گلس سحن (۱۲۰) نوسه که « بر حدر علی حبران ساگرد لاله سرب سکهه دنواه ، در ر ر ء کمه سحان سدنده محسونست اصلی از دهلی، و اکون در لکهنو سر رد»

در حصوص وفات وی هاوم سبود که در عهد و اب آصف الدوله (۱۱۸۸–۱۲۱۲ ه طالب ۱۷۵۵–۱۷۹۷ ع) در صود مهار قبل رسد و للف وشه که ا ۱۲۱۵ ه (۱۸۸ع) قد حات نود _

میں اسے بھی حانوں ہوں معسم ، کہ رہے ہے گھر نو نسا ہوا نہ کسو بے حب سہی ہاں حفا ، مجھے ناد کر کہا ہو حفا کہ «کہی نحلی دی وفاء نہ مری حفا سے حفا ہوا»

اب اسی مہدی(۱)لگی سرمے مامے مار ك مس

که حواب میں بھی کھی ہو به، اے بگار، آیا گر ہومهی حموں دست و گریاں رہے گا

داس ھی رہے گا، نہ گر ماں رہے گا ما کوچۂ دلدار مہم لسے دے، طافت

ہ اروں کی، اس رمایے کے، الفت کو کیا ہو ا؟ مس ہو نہ سمحھا، نارو،کہ سمحھانا حویب اوبھیں

ر به کہو که « ار ہے ، مهالت کو کیا ہو ا ^۱» کلام اِن وحد رمانه بسیار اِسب یا کجا نوشته سود۔

ساهجهان آباد و حود بلکهشو و قبص آباد سو و بما ناف سب ساهجهان آباد و حود بلکهشو و قبص آباد سو و بما ناف سب رورگار سبه گری و رساله داری ، که بسهٔ او بود، فرصت بداست ناهم بحهت معلومات فی و موروبیء طبعت ، که حلقی اور ا حاصل بوده ، هرچه مگفت حوت منگفت و معهدا ساگردان هم بهم رسانده میر سیر علی افسوس هم از ساگردان اوست و حود در ابتدای حال مسوره به سرب سکهه دنوانه بهوده - (۲۰) آخر از و برگست

⁽۱) اصل «مسدی» (۲) حس ۳۹ الف ، گار ۲۵ الف ، لدام ۵۰ الف ، سميم ۱۳۳ (مامي)

عه ی و نوسس حط سنعلس و سنح و علم طب در همان حالت حاصل نه و ده در راه دگاله عارم (۱) سرل مقصود گردند گونند که در همان صلع کدام مکان احلش در رسد ، و از سودای دنیا او را حلاصی داد نا راقم نسار آسیا ود ، و کال اس داست حالا و دب دو هر از سعر اروحسه حسنه نیس مردمان مسهور است و این چید سعر اروست :

ر مے حو حال سبه لب نه آسکار ا هے کسی کے بحت سبه کا مگر سمارا ہے حمى مين لاله مين، يحهكو ديكهكر، وابل رمیں سے حول سمیدان بر حوس مار اھے بقا کی آہ ہے اوس میں کہی بکی بابیر سان ، نه دل هے ممهار اکه سنگ حار ا هے ؟ و پر اس طرح کا، اے حرح، گراما همکی که مو مے در دھی کسی ہے نہ اوٹھا یا ہمکو (۱ ۲ مرس محمل هے» رهر وال کم رهم حسکو «حرس محمل هے» محمد راه سے الاں، وہ همارا دل هے موح سے دا س میں ، هسیء و همی کی نمود صفحهٔ دهر نه، کو با، نه حط ناطل هے کچهد نعس مهس، اس راه مس، حول رنگ روان حس حگه دلمهه گئے، اسی وهی سرل هے آسمیں حسر کے دل حول سے تر ہو حسکی نه نفین جانبو اوسکو که مرا وابل <u>هے</u>

⁽١) اصل «عالم»

سشم ارطمهٔ ماسی، مهم ن ممدان سحموری، اسمعد مار معرکهٔ شاعری، هاء الله حال بعا (١) اسب ، كه بعوب صفائي و فصاحب الفاط ، حصص ر بحده را باوح فارسی رسانده و دوابائی، بلاعب و مناسب کلام، ادهم هدی را ناشهب عربی دوانده شاعر فصده گو گرشه، لهدا بمقابلهٔ مرزا محمد رفع ، در قصابد حواش داد معنی بانی و سانه عربه داده از ماحرین کسی همراروی او سود آحر آحر، دماعس محمل گر دیده ، دیوان حود را ،مع(۲) همه مسور های کلام حود، ناره نموده (۸ ۲ الس)، تآب س کرده، در سبوحاً کلان مبدرست هرکسی که طالب شعرش می آمد، همان سموحه سان داده ، میگفت که «درین همه کلات بن است. هرچه مطور باسد، سوسد اما هجوهای بعص کسال که کرده ام، برای حدا رو سد که می رو به كرده ام» و چول آجر؛ سوق رنارت حصرت انا ساده الحسن علمه السلام داه گر شد ، و از فرط غیرب ، که محمر طبیش نوسه، له محواست که دست سوال دش کسی دراد کد دا اسام دادراه حويك ، ازاده بموده كه دو سه حريه جود بالمورد الدرال بعمة ، اركه رورىء حلال مكسب دسب حاصل مموده حورده باسد چانچه كدن

⁽۱) حسن ۱۲۳ الف، طفا ۱۳۵ گلر ۲۲ ب اللف ۱۵، بدکر ۱۰۰ م سر ۱، بے ۱، سفیه ۳۱ ب طفات ۲، سرایا ۱۹۸ و ۲۲۰ محمم ۳۱، سحن ۲۸، رور روس ۱، کامحاب ۱۹۳ و ۲۲۲، طور ۱۸، حمحانه ۱، ۳۲، حسکری ۲۵۳، داص ۱۳ اسر نگر، ۲۱۲

للا ، در گلس سحن (۱۱۱ه) گفته « ها ، اسمه بي ها الله ، سلف حافله الله در لکه و هم و ساگر د مررا محمد فاحر کن ، دار بي گاست » اساق اهل در کر ، نفادر ۲ ۱۱ ه (۹۱ م ۱۷ ع) هردا ارس حرار برحلت کرده است اما در رور روس توسيه که « تا سال نسيم ، ار ايه سردهم در « ۱ م اب تو د » ب اما در رور راس همه »

ما آب و ماب، و دنوانش از اول ما آخر همه انتخاب اگر سامل نگاه کرده آند، نندس و بالنف او کم از هنتج اوسنادی نسب منگو نند که باخال زنده است نظرف دکهن در سرکار نظام علیجان عرواعباری دارد (۱)-(۱۹ ۱ الف) این چند سعن از و سب

(نفه) سا محمد همره ، در فص الكلمات (۱۱ االه) گفته كه در حواحه احس الله بال درسه نكهرار و تكفيد و هساد و حار هجری ، همرا توات وربر عاری الدین حال انفقر حانه (در از همه) رسیده تو د محس صورت و سمرت محلی ، و نفهم و فراست محلی راد گاهی اكبر آباد است ، و طبعس معی انحاد سین سخن از برزا مطهم می كرد حد سعر بدست حود تر حاسه كمات تو سه »

و حدر ب در ماه لات السعر ا (۱۹۳) بوسه « حواجه احس الدس حال سال تم محمع حوسهای بسمار است ، و معدل کارم هرارال هرار اگرجه مولدس اکبر آباد است ، اما از مدنی در ساهجهال آباد بوطن گرید ، برانصاحت حداوید حلی اشاد واز اط دارد ه گامی که اس راه رای اید مازیات سحن ، عصصای قسمت آب و دانه و از ساهجهال آباد بود ، نفقد آل بررگ سمر ریاد از آجه که مصور سود ، محال حود مساهده می مود حس حلی و و دور مروب با علوی ادر آك و رسانی طبعت درط ساو هم است » —

و شوں را و ری ' در کمله السرا (۱۳۳) فرمود « احس الدس حال مال محلص ' صاحب دهن سلم و طنع سفم اعمد عالمگر ابی در شاهجهال آباد اقامب داست نار معلوم به سد که کمار ف » ۔

و مدلا، در گلس سحن (۱۱۱هـ) د کر کرد « بان ، اسمس احس الله ، ساگرد مرد الله می در عاسی سه ، و کلامس اگرد مرد عاسی سه ، و کلامس ، شور »-

ر عاسفی کور سبر عس (۱ ۱۱ الف) آورده « بان ، نام وی احس الله ورد اس ایاب اروسب

> محوں آلود رگام حه سبب ساح مرحان را؟ که دل حوں کرد اسك سرح ب لعل بدحسان را

ر صعف ایوانی رف داماس ردسب ن بی دفع حال حاك می سارم گر،ان را

دان ، حسب نصر بح حد حاده و گل رء او حو اهر و داص، در ۱۲۱۳ (۱۲۹۸) رحلت کرد حاجه از ماد ، از که در سال در به که گفته یکی از الامده اس می باسد ، همین سال برمی آند و صاحب با کر حدو ب الر ن و فا وس ۱۲۲ هدر (۲۱۸۳) نوسه که محسب طاهی سعد و ادرست علوم می سود ـ

کھول دو عدہ کو س ما کے بل میں ما على ، دمكو له آسال ، اوسے مسكل هے دسب ماصح حو مرے حسب کو اس مار لگا بھاڑوں اسے کہ بھر اوس میں نہ رہے نار لگا مار کو مہمچی حسر ماللہ سمانی کی مدعی کوں کھڑا بھا سی داوار لگا ؟ وہ حو دیکھہ آسہ کہا ھے که «الله رمے میں ا» اوس كا مين ديكهروالا هون، بها، واه رهه دن رح اوسکا، صفائی ہر ہے الموے کی ساو ہے حورسد هرار اسے شین حرح حراهاو ہے عرب گل ھے ہو، اور حاك كرسان ھم ھس رسك سيل هے برى راف، براسان هم هير الوال چسے بری، هم هم عصا کے محاح س کی مماروه اور طالب درمان هم هیں ںکی اوس حسم کی ہے انرو<u>ہے</u> حمدار کے رور چھیں لی ہے دل حلق وہ(۱) بلوار کے رور

هه م ارطلقهٔ نابی، ساعر متمین و مربوط، که کلادس مهالب مفدول و مصوط، حواحه احسن الدین حان دان(۲)است هر سعرس گو نا آئینه، آسب

⁽۱) اصل «وو»

⁽۱) گردری ۱۲ محرل ۱۲ جسال ۲۰ - ر ۱۹ الف علما ۳۳ گلی ۲ الف کلم طفا ۳۳ گلی ۲ الف کلف ۵ می ۱ کلی ۲ الف کلف ۵ می ۱ گلی ۲ الف کلف ۵ می ۱ کلی ۲ می ۱ کلی ۱ ۱ کار ۱ کار ۱ می ۱ کلی ۱ کی ۱ کسی ۱ ک

هستم الرطفة الى ، مسحب قصحاى رمن اللل سيران سحن ،

سد حس المتحلص محس (۱) عفر الله داوله ، صاحب مسوى «سخر السان»

است ، كه سميرة حوس گونى ، او عالم رافر اگرفه ، و نور صفاى

دان آن حمان را مرور ساحه ساعر حوس ال و سيران رود

داوان صحم برسب داره در مثبوى و عرل نظير حود بداست طررس

صاف و سار نا ميه و عمول حاص و عام هر دو (۹ ۲۰) بدلى

سده كه حمان فايي را وداع گفه ناريخ وفايس مصحفي چنان بطم

به وده ناريخ :

⁽۱۱ حس ۲۲ الف علی ۲۰ الف علی ۲۰ الف علی ۲۰ الف علی ۲۰ الف کر ۱۹۲ کر ۱۲۰ الف عمر ۱۲۰ ۲۰ سه ۴۰ طفات ۲۱۳ سرای در ۹۹ و ۱۲۲ و ۱۹۹ و ۱۲۲ و ۱۹۹ و ۱۲۲ و ۱۹۹ و ۱۲۲ و ۱۹۹ و ۱۲۳ و ۱۹۹ و ۱۲۳ و ۱۹۹ و ۱۲۳ و ۱۲۰ تام و ۱۲ ت

و مهجر، ' در مدایح السعرا (۲۱ الف) می و سد «اسم سریف آن سد والا ،ار ، ر آن ساعر مر گفار ، و آن سح ر ادر اسفار ' بر علام حسن ، حلف الرسید سد علام حسن صاحل محلص او اولاد احا۔ برا ای هروی رصوی است اللهم اعدرهما »۔

لطف، اسرگر و احات ' رحلت حس را در ه ۱۲ه (۱۲۹) و قاموس در ۲۲ ۱۲ه رقی کد ۱۱ اتفاق دیگر اهل اکر سال رحلتی ممان ۱ ۱۲ه (۱۲۸۶ع) است که در بین دگر رسد _

در حصر ص اسم بر ح ن باید نصر یج کرده سرد که او موسوم به علام حسی است و بنایرین ملد بیست کالا لام از بن سایط سد باسد ...

کمان حاله عالم را ور دم بعد حطه کلات حس را داراست ، که یکی ارامها در رامبور بردست محمد رحم حطاط علی ، دمر حب حکم وات سدا هم علی حان بادر ، در ۱۲۵۳ ه (۱۸۳۷ع) ما مام رسید و محمای حاد سحرالان هم محموط است -

میں ترہے ڈر سے رو مہیں سکیا گرد عم دل سے دھو مہیں سکیا سب مرا شور گو به سس کے ، کہا: «اسکے ھابھوں میں سو مہیں سکما» مصلحب برك عسق ھے، باصح ليك ره هيسے هو مہیں سکما

ربات او مسلسے ہو ہم سکت حو مسلسل ساں کہا ہے کوئی دوی برو ہم سکما وامق ہوکیا ہے؟ مس بھی جایا ہے سجھکو بھول

حب دیکھا ہوں حسرت فرہاد کی طرب ہو ویگا دوق حسرت دیدار میں حلل

سرس، گرر تکنحو ورهاد کی طرف

بهلا سن نو، ایے دین و ایمان عاشق هوا هے نو کنون دسمن حان عاسق ؟

مقابل ھی رھا ھے ھر وقت سر ہے

ھے آدمہ، ما چسم حدران عاسق

من حاماً بھا وصل کی سب کچھہ ۔راد ہے

آنکھیں حو کھل گئیں، نو ۔ر صبح نار ہے

حلو میں پھرے ھیں بربراد لڑکے صدوے دو ایے، برے اس محمل کے صدو

رسوا لکر، حدا سے ڈر، اے حسم س، مجھے آیا ھے اوسکے کوچے میں بار دگر مجھے کل صب کس کی ساس لائی بھی؟
حاں میں میری ، حاں آئی بھی
دل کو روؤں و ساحگر کو، حس
مجھکو دونوں سے آشسانی بھی
اے گرد باد، طرف جس ٹک گرار کر
بلل کے ہر بڑے ھیں، گلوں کے سار کر

مهم ار طعهٔ نابی، تساعی سی س گفتار، محمد امان حان الله الله (۱) و شبیح گفته می شد (۱۱ الت) بررگاس صبعت معماری داشد کسکه طی حامع دهلی ر محه، حد او بود مسارالیه هم در بیس امرا، بعنی محدالدوله و صابطه حان و راحه نگرت رائے و مهدی علی حان و عیره، با هیمام همین صبعه بوکری با میار بعوده است کلامش از بلاس معانی و جمعت الفاط گونا گون (۲) حالی بوده کال برگو بود هفت دیوان ترست داده ایا سوائے عیال و چید ریاعی، سمی ده ه مح بگفته آوردن الفاط، که محصوص بمی دمان شاهیمیان آباد اید، حاصهٔ او بود این چید شعی اروس:

آح کما ھے، حو ادھر ربحه عدم فرمانا به بو فرما سے: «کسطرح کرم فرمانا؟» محمول کا میر ہے، ھے دل دلگر سے صدا

⁽۱) حل ۱۳۹) طفا ۱۹ ، دگره ۱۸ ب ، نعر ۲ ، ۲۳۲) سعه ۱۹۳ الف ، طفات ۲۰۱۱ ، سرا کا ۱۲۲ ، سیم ۱۲۵ ، سیح ۳ ۵ ، ۲۲۳ وطور ۱۱ ، ۲۲۸ ناص ۳۱ اسپر نگر ۲۲۲ – طور ۱۱۰ ، ۲۲۸ ناص ۳۱ اسپر نگر ۲۲۲ – در حس و طفا، اسمی امان الله ، و در شهم و ناص محیدا آن ولد سمادت الله ممار رسافاده و طفا و شمیم معرفی کرد که سب ناسد ساه حام داست –

⁽۲) اصل « گان گرن» -

حوں حس، آن للل حوش داسمان رو ارین گلیار رنگ و نو سافت سکه شس س بود بطفش، مصحفی « شاعے سس س ریاں: » بار مح یافت (1714)

ابي چيد شعي ارديوان اوسا:

ے یا بھا اوس کے کوجے میں، میں سے حس چلا سار ہے، اوسی نے ٹوك كے روچها: «كدهم حلا؟» دل اب بو باب باب به سما ھے، اے حسن کیا دایے، اس میں کس کی سراکت سما گئی، ھے دھاں جو اہا کہیں، اے ،اہ حس، اور حاماً بها کمیں اور، نو حاناہوں کمیں اور آحر ہو ، کہاں کوچہ ٹر ا اور کہاں ہم؟ كر لدو ين بهان سلهه كے اك آه حي ين اور مسحشر کو کیا روؤں کو اٹھہ حاتے ھی سر مے برنا هو بي اله محهه نه مامت نو بهين اور بها رومے رمیں سک، رس هم ہے سکالی

ر ھے کے لئے شعر کے عالم میں، رمیں اور مکلے، یو اسی کوچے (۱) سے یہ گم سدہ مکلے **ڈھونڈ ھے ھے حسن دا کو، بو بھر ڈھونڈہ میں اور**

ہم ہو لڑ بھڑ کے ، حس ، نار سے س انك هو ہے مفت میں میں بے نہ نا بین حو سمین ، محمکو کیا؟

⁽¹⁾ اصل «كرسيعه » ــ

دل کو مرے، دیا سا، ہو مد محها دیا کر گالی ہو حواہ حہری، حول حگر ہو یا عم اے دل، حو کہہ کہ وہ دے، حوش ہو کے کہا لیا کر مکس میں سٹھہ کر ہی سبکھا ہے گالیاں ملا نے کیا کہا ہے: « بکا کر ہو لام کاف »؟ ابرو کو اوس کے ہے محملے سحدہ روا، ہار کافر ہیں، کروں حو میں فیلے سے انجراف مست، اوس لب میگوں کے متحالے سے کیا واقف؟ محمور، اول آنکھوں کے متحالے سے کیا واقف؟ مرور ہے، سرکس ہے، نے فکر ہے، نے عم ہے صحبت ہے داران میں محمد سے گرم اپنی صحبت ہے داران میں حور سند سے گرم اپنی صحبت ہے داران میں ہم، سانے سے کیا واقف؟ حور سند سے گرم اپنی صحبت ہے داران میں ہم، سانے سے کیا محرم، حس حالے سے کیا واقف؟ میں الدی میں دالم میں قالم میں قالم میں در علم و فصل نگارہ رورگار ہود

⁽۱) حس ۱۹ الف ، گار ۱۹۹ ب اطف ۱۷۱ ، عقد ۸ ب ، بدگر ۱۵ الف ، سعم ۱۹۲ ب باسح ۱۲۲ طفات ۱۵۲ ، سیم ۳۸ ، حر سه ۲ ، سحن ۱۵۲ ، سیم ۱۱۵ ، رور روسی ۱۵۲ ، آب حات ۱۲۱ ، طور ۹۲ ، محوت ۲ ، ه ۱ ، گل ۲۵۸ حاسه ، فاموس ۲ ، ۳۳۳ ، عسکری ۲۳۲ ، بناص ۲۳ ، اسریگر ۲۵۸ –

سوی را وری ' در تکمله السعرا (۲۹۹ الف) می فراید « بر فعرالدین مب سعلمی ، مولی کی فراید « بر فعرالدین مب سعلمی ، مولی کی ساه حیان کا د ؛ و از اولاد امام حعفر صادی و از حلالی رلوی فعرالدین ؛ صاحب از ساد حداطان بوده مصف سعاده بعدد م وی ' و سه دوان و عره است سعصی اهل دل ' و سعور کامل و بال و با صل و مر رح حو من هال از 4 حال ؛ ملاسی مصال بو و رنگین ' و محسس الفاط حوب رسرین و د از حدی در بلده م که بوایا بداست آواز مسعوری م از در (بایی)

گہ یا کہ ریگ یا فہ بصو ہر ہے صدا اس آہ ہے صدا کا حگر سے نه راط ھے کاعد سے حسر حامر کی مور ہر ہے صدا گدس کا اوس نگاہ کی ، اب طور اور ھے امے ساکیاں سکدہ، به دور اور هے اثار، اوس کی حصوب سے کب ہو ماھر ھے؟ برب كعلما يبون مين وه سحب كاور هـ مر حائیں، کریں منه سے نه اطمار محست سرمندهٔ عسی ۱۳۰۰ سمار معدب دل صبط آہ سے می ہے سسے میں حل کیا حهروا حکا، عداب سے حهوا، حلل دا كلية احراب مين روس كرديا عم كا ديا آش داء کہی کو کی ہے بھر حمکا دیا؟ دل کو اول مل کر، بھر مہر ابی کی ہو کیا؟ اسکی کیا شادی، هیں حلعب حو مایم کا دیا؟ حب وصل بها نصب بور ایے باری کھه به بها حبگر بهلیم بهیر، حال کو آزار کچهه به بها (۲۱) اے حال ، ہم حو آگمے ، س حال آگئے حسے کا وربد، ایسے بو آبار لحهد به بها هم حاسک بن به وهان، به وه گهر سے بکل سکر ائکا ہے دل کہاں که حہاں کھه ،ا حل سکے

عرم سفر کا اسے مدکور ت کیا کہ

و مشوى مداجيء راحه لکت راي مهادر، که دنوان آصف الدوله مرحوم

(هه)که احوالس فصل در ۱۱ کره، کاسی مربوم است؛ بر سد مولدس نصه سویی ب بوده، و در حطه بالدهلي بسوويما بافيه بفريت فرات و يتويدها ؛ تريب در حايدان سا ولی الله محدت گرفته ، و بحصل علوم و سد حدیث از حدمت مولوی ساه عبدالعربر ولد ادسد سا و لی الله مرحوم، که امرور نکال مسعدی و محفیقات کوس نکیایی می رید ا ساحه و رساله احارب حدیث از مولا احاصل کرده ، و دست ازادت در حدیث مو لا ا فحر الدس او رگ آنادی به الساهجمان آنادی نظرین فادر به داد ؛ و مجار طرایق دگرهم) سل حسبه وغره گسه مس سحن بحد ب بر سمین الدین فقیر مرده باکه در ساهمهان آباد رد؛ بر طریقه اهل اس بی سریرد هر گاه در سه بکهرار و یکصه و و د و تك در لكهبلو ، ف حل و عادات لهب تسع طاهر مي غود ، و در امحا فصاله اح مطر واب حد آرامگا ، آصف الدوله مرحوم ، ر دیگر اهر ، مل حدریگ حان و واحه أكب راى ، گرراند ، صلاب بر گرفت و از انجا دارف سكاله رفت ، و مدایح اطم ۲ محا عود محاره ور گردند و فصابه عرا در مدح وات گورتر مسار هسال صاحب بهادر گررانده ، محال ملك السعرا ي سرورار سد و از آمجانه حدرآ اد رفهه ، فصدء در در نف راب آصف حاء طام الملك انسا عود ؛ نده هرار رويه صله عدو حس اهی گسب گرید ماعای والی حدرآاد، سفرای آعا عکار و محاله ما بر بی*ن آ*ندند و خون وی را در هرون سید و بدیه گر اود *۱ مجمی او* الی س و ر معروص داشد ، و آن حوهر ساس گن رمرد محالب لل السعرا بی مرحب کرد هر ار ار حدر آناد علم عنان به لکهنو عود و اس از راحه الکب رای اور ا عساهره، دو صد رو به بر داف حود کسد . بر عد حبد سال در غمر حمل و به سالگی تقریات تعصی از روارد کاکمه تود که در ساکههرار و دو صد و هست یك احل در رسد و در که بلای آمحا دنون گست مراوی عدالواسم که از فصلای لکه دو است؛ ا س قطه ، علم كسد كه تكميء مك عدد سال نار محس ترمي آيد ، « مير قدر الدس م های های » سحے دگر بعمه گفه

« حودگفت عن رروی دا من « ن سعدی آحرالرمام » دنگری باریحس ام کسد که اد اس این است « ممردین محسوف آمد آ » از امحاک از ابدای سن ر مسعولی حاطر سعروساعری داست ، دسگا کال بندا ساچه بود »

ماده ای اکر اهل دد کر ، می در ۱۲ م ۱۲ م (۱۲ م ۲۱ ع) در کا که و مات ماه ه است در حایجه علاو در اد های اکر ره صدر، راری که یکی از ساگر دان می است، در ماریح و فاس می گر دد (کلیات ۲۲۳ الف و ت) در مرد قسیم برم عردان ، آه ، حقت ،، مو لوی احسان الله مماری و ما دد (مادی)

در فارسی گو بان؛ کسی فوب مفایلهٔ او بداشت ، علی الحصوص در فصیده

(همه) او اه عو ام و حو اص اسب محاح تعریف نسب مصنف دنوان فارسی و همدی » و لا در گلس سحن(۱۹۲هه)ی گرید « منب دهلوی ، نامی بر هموالدین، سلسله نسب او از حایب احداد مادری سد حلال تحاری »

بر علاء الدرله اسرف علی حان؛ در دکره السعرا (۱۳۹۲ لف) می و سد « س محلص از حوال مورون طع است با وات وزیر عمادالملل نظام محلص در فرح آباد می باسد رام بدکره ؛ فقیر علا الدرله ؛ را بازها اداق مساعم، باست مدکر ر دست داده »

رلوی عدالفادر حف راسوری ، در رورنامه حود (۱۹۲ الف و ب) گمه

«باریح بے ۲ حادی الآحره سه ۱۲۳۹ هاا س ۲۸ فروری سه ۱۸۲۳ ع ، ار الافات به برطام الذین عبول سیفند سلم این بررگوار ، فروید بر فصر الذین ب است کا ری از افرای حالت ساه عدالمر بر صاحب بود و دست ارادت محالت بگایه آباق ، در کال اساست و بهدی احلاق مولوی فحر الذین اوریگ آبادی مولد و دهله ی مرفد ، طاب را : داده عالمی را مرسدگست - و بعد حدی در لکهاو مرب را د حس رصا حال و حدر نگ حال بهم رساید ، حودرا ایا عسری وا عود ، و از آن راه برگست ، و در رفافت حدر نگ حال به کا کمنه آمد و در گرست سعر فارسی هم ی گفت بالم او در رفافت حدر ایا دور آن را بن فارا

گلسان گه « س مر حدا را »

ر ان رد ک و مه است

و ای بردگرار سر از بد مدهب و سرب: آراد است . آسایس و بدگانی و ا خبود حاودانی می بدارد مرد سحد م حیان دیده فیهده و گرم و سرد رو رگار حسد است بحریر و بهریر وی مربرط و بکار محصل و بسخص و وکالب و صاحب سراوار برنان اردو از سعرای کهه سی لکهدو است عرل وی

> لسی ہے میں گل سے صا اور صایعہ ہم لسے عار اوس کے س سے ما اور دا سے ہم

بر ریامهاست و بالسرامی که گمه ، یکو گفه سفارس حرل سر دُنود احر او بی صاحب ، مدنی کار محصل کرب فاسم صرف حاص حصور والا بی کد آخر اسماس کسان اران کار کیاره کسه ، با کاری م پرگه م مگره ، که اهسام آن به کمان هال صاحب معلق است ، بافت »

و عاسمی ، در شرعسی (۱۵۹ الف) گهه « مس ، نام ناکس مر فرالدن سه مسهدی دراد و از اولاد امام ناصرالدس و د که مرارس در فصه سونی سمرار حلان حاص و عام است سب سر نفس بخیارد و اسطه نسبه حلال س سد عصدر دی (نامی)

دلروں سے ھابھا بائی ھوحکی

سے سے وھاں اہلك ٹنکے ھے حوں

سل باں ساری حدابی ھوچکی

راب بھوڑی، حسرس دل میں ہت

صلح كنجے، س لڑائی ھو چكی

ار دهم ارطه این، شمع برم سحیدایی، آسه دار محبوبهٔ معایی، ساعربر رور و دوب، ادا بیدی دفت، سیح علام همدایی، متحلص به مصحفی (۱) است که در محملی و مایت محی طرد مردا، و در

V در گلسی سحی (۹۱ ٔ V) می گر د « مصحفی از سرفای امروهه است در دهلی »

مولوی عدالهادر حصر راسوری ، در ترور المحه (۲۰ الع) می بو سه
«روری در مجیل ساعر ، ک دران ایام محابه مررا حمور می بود ، رقم مررا
محمد حس متحلص بقدل و مصحفی و بر نصر دهاوی دران رمر سرکرده شمار می
آلد و سح ایام محس اسح را دران ایام رورافرونی و باموری در بن کاربود
و بعد ازان یک رور لافات بقصلی عان مصحفی سد ، که محابه آن بروگر از رقم به
سر مردم درس « گل کسی » بر محاب دادی ، و اصلاح اسار اکری هم میکرد
این همه بارید ،ان سه رد می گفت که مولدس الم گذه است که مصل

و محود ' در دایج السعرا (۳۱ الف) گفه '' اسم شریف آن سر حلقه ساعران سحن سح علام همدایی ' مصحف محلص قراد این همحمدان راحه ارا کریان در بوصف آن ساعرادر آن کساید ''

در وفات صحفی احلاقی رو داده است کرم الدین در کلدسه و سه که "وفات ارسکی کر به اگر و ان سال هے " حون سال بالدمین ۱۳۹۱ه است لهدا (را می)

ود، سار عوده گاه گاه ردان فصاحت سان را بهدی هم آشما می ساحت، بالمحصمص در وقت اصلاح ، حراکه در هدی ساگردان سار بهم رسانده بود علی الحصوص حلف الصدق او، دیر طام الدس، عمون شخلص مسماند و آن هم صاحب (۲۱۱ الف) روان است، و ممل ندر بررگوار، بلامدهٔ بسار دارد گویند که دیر سعادت علی سکس و سید مهر الله حان عبور سی از بلامدهٔ عمون ارد و بعضی گویند « از ساگردان مید » به حال سلسله و احد است اس حید سعی ازوست ؛

هم سے وہ حوشش، وہ الفت دور کی

آب کو سوحهی ہات دور کی

سب کہ محلس میں وہ سمجو حود آرابی بھا

آئیہ ، ست بدوار ، شماسایی بھا

مدعی اوس سے سحی سار سالوسی هے

بھی شما کو یہاں مردۂ مانوسی هے

میری هی طی ح، حگی حوں هے ہر امدت سے

امے حیا، کس کی مجھے حواهس بانو۔ی هے

ہمت عشق عیث کر نے هیں مجھکو ، میت

هان به سے ، ملے سے حو بان کے بوال حوسی هے

س حما رور آرمائی هو چکی

⁽هده) سن کا مادساه ملل سحن که سدس معلم خوب اساوب ،

قمر الدس سام تود کاران تودس سال انقال در روب »

اما مصحفی در باریخ وقانس در سب کجا و رمی مد شاعری او » گفته که ارو

۱۲ه (۱۹۲۲ع) سحرح می سود و لطف و ناص در بن حصوص ۲ ۱۲ه (۱۲۹۱ع)

را معرفی کرد

سر حلفهٔ ر محمه گو مان لکه تو همین حوس فکراست و س این چید سعر اروست :

سمحهے وہ صد حسه می ے اصطراب کو سسے میں حسکے ، ٹوٹ کے سکاں ر ھگا سوحی او داکھہ ، اس کو ساسے سے کھانے کر کہا ہے: «میرے سرکا سکان رھگا» ہرا حدیگ بگہ حس کے دل سے نار ہوا سان بیر سامل، وه دلفگار هو ا اصد کر نا ھوں حو اس در سے کہیں حاسکا دل نه کمهما <u>هے</u>: « نوحا، میں نو مہیں حاسکا » کہ ہی اوس یار فائل ہی، حور حت اما مدلے هیں ملے هیں عطر نو، لیکن کف افسوس سلے هيں ا او ل میں آپ هس هس سر دهو گهوليے هيں هم سے هي سحيا هاس؛ حو يم سے بولسے هاس (۲۱۲ الس)داس اولها کے چلے هو ، میر مے سرار سے عبث حاك مين مين و ملكا، كس سے اب احرار هے؟ ہمکو ترسایے ہو کیا، یہ نه ادا دکھلا کر^ہ منه جهاما به کرو، بهر حدا ا دکهلا کر بهر فامت هے، حو وہ سوح مهالے مله کو اسا دیدار همین رور حرا دکهلا کر حو دیکھے ہے نفسے کو برہے، وہ نہ کہے ہے: «سارا مدن اسان کا، حبره هے بری کا»

ادا سدی و ارسال المل الهیء سور سعرس اراست برهمه افسام سی کال حویی فادر، و نظرر ساعری و شعبوری، کاحقه، راهی (۱) حود ماهی ساگردان نسار مهمرسانیده گویند که سیس داوان درساك نظم کسیده ، (۲۱۱) اما رطب و نابس سیار دارد و شمهٔ از دوب وحودت طبیعت او این است که در انامیکه وارد انکهتو فردنده، آنومت دور دور میان حراب بود، و مردم سیمر سی دسمر طر د دلسید او میارالیه چون دید که کسی بیفت مجالس بمی سود، نا حراب طرح حلاب انداحه، بیها ا او ولسکو بلامدس مقابل سد، و در اندك عرصه، حود هم سافردان بیمار بهمرسانده، در سریده، آخر نام نامی حود هم سافردان بیمار بهمرسانده، در سریده، آخر نام نامی حود مثل او، نلکه دراده بر ازو، برحریده سیمرت و نام آوری بیت بهود عرصکه کال برگواست اکنون از طبیهٔ سعرای (۲) همدی نفوت و معاومات و کهی سالی و اصلاح بلامده طبیهٔ سعرای (۲) همدی نفوت و معاومات و کهی سالی و اصلاح بلامده

⁽همه) ردس رحاب مصحفی در ۱۲۳ه (۱۸۱۸ع) واقع شد اسد آلدر لماب بی گرد که "در در سان ۱۲۲ه (ه ۱۸۱۸ع) کے اوس حا قرب هوا ،

و در ساح گفته که "در اواحر عسره و را سه سه ما س و الف قدم برا عدم بهاد " و هس سال را شیم و گل و قاوس و عسکری و حو اهر و ساص و بلوم هارف و عره عرفی کرد الله و آنچه اشریگر گفته که سابر سفیه رحلی در ۱۲۳۳ هروداده و در سب سبب سفیه هم نا دایج مو الفی دارد برد بده عرسی در گلاسه کریم اللاس محلی " اکسران که مرادب سی و یکم اسب و بیم اسب و بیم

ک انجابه عاله رامور به سحمای حدانه دیوانی را داراست و او انجمله حمار محله ' که صدر الدین محمد در ۱۲۱۱ه (۱۹۵۹ع) بوشه ' مهرساه اود و نجریر حام و فقره د در در مان مصحمی '' بر صفحه اول دارد

⁽۱) کدا و اعلب ان که "رانی حود" رم

⁽۲) اصل "سارای "

اوست شعر را بکال صفائی و سسرسی گفته صاحب دنوان است « ریحیی » ، که سای معروف حالا شهرت دارد ، از احراع مراح براکت امسراح اوست و آن عارت است از شعری که دران قبط ریان و محاورهٔ (۱۳۱۳) ساء سبه شود ، وهی معاملهٔ که ریان را با ریان یا مردان روی دهد ، صرف بیان و بقریر او باشد و بس ، و هرگی هرگی لفظی و کلیهٔ که بعلی و حصوصت بهریر مردان و حوابان داشته باشد ، در بیاند عرصکه طراح این طرد عجیب همین حوش سلقه است ، و سوای او هی که گفته و با بگوند ، مسم اوست و سعر اروست این چند سعر اروست این چند سعر اروست:

و بر مان اردو در فرسامه به دارد، که مهد بن فرسا بهاست اول مقا بها وا که دان فسنس در سوداگران اسپ درایخا حوب باسد، نوشه و بار حال و حطی را که بدان فسنس در سوداگران کم و بس گردد، بار رنگهای بسیدید و بایسیدیده، بار طرز پرورش آن و فواعد حفظ صحف و افرایس فوب، بار طر بن استدلال برمهاس و بسخی و بعین فسنی از انساس آن مرص، بار مقالحه و سواری هم یکومی داید، و حوی بد را ساسیگی آوردن و اد با با بن همه دارت محر بر بدارد به در باص (ص ۱۹۹) هم از و د کر دهه است بد عرسی میگوید که حان آررو در «عرایت اللهات» بعد هر ردیف فصلی سمل بر محاورات بیگمات و سه است حول این فصول در اکبر بسخ عرایت اللهات بافت سی سود، از بن حب عامه ادبای هید با بر حقف فی برده رساله ریگی را کر ای برد بر و سوع میرده اید بیده خوسخانه در کیامیانه سرکار را و در بر ورساله ریگی را که در ای این فصول مهمه می باسد، طلع سدم و رساله ریگی را که در عقیده بده هم رساله و صده در ین و صوع بود، برو عرص کرد سد فصوس آررو ست ریگی است، حی که ، باسسای مواضع حد، برین لمات هم برهان بر ست آرزو ست ریگی است، حی که ، باسسای مواضع حد، برین لمات هم برهان بر ست آرزو ست ریگی ده به در کلف ناکه بد فصول آردو و سه ری کرد است عقی انده

رگین با بر انان از بات بدکر در ۱۲۵۱ه (۱۸۳۵ع) بعمر هساد سال فوت سد در کا انجابه عاله را رز در سحه حطه از دنوان ریحیی اس محهوط است

مہدی ہے کہ فہر ہے حدا کا
مورا ہے به ربگ کب حما کا

الوار کو کھیے، هس بڑے، واه!

ہمدگے سے ترے، ربگ حما اور بھی ممکا

الهدگے سے ترے، ربگ حما اور بھی ممکا
حوں حوں کہ برے بمہ نہ بڑ بن مسلم کی بوبندین
حوں حوں لاللہ بر، حس ترا اور بھی حمکا

دھویا بگیا حوں میں اسع سے ابری

کاعد کا ورق نہ پانے صور ب

کاعد کا ورق نہ پانے صور ب

ہمیں نہ بان شہری مورب اللہ بر ہے میں السی بان شہری مورب اللہ بر ہے مورب اللہ بر ہے، تری صفانے صور ب

دوار دهم ار طمعهٔ سایی شههسوار عرصهٔ سحمدایی، سعادت مار حان، که سس طهماست دگ حان دور ایی است و ریگان (۱) محلص

⁽۱) طها ۱۹۲۳ سده ۱۵ سده ۱۵ سده ۱۵ این ۱ سده ۱۵ این ۱ طها ۱۹۳۳ سرا ۱ ۱۵ م ۱ حدوله ۱۹۲۵ کاسان ۲۶ سده ۱۶ سخم ۱۶ سخن ۱۹ مها ۱ کاسان ۲۶ سخم ۱۶ سخن ۱۹ مها ۱۹ کاسان ۲۶ سخم ۱۶ سخن ۱۹ مها ۱۹ رو ر دوس ۱۹۵۹ کاو ر ۱۳ سخم ۱۱ ۱۱ ۱۱ ۱۱ ۱۱ ۱۱ ۱۱ ۱۲ ۱۲ ۱۲ ۱۲ کاو ر ۱۳ کا ۱۳ مها ۱۱ مها ۱۱ کار ۱۹ در تحمی ۱۱ مهاری ۱۳ کار ۱۹ سری ۱ ۱ کار ۱۸ سری ۱۱ کار ۱۹ سال ۱۸ مور ۱ سال ۱۸ سال

ملل شمر س گفتار، ناطم حوش نفر بر، مفلول هر برنا و پسر ، منان فالمدر محس، که حرآب (۱) تخلص داسب شمر بدئ، نفر بو و صفائی، بدش ، بمریبهٔ که داسب، مثل آفیاب برهمه روسن اسب عراض که صاحب طرز اسب بهایب حلق و عالم آسیا گرسه ه مردم چسمس ، نعارضهٔ برول ، مدب است که از حلهٔ نظم عاری نودند آیجه گفته نود همه ناد داسب ، حالا یکه کم از صد هراز سعی قصیح نگفته ناسد در هم محلس و مجمع که رونق افرا می سد، نسب حوش نفر بری، او کسی ناز سخن بمی نافت، و هرگر بر حاطرها ناز بمی سه مادام که زیده نود ، مفسول دلها و عرب بر امرا نوده صاحب عالم مردا سکردان سکوه بهادر، دام طله ، اور ا نسیار عرب بر «مداسید ساگردان در سمار بهمرسادی ، در هر مساعره که می آمد ، نصف مساعره ناکه ریاده از نلا مده او می سه و در محوم و سیار نواری و علم محلس ریاده از نلا مده او می سه و در شخوم و سیار نواری و علم محلس

⁽۱) حسن ۱۳ الف ، طفاح ۳ ، گل س ، الطف سے ، بدکره ۲۲ الف ، بعی ۱ ، ه ه ، سرایا ۱۲ الف ، بعی ۱ ، ه ه ، سرایا ۱۲ الف ، بعی ۱ ، درر روس ۱۳۲ ، سحن ۱ ، درر روس ۱۳۳ ، ۱۲۳ ، سحن ۱ ، درر روس ۱۳۳ ، ۱۲۳ ، کا محال ۲۲ ، ۱۲۸ ، گل ح۲۲ ، اسحات ۲۲ ، مام ۱ ، ۱۳۲ ، اسراکر ۲۲۳ ، ۱۳۰

ملا ، در گلش اسحن (۲۹ الحس) می گردد «حراب دهاوی ، اسمس محمی امان اس حافظ امان ، صاحب دران در دالا د حمر دا حدر علی حسر سب در علم و سفی و سار دواری طرفه دسی دارد و در نظم شعر راحه طعن لایم در الکهدو و قص آباد مگرراد »

ا هاق اگر اهل مدکره 'حراب در ۱۲۲۵ه (۱۸۱۵) و قاب ناهه است اما در حلمات ۱۲۲۸ می از دادم الما در حلمات ۱۲۲۸ می ۱۲۲۸ می از در المام ۱۲۲۸ می از ۱۲۹۸ می ۱۲۹۳ می ۱

حسب بار بحس جو از هایت کال گفت « ساعی و هلی سرس ریان » و برزانه می گرید « کهر ، حب نصب حراب هے » (حمدانه ، ۲ م) کا انجانه عالمه رامور ، به سحمای دو اس را دارا سب ، ا ر

لك مك چولك كے، كہمے لگے وہ راب: «مهن روك مت، حام دم گهر همكو، له كحهه باب مس» هابهه میں هابهه هے، او دوسه بهاں لے سکے , دست رس اسی بهی هی کی هس ، همات ایس سمیں کروڑ حس نے ملے کی کھائساں ھوں نه سوح هے، اب اوس سے اکبو نکر صف اساں ہوں؟ اوس سمگر سے ہمارہے حو کسی ہے او حها: «کوئی ریگیں بھی برے کو حبر میں بھاں رھا ھے؟» او کچھہ اك ناؤ سا کھا، جيں محدين ھو کے وھيں گالی دیکر، به کہا اوس سے که «هاں رها ہے» حی سے کے نه عسو کا حدیدال حریدا اوس خس کو کھو، اھمے ہے نہ سال حر الدا میں ہے چاھا حو اوس کو، اسے ریگیں عهد سے هرانك بدكمان هوا طوطئے حوڑیں (ھے) (۱) کسا کسا، حلق ک حي الگاب لاہے حال هوا ا حب میں نے کہا که «مجهه کو بم سے مليے كا <u>هـ</u> اسبياق سحد» مکار وہ کھل کھلا کے، ریگس اولے که «چه حوس، چرا سا سد ک»

(۲۱۳ الف) اول سس دوس سحسوران طفهٔ مالك ، شاعر فصاحت كردار،

طبهة بالت

⁽۱) اصل اس كلمه را مدارد

سر پشکتے رہ گئے ساحل سے هم، ماسد موح
اور اعمار اوس کو کشی میں بٹھاکر لے گئے
کل بلک حسکی حبر سب لوگ آکر لے گئے
آج اوس سمار کو، دار ہے، اوٹھاکر لے گئے
کنا عصب ہے؟ اوس ہے حس حس کے بئیں لکھے بھے حط
مامه ہر وہ مجھ سے سریامے بڑھا کر لے گئے
دوسه په حو منه بھرو، بو پھرو ایسا
دوسه په حو منه بھرو، بو پھرو ایسا
دوسه په حو منه بھرو، بو پھرو ایسا

گر نام سے عاشمی کے ہے سگ نو، حاں
نوکر، حاکر، علام، سمحھو اسا
چاہ کی حبوں مری، آنکھہ اوس کی شرمانی ہوئی

پہ کی کیوں طری ، اور ن کی معرد کا ہے ۔ ساڑلی محسر میں سب ہے، سخت رسوائی ہوئی

محمی ماید که این شعر مسارع فه است حرأب میگفت که «ار من است» و افسوس میگفت که «ار من » چون طرر هردو فرس، و وقوع سعر از هردو محکن، ناچار نا ناع شهرت در اشعار حرأب دوشه سده و الله اعلم نالحق

دوم (۱۲۱۳ الس) از طبقهٔ بالث، که حاك طبیش بآب فصاحت سرنسه (۱)، و عنصر لطبقش بمایهٔ بلاعت بالیف یافیه، فصیح رمان، بلیع دور آن، میر شیر علی افسوس (۲) بود، که در معلومات فی و بندس

⁽۱) اصل «سررسه»

⁽۲) حس ۱۱ المه ، گلر ۱۸ المه ، اطف یه ، مدکره ۸ س ، ، مدر ۱۱ م ، ۲۰ سر ۱۱ م ، ۲۰ سواما ۲۱ ، حدوله ۱۱ ۳۵۳ ، مرا با ۲۱ محدوله ۱۱ ۳۵۳ ، محدامه ۱۱ ۳۵۳ ، سر ۱۱ ، ۹ ی ، ۱۱ مدر ۱۱ سر ۱۱ ، ۹ ی ، ۱۱ مدر ۱۱ سر ۱۱ ، ۹ ی ، ۱۱ مدر ۱۱ سر ۱۱ ، ۹ ی ، ۱۱ مدر ۱۱ سر ۱۱ ، ۹ ی ، ۱۱ سر ۱۱ ، ۹ ی ، ۱۱ سر ۱۱ ، ۱۱ سر ۱۱ ، ۱۱ سر ۱۱ مدر ۱۱ سر ۱۱ سر ۱۱ ، ۱۱ سر ۱

یگانهٔ عصر حود نود نا رام حروف نسار دوستی داشت این چمد شعر اروست:

مرے اور اوس کے، حو توچھو، ربط کیا کیا کچھ بہا؟

یر دل اوس کا بھرگا ایسا کہ گویا کچھ بہا

عر برو، وصل میں بھی ہم حو رو روکے سوتے بھے

سو اندشہ بھا رور ہی کا، اس دن کو روتے بھے

دار ہے، کچھ حدیۂ دل ہے تو ابر اوس کو کیا

اب حو آیا ہے، سو مردہ نہ سیایا ہے مجھے

میہ تر مے گھر کی طرف کرکے، یہ کہا بھا وہ شوح:

اد اسطرف کو کوئی کھیجے لے حایا ہے مجھے»

اد اسطرف کو کوئی کھیجے لے حایا ہے مجھے»

وه به صورت کهچامنگو اے اور دنکها کرے لك ميں حدب رده له لوجها هوں دوستو،

«حوفقط با نون هی کا مشاق هو سوکنا کرمے»؟

عصد الدار سے کل برم حوبان میں وہ آیا تھا که دل هی دل میں اوس بر هی کوبی بربان حابا بھا مہاں بھونك ديا دل كو، وهان يار كو بھڑ كايا

سالہ بھی مسامت ہے، کِمه آگ لگانے کو کسا کہوں، کیا حویرو، بطرین ملاکر، لے گئے؟

دل سے موس کو مرے مجھ سے حدا کر لے گئے کا لگڑ بیٹھے (۱) حو ہم مجھ سے، بو بدنامی گئی ؟ حا کر لے گئے ۔

⁽۱) اصل « نگو نٹھے »

همه کردند شاعران افسوس گفتم از روی درد باریخی « رفت افسوس ربی حمال، افسوس!» اس چند شعر از کلام اوست: (۱۲۲۴ه) کا بور ہے لکھا بھا؟ جو تر ہے حط کے نئیں دیکھه آسو لگے افسوس کی آنکھوں سے ٹمکے اوس کی صورت کے رئیں ماد دلا دیا ھے هسير هسير مجهے له گل يو رلاديا ہے (۲۱۴س) آمکھوں کے اساروں سے عبروں کو ملاما ھے ماں، حمو ٹھی کھا مسمس (١) ہو کسکو ڈراہا ہے؟ کھه اب هسر کر جس سکمے، هرار حدا مدت میں ہم ملے بھی، بو عبروں کے گھر ملے مله يو ديکهلاد ہے درا، گو به ملاقات کر ہے همكوسو وصل هان ، حو هس كے و ه اك اسكر م دیکھے ھی او سے؛ حاصر ھو سے مرحانے کو و سے ھی اشتحاص، حو ہاں آتے مسسمحها ہے کو کس درجه سکلی هوئی، حاتے هی نار کے کیا کیا گھمٹ بھے ہمیں صرو ورار کے؟ سبوم از طبقهٔ بالث، باطم ماهر في، كامل شيرين سحن، فاصل عالی هرین شاعر رنگان شحرین عواص بحر فصاحب، صاحب « دریای لطافت» ، طریف یی هما، حکم اشاء الله حال آشا (۲) بوده

⁽۱) اصل «د مسى»

⁽۲) حس ۱۱ العاکل ۱۱۱عاطف ۳۰، کره ۹ س می ۱ ، ۸ (طعی)

سی ار هسران مهیج وجه مانهٔ کمی بداست. صاحب داوان او ده است اکثر افسام سی را محویی گفته اول ساگرد میر سور، و آخر رجوع بمیر حدر علی حیران آورده، مشق کلام به محدگی رساده با فقیر سیار دوسی و تکحمهی داشت، چراکه در علم طب، محدمت فیصدرحت، حصرت فیله و کعنهٔ دوحهان، ربدهٔ علمای هدوسیان، محمد رمانه، محدث نگانه، مسیحای وقت، محدومی و اوسیادی، حیات حکیم آغا محمد بافر صاحب فیله، عفر الله دنونه، نسبت بامدی داست، و بیده و او مدیی هدرس بوده ایم و آخر با عاب مرحوم (۱)، در سرکار قص مدار کمیی، انگریر مهادر، بصفور و و اردودایی بوکر سده، بدیی در کلکه مابده، آخر هما محا باحل طبعی در گرست و بار محس اسب باری،

ار حهان رفت میر سیر علی کرد هر نبر و هر حوان افسوس نود افسوس چون عملص او

⁽شه) صاحب گلش سحن (۱۲ ب) می گرید (دافسرس اسمی بر سبر علی حلف مطمر علی حان که داوعه تو بحانه و اب عالیجاه تو د اصلی از ناریول است بالفعل از هم صحسیء میر حدر علی حسران و برحس مسی سحن عمراند رسانیده که بسیدیده ه تکه شیخانست »

ما نعال اگر اهل مد کره الحسوس در ۱۲۲۲ه (۱۹ ماع) عقام کلکه و قات با فه است اما در کاب حودس که مدکره عمل مساهم اهل سرق است رفا استر قال انگلسی و در سع او در فاموس کا برجم کاب اوست و رحلیس را در ۲ ماع (۱۲۲۱ه) سال داد و در روز روس گفته که «در او ایل مأبه بالب عسر و حلیس از بن دار با با بدار است » و این قول مسفر برعدم اطلاع و لف است و در داص هم دو باریج بدون برجم مدکور است

⁽۱) در اصل سرده « دام اداله ۱۱ نوده عالما وقت نسص کات این فقره فلمرد شد ۲ اماکات نسخه را و ر این حمله خط کشده را هم نقل کرده است

و لطفه گوئی ریگی تر از ناع و بهار دنوان صحیمش که مرب

(هه) آمدم بر احو ال سد اسا الله حان موصوف در صعر س کست صرف و محو و مطن وحكمت با « صدر ا » حو الله حون تساير ده سال رسد؛ محصور أو أب ورير الممالك سحاع الدوله دا حل حلسا سد دران وقت دنوان هندی نظور سود و نظرر نوی فی اساد ردیف و از عام عوده رد؛ و ناره، از اشعار فارسی و عربی هم براوران بب داشت حون صورب ساوع و فیربر دلحسب ا فه رد ، و در عام در ار احدی محس تکلم او عی رسد ، رد عَا باب بدگان عالی و محسرد اهل دربار سد بعد حمدی کر بوات وریر موصوف مصاکرد؛ و دربار آصف الدوله محلس ارادل سد ' حان مر يو ر حندی بلکر بر آب دوالنفار الدوله رزا محت سان مرحوم ؛ و مدنی در ریدل کهند ؛ و بعد حد رو ر بار همای بدر بدهلی رفه ، با محمد مگ حان همدانی معرر می نود و حد بار حود را نزروی نوب و شگ و سرو ر رد ، لکن حوں حاب مسعار نانی نود ، سلا ب برگست و در «حتی گر» س سر حرفی با بررا اسمعل بگ حان برادر راد ء مح⊥ بگ همدایی در افاد ۴ و کــار کسده نظرفس دوید هرچه بریان آمد؛ محا و بنجا مصاعه کررد خان و حرمت اور ا حدس گم ان شد ٬ والا در کسه سدن او حای امل دود یا لحله از آن طرفها بار بلکه دو Tد ؛ ديا از محصر مان حصور ادس مرسد راده ع آفان ؛ صاحب عالم و عالمان ؛ بررا سلمان سکو بهادر بو د ار سکه بر اراد مراح سب ارایحا هم د ع سده بر است ، و ریایت المیاس سلی حال مهادر گرید عد حید روز نواب وزیر الممالک هدوسان ۲ an الدوله ؛ بررا سعادت على حان مهادر ماه رحك ؛ دام اداله ؛ اورا در سلك مريان حود ب سر فر از فرمود هر دو وقب سريك طام با ٢ محاب مي باسد

سد آباری در حداس دارم او سر سه سه کال من از وصه ملامات ا امرور مدول دارد در عالم آسا رستی بی نظر رمانه و در سعر هدی مو حد طرر از و انگاه است آدمی که در صحب او می رود و عمای رمانه فرامرس کلد نقلهای عجب و صه های عرب باد دارد و از رس طبعت حود بر می براشد لطانف او اگر شمار کرد ۱۲ کابی حداگایه مرب می نو آن کرد با ایمه شخاعب و حلادت که قرر عرض روم از و ماکور گسه و در محود را کمر از بلای طفل نامرد حساب یکند برای هرکی بوانی برمی آرد اگر گاهی محاطرس مگذرد و نا آدم باحر راهرو بگاه صورت طراف سری دهد در بصورت اگر طرف ایی سکوت کرد و حبر و اگر سروع مدام عود و ی حاد و اگر سروع بد سام عود و می حاد و اور ابر سر عصب می آرد با آدم کم مرده این معالمه دارد و هد هر ازی را عی گرارد کا دلای بایس حرف زند بو آن برزا فاسم علی حان و هد هر ازی را عی گرارد کا دو بری و هدی عارات بی نقط در عربی مسمل بر مطالب مهردی حاد حاد وری می بو دسد و هدی عارات بی نقط در عربی مسمل بر رسه رد از سعرای معاصرین با اساین سروو عی آرد و کسی که او را به از (باد)

است ، که در نکمه مهمی و بدله سبحی یکانهٔ رورگار، و بطراف (هه) شهه ۲۸ ب کلدسه ی اطلاب ۲۱ سرایا ۱۳۳ ، حدرانه ۱۹۱۱ مسیم یک مسیم یک سمیم ۲۵ مسیم ۲۵ تاب حال ۱۳۵۰ و ۲۰ ایا ۱۳۷۰ و ۱۳۷۱ و ۱۳۷۰ و ۱۳۳۰ و ۱۳۳

بر علامالدوله ، در دکر السیرا (۳۹۲ الف حاسه) می فرماند « میرماشاء الله » درطانب دسگاه و افی (دارند) و طالب علم منفح و حوس طبعت الله ، و توکر مدر تو ان سجاع الدوله و و ترالمبالل مهادر هسید سیرانسان ، که حوان و حنه ندل تردیك تراست ، ما مولف ندگره فقیر اشرف علی جان آسیا سب »

سوی را وری، در تکمله السرا (۱م الف) گمه « براساء الله حال ۱ الف علص ۱ سرحکم ماسا الله حال ۱ موطی ساهجهان آباد ۱ اگون در بلده الکهسو اماس دارد و گرس سعوری می بوارد حوابی سب مایل صاحب اسعداد کامل در هون عربی و فارسی و هدی بهاریی عام دارد حوس نفر بر عربه ایست که در عرب بر عی آبلد آزاد مسرب ۱ آزد مدهب و ارسه ۱ داور آزادان با صفای حماد ابرو می ماید در ریحه گویی ایماوری که دارد ۱ عدیل و علم حود بدارد دیواس از سکه مداول سب ۱ احساح بحربر بست گاهی اشعار فارسی هم می گوید ۱

مسلا ، در گلس سحی (۱۹) وسه ۱۱ اسا، اس بر اسا الله ولد حکم بر ماشاء الله مصدر محلص اسب راهم حروف وی را در صعرس هکام دولت بوات بر محمد حقور حال مهادر دیده بود و با والد اسان آشا بود درین ولا مسموع شده که من د مسعد و محله حویتها من بن است گاهی سعن ی می گاه »

و سح احد علی ، در محر العراس (۲ س) می گرد سد اسا الله ال اسا علص ، مهم حلف محر الدوله ، سر آمد اطای ران ، بر ماشاء الله ، حمعری السب محمی الموطی سب حدس ساه بور الله محمی در هدوستان مولد گسته ، و بر ماماء الله محلاف بدر برگوار سعمها در بلاس دیا عود در بنگاله علاحهای عامان از و نظمو د رسد ، و اکر در مدان کارزار دس از دیگران داد شجاعت داد عام بدش حراحگاه بود در عالم بدرل ، که عهد بو اب ماسم علی حان بود ، سس بوات و ربر الممالل ، بوات شجاع الدوله مرحوم آمد آن رور ها با وصف بر بادیء اساب ، بورد فیل همراه بوات سخاویس بدرجه بود کدر حسب از بام حام دکر کردن باعث حیجال سب و بدات حود مرع پلاؤ و بان حور را ساوی می داست ، و همسه بر ر بی می حوا بد ، بر ست ر بد دار بود آخرها حون ر مانه را ایکام با کسان دید ، کمرزا و اگرد ، در مست راد دار بود آخرها حون ر مانه را ایکام با کسان دید ، کمرزا و اگرد ، در مرح آباد میروی سد بوات مطفی حگ حری بهدر صرورت بواضع می کرد حد مرح آباد میروی سد بوان رحم ایردی بوست ، و می ارس بین همان جاست (باهی)

که از فارسی و عربی و ترکی و هدی مجمع ربایها فادر و در همهٔ آنها سعر حوب حوب دارد رافع بشرف صحبت او برسیده، الا کلام هدیش سیار سیده و حط ازان برداشه بی احتار دل محو کلام فصاحب انجام اوست، و حان مهجور عامانه مالوف نیام سکو فرحام او عمرش محمیا از شصت سال متحاور بود محاسبه بوسیء مسید فرب و مصاحب نواب مسیطاب، کردون رکاب، معلی الفاب بواب وزیر انجالك، مصاحب نواب مسیطاب، کردون رکاب، معلی الفاب بواب وزیر انجالك، میمور مرحوم، مسرف امیار د است و حیاب محدوج هم از معری الیه سیار محطوط ماید فصایل و محاید آن عدیم المال از فصلت و حکمت و طیاب فوره و دره نسیار اید، که زبان فلم از بیاش فاصراسب آخر، آخر، محبون سده، حید سال کرسه بودند که بهمان مرض در گرسب حداس سده، حید سال کرسه بودند که بهمان مرض در گرسب حداس سام، دا اس سعر از وسب:

گالی سمی، ادا سمی، حس حس سمی سب کهه سمی، ر ایک میں کی میں سمی

⁽شه) برولی الله در اریح فرح آباد (۱۲۲۳ ب) می گد « براساء الله حان ا ولد ارسد حکم ماسا الله حان ا دو سه بار و ارد الله فرح آباد سد عدر بان سرمی گفت عربی افارسی ا برکی ا هدی ارجایی ایگالی ا سو و حر آن و ب حلوس و اب سادت علی حان بر مسد و رازت سی و حیار ربان فصد گفته ا

ما های اگر اهل مدکر ۱ اسا در سال ۱۲۳۳ه (۱۸۱۸ع) و دات با ده است المرم هارت اسر ماده و سب سگهه بساط که «عربی و ف و و اسا» می باشد و دامل را در ۱۸۱۳ هم (۱۸۱۵ع) سال بد هد و هی سال در طفات و ایتحات احار کرد سد است اما این و ل یی بر علط دیمهی است فی الحققه بسا این باری را به ده گفه بود ۲ حاکمه صرع اول این بیت «سال از یج او رحان احل » بر این دال است که اعداد «ح » را ایک حال احل است ۱ ایراد با بد کرد

کاب حالہ عالہ ، ا ور دو رسمهامی حطه کالم را دارا سے کی اربہا باریح ۱۱ د معدہ سه ۱۹۲۱ه ر سب امرسگیه ا عام باقه اسب

ساحه بود، مهمه افسام سحی مملو است ریحتی هم بسار کفه گوید

(نفه) حود می داید و در محصی لفط و برکت عبارات و حدن و مح کلام حود از و مطابقه علی کند و ماند آسانان خود نیز اورا سرآند آسانان می شمارد و محر السیرا میر محمد حسن فیل است حدد سال مین از بن صحفی، رنحیه گو را آنفدر رسوای کوخه و بازار کرد و که اگر عبرت مداست و بازار کرد که اگر عبرت مداست و خودرا مکست همین بر حرسوار کردن با فی اید بود دگر هم دلی و د که صب آن بیجار شد شرخین طول دارد الحاصل عجب کسی است حداس سلامیت دارد ا

عاشهی تدر سر عس (۱۵ الف) بدیل فسل بوسه « رو و ی سعادت نار حال رکس ه گام معاودت از اکمه و برای دیدن رادم سر ست آورد و عدالا دکار مهروای وصوف (قسل) فسمه بان می فرود که و بی اشاء الله خان مهرخوم " که از ناران مهروی موصرف رد و را خودها براح ر خوس طی هم می شد " در دوسه دور محوص و ال بسار درسه فقر ء برنی نقط الاس عوده " رفعه غرر ا قل وسب صح آن خون با خودها ملاقات گردند " آن مهرخوم از راه الحلاط با مهردا گفت که و دیدی خه دیدی حد دم رفعه و حد فقره های می بات نی قط بهم رسا دم ؟ خالا عدور بو سست که در خوات آن دم رفی و باسم آن برگاری » ا بان فی الفور فلم برداسه و نفسر نی قط سور های فرآنی ؛ کان معمور اربر بود و می خواد بد در عرصه نفسر نی قط سور های فرآنی ؛ کان معمور این و داد به ادر عرصه در آوردند »

مولوی عدالفادر حد را و ری ، در رور المحد حود (۲۹ ساسله سفر الکه بو ، که در آجر عهد رو اب سعادت علی حان مهادر (۲۲۹ ه) روداده ، می گوید را (حکم مررا علی صاحب) بار ع ار آخه بدل وی گرشب ، در باره ، بده به معر اساء الله حان صاحت گفته حکم و حان صاحت و بر عدا حلی ، هرسه بر رگر از بدیدن بیده آمد بد و و ارس فرمر دید رر دیگر محدی حان صاحت سفه شدم اگر حه وی آمد بد و و ارس فرمر دید ر ر دیگر محدی حان صاحت سفه شدم اگر حه وی نکای رمایه اس در س کار او را بو آن گفت بر بان اردو و فارسی و عرفی و ، مکله و وردی و مرهنی و کسمه بر ی و افعانی برایداری و شبستر باری و سر ازی م است بیکر می رو آن و بی بیکاف حو سر برای اید همه داشت مان ردان سی مان ، و در حلفه مساخان شح صمان بود »

مهجور؛ در ۱ مح السعر (۸ ب) محر بر کرد « اسم سر نفس انساء الله حال مهادر ، ولد حکم میر ماساء الله حال مصدر محلی ، از روز طو اهر و نو اطل آزاسه، و محر اهر رواهر علم و هر نتر اسه و آب سادت علی حال نهادر » (نافی)

لكهيئو نشوو بما نافيه انتهم، مثل اوساد حود، ساعر فصده گوست باو مسکه در لکهتمو نود، با حرأت و ساگردانش براع کلی دانته *ه* اکس در کلام حود کنانه ناومی بمود و نك مربنه در مساعرهٔ مولوی محسالله، و تکار در مساعرهٔ سد مهرالله حان عور، که مقاللهٔ او طاهر ۱ نا محمل مرسه گو و مرد على لطب و مرد معل سمت و به ناطن با حر أب سدده دي ر، برهمه ها عالب آمده سكست هاش داده، و هجوهای رکنك ر روی هراك در مجمع کر (۲۱۰) حوالده، حي همه مررگواران دشمن او شده، حواسد که اورا بحان کسد مشار الله در ارس معنی حر نافته، با و حود دنهائی مطابی تروا بمکرد، و مستعد حك سران سان و دم ران هردو ده د الآحر محمد عاسي نصور و اسطه گردنده، با مهرا معل سدعت و او ساس ملامات سد، و نظهر براع موقوف ماید عرصکه ریان گریده دارد باراهم بهایت دوست (هد) ۱۲٬۱۲ کی از سیار و لکی از هرار است در ادا از دسکا ساهراد مررا حوان محت وطال حالی اده ، لف به حس بکرحان گردند بد و در عهد بوات Tصف الدولة مهادر به بلدهم لكهبار التريب و أمسان أرقاب سرايب بسر فرمر ديد. عبد أو النا حهت حج سالله و زبارت عبات عاليات رفيه، و نباودت غرد در زلاب ايران بحصور ادشا حمحانه فنح علی ساه٬ دروت و حسم عام و درر و اگرام ماند د٬ و از آ محا او دب کر ده ٬ عفام حدر آباد مح بب فصدر حب بو اب فرلاد حگ این و اب طام علا حال مهادر ، والي حدر ۱۲ ، رسل راحه حدولال مام کردند ، و در هرمعام فصابه عمله در نفریت و نوصف والل آن ولایت اصاف می ردید آخرس در الداون در سه ۱۲۲ (۱۸۲۸ع) لیل احات داعی حی گفسد اریخ وقانی ار النح افكار حامع الاوران انسب قطعه

طهر الله حان) آن سدی هد بوده ل او در دهر ساعی حر در حد رسده گیدرصوان "برا دهر بدان و درانی»

ار حمین سال وقات در آبجات ر ۱ کروه است و در نارس گفته که در ۱۲۲۱ه وقات اوت و در للف ۲ ۱۲۲۱ هودا (۱۹۱۱م) و ر همم ۱۲۲۹ هردا (۱۹۱۱م) و ر همم ۱۲۳۹ هردا (۱۷۳۳ع) با ه سرد بردید عرشی باریج للف سربر عدم الملاع رامه است، و در باریخ سمم نصحف کات بطر می آید

سمیم کاکل پیچان سے دین حو اولگهه گا

روهس کے کہرے لگے: «اسکوسان سو بگهه گا»

راس و امید و تنادی و عم نے دهوم اولهائی سسے میں

آح محی ہے حوب دهمادهم دار کٹانی سسے میں

حصرت دل ہو کسکے سدهار ہے ، حوب حو دُهو بدُها اسانے

ایک دهوان سا آه کا اولها، حال به رابی سسے دین

حمارم اد طمقهٔ نالت، بلل حوش صدا، طوطیء ربگیں ادا، حوس

عکر حال ہوا، (۱) شاکرد ہاء الله حال ہاست دولدش بداؤں، و حود در

سوی را وری در مداد السعرا (۱۳۲۵ المه) می گرد «سم طهر را الله ولا وسل و کالاب دسگاه ، مولوی دلل الله بدا بو بی کر حال علوم عمل و هل بود ، حوا سب فابل ، حوس احلاق ا و در قبون سعموری بایب رسا و ای به سلاسی مصامین و و ریگین ا محلص به و ا ، از شاگر دان ها الله - ان سا از لمرف ساهراد صاحبالم حوال محت ، محالت حوس فکر حال سرب امسار دارد سعر هدی و فارسی هر دو حوب می گوید در ریحه گردی قدم مهلو به مهاوی اساسه و د رد ، محت مصاف در قصد گردی تک ای رمان ر تکارهٔ دوران سدی ادر ان هدی ا عام رساده از حدی مس اسعار فارسی می کد به

برولی الله فرح آمادن ، در ماریح فرح آماد (۱۹۵ ب) می نویسد «طهور الله متحلص به برا ، مرلدس لله میدان است ۱ حا علرم در امام اما با لده ه لکه دو از علمای آمحا فرموده ، و ما سعرای آمحا ماار حاب سکس عوده علک ایران رسده ، در حصور فتح علی ساه فحر بار بافه ، محاطب به « سعدی هد » گست و فت رحوع ازان دمار ، وارد فرح آماد گردنده در فر به ع سعر فارسی از عمل و سعوی و برم و درم حوب می گوند »

حکم و حد الله ۱ در مسجمه سر هدوسان (ص۹۳) می در اید « بو ا حاص ' طمور الله حان نام ' این مولوی دلل الله الصدیقی المحمدی ' از روسای ندایون و ر بررگان همچدی، حامع اوران ها سب نعریف علوم و هاهب و وصعداری ' و بو صف علوی همت و مر امت و ساعری آن صاحب فصل و کرم' اگر مهر از ریان کرده (نافی)

⁽۱) طفات م، گل ۲۲ ت، اطف ۸۰ می ۲، ۹۲، سفه ۱۹۸ ت ۱۹۸ میم ۱۹۰ ۲۰سفه ۲۰سف ۱۹۸ تحل ۱۹ تحل ۱۹ تحل ۱۹ تحل ۱۹۸ تحل ۱۹ تحل ۱۹ تحل ۱۹

۱۱۱

رسا، فصده و عرل هردو سلاس بمام گفته صاحب دنوان است اسر فارسی منگفت بار بر محمه راعب گردنده، در س فی هم اکی از بادداران عصر سد در سعرصه « حمله حدریء » همدی نظم د کمد رودی دو داستان ازان دس راقم هم حوالده حق المسب که کال حوب دهمه، و بهانت داد ساعری داده الاس بسیار بموده ، معمی عرف اگله یی سمار بدا کرده از سعرای حال کسی همرازوی و هم فوب او دست ای حدل سعر ازوست

کروں حو وصف صم، طام ساں ہیں

ریاں کے چسم میں، حسم کے ریاں میں

دیکھے ھی اوس کو، حہر مے ہر محالی آ اسی

رعفرایی رنگ حو بها، اوس میں لالی ا دعی

کھا بع بگه حب رے دھائل کو عس آنا

دّو ما که (۱) دم برع میں اسمل که عس ادا

كا كحے هدم، كه اوسے ديكھا كے هم يو

هر چند سمهالے رہے، تر دل کو مش اما

کر ہے و کیا ہل، نہ حوں ہے حو دیکھا

ٹھمرا گا ساسے، سامل کو عش آسا

⁽۱۵) در گلس سحن (۱۲ الف) گده ۱۰ تروانه ۱ سمی را ۱۰ مر ب سایه ا راحه دن مهادر (ساگرد) لال سرب سکیه رایے در آر حار است در ۱۱ گررالد کلاس سوری دارد ۱۱

ابر نصر م سمم و سحن در ۱۲۲۸ (۱۸۱۳م) رزا، را د ل در ۱ دب وهین سال از «بروانه برد سمع عی وای عرد» کر دن ا ا ب (۱۱ ام) ۱۹۵ طع و لائن الکهاو) د ادبی د د اا در حجان با کی با در در ادر ا

⁽۱) از سارس حیار

دوده از چد سال دهمودااحراست اعصی او ۱۱ که عمم راز ب عمات عالمات بموده، از راه ایران رفه، با قهر مان اشحا دلار مد (۱) حاصل کرده، یکی از دهربان درگاه مد و بعصی ده دد د از احاهم رحصت سده، بربارت رفت شرات داران با مد، حدا او را بعرب بمام بگاهدارد این سعر از کلام فصاحت نمان او ت:

فھلی ھیں دوروں الد بصوری الک احتے ہیں بیوں کی سکدلی، دہری سخب حالی کی اللہ اللہ و کہاں کی حو حاھوں ٹیك بڑے آلکھوں سے وقب فرید، حوں ٹیك بڑے ہاں ك ھے حوس اسك كه آنكھوں سے جهد بعبر بال ك وطرد آپ حاھوں، دو حجوں ٹیك بڑ ہے بال ك وطرد آپ حاھوں، دو حجوں ٹیك بڑ ہے

حل آیا کارف اب چاہ نے دعادی الی کہ ساکر یو دیام والید او

السائد، او حط کو مال اا یا ما درورساس می او

چل اہم کام ایک، اس کام سے کا کام دا ہو او او او اسے مروہ معوں آب کر سے میں

حو آپھی حوب ہیں، کیا دی ہے الرام فاصدکو

(۲۱۹ الف) بحم اد طفهٔ بالث، دور حسویت مکید برواله علمی اور حسویت مکید برواله علمی (۲)، سر راحد دی مهادر ایت ماعر حوس بفرین مسار

⁽۱) اصل « ملاد س »

⁽۲) کلی ۲۰۱۱ الف عدد ۱۲ الف اکرد ۱۳ س می ۱ ' ۲۱ ' ۱۳ الف الف الفات به به سیم ۱۲ سیم

عش ہے ہمارے عسی کو اطہار کردیا

رہوش کا ہوے، اوسے ہوسار کردیا
صلح کر ہے ہوے، وہ ہر سر حگ آھی گا
عسی کا ام ھی بدھے، اوسے سگ آھی کا
حاك کا ڈھیر ہوا، بابوں ھی بابوں حل کر
سمع کی گرم ربایی میں بسگ آھی کا
کوہ الفت کا اوٹھانا مہیں سمل اے سکین
ھابعہ ورھاد کا آجر بہ سمگ آھی کیا
دلاویر بفریر، ساہ بصیر، متحلص بہ بصیر (۱) است، کہ حالا در

ار طفات توصوح می بویدد که سا صدر ، بدهار با ح سال دا، از صب اس بدکر ، که در ۱۸۲۷ع اسام رسد ، از ی حیان ا اندار ادهال کرد ب د و سایر این بول ، اسریگر رحلس را در ۱۸۲۳ع (۱۳۵۹ه) دکر کرده اسب ا اینکر های دیگر فویس را در ۱۲۵۲ه (۱۸۳۸ع) معرفی می کد درکرا حا با از در در امور با سحه حطه از کلات صدر محفوطیت ، که ایر «گل رها » برست بریان فارسی در حین سکمی ریب یافه و د و در آجرای جه باب از خوا بریان فارسی درج است ، کردو اد از نج «حراع گل » ی اسد ، ا و

در حصوص سفرسا نصبر طرف لکه، ، ولن دالتادر حق با و ، رورنامحه خود (۱۹۹ الف) می و شد «و «دران خهر (دها) سا از ان ناد آغار سعر ریختا بران از در از حا است اگور این و در کار سرالا است و این طلع وی

ششم ال طبعة بالت، سید عالی بسب، حاد علم و ادب، شاعر مدین، میر سعادت علی بسکس (۱) است ، که نقر بر فصاحت آئیش، از مدت مدت (بعید) ریب گوش اهل سخن، و عور بر دلاعت آگیش، از عرصهٔ مدید، دهن بسس هریو وکهن بطاهی در بلمدی از مست محبول (۲۱۶ ت) و بناطن از بدو قطرت مستعد و مورون با قصف قدرت کال، و صفای مقال، و بلاس معنیء بنگانه، که کم کسی را اس مرات دست میدهد، گاهی ریان صدق دان را، مثل دیگر آن، بدعوی حود سمایی بکشوده، و در میدان هجا، بنع لسان را عورن ه نع هم دسهٔ هرگر دالوده از مدید دید مسال و اوسادی رسده دوابر مسوده هایش ریاده بر از خود دنوان افیاده باشید بسب کم دماعی میوحه بریب به شود هر خود در ان بریب به شود هر دوان بریب به شود هر دوان بریب داده بر از خوان بریب به شود هر دوان بریب داده باشید به در از کلام از بریب داده باشید به در از کلام اوست :

حال دل كمهيے، يو همسے وہ صبم ركما هے

اورحوحپرہے، یو مشک<u>ل ہے</u>کہ م رکا ہے کسکا کوچہ ہے نہ،ا۔ارب، ہیں معلوم ہمیں

حود محود بہاں کے بہتجے ھی قدم رکما ہے
کیا حاك ہے صفائی بھلا ہم میں نار میں ا
حط بھی لکھا حو اوسیے، نو حط عمار میں

است مسطر (۱) محلص داست حوانی وارسته سراح، تدورنده سر، عاسق سسه، سر حلقهٔ تلامدهٔ مصحفی توده آخر آخر، قوت ساعری سار بهمر سایده، تقریرس بهات دردناك و تا من ه گردنده سوای میر، علمه الرجما، و اوسیاد حود، کسی را در س ق محاطر نمی آورد تلکه سبب محاصف (۱۲۷ م) اوسیاد، هجو میان حرأت و اساء الله حان علایمه کرده، روبروی هر تك محوالد در عین حوانی و حوس ساعری از دینا دا مراد رقت این حد سعر اروست:

حاهب مرے دل کی آرما دیکھه

طالم، کہیں ہوہی دل لگا دیکھہ حلی دراب دیکھے ہے مہ عبد بمام، آج کی راب ہو بھی، اے ماہ، حھلک حالب ہام، آج کی راب کل سب وصل کو بھر دیکھے ہارب کا ہو؟

ھو گئی ہاہوں ھی ہاہوں میں مام، آج کی راب ایک درا نے ادبی ہوبی ہے، تقصیر معاف (م) ا

⁽۱) داکره ۱۸ الف و ریاص ۱۱ الف و بر ۲۱۲ سفه ۱۹۱ ب طفاب ۲۹ سرا ۱۸ ، ۱۹۵ ، ۱۸۳ ، شم ۱۹۲۲ ، سحن ۵۰۵ ، طور ۹۲ ، استرگر ۲۲۳

ار طهاب اوم ی سود که علم در ۱۷۹۳ع (۱۹۲۸) سب و به ساله و د ۱ ساله اسلام اولد و ما ۱۹۲۸ ساله و با ۱۹۲۹ ساله و با ۱۹۲۹ سال اولد و ی جسب خس ۱۳۸۱ع (۱۱۸۲ م) می باسد و با ۱۲۹۹ (۱۲۹۳ م) که سال احسام بدکره سبحی اسب ، بعد حیاب بوده ، اماول از ۱۲۹۱ م (۱۲۸ م) که درو ریاض با خام رسده ، از س حهان رسلب کرد حا بحد در دریاص با صالاح ا و اب از و دکر رفه اسب

⁽۲) نمر « ایل به عرض هے ، صاحب ، مری تقصیر ساف »

ساهجهان آناد بر مسد سخن حا دارد گوید که در بن فن سبب فوت طسعت و مقبول سدن کلام در حصرت سلطانی، دام سرفه، کسی را عاطر نمی آرد و دعوی، ملك السعرانی دارد صاحت دنوانست و بدیمه گو شهرت اوسیاد بش نمام سهر را فرا گرفته رافم اوراندیده، و به کلامس سیده، الاهمین بك سعر که نوسیه می سود و احوال آن آنچه مسموع بیده نقلم آمده است دروع بگردن راونان و طرفه (۱) بر ایست که آگاهی، فن و علم هیچ بدارد، و دماع برآسمان گوید که در سال گرسیه بیابر بلاس بسی حودس، که گرفته بود، بلکهیئو آمده، در مساعره های میردا فیرالدین احمد حان بهادر حاصر می سد، و سعر حوالی میکرد اسعار فدیم، که حواله، حود بود به بود، به به دو ایله عالم و سعری که رافم را باداسید، و کسی بسید بکرد و ایله عالم و سعری که رافم را باداسید، و این سید،

چرائی چادر مہاب سب ممکس سے حجوں یہ

کٹورا صبح دوڑانے لگا حورسند گردوں یہ

مسم ار طعهٔ بالب، ساعر سبریں کلام، میاں بورالاسلام بودہ

مه رو د کھو ، لکھے اور ب روم حال اسا؟

عالمگر اسب »

نار سلسله سهر حود نظر فی لکه دو ۱ که در ۱۲۲۹ه (۱۸۱۳ع) روداده ، می گوید « روزی در مجمل مساعر ، که دران ایام محله مرزا حمدر می و د ، رفیم مرزا محمد حسن فیل و مصحهی و بر نصیر دهلوی دران رمی سرکرد نسمار ی آمدند و سیح ایام محسن ناسخ را دران ایام روز افرونی درین کار نود » (۲ الف)

⁽هد) شب اب بر ہے برمے به حط ریحال کا ا؟

⁽۱) اصل «برقه»

مارا ہے کو ھکی ہے سر انے نه نسمہ، آء ا دل کو لگی ہے چوٹ، نو کیا آدمی کرے؟ گررا میں انسی جاہ سے کیا حد کی ہمسیں نٹھا کسی کے منہ کو نکا آدمی کر ہے

بهم ارطمه بالب، رف (۱) که مردا فاسم علی دام داست بررگایس اهل حطهٔ (کسمبر) (۲) بودند حود در ساهان آباد بولد سده، ملکه بنتو و قبص آباد بسو و بما باقب مسق سحن اول از منان حرأب بمود آخر بحسرب، که اوساد حرأب بود، رجوع آورده، ارو منحرف سد مسق سحن به محملی رسانیده، دنوان بریب داد اساحب عرف دیگر کلامس بستار کم است، بلکه بست این حید سعی اروست:

حط وہ بھتھے رفی کا اکھا ا

دہ بھی اسے بص کا اکھا ا

حوال یم بھوے، بام حدا، به رف ہو

گھٹا کے دیکھے ہے اب بك بھی ہیں حار ہوس

حھٹ حارے کسی سے به ملاقات کسی کی

الله بگاڑ ہے به سی بات کسی کی ا

داوار گلرحاں کا سابه مگر بڑا ہے

راھد، با یو مجھو، طو نے دیں ساح کیا ہے؛

دھم ار طبعة بالت، عصم علی حال عصم که بسرة علام حسی

⁽۱) طما ۲، مدکر ۲۰ الف، عی ۱، ۲۵۰، سعه ۲۵۰، طمات ۱۳۹۱، سعن ۱۸۹، حیجاه ۲، ۱۹۹، اشتریکی ۲۸۳

⁽۲) اصل اس کلمه را مدارد

یہ ہو سسمہ ہے، یہ سامی ہے، یہ حام آح کی را*ب* آررو میں سحدے کی سے دیے دیے مارا، مسطی سي له كيا آف له لي، وه آسياله (١) حهور كر؟ ہم سار کرو کرنہ، صم، اور کسی کو سوگدد لو، بھی چاھیں حو ھم اور کسے کو اعسار ہو سب جهو ٹھے ھیں، کب بمکو کہا کھه؟ یه جهو بو، درا دیکی سبم اور کسی کو میں ہے جو کیا : «گھی مرمے حاسر کو بی دم آپ» یو هس کے کہا: «دمحیے به دم اور کسی کو» هرگ یهوا طر به ساسان محت دریش رها مجهکویا مرحله، هی رور نه سر يوسيت مين بهاء حام داه مين مارا وهاں سے حط کا حو فاصد حوال لیکر چار لك سر مو له له حال دل التر سمحهـ رلف ہے ایری حداء او بت کافی، سمیحھے محهه سے کمها بها وه: «الدر ورسمحهه لون کا مس» حالب برع میں هوں میں، ابھی آکر سمجھے (۱۲۱۸ عالف) دولت حس هے حس ماس ، به اوس سے هے سوال « کچهه نه لے اور بد ہے ، مر همین نو کر سمجھے » اسد هے که محمکہ حدا آدمی کر ہے ر آدمی کرے، ہو بھلا آدمی کرہے

⁽۱) اسل « آسان »

و میں ہر مامدھہ کے، ما ہوڑ کے ہر چھوڑوں گا در مہ وحشت سی دیکھہ اوس نے کہا ہو کے مہ ملک:

« اس کے ہا بھوں سے میں الدرور نہ گھی جھوڑوں گا»

آح لے لوسب سے لادعوے، که رور حشر کو ____ هو به فرادی کوبی داس مهارا کهسچکر

اردهم اد طبعهٔ الث، سید مهراله حال عبور (۱) که مثل آئسه محو صفای وصاف گویی است اگرچه حود اد بلا مدهٔ میت و محبول است، که (۲۱۹ الف) طرر انشال بلاسی است با تراکب فارسیه، اما چول طبع لطبقس اد اصل ساده بسید و ساده دوست افیاده، در سعی هم آل قدر سادگی را دوست میدارد که گاهی حیال بلاس سموه هم میکند آ محه بسیه و نوشه، همه بی تکلف است دنوانش فرنت دوهمار دی حواهد نود با راقم حروف سر رسیهٔ محت بسیار دوهمار دی حواهد نود با راقم حروف سر رسیهٔ محت بسیار مصبوط و مسحکم دارد بیان عمدگیء حابدان آن عالی براد، از شمن مصبوط و مسحکم دارد بیان عمدگیء حابدان آن عالی براد، از شمن مستعنی است میر فیح علی حان می حوم، عم او نوره اید، و حود هم همسه معرد و مکرم نود این حدد شعن اروست:

کا بوچھے ہے، راہد، بو اب آیس ہمارا؟

انمان ہے اك كامر سدس همارا

گرگئے فامت کو دیکھہ، سرو گلساں کھڑے

رهگئے حال اوس کی (۲) دیکھه، کلک حرامان کھڑے

و حها له کمهی اوس بے «که کیا یام ھے سرا»؟
«کوں آیا ھے، کس واسطے، کیا کام ھے سرا»؟

⁽۱) د ماص ۱م الف

⁽۲) اصا ۱۱ سا

حال کروره هست (۱) اصل بررگانش کهسری از چند پشت نشرف اسلام مسرف سده (۲۱۸) کلامش در برسسگی و لطافت و صفای نندش هم بهلوی منظر است، و حود هم مثل سن حلقهٔ حمیع بلامدهٔ منان حراف از نفر بر آن طرر اوستاد نسار می براود عرصکه بهانب سعرین کلام و حوش فکر است این چند (شعن) اروست:

کروں کیوں به سیارس به دریان سے ؟

کہ ڈریا ھوں سنطان طوفان سے ملافات سے میری عجمو نه نم که انسان ملے ھیں انسان سے

سب ہر میں، الدے اسکوں کا حوش

کئی ھابھہ اوبحا بہا طوفاں سے

نه دوسه یم ادے انهی پنهبرلو

میں گردا، اسی احساں سے

ہرم کیو نکر ہے دل کو بمہاری آوار ؟

اسے سارك سے گلے میں مه كرارى آوارا

مرتے دم مار حو آما، ہو کہوں کیا اب، آءا

سدب صعف سے، دسی میں ساری آوار

اوس کے در سے به اوڑا حاك ميرى باد فيا (٢)
كهيں گے: «بعد فيا بار كا در چهو ر ديا»

عهے صاد کہے ہے: « عهے گر جهوڑوں گا»

⁽۱) طفا ۳۸ ، بدگره ۹۸ ت بعر ۲ ، ۲۸ ، سفه ۱۲ ت ، طفات ۲۵ ، سخت ۱۵۸ ، طور ۵۵ ، خواهر ۲ ، ۲۲ ، سخت ۱۵۸ ، طور ۵۵ ، خواهر ۲ ، ۲۲ ۲۵

⁽۲) کدا واسب « بادصا » اسب

معقور نود، و اکر اولاد مردا فحر الدس احمد حان بهادر، المسهور عمردا جعفر صاحب، دام افتاله، اسب حوابی است بالباس و حاهت و حوش نفریری آراسه، و برنور حلی و حلم بدراسه، بهانب دکی و کال دهین هفت هشت سال سده که سوق نتیعر دامن دلش بحود کشنده، اورا در فکر ریحه مشعول ساحت حون طع آن عالی براد اصل عالی نوده، در عرصهٔ فلمل سخن را بنانه بحدگی رسانده، مردا محمد رفع، و د اکثر عرلهای بایی و مشهور سلطان السعرا مردا محمد رفع، و امیر بلعا میر مجد نفی، و مجد فایم صاحب، و نفا، و حسر ب، و نثار را حوات گفته، نحویی از عهدهٔ آنها برآمده، بلکه مسلس اسب براکس فارسه دارد، و از ارشد ساگردان مردا مجد حس حان (۲۲ الف) فیل است بر رافم کال دمورنایی و نوارس میمورماند، و از فدیم مالوف نوده، بلکه عاضی از مدت بمك برورده و دست گرفهٔ حابدان اوست عمر سرنفش نحمنا نجیهل و بدح سال رسیده باشد (۱) این حد نتیعر کلام صفا نظام آن محس بیده است:

به کوں هو باس دل رار کی مگر سے آح؟
دهوان سا اوٹھسے لگا بطرح حگر سے آح
حراحت دل مصطر نه هے مك افسان

⁽۱) سه ۱۳۲۱ الف ، طفات ۲۳۳ ، سرا ۱ ۲۳۱ ، ۲۸۹ ، ۲۳۵ سحن ۲۸۸ ، آل ۲۳۳ ، طو ۸۱ ، گل ۲۳۳ ، حاسه ، اسرگر ۲۷۷ -

در سفیه و طفات ۱ اسم در فیرزا مرزا هی هویس و سه اد ۱ که علط محص است و در حصوص و فایس در روز ررس گفته که « در او اسط مایه بالت عسر فیر عبرس محسوف مرگ محسف گردید » اما صاحت گل رءا صراحت کد که د ۱۱۵ (۱۸۵۸ ما او

حدس میں ہے وہ ابروی حمدار منصل الموار (۱) ہر ہرسی ہے بلوار منصل و هاں بیری چلی عبر په، اے بار، کشاری مهاں رسك سے سیسے کے هو ہی بار کشاری حسوفت که محلس میں لیا عیر نے بوسه یہ کہ عبر کو گھر ایسے میں مہاں تمنے محایا سی لیجو که میاری سی بارار کشاری سی لیجو که میاری سی بارار کشاری آیا ہے ہی جی میں، عور، اوس کی گلی ہیں آیا ہے ہی جی میں، عور، اوس کی گلی ہیں گر رهیے کہیں مار کے باحار کشاری هے حو وصع قلك میں دمہری ہیں حیاب کی سی ہے اوسی عیالی حیاب کی سی ہے اوسی عیالی حیاب کی سی ہے

کو چے ہیں اوس کے راب دوھا ہی ٹری رھی حاری ھو ا نہ چسم کا سیلاب راب کو ڈویا بمام صر کا اسماب راب کو

دواردهم از طمقهٔ دالت، فمر حرح فوث، خورسد ولك مروب، خوان صبح، خوس فكر فضح، خيات معلى الفات، نوات افتحار الدولة، معن الملك، مرزا فمر الدين احمد خانهادر، صولت حيك، دام طله و افتاله، است و قمر مخلص مي كاند و آن خواهر دادهٔ نوات سر فراز الدولة مرحوم، كه نانت وزير، يعني نوات آصف الدولة

⁽۱) اصل « بروار »

(۲۲) حلد آ مہنچ ابر کو لیے، سالہ رسا برساد میر ہے اسك كالسكر ہے محه سر دل اور حگر میں آگ ھے ہراں کی مسعل عاسق کی سکل؛ عبرت محمر ہے محمل بعبر ریاں به شکوه میں سع بار حالی کا مس کسمه (هول) بری، اے شمع، حاصابی کا اوٹھا سکر کبھی ہار نگاہ مور نه کوہ حو اوس نه سانه ٹر ہے میری نانوانی کا لگاری آگ سی دل میں عمام محلس کے م ا هه اس دل سوران کی قصه حوایی کا دلوں کو دلمی ہے، حوں آسا، وہ گردس چسم محھے گلہ یہیں کحھہ دور آسمانی کا بدیا دل کہیں باہوں میں اوس کی آ کے، قسر بھروسا کھھ میں اسے کی مہرسانی کا اوس فسة محسر سے، قمر، دل به لگاسا اس چیں سے نہر نو کسی عبواں نه رہنگا اے عدلی، حمجمے سرے کا میں بر میری طرح، برا به حمحر گلو بهین حکم اوس گلی میں آنے کا مدت سے ھے مجھے حر ساوالی اب کوبی اساعدو میں

مدانکه اسامی عید کس از سعرا، که درس رساله صمط سده، تعصی از س عمرلهٔ اصل اند، چه بنای صحب محاورهٔ ازدوی معلی بر مقولهٔ انتها متحقق دشه، نعبی، مثل مرزا مجد رفیع، و میر مجد

حسال حدد دردان عما، سعر سے آح کھدان دون بہت اوس سے حفا ھے وہ سمبر

هوا هے محهکو به بات، رح قمر سے آح دست میں صرف هو ئی همت محجیر عث

ک لگاما ہے کسی صد نه وہ سر عنث؟ اعمار کی نظر میں مجھے حوار می کرو

گھر تك ہو مير ہے چلنے كى تكرار مت كرو رسوانى ہوگى، دوستو، بارار حس میں

طاهی ہو اوس کا محیکو حریدار مب کرو حدید حدید

عملت کے حواب سے اوسے سدار مب کرو مصرف میں اپنے لاؤ اسے بھی حما کے ساتھه

صابع رمیں نه حو**ں** مرا هربار مب کرو اے آہ سعله برور و اے اسك حو يحكان ا

افسا کسی په راد دل دار سب کرو میں سرے هی آگے حال دوبگا

سو دسس سکر ساس مجهکو آب دم سار، آ حلید

کر سی ہے کمام پاس مجھکو کے ڈالے سا جوں میں ایسیا کب کا؟

هولسا به براحو باس مجهلکو

آمد شد نفس، دم حسور ہے مجھه نعیر حسا حسان میں مرگ سے ندتر ہے مجھه نعیر

مولف این کمات که تکما محلص ممگرارد، و حود را کمر ار همه می سمارد، مسحواست که چمد سعی از کلام حود هم معاصای افر محمد که سر محلص اوست، آخر همه در سجا سگارد اما چون ماسد مام و سمرت در بن فن مست و سود، لمهذا هی به نوسته، صرف شعرهای امثله، که در بن رساله درج همد، اکتفا نمود

محمی هماد، که عرصهٔ تعدد و مدت مدید سبری گردنده، که حمرهٔ سطیر اس دهاله، و گردهٔ تصویر اس رساله، برصه حه وحود نقش گرفته، نسب بردد حاطر و نسبت بال، که توجوه شبی لاحق حال می عربت مآل مایده، در محل تعطل افیاده بود و در بی تعطیل، که سالهاسال نسب آمده تقریری طمعت موجه نسد که نظر بایی بردارد، با آن را نیجوی که منظور بود، در سب سارد، که دوستی از دوستان فهر، مسمی نسبج رمضان علی صاحب، سلمه ربه، از ناشیدگان لکهیئو، کمر همت نسبه، نبعلش برداحید، و نسعی نام در ماه دیجه این سال آن را تمام ساحید الحمد نه علی انامه، و السکر علی التوفیق باحیامه

فطعهٔ ماریح

صد سکر که ایمام بربوفت رساله
واصح شد اران خمله فوانس بلاعت
ماریح تیمامیس طلب کرد چو تکتیا
فی الفور حرد گفت که «دستور فصاحت»

سور، و مامی بردگان، که مسطور اید، بنابر فصاحب کلام حودها و سور، و مامی بردگان، که مسطور اید، بنابر فصاحب کلام حودها و شهره و اعبار، که ایشان را در س فی حاصل شده است، و دوست و دسین (۲۲۱ الف) مفر ایگان گردنده، آنها فرع و الادر هر قصه و بلاه و فریه مورونان بسار بیدا سده اید و می سوید، و موافق معلومات حویش و طسعت مدام در ریان حودها همه سعرها می گویند و گفه اید لکن حون مدار ریحه برزیان حاص ساههانآباد است، بهمین حهت اشعار و کلام همان اشخاص، که در دهلی تا در لکهیئو بشو و یما یافه، و محاوره و ریان در صحب سعیای مدکور محسی سعیای مدکور عمین عموده، بیانه اعبار رسده اید، معبول و معسی است و بس محسی سعرای قصیات قاصل و عالم فن باشد، اما کلام ایسان مطلق می حد سعرای قصیات قاصل و عالم فن باشد، اما کلام ایسان مطلق معبول نسب، و برای دیگر هرگی سید بواند سد، چه ریان دان و ماحد معبول نسب، و برای دیگر هرگی سید بواند سد، چه ریان دان و

و سعر مرراحان حال درس مقام بوسه سدند، سهش السب که آن آماس چرح فصاحب، و بیراعظم فلك الاعب، شتر فارسی می گفت، و ریحه همیقدر که برای اصلاح بعضی ال ساگردان او تکارآند، با تکدام حالے دیگر، نقلت مقر مود اما کلام شراو، که سراسس سد بود، همه سعرا باوسیادی، او مقر بودند، و درسیء کلام حود دایر اصلاح و نصحح او مسلم و دووف میداسد بلکه اعتقاد حمع از محقی همین است، که بایی، بیای رمحه نظر فارسی اول حیاب اسان است، حیا یجه درین مقدمه هم باین معنی اشاره شده و دیگران همه منسع و مقلد او هستند بهر کف در اوسیادی و رادایی، او (۲۲۱ س) هر گی شک نست

اسا دینه

المعاص

احسان الله (مولوی) ـــ ممار احس الدين حان __ بان احمد حال عالب حدك (يواب) ١٦٢١٥ 47601 احمد ساء بادشاه مه، وه احمد شاه درایی ۱۰ احمد على (شسح) م ١ احمد على حان (حافط) ١٦ احمد على حال (سمد) ٢ احمد على حال (بواب سيد) ٥٨ احمد مار حان (مواب) هم احتر لوبي (حبرل سرڈيوڈ) ٩ اسفید بار ۸ اسمعیل سک حال (معردا) ه ۱ التصريكر سه، ٥٥، ٨٥ ١١٣ (١١٣ اشرف على حان ـــ فعان اسرف على حال (مير علاء الدوله) 1 m (4 (7m (4m افر استاب ۲۳

آررو حالي س آررو (سراح الدين على حان) ١٥ 92 (77 (47 17 آراد ے آسي سم اسمه (حکيم رصا علي) ۲۰ آسهمه (عسر ساه حال رامموری) آصفحاه، نظام الملك (نواب) ١٩ آصف الدوله (وربرالممالك، بواب) () 0 (9) (29 (97 (70 (7F)) 17 (1 9 انوالحير (مردا) ۲۲ ابو المصورحان ١٩٠٠ ار (عد مد) ۲۳۱ ۱۹۰۸ ۱۹۰۰ ۲ احد على س سلد احمد على حال

140 (4

7

> حالد (مه ح) ۱۸ حد مه ۱۹ حدولال (راحه) ۱۹

> > ~

7

حافظ سيراري س حسوب (مررا حعفو على) ٢١، ٣٤٠ 171 6116 حسل (سمل ۱۲٬۸۵ حس (مبر) - محلی حس علی (معر) ــ محلی حس رصاحال (اواب) ه الحسس، علمالسلام (الاعدالله) حسیں (دہر) _ بحلی حسین (دیر) _ سکین حسس فلي حال ـ عاشمي حسمت (عد على) ٦١ حره مار هر وی (شاه محل) ۱۹۱۹۳۹۱ ۸۳ (۱۳ حدرسك و، وو حدر على (دبر) - حبرال مران (میر حدر علی) مر، p 1 1 حيرب (فام الدين) سء، ١٩٠٠ ٨٨

حام (ساه طمور الدس) ۱۳، ۵، حافلی ۹

110

افسوس (مبر سبر علی) ۱۱۱۸ ۱۱۱ 1 44 61 4 الماس على حال ه ١ امام محس (سمح) __ استح امامی هروی میر امان (حافظ) وو امان الله ٨٨ امر سیگھه کے ا اساء الله حال، السا(حكم) ٢٥١ ١٩١ العام الله حال ـــ هين ۱<u> - -</u> ۱ اورىك رىب __ عالمكر

رافر (آعا)، ۱۲ کا ست سگهه __ ساط الله حال؛ بعا ١٨١ م١٠ ٢٨١ 171 11.8 ىلوم ھارك ٢١،٩١١ ١ مهاء الدس مجد نفشسد (حواحه)

يال (حواحه احس الدين حال) ٨٣ (٨٣ (٨٢ سدار (دیر عجد علی) ۲۸ اسل سمع ۲ ۱ سی مادر (راحه) ۱۱۱ ۱۱۱

يرواله (كسور حسوب سيگهه)

ب

المال (دير عبدالحي) به ١٦١ (٢١ 4 677 کےلی (میر حس علی) _کے عمل، مرسه گو ۱۹ سکس (میر حسین) ۱۱۳ سکس (میر سعادت علی) ۱۹۲ 114 6114 بصور (عد عاشق) و ا

هی (مررا) ــ هوس

ساممان ۲۱ سلمان شکوه مادر (صاحب عالم، مردا) وو، و ١ سودا (مرراعد رفع) ٢٠ ٤ مراء التدر على (مير) ــ افسوس (FF (F) (F (11 (1) (1) 10 (PH (PY (PA (PX (PX (YO (IN 1 (27 (27 (21 (74 (0) (MA (MO 177 171 (1 7 (47 (A سور (ساه عد در) ه ۱ ۱۵ (۵۲ میاحمرال ۹۲ الله الما دور دور دور دور دور الله الله الله 140 11 7 سمراب

شادان __ حبران ساه عالم نادشاه عم، وم سمات رامے (راحه) مر، ۲۹ شحاع الدوله (بواب) ۱۱۰ ۱۲۰ ۱۲۰ 1 0 () ~ (77 (70 شمائی کا سمس الدين (مير) ۱۹

شو و (مولوى قدرب الله رامنورى) الماري مالي لمما المما ولاي مالي 1 A G m (A4 Mr (17) 17) 77) 171 190 122 dam ص صابر علی، صابر ۲۹

> صدر الدس عد ۱۳ ص

صانطه حال ۸۷ صاحك ٥٨ صِيا (المر) ٥٨ ط

طهما ب نگ حال بورانی ۹۶ ط

ط به الملك _ وحان

حان آررو ـ آررو حوس فكر حان ـ او ا

0

دارا سی د باسی سمه، ۱۱

درد (حواحه معر) ۲۳ ۲۳، ۲۳، ١٩١ م، ١م) ٢م) مم مم مم المع مم المعلى ١٩١ مم المعلى ١٩١

دلیل الله بدانویی (مولوی) ۱۸ ۱ مرت سکهه ـــ دنوانه دنواله (سرپ سکهه) ۱۲ می، ۱۹ دوراز الدوله (نواب) ۲۰، ۱۲ 111

د امی ۱۹ رانصاحب ۸۳ رسم سم

رصا علی (حکمم) ۔ آسفہہ رصوال ۲۳

روب (مرز ا فاسم على) ١١٤

ر، صان على (سسح) ١٢٥ ربگین (سعادت دار حال) ۱۹۶۱ سلمی ۲۰

1 7 (98 194

راری ۱ه ر بن الدين احمد - عهد محسن

س

الارحگ (سوات) ۱۵،۵۰ ا در اح الدس على حان ــ آورو

سعادت الله بعمار ٨٥

عادب على (دبر) __ سكس سعادب على حال مهادر (بواب

وربر المماك عين البدولية الطماللك) ه ١١٦١١ ا ١١١

سعادت مار حال ـــ ریگس

سعدى ٥٧ سعدىء هبد ـــ بوا

سلطان السعر السسودا

الملال عا

17 (119 () 9

.

وارسان 2، 21

وبح على حال (دهر) 119

وبح على شاه ١١٩١ ١ ١ ١ ١ ٤ ١

عر الدس (مولوی) ١٩١ ٩، ١٩ ١١ عور الدس احمد حال مادر (مردا)
٢٠ ٣٤، ٢١ ١١ ١١٠ ١١١ ١١١ ١١١ ودوی لاهه ری ۲۷، ۵۷ ودوسی ۲ ۱۱ کاده دی ۲۷ ماده وردوسی ۲ وردوسی ۲

و

وارده ۱۱

واسم على (مردا) __ روب واسم على حان (دواب) به 1: 0 و واع (ويام الدين على) ٢١، ٣٣، بهم، ٥٩، ٢٩، ١٩، ٨٨، ٩٩، ٥٠) وو، ١٢١ بهم ٢١

٠٠در ب الله راه و ری (مواوی) ـــ سوق ما در محس ـــ حرأب

فمرالد س (مبر) ـــ من فمرالد س احمد حان مهادر، صولت حنگ (نوات افتحارالدوله، معن

« بر على (مرد ا) ٢٦ وام الدس على (سح) _ فاعم قاس ٢٣ عن ١٨٢ ع١٢ ١٢٢

الملك) __ فمر

ك

كريم الدس ١٦١ ٤، ١٠١ ١٩١٠

طمهو ر الله ــــ بو ا طمهو ر الدس ــــ حا م ــــ طمهو ری ۱۷

ع

ماشعى (حسس فلي حال) ١١٥، ٢٣١ 17 19 (17 27 170 عالمكر (اوربك رس) ٢٦ عالمگیر بایی ۲۸ عدالحی (۰۰ر) ـــ ماماں عدالرحم (مير) ١١٣ عدالعربر (سر) ۱۱۹ عمدالعلی (میر) ۲۱ عدالفادر چس رام وری (مواوی) (1 7 647 647 69 (PZ 677 117 114 عدالواسع (دواوی) ۸۱ ء دالودود صاحب (فاصي) ۲۲ عرسی ۲ ۲۲ ۱۹۲ ۱۹۷ ۱۹ ۱۹ عرف مراری (۱۰٪) ٦ ١٥٠ ١١٠ | 1 4

عسق (ساه ركن الله س) ۱۲، ۳۲ عصد بردى (سید) ه علاء الدولا (دیر) _ اسرف علی حال علی علی السلام ۲۸ مردا) ۱۹ علی (حکم مردا) ۱۹ علی ولی (مردا) ۱۹ ملی علی حال (بوات) ۱۹ علی علی حمل (بوات) ۱۹ عمل میده الملك میماراحه مادر ۲۲ عمل حدال و اس حال _ دیم حدور عمل حدال ۱۹ میماراحه مادر ۲۲ عمل حدال ۲۸ عمل علی عمل علی ۱۸۸ میماراحه ۲۸ میماراحه میماراحه ۲۸ میماراحه کیماراحه کیمارحه کیمارحه کیمار کیماراحه کیمارحه کیم

ع

عادی الله س حان (دو اب و در سر) ۲۲۰ عادل (مردا دهل) ۲۲۰ ۱۹ مرا مصر مردا عصر مردا عصر مردا عصر مردا علام حسن (در) حسن علام حسن حال کروره ۱۱۱ ملام همدانی (سه ح) د مرحمی عدور (له دمور الله حال) ۲۶۰ عدور (له دمور الله حال) ۲۶۰

ا مردا وعل --- سعت مسکس ه سیح -- عسی مصحفی (شدج علام هدایی) ۱۱۹ (A0 (22)27 12 179 (OA (1A 11 7 197 190 190 197 1AT 110 (110 مصدر - ماساء الله حال مصمون اع ، ط*فر حنگ (بواب)* ہم ا مطفر على حال ٢١ مطمر (مردا حال حامال) و، ي، ודה יאב ישא ישה مكند لال ـــ قدوى ملك السعر ا ــ سو دا سار (احسان الله) ۱۹ ممون (نظام الدس) ، ۱۹۰ 114 مم (فمر اللاس) A) (و ا و ا و ا 119 (117 (97 d 1: Kuka) mii) oii.

70 170 171 م سعع (مرد) ١٥ عد عاسق -- بصور ملا على ــ حشم مد علی (معر) ۔۔،دار م على حال سم عد فاحر، مکین (مردا) ۸ مد واع __ واع مجد محس (رس الدس احمد) سم عد محس (۱۰۰۰) ـــ محلی مهد مد — ابر عل الصر (حواحه) -- عدليب مد دراه مج * 20 (1.) (1.) YE محد دار حال (دواب) هم مردان على حان --. لا مررا -- سودا مررا حعفر -- فحر الدس احمد حال سادر مررا حاحی ۔۔ وہر (2 (70 17 17) (0) (0) (74) 19 'A0 'AT 'A '29 '27 '27 1 1 (99 97 محدالدوله ٨٨ محمو**ن** __ فىس محسالله (مولوی) و ا مجد، صلى الله علمه و سلم _ا st (+K) 07) 77 مجد اکرم ہمہ ا مجد ادان حان __ شار ا مجد را ور (حکم آعا) ۲ ۲ ا محد سك حال هدايي ه ١ ا مجل نقبی ـــ د بر عد حمد حال (دبر) س عد حس حال (مررا) _ ددل مجد حس __ الدوى عد حس (معر) __ سلى عد حس (۱۰ مر) ___ کلم - St -mn (+11) ___ Zhing

ا عد رفع (مررا) ـــ سودا

مسلا (مردان على حان) ١٥، ٣٢، اعد راهد دهلوى (سيد) ١٥

كاسم 22 99 15 کدی انگریر عادر بر کو که حال ـــ فعال کو هکن _ و هاد کهتری ۱۱۸ گلس (ساه) ۲۳ گهستا (ساه) __ عس لطف (مرداعلی) و ا لطف الله (حافظ) لطف على حدادى س الي ٢٥ • داشاء الله حال، مصدر م ۱، ۱ ۱ عد رحم ۸۰

هال صاحب (کپان) و هال صاحب (کپان) و ایمان (ایمام الله حان) ۲۹ ۹۳ هال هال (احد علی) ۱۲۵ هال هال (احد علی) ۱۲۱ هو س (مرد الله ی) ۱۲۱ هو س (مرد الله ی) ۱۲۱

UL.L. _ 7

U

ر افراد ۱۱۹۱۱ میر در ۲۸ میر در ۱۳ میر در ۱۸ میر در ۲۸ م

ا كبر آباد ٢٠٠٠ مه ٢٠ مه ١٠ مه ١٠ مه ١٠ مه ١٠ مه ١٠ الد آباد مه ١٠ الد آباد مه ١٠ م

114 117

عاب (دبر) سه محمل حال (بوات دوااهمار الدولد، مهو لال لکهموی داری بهجور (سان حسین حان) ۱۵ مردا) ۱ م ردیم (مرزا علی ملی) ۱۹۰ ۲۳ 1 4 blus يصر الله حال ١٦ ٢٣ صبر دهلوی (دیر ساه) ۱۹۳۳ سازد بطام على حال ٨٣ بطبری ۲۶ يوا (طمهور الله) ۱۱ ۹ ۱۱ ۹ ۱۱ ادو ارس (دو ارش مسس حان، عرف مرداحایی) ۲۰ يو ارس على مان ٥٨ يورالاسلام ــ منظر نور الله (شاہ) ہم ر

,

وحداله (حكم) ١١٨

۸۳٬ ۵۸٬ ۹۳٬ ۲۱ ممدی علی حال ۸۷ ممهر الله حال (سد) عور ممر بان حال ۱۹ وه ، ان حاحی محلی مير (عيد نفي) ٢٢ ، ٢٢ ، ٢٠ ، ٢٠ انظام ١ ٢٣ ١١٥ ١٣٥ ١٣٥ ١٣٩ ١٣١ ١٩١ (9) 144 104 107 0) (00 170 171 (110 میرن، مربه گو ۸ السرح سهه ۱۱۱۱ سرد ناصر الدس (امام) و شار (عد امان عان) مد ۱۸۸ ۱۸۹ وادق سم 171

سی اورات ع س شاهیهان آناد س، ه، ت ۱۹٬۱۰۰ مدهار س

١٦ عليه ١٦ ١٩١ ١٨٩ ١٨١ ا كما يحل الم

مه، م ۱، ما۱، ۱۱۲ ما۱ (سر

الاحطه هه: على)

حورب (ورب) ۱۳

ا و ساله ساله

مطم آدار (دام) ۱۳، ۱۳ ه

ورح آماد ۱۰ ۱۱ ۲۷ ۱۹ ۱۰ ۱۰

مص آباد ۲۸، ۹۹ ۱۱۷

مات (کوه) ما

كمامحالة راه ور ۱۱۹ ۲۲٬ ۲۸٬

وما روا ۱۲ کا ۱۲ وی وی 117 11 6 699 696 698

كما عالة محودآداد س

110 m man 5

1 9 7 4 4 5

1 7 191 9 14 ASS

لكهشو ١٦ ١١٠ ١١١ ١١ ١٨ ٢٣

127 73 (0) (0) (FA (FT 72)

19 (A9 'A0 'A (29 'ZA (ZT)

١١٥ ١١٥ ١٩٥ ١٩٥ ١٩١ ١١٥ ١١٥

(114 (111 (1 4 +1 A (1 4

170 (17m (112 (11m

س الله __ کعمه

ب

شہ __ عطم آیاد پیحاب ہے

رکان درواره ۳۸

حامع دهلی ۸۷

حمال عمال س

حے بگر ہ ا

حاند نور سهم ،

~

حدرآساد ۹۱ ۹۱

۵

دار الحلاقه __ شاهمهان آباد

ا درساہے مورس ردلی ۔۔ دھلی

دوآله ي، و.

ت

- 5 lat

)

س

ستمهتمی (محله) ۲۸۰ سویی ت ۹٬۱۹

ريا كا __ هدى

'AL 'AO 'AT 'AT A 29 4m ٨٩ ١١ ١٩٠ ١٩٠ ١١ ١ د کرة ريحي ١٩٠ ١١ رے ص میں ہم

سار مح ادب اردو ۱۱، ۲۳ ۲۳۰ ۱۸ ادم ادم الم الم الم الم 1 m (99 '9m '9m 'A9 'A0 'AT اریح حدوله ۱۱، ۲۲، ۲۳۱ ۲۳۱ (1 1 '99 '97 '9" 'Ao 'o 117 11 1 1 1 ساری ورحآباد ۱۱، ۱۵۱ ۲۵۱ 1 1 1 4 ار کے محدی ۲۱، ۲۸ باری ۔۔۔ عس بی ىدكره __ ىدكرة هىدى

ید کرهٔ رجعه گو مان گردسری ۱۱۸۰ עם אין אין גס' ודי אדי | זין דין אין ס די אדי אדי

مدكره العراس، سه، ۹، ۱ ۱ لدكرة عراى دير حس ١٢٢ דאו אחי פי עפי בי אבי חבי (A 'LA 'Z7 'Z7 'ZY (Z 17A (1 1 199 98 1A9 FAZ FAD FAY

بدكرة كاسي ١١ LT3 doko chec m بدكرة مساهير سرق ٢١ بدكرة وبرياكات الشعراء بدكرة هدى من ١٢٢ ٢٩١ ٣٩١ ٥٠ ٨٥٠ ٣ ١٢ ٨١٠ ١٩٠٠ د (AT (A (24 (27 (2m (27 11 1 199 197 198 A4 1A2 1A0 س ان ۱۱۱۰ سان ۱۱۰ سان 111 1112

عسار حمدالاحرار ۲۲

ا بر کی و

ولان ... اران عودآنار ۲۲ مرسد آناد ۲۳ مرسد آناد ۲۳ مرسد آناد ۲۳ مرسد آناد ۲۰ مر

س_ كس و السه

د اوال ، ب (رمحه) ۹ دروال سکس ۱۱۲ ر دروال ۱ ب (فارسي) ۹ ده ان حرأت ۲۷، ۹۹ دروال دير ٢٦، ٣٢، ٢٦ ٨٣ ر ہواں سام ہے ا دوان شار ١٨ داوان حسن ۸۰ راوان درد (رمحمه) عمر ۱۳۸ ، داوان نصد ۱۱۳ ۱۱۳ ما۱۱ دنوان نوا ۱۸ CY 149 دروان درد (فارسی) ۳۸ دوان ولی ع دروال هال ۱۹۰۸ ۱۹۰ داوان راس ۱۱۷ دواکهٔ ۱۹۰ (رمحه) مواکهٔ ۱۹۰ در ۲۶ مواکهٔ ۱۹۰ در ۲۶ موال درگان (رمحه) ن دنوال رگس (رمحی) م دوال رادهٔ حام یا ایم دروان سودا ۱۰ ۱۲ کا ۲ > دوال ور ۱۰۱ ۲۰۱ ۱۰۵ ۲۰۰ داوال عس ۲۲ رسالة احارب حديث ١٩ رسالهٔ در در محاورهٔ رمان سا م دنوان عور ۱۱۹ رور روس ۱۵٬ ۵، ۲۲ م۲٬ دروال فعال ۱۲۰ ۱۲۰ ۲۰ دروال في لم سم، سم، مم، مم، الم وي، ٨، ١٨، ١٩، ١١١ ال 141 (11 (1 4 ٣٨ رورامحا ۱۹، ۲۲، ۲۲، ۴، ۹، ۹، دروال کال ۹۹ 117 (1 7 (97 دروان مصحعی ۹۳ رياس العصحا ١١٢، ١١٢) دروان عود ۱۲

مام دمال ما ۱۳ حدوله __ ارمح حدوله حواهر سی ۱۱، ۲۳ ۲۳، ۳۴

۱۰، ۸۰، ۱۲، ۲۲، ۳۲، ۲۲، ۲، ۱ در مای لطاف ۳ ۱ ع، ۲۲، ۲۷، ۲۸، ۲۸، ۸۰ ، د ورااعطام ۲، ۱۲۵ د ۱ ٣٠ مه، ٩١ ١٩٩ ١٩٠ د کهي ٣

אד יצה 'ב יקא (קה יק

7

حس __ لگرة معرا حصن المين ١٦ مله حدري ۱۱۱

حربه العاوم سم، ۱۸، ۸۹ ۱۱۳ دوال محلي ١ــ

~

لكله المعرا بها، سه، يه سه، حمحاله بها، به، اه، ١٥١، ١٥، ١١، "1 0 1 1 1 199 194 (AO TAW 112 1117 1111 111

۵

ا دراحهٔ درال هی ۲۸

ا دوال آ عد سم مدسان سعرا ۱۱، ۲۲ ۲۳ ۳۹، ا ديه ان افدوس ۲ ١

14 10017 (11)

د او ال ما ٨ دروال دال سم دروال دلدار سمے، مے

سه ال برواله ۱۱۱ روال بالل ١١

11 19 1/2 17 10 1pm (5) b ١١١ ١١١ ١١١ ١١٥ ١١٥ ٢١١ ١١١

79 17 17 17 17 17 1 و مأده په

وس لگی ۱

قص الكلمات بهر، ور ٢٢، وم،

مهر س کسامحامای ساه اوده س، אך דשי ום ודי זדי אדי אדי 1 129 127 20 128 127 12 YA OA 4A PA TP TP TP (117 (1) 1) N 1) W 1) 1 (44

141 1112 110 114

سع او، الد ولا شك ملك المك الم

1 1 1 99

ق

مياءوس اللعه سهم

114 '114 '1 A '99 '97 طماب معرای هد ۱۱، ۲۲، ۲۳، ۲۰۰۱ יקר ים אם י די קדי קדי קדי דרי 'A 'ZA 'ZZ 'ZT 'ZP 'Z 'TA 197 '98 "98" A9 'AL 'AO AT "117 '11 "1 2 " m "1 1 199 111 111 1112 1110 1117

طور کلیم به ۱) بس سم، ۱۵۱ مه، 122 (20 121 17X 170 (71 (7) 198 (A) 1A A A (A) "A) 191

ا داره دا اله دا د دام دمه

طباریء هولی (مسوی) ۲۲

141 (11)

عمی __ فار سی عربی من ه، ه، ۱ ۴ ۱ ۱۱ مهرسب محطوطات هدوسایی ۱۱۱

> عسکری __ نار مح ادب ار دو عمل برنا بهر، ۲۲ هم، ۱۹۲۰ مص دير بهد

> > 11 198 124 120 12

عراب اللعاب ١٥

- N (Laner 1 1) m 1

سکار باده (دشوی) مح سمع احس ۱۹۳ سم ۸۹ سه) سه

سر برس الما دوره در الما المحمد الما المحمد ם אפ' ד' דרי אדי דוי אדי AT (A 'ZA 'ZZ 'ZT 'ZT 'ZT 11 1 199 197 98 1A9 1A2 1A0

CITE OIL TIRE IN A CIR

114 '110 '11"

۱۱۰ ۱۱۱۰ ۱۱۱۱ ۱۲۱ ، صح گلش ۱۲ ۱۸۱۱ ۱۲۱۱

س ۱، ۱۱۳ سرور، ۱۱۵ ۱۱۲ طبعات السعرا (طبعاً) ۱۲۲، 12 (7) 47 (7 (0) (MT (MT

س، بسا ، بس

ر بحمی ۱۷ ر محمی ۱۷

ر دانه (رساله) سهم

سحر السال مه

سحی سعر ا برا، سرد بس، سرد ۱ ه ١٥٠ ٢٠ ٢٢ م ٢ ١٦٠ ١٥٨ المان المان ١٨٢ ١٨١ عده كلس المحار (1) (99 (99 (89 (1)

"11" "111 "11 "1 " M " " "

سراب سحن بهر، به، سه، ه، صدراه ا

" LL 'LT 'LM 'LT 'L 'TA 'TM 1 1 '99 '97 '97 'AZ 'AO'A

141 1114

11 12

گلس هد برز، ۲۲ وی ۳۳ ۱۱۸ ۱۱۸ ه، ١٥، ٥١، ٢، ١١، ٢٢، ٣٦، المحموب الرس مه، ٢، ٢، ٨٠، ٨٠، 117 'A9 A '-9 ZA Z" 'ZY '- '7A ۲۸٬ ۹۸٬ ۲۸٬ ۹۹ ۱ ۱٬ ۳ ۱٬ محصر سعر هدوسان بهز، سه، 1 1 1 1 1 1 کل کہ ی سو محس العرائب ٢٠١٠ مم ١ محرن نکاب سما، ۲۲، ۲۳، سم، ۵٬ ۲٬ ۱۳٬ ۱۳٬ ۱۳٬ ۱۳٬ ۱۸ فللرابيح السعرا بهجا محاكمها عدا لطف __ كلس هد للي محوں ١١ 1 4 144

بشویء ابر ∧ه ه شویء مکار یاهه ـــ بکار یاهه ه شوی، طباری، هولی ـــط اری، هولی مسویات میر س عم النفاس سم، بم

٨٥، ٢، ١٤، ١٠، ١١، ٨١، ١، ١ سابع الافكار ١١، ١١، ١١، ١١، ١١، ٩٣ '٩٣ '٨٩ '٨٢ '٨ '٨٨ '٣٦ '٤٦ '٤٢ هم کر که به به با به با با سمر عسق ها که به مه سمر 17'9 (110 411) 411' (111 '111

0

مالات البعراس، به، به، به، به

، دهددة كال دير مع، مع

معلمة ونات مترسح

ا هدمهٔ مكاب السعرا بهبم

ه وایی س

محموعة نعر بهم ، سم ، بسم بهم ، ه ، | الله رود بسم ، بسم ، بسم

فأموس المناهير بهرا سء وسود 1 7 (99 (97 (94 (2 ישוי ששי ופ וד דרי שדי בי FAT FAT FAT FAT FAT EAT FET 1 m 1 r 1 1 49 44 19m 117 11 11 1 1 1 1

6

كاياب اربا _ دره ان ارسا کا یات حسر سا سے كلياب حس ــ ديوال حس کا اب داری ۱۱ كاياب ، را _ ديوان سورا کا یاب سهر سد ساوال دور كلياب معيان __ ديوان معيان كاياب مائم ــدوان مائم کا اب میر __ دنوال میر كلياب ساسح ١١١ کا یاب بصبر __ دنوان بصبر

گ_

ر دری ــ دکرهٔ ریحه له سال کل __ کل رء یا

ا گادسه سارسان س، سر، سر، ۲۳ کل رعا بهر، سر، بس، به، ده، 127 127 12 17A 17F 171 10A مع، على على ملى ولم المل على على 141 (114 (1 4 (44 (44 گلرار الراهيم بهر، ۲۲ ۱۲۹ سم، 0) A0) F1 7F1 ~F7 FF7 AF 'AT 'A 4A '47 '4" '4T '4

كلسان سعى ١١٣، ١١٣ گلش ایجار سرا، سع، بس سس،

1) T ()) (99 (97 (A9 (A0

פי אפי די זדי קרי דרי אדי " A " LA " LZ " LY " LY " LY " L 17 '90' '97' 'A9 'A+ 'A0 'AT (114 (11 (1 V (1 M) 11) A11) 171 "11A "114 "110 "11W !

گلدن سخل ۱۵ س۲ ، ۲۷ سرم ، ۱۵ ک 'AO 'AT 'A 'Z1 'Z7 'ZT 'ZT 111 " 1 " " 1 4 (44 (44 (4

کلس گھسار س، ب ب ۲۸ ک

نصحیح و اسدواک

(اس صحب تا ہے ہی ہاور رعبرہ کی رہ ولی علمان حو بادی ہا ل سجھہ ہی آجابی ہیں؛ رك كر دی گئی ہیں اور ہے سے حاسه مراد لبا ہے)

صباح با	علط	ماعد ه
	برب از) کالی	ص ۱ سط ۸
4 9 2	449.3	٦ ,, ۵ ,,
حمل (اصل بن حفل هي هے ليکن هو ا حاه ہے کوئي اسا الفط حو محرل الاوسط هر حو لکه حمل کو عالط فہمي سے کانت حن لکهه سکما ہے، اور ہے بھي وہ محرل الارسط، اس يا ر بري راہے بن بن کے ايدر حمل لکھا حاهے)	ح ^م ن	14, - 11
۔ ط (اصل ہی نفط ہی ہے مگر وہ صط کی نصحف حاوم ہوئی ہے)	دهدا	۲ ,, ۱۳ ,,
آپ ؟ حصو دراً	اب آ	r1 , t1 ,
	⊸ر اً	۲۳ , ۲۳ ,,
محرکب دوم اسب	حرک درم (۱) است	۳ , ۱۲۳ ,
طبعب	لمب	ره ۱٫ ۳۵ ٫٫
(اصافه کرو) و احدعلی هاسمی در محرن العرانب (۱۳۳ ب) گفته «حواحه بر درد، رحمه الله علمه، وی سر حاب حواحه		۳ " " "
مهاء الدن نفسند، فدس سره، مرسد درس مردد سيح سعد الله كاش است ٢٠٦ دده		

8	ىعى محموعة معن
1 11, 11 A1, 01, VI A1, U.), VI A1, U.), VI A1, U.)	العدر _ حموعه العدر الكاب السعر ا به ا، ۲۲، ۲۲، ۲۳، ۲۳، ۲۳، ۱۳ به ۱۳ به ۱۳ به ۱۳، ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰ ۲۰

صعصع	ble	صعحه
ابتحسى	محى	۸ ,, ۹۳ ,,
(اصافه گرو) ارمح سنو بات اردو ۱		,, ,, ,,
الاملاس (مگر اصل ان الالس هی هے)	الامد س	۸ ,, ۹۴ ,,
وطیے (مگر اصل ہی طوطیے ہی ہے)	طو ط <u>اہ</u> ے	۱۰ ,, ۹۸ ,,
(اصافه کرو) ناریح مرو ناب اردو می		ره ی ۹۹ ,,
(اصافه کرو) عسکری ۲، ۸، ناویج سر اردو ه.۸، داستان ناریخ اردو ۳ ۱		,, ۱۱, ,,
(اصافه کرر)نوسان ارده ۱۱۱)		۳۱ , ۳ ,
(,,) ادم عر اردو که		,, ۳ ,, ۳ ,,
(,,) اربح داسان اردو ۱۵۳		ر ،، ۱ ، ،
محمص	سـ حصر	,, ۱۸ ,,
صفأ نى	معاى	۷ ,, ۱۱۹ ,,
ا ساحه	نصحح د	
ادىرى	ادبون	١ ,, ٢ ,,
راع	راع	۴ ,, ۱۳ ,,
ىسىص	سنص	4 ,, To ,,
و حه	ر حهه	۷, ۲۰,
4444	4644	ر بی م∠ ,,
سه هدری	سة هجرى	۰ ,, ۰۸ ,,
Dictionary	Dicteonary	۱۳ ,, ۱۱٦ ,,

ر س ج

۲۱, ۹

ر ۱ , ۱۱

٤ ود

ردنگر

صفحه علط صحب

د کرس در حرف کاف حواهد آمد در دهلی ملکه در بیام هدوسیان نظی حود بداشب ملکی و د نصو رب ایران و شاهی نود خاند حلفان کمال استما و فرویی داسه حداس سامررد و دوان هندی ما و مسهور است حاحب بان نسب و بر بان فارسی در دنوانی رست داد لکن نسب هرج و مرح دهلی که دران ویت و و داده نود و مرح دهلی از گفه ایسان بدست آمده نود و نامت شدید و مرات را و بارب جوده مهایت شهفت بر رگانه محال بیار مید بدول ی فرمودند »

(اصاده کرو) داری مودات اردو مه

شبه ۳ ,, ۴0 ,, هو گا هو کا (اصافه کرو) رسان اوده ۹۰ ناریح رر ۸۰ ,, ۳ح سونات اردو م (,) و ما بی ا بو العلایی در کهه ر، ۱۳ ،، ۸ح الاردس (ص ۱۷۱ ۱۷۸ مطع معمی، گا، ١٣٥ م) د كر مصلى ارساً ركن الدين هسی آورد و در حصوص و داس گهه كه عسن رور تكسيه نوف طهر هميم ساء حمادی الاولی سال تکمرار و دو مهدو سه هجری در عطم آباد موت سد » ۱۱ آحری ح محمده (1) ۲, ۱۲

> م∙ود ودنگر